

A'
ZSIDÓKNAK SZOKASI,
ÉS
SZER-TARTÁSI,

M E L L Y E K E T
UGYAN A' ZSIDÓSÁGBÓL MEG-TÉRTT
D O K T O R

MEDICEI PÁL

OLASZ NYELVEN

KI-ADOT;

ÉS AZON NYELVRŐL DEÁKRA FORDÍTOT
ELSŐ REMETE SZ. PÁL SZERZETEBÉLI

T. P. ROSTHY MIKLÓS.

MOSTAN PEDIG

MAGYAR NYELVRE ÁLTAL-TETTE, ÉS
A' ZSIDÓ TALMUDBÓL, S' EGYÉBÜNNEN KI-
SZEDEGETETT NÉMELLY SZÉP TOLDALÉ-
KOKKAL MEG-BÉVÍTETTE

EGY

PÉTSI PÜSPÖKI MEGYÉBŐL-VALÓ PAP.

PÉTSETT Angyal János betűivel 1783.

A'

Tekintetes , Nemzetes , és Vitézlő Tsepinyi
ADAMOVITS JÁNOS Urnak , a' Császári ,
és Királyi *FELSÉG* Tanátsofsának , Szent
Ilona , Kanisa , és Erdőd Vára Örökös Urának ;
nékem régi , kegyes , drága Uramnak.

*Templa Diis consecrare convenit ; Viros verò eximios Libro-
rum dedicatione decet honorare. Aristid.*

TEKÍNTETES UR,

KIRÁLYI

CONSILIARIUS

U R A M!

A' meg-bitt régi Barátság, és első Iffúságom-tól-fogva fenn maradt szíves indulat önként ösztönözöt arra, hogy ezen Munkátskám Tekintetes Uraságodnak fel-ajánlanám, vagy azon okból-is, hogy ebben a' Zsidó vakság világosítására, és az igaz Keresztyen hitnek gyarapítására, tzeleöz egyedül fel-tett szándekom; A' melly igaz hitnek, valamint a' köz igazságnak-is, bõltsen intező szerelme, az egyéb tökelletes szép erköltsökkal egygyütt, hogy Tekintetes Uraságod szíveben fészket vertt-legyen, és buzgón forjon, annak bevéseges jelenségi, mind a' Felseges Hely-tartó Tanátsnal, a' kinek hoszszas ideig érdeimes Tagja vala, mind pediglen a' Hazában tágasan ki-terjedve, es szem előtt, nyilván vannak, én pediglen, régi, es szünet-nelkül-való tapasztalásból, tudom bizonyossan; Remenlem-is azonban, hogy a' ki, ezen, T. Uraságod kegyessével, világ eleibe menendo Irasomat szemessen meg-olvasandja, mind a' Keresztyen hitnek igazságát világofsan meg-lattya, mind pediglen az Isten igaz ismeretseget el-par-

töltt Zsidóságnak vak tudatlanságát tapasztalni-fogja, és innét okot, módot lelmi-fog benne, hogy a' tudatlanoknak tevelygésöket szemök-eleibe terjesztvén, az igaz útra vezethesse őket; A' kik-közzül, ha, vagy tsak egy-is, meg-ismervén azt, a' ki-a) Út, és Igazság, és Élet, annak úttját, 's igazságát követvén, valaha az örök életre juthat, tsekély fáradságomnak bév jutalmát vettem. Az-alatt szívemből kívánom azt, hogy T. Uraságodat, szerelmes Örökösivel egygyütt, a' Mennyei Felseg tartsa-meg bszfzafsán, a' maga Szent nevének ditsósége terjesztésere, Királynak, 's Hazának büséges, és hasznos szolgálattyára, Uri vérségének, igaz Barátnak, Tisztelóinek örömere, 's vigasztalására. És, midon, hogy ezen utólsók számában tovább-is meg-tarsassam, ki-kerném, holttomig állandóul maradok.

Tekintetes Urnak,
 Consiliarius Uramnak

Régi hív Szolgája
 L. J. m. k.

KERESZTYÉN OLVASÓ

Hogy ha ezen nagy fetétségben vakoskodó Zsidóságnak minden értelemtől meg-fosztott szokását, és szer-tartását, mellyek itten a' magok tulajdon Könyveikből, és tanításukból elé-hozatnak, és szemeid eleibe adatnak, meg-olvasándod, majd csak nem lehetetlen dolog, hogy olly mord kedvű, Heraklítás természettel birhatsz, hogy nevetségre ne fakadgyál; De azonban tartóztasd-meg magadat ettől; És Szent Pállal nagy álmélkodva a) megtekintvén az ISTEN böltségsége, és tudománya gazdagságának magasságát; az Ő meg-foghataratlan félelőt, és meg-vísgálhatatlan útait, a' ki a' természet szerínt-való olajfa ágaknak nem kedvezet, hanem ki-vágta, hogy mi, vad olajfák lévén, a' természet-ellen-is, azokba bé oltatnánk. Azokat vagta-ki (*mondok*) A' kik test-szerínt az Abrahám, és Israélnek Fiai; a' kiké vala a' fogadott Fiúság, és a' ditsőség, és a' szövetség, és a' Törvénynek, Angyali szolgálat-által lött, rendelése, és az ígéretek, a' kiké az Atyák, és a' kikből való a' Krístus-is test-szerínt. Ne íteld meg tehát a' más szolgáját; Urának áll Ő, vagy el-esik. Ne héjjazz fenn, mivelhogy, az indító kegyelem, a'
hi-

a) Róm. Capp. 9. 11. 14.

hitnek ajándéka , a' végig - való meg - maradás,
nem az akaróé, sem a' futóé, hanem a' Könyörű-
lő Istené , a ki-könyörűl , a' Kinn akarja , és
meg-kemenyíti , a' kit akar és senki sem jöhet
a Krístushoz , hanem ha a' menyei Atya von-
sza ötet Kérjed inkább a' nagy irgalmú Istent,
hogy a' vakságot Israélben valaha immár vilá-
gosítsa-meg , és hatalmas erejével ezekből a'
kövekből , (kő keménységű szívekből) tamás-
szon Abrahámnak Fiait , hogy a' Pogányok tellyes
volta az ISTEN Anya Szent-Egy-házába bé-jö-
vén , az egész Israél meg-ismérje az igazságot,
és üdözüllyön. *Joan. 6. 44. Matth. 3. 9.*

*Comperi Judæos nefando ore scelestæ verba
proferre, eò, quod jactent, & inanissimo per loca
omnia ore dispergant; Dominum JESUM Chri-
stum, sicut Hominem, ad mortem vi esse compul-
sum. Dicite, quæso: Cujus Hominis, qui sit per
vim occisus, Discipuli Dæmonas ejecerunt? Nonne,
qui hæc loquuntur, peccatores sunt? Nonne perfidi?
Nonne iniqui? S. Pionius M. sub Decio Imp.
Euseb. L. 4. Hist. Eccl. c. 15. & Acta Sinc-*

A' SZAKASZOKNAK FEL-OSZTÁSA.

Pag.

	§. I.	
A' Zfidóknak szűletésökről.	- - - -	1.
	§. II.	
A' Zfidóknak környül-meteléséről.	- - - -	4.
	§. III.	
A' Zfidóknak elsőszűlöttiről.	- - - -	17.
	§. IV.	
A' Zfidók Fiainak neveléséről, és taníttatásáról.		20.
	§. V.	
A' Zfidóknak Táludjokról.	- - - -	24.
	§. VI.	
A' Rabinufok rendeltetéséről, és hatalmáról.	- - - -	33.
	§. VII.	
A' Sinagógákról, különös imádságos Hazákról, és a' Zfidóknak lakó Házaírók.	- - - -	36.
	§. VIII.	
A' Zfidóknak Papjaírók, és Lévitáírók.	- - - -	44.
	§. IX.	
A' Zfidóknak öltözetekről, mind otthon, mind pe- dig a' Sinagógában.	- - - -	48.
	§. X.	
A' Zfidóknak imádságáról, és ahoz való készűlettyek- ről.	- - - -	64.
	§. XI.	
A' Zfidóknak kereskedésökről, és kézi mesterségökről.		72.
	§. XII.	
A' Zfidóknak asztaláról	- - - -	83.
	§. XIII.	
A' Zfidóknak álmáról, és bűbájosságírók, a' mellye- ket azok-körűl tselekefznek.	- - - -	109.
	§. XIV.	
A' Zfidók eskűvéfírók, és fogadáfírók, és ama módról, a' mellyel azoktól fel-ízábadítatnak.	- - - -	114.
	§. XV.	
A' Zfidóknak gyónásáról.	- - - -	120.
	§. XVI.	

	§. XVI.	Pag.
A' Zsidóknak böjtyökről, és penitentzia-tartásokról.		123.
	§. XVII.	
A' Szombatnak Innepéről.		231.
	§. XVIII.	
A' Zsidók ezstendejéről, és az új-hóld Innepéről.		162.
	§. XIX.	
A' Zsidók jeles Innepiről, a' Husvétéről, és a' kováfztalanokról.		168.
	§. XX.	
A' Pünkösfről.		179.
	§. XXI.	
A' Trombiták Innepéről, avagy a' köz, polgári ezstendőnek kezdetéről.		183.
	§. XXII.	
A' böjtről, és tisztlás Innepéről.		187.
	§. XXIII.	
Az árnyékos hajlékok Innepéről.		199.
	§. XXIV.	
A' Templom szentelésének Innepéről.		201.
	§. XXV.	
A' Sorsoknak Innepéről.		203.
	§. XXVI.	
A' kéz-fogásról, és Hazafiságról.		206.
	§. XXVII.	
A' házasság el-válásáról, és az el-válás levélről.		212.
	§. XXVIII.	
A' faru le-vonásról, és az rokon Afzifzony fel-fzabadításáról.		216.
	§. XXIX.	
A' Zsidók betegségéről, haláláról, Temetéséről, és a' gyáflásról.		218.
	§. XXX.	
A' Zsidók vélekedési a' Pokolról, ördögökről paradízmról, és az Angyalokról.		241.
	§. XXXI.	
Meg-mutattatik hogy a' Messiás el-jött-légyen.		252.
	§. XXXII.	
A' Zsidóknak a' Messiás el-jöveteléről-való vélekedések.		

A'

ZSIDÓKNAK SZOKÁSI,

É S

SZER-TARTÁSI.

I. §.

A' ZSIDÓKNAK SZÜLETÉSÉRŐL.

Mi helyest a' kisded születik, a' Zsidók a' Szülő Afzszonynak Ágya - körül, és a' háznak, a' melyben fekszik, négy falain krétával e' következendő szókat írnia szokták; *Adám, Hbava, Hbutz Lilith*. Az az: Adám, Eva, távozzál Lilith. A' *Lilithet* ördögös Afzszonynak, avagy éjjeli boszorkánynak, a' ki a' szótalan gyermekeket el - ragadja, és meg-öli, lenni, költik. Ezekhez hozzá adják ama három Angyaloknak, a' kik az Embereknek gyógyítására rendeltettek, nevüket, *Sanvi, San'anvi, Samangalef*. Erre az esztelenségre okot adot nekik ama fabula, a' melyet az egész Sinagóga, mint valamelly derék, és világos igazságot bé-vött. Azt mondják, tudni-illik, a' Rabi-

A

nu-

nufok: hogy, mikor az Isten első Atyánkat Adámot teremtette, hogy egyedül, és magánosan ne lenne adott neki egy *Lilith* nevű társat fok észteendővel az előtt, hogy sem Evát teremtette volna. De, mivelhogy ez magát a' Férjének engedelmesége alá vetni nem akarta; ki Szólván az Istennek amaz el-rejtett titkú, és ki mondhatatlan nevét, Adámtól el-futot; Látván azért Adám, hogy egyedül, és magán hagyatott, nagy izomorkodva monda az Istennek: Uram! az Afzszony-állat, a' kit nekem társul adtál, tőlem el-fűkött. Ezen panaszkodó szavaira Adámnak el-küldé az Isten a' meg nevezett három Angyalokat *Lilith* - után, hogy mondanák-meg neki; Ha vízfűza jövend, és a' Férjének engedelmeskedni-fog, minden jót re névelhet magának, de ellenben, ha vízfűza jöni nem akar, mindegy napon száz ördögök, kiket *Lilith* Szülni fog, meg halnak. Meg tselekedték az Angyalok, a' miot az Isten parantólta, és el-menvén utáná, meg találák *Lilith* éppen a' tenger habjainak kellő közepén, azon, tudni illik, a' helyen, a' hol mondatk, hogy Parao az ő egész Táborával el-veszett volna, a' kiket látván *Lilith*, könnyűrgöt nekik, mondván: Ne háborgassatok engem, mert én egyedül a' végre teremtetem, hogy az ujjonnan született gyermekeket meg-öllyem, a' Férjákat ugyan születéseknek nyóltzadik napján, a' Leányokat pedig harmintzadik után: ezen szókra fel háborodván az Angyalok, erőszakkal akarták őket Adámhoz vízfűza vinni, de *Lilith* nagyon ellenkezővén, esküvével meg ígérte az Angyaloknak, hogy ő soha sem fog ártani a' gyermekeknek, valahol azon Angyalok nevét írva, vagy képeket le-ábrázolva látni fogja, egygyütt magára fel-válalta az Istennek ama büntetését-is, hogy, tudni illik, minden nap száz fiai hallyanak meg.

Ez

Ez a' fabulás költemény adót alkalmatosságot arra, hogy a' Zsidók a' Lilithet az Ördögök Annyának hiszik, és innét az ő nevét, és a' meg nevezett Angyaloknak nevöket a' Szülő Afzszony házában felírva meg tartják, sőt még a' kisdéd gyermeknek nyakára - is akasztják, hogy amaz Ördögös boszorkánytól, Lilith-től valami veszedelmet ne szenvedgyen. De

Hol találtatik, kérlek, a' Szent Írásban, hogy az Isten Eván-kivül Adámnak más Afzszony állatot valamikor adot-vólna? Honnan mutatod meg, hogy Lilit minden nap száz ördögöt szül? hol vagyon az fel-írva, hogy naponként száz ördög hal-meg? ezekből nyilván ki tetszik, hogy ama bölts Zsidó Rabinusok, és az őket követő vak Zsidó Sinagóga, az igaz Istennek ismértségevel egygyütt az ezeket - is el-vesztették.

Minek utánna osztán születtetik a' Gyermek, egybe gyűlnek jó Barátj, és örvendeznek az Attyának, az első szombatnak vetfornyéjén pedig nyilván ki hirdettetik a' Sinagógában, hogy született, egy, vagy több kisdéd gyermek, Férfiú, vagy Leány. Ha a' gyermek Férfiú, hatalma vagyon az Attyának, a' maga tetszése szerint választani hét Férfiat, a' kik Szombaton reggel a' Moyses könyvének rend szerint folyó részét olvasák. Az után a' nyolcz napok alatt el-készítik mind azokat, a' mellyek a' következő környül metéléshez szükségeseknek lenni íteltetnek.

IL §.

A'

ZSIDÓKNAK KÖRNYÜL-METÉLÉSÉRŐL.

Születések után nyóltzad napra a' Zsidóknak Fiai környül metéltetnek ilyen Czerémóniával, vagy-is inkább mondgyam: esztelen babonával; a' környül metelésnek napja előtt-való étfzakán, a' mellyet ők virrasztásnak mondanak, azon házban, a' hol a' környül metelés fog tartatni, (tartathatik pedig vagy otthon, vagy a' Sinagógában) izámaian öfzve jönnek Férőak, és Afzfőnyok, és ottan egy az Ifiabbak közzöl, és némelykor maga a' Rabins a' környül metelésnek dítséretéről prédikátziót szokott tenni, a' melyben megintetnek egygyütt a' szőlek-is a' bátor szivűsögre, mikor láttyák el-metsztizetni Fiók ferfűúsága bőrének elejét; el-végeződven a' prédikátzió, a' közben járók jelt adnak a' vigafságra, az onban esznek, isznak, tánczolnak, azután némellyek haza mennek, egyebek pedig ott maradnak, egész éjtel örözven az ujjonnan szűletett gyermeket a' bofzorkányos Lilithnek intselkedőtől, tréfakkal, Kotzka, Kártya játékkal, énekekkel, egy szóval hívságos, és hafzontalan befzédékekkel töltven az időt, ottan d'zsölnek.

Azon házban, a' melyben a' környül metelés tartatik, azon-kivöl, hogy fők székekkel meg-rakattartik az oda jövőknek alkalmatofságokra, egy székek különöffen tétetik, a' melybe senki sem ül, es abba helyheztetik a' Bibliát, el-hitetvén magokkal, hogy a' környül metéléskor azt a' széket Illyés Prófeta foglallya-el, a' ki-is (a' mint ők vélik) láthatatlanúl, jelen vagyon minden Zsidónak környül metéltetésén, azért, mivel-
 hogy

hogy ő volt az, a' ki még e' Világban lévén, leg-nagyobb buzgósággal gyulladozott ezen parantsoltnak meg-tartásáért. Ezeket olvasuk a' Zsidóknak Amsterdamban 1649. esztendőben ki nyomtattatott Rituáléjok 39dik levelében: *Mondatik R. Ehézer irásiban, hogy, mikor Illyés Prófeta idét meg lett-vólna tiltva a' Zsidóknak a' környül-metelkedés, nagy búsulásba esvén ezért Illyés, mondotta vólna az Istennek: a) illetteitem a' seregek Istene tisztetelének buzgó indulatjától, mert el-hagyták a' te szövetségedet a' te Fiaid. Felele neki az Isten, és monda: jó bizodalommal légy Illyés, mert nem leszen környül-meték és melyet Szemüddel nem látnál. És a' Simon Fia Rabbi Joachi irásában ehez adatik, hogy szükséges legyen a' környül metelés-alatt e' következő szókat mondani: Zeh, Cise, Sebel, Eliab tudni illik: ez az Illésnek széke.*

Ezekből keressztyén olvasó okot vehetünk a' Zsidók hitetlenségének meg-feddésére, hogy melly erőtlen fundamentomra támaszkodnak, midőn az oltári Szent-ségben a' Krístusnak valóságos jelen létet tagadják azért, mert e' dolog nekik lehetetlennek tetszik, hogy azon egy Krístus, azon egy időben, több helyeken tetszerint meg-jelennyen. Nem de jelen vagyon e' Illyés az ő vélekedésük szerint minden környül-metelésen? igen hihető dolog pedig, hogy azon egy időben, és egy szempillantásban, a' melyben egy helyen környül-metelődik a' gyermek, környül-meteltetnek többen-is a' Világnak különbb-különb-b-fele részein, ha megkell tehát ezt engedni Illyésnek, miért nem kellene megengednie az Istennek, a' ki fő, és mindenható Ur? de talám meg-foghatatlan, és egygyütt lehetetlen dolognak látszik (az ő testi, és Kafarnaumi módra vélekedő

értelmők szerint) nekik, hogy egyedül a' Papi Szónak hozzájárulására a' kenyérből Sákramentom legyen. Nem de nem lehetséges, sőt ő nálok hit ágazattya, hogy egyedül azon szók erejével, melyeket a' környül-metelő elé-hozni szokott, ugymint: *Ez az Illyés Széke*. Meg jelenik a' környül-metelésre Illyés? Nem-is mondhatják pedig azt a' Zsidók, hogy ezeket hamisan fogjuk reájok; mert azon kívül, hogy bé-vett Szokása ez a' Sinagogának; meg bizonyította ezt *Leo Modena* a' Zsidók Szokásiról írott könyvében a) ezen Szókkal: *A' környül-meteltetés napján két Selyem vánkoffal be-burított székek készíttetnek, egygyik a' Komának, másik, (a' mint némellyek mondják) Illyés Prófétának Számára, a' ki az egész Czerémonian láthatatlanul jelen vagyon.*

A' környül-metelésnek napján meg jelenik a' környül-metelő, a' kit ők *Mobelnek* hívnak, egy liktálat hozván, a' melyben a' dologhoz szükséges eszközök vannak, ugy mint: a' szorító, vagy forrasztópor, rósa olaj, kötni-való ruhátskák, és egy kis edényke fővénnyel, a' melybe az el-metetzett szeméremelő bőrtskéjét teszi. A' környül-metelőnek pedig Férfiúnak kell-lenni, és ezen mesterségben tudósnak, és nem Afzszonyoknak. b) Ezt ki lehet ismérni a' többi Zsidók közzül mind a' két hüvelk ujjának hosszabb körmeiről.

Öfzve jöven osztán mind azok, a' kik ezen dolgon jelen akarnak lenni; a' környül-metelő *Mobel* fen szóval el-kezdi a' környül-meteléshez alkalmaztatott éneket, a' kit követ a' nép nyikorgó érekléssel mind végig, el-végeződven az ének, az el-keszített he-

a) Part. 3. c 7. pag. 100. b) Exodi 4. 25. Sefora a' Moyses Felesége Afzszony volt, de azért környül metélte fiát, és Isten-előtt kedves dolgot tett.

helyre le-ül a' Koma, a' kinek széke egy kevesse magassabb szokott lenni a' többinél, be-jön azonban a' környül-metelés helyére az ötöt kísérő Afzszonyok seregével a' Koma Afzszony, el-hozván a' Gyermekeket, a' nép azon közben fel-kiált valamennyivel hangassabb szóval, mondván: *Baruch Bo*; az az: áldott légyen be-jöved. Elé mégyen a' Koma Afzszony, és el-jutván azon helyre, a' mellyet mondottunk, hogy Illyés Prófétának készített, azt maga mélyen való meghajtásával készíti, és a' *Mobel*, mondván ama szokat *Zeb, Cise, Schel Eliah*. Ez az Illyés Széke, fordul, 's a' gyermekét a' Komának ölébe helyhezteti, mert ennek a' Tiszte a' gyermeknek lábait a' környül-metelés alatt tartani, a' *Mobel* osztán fel-füzdöven a' ruhátskákat, a' mellyekkel be-volt pólázva a' gyermek, ézüst fogóval, mélyet bal-kezében tart, fel emeli azt a' részt, a' melyet el-kelletik metztzeni, és fogván jobb kezébe a' környül-metelő eszközt, a' melly olyan, mint az éles borotva formájára el-keszített kéfetske, 's minek előtte a' dologhoz kapjon, nagy szóval fel kiált: *Aldott légy te Isten, mi Isteniünk, Világ Királya, ki meg Szenteltél minket a' te parancsolatidban, és rendelted a' környül-metelkedést.* ezt mondván, a' férfúságnak vastagabb elő bőrért el-metztzi, a' vékonyab-bikát pedig, a' melly meg maradott, (valóban rut, és az Ő törvényben soha sem rendelt dolog) a' körmeivel le-hasíttya; A' Gyermekek Apja az alat hálákat ad az Istennek, mondván: *Aldott légyte Isten, mi Isteniünk Világ Királya, a' ki meg Szenteltél minket a' te parancsolatidban, és meg parancsoltad, hogy be-fogadtassunk Abrahámnak a' mi Atyánknak szövetségébe. A' körül állók pedig erre azt felelik: Valamint be-botsáttatott a' környül-metelkedésre, ugy botsáttassék a' Hazafságra, és a'*

Sz.

Sz. *Munkálkodásokra* - is. A' *Mobel* az-alatt folytattya dolgát, és az el-metztzett elő bőrötskét bé téfzi a' fővénybe, és egyszer-is, másszor szájával ki szopja, ki szívja a' febből a' vért, és azt egy borral tele kupába ki pöki, a' sebet az elébb említett szorítóporral, rófa olajjal, és egyéb vér állításra alkalmas szerekkel orvosollja, 's bé kötözi, pólyázza, és ugy a' Koma Afzszonynak adja a' Gyermekeket. A' *Mobel* osztán vévén a' kupát, a' melyben a' vér, és bor nagyon fen szóval mondja: *Aldott légy te Isten, mi Istenünk, Világnak Kirdlva, a' ki teremtetted a' Szőlő-tőnekgyümölsét; és leg ottan utánna veti: Mi Istenünk, és a' mi Atyáinknak Istene, erősítsd meg e' szótalan kisded Gyermekeket, és tartsd meg őket a' maga Attyának, 's Annyának, és legyen néki neve az Isrdélben N. N. itten nevet ad néki; a' nép pedig meg-felel: Besiman tov. Szeren-tseffen! egy könyörgélt mondanak az után, és így elvégződik az egész Czerémonia. A' környül állók örvendeznek az Apjának, és a' Gyermeke vízfzfa vitetik az Annyához.*

Ezen a' napon kötelessége a' Gyermeke Apjának, hogy ebédre hívja: a' környül metelő *Mobelt*, a' Komát, és egyéb Barátit; a' *Mobel* pedig, és a' Koma enni-valóval, sőt még pénzbéli költséggel-is, ha a' Gyermeke Apjának forlta, és szegénysége azt kívánja, segéteni szokták őket; a' környül metelkedés Zlidóul mondatik *Mehila*. A' gyengébb bőrötskének, a' vagy hártyának pedig körömmel való le hafogatltaa *Peringab*. az az: fel fődözés, végre a' vérnek ki szívása *Metzatziab*.

Ha a' Gyermeke a' nyóltz napok alatt meg-be-tegszik, környül nem metéltetik, miglen az egészsége helyre nem áll, ha pedig meg-hal, az semmit sem árt, környül metéltetik még-is a' hóltt gyermek egy
éles.

éles náddal, és nevet adnak néki, hogy úgy az Isten meg emlékezzék róla, és fel-támasztása őtet a' közönséges ítélet napján. A' Leányok környül nem meteltetnek, mind azon-által, el-múlván a' hónap, mikor az Annya a' Sinagógába megyen, be-mutattya őtet annak, a' ki akkor az Enekes hivatallyát viseli, és Hbazon nak mondatik, a' ki meg-áldván az Annyát, 's Leányát a' Szülőinek kedvök-szerint-való nevet ad néki.

MEG TÁFOLÁS.

Az elé-hozattakból elégségesen, és felettébb-is meg tudhattya a' kerefsztyen olvasó, mennyi bú-bájoságokat téstnek a' Zsidók a' magok környül-metélkedésekben, a' melyben igen fel-fuvalkodnak, és nem csak nem betsüllik, de inkább meg-vetik a' kerefsztyéneket, hogy, mint ők, környül nem meteltetnek. Ilendő dolognak ítéltém tehát az ő meg táfolásokat, olly bizonyságokat hozván elé, a' melyekből nyilván ki tessék, hogy a' Messiás el-jövele-után el-vétetett a' környül-metélkedés, és annak helyébe állítatott-légyen a' Kerefsztség. És először-is hozom elé Moyfes első könyvének 17dik részét. Mellyet a' ki figyelmeteffen meg vizsgál, meg ismerheti, hogy Abrahámnak, és az ő Maradékinak a' környül-metélkedésről-való parantsolat csak azon időre adattatott légyen, a' melyben Nemzetségeket az ígéretnek földén szaporítaniok kellet. Imé a' Sz. Írásnak szavai a' „ Abrahámnak neveztetel: mert „ fok Nemzetségek Attyává rendeltelek téged, és felette „ igen nevedtetlek, és Nemzetségekké téstlek téged, „ és Királyok származnak tőled, és meg erőltém szót-

B.

„ vet-

„vetségemet közöttem, és közötted, és a' te magod
 „között utánnad az ő Nemzetségükben örök szívet-
 „séggel: hogy légyek a' te Istened, és a' te magodé,
 „neked adom a' Te szarándokságodnak földét, egész Ká-
 „naán földét örökké-való birodalomúl, és a' te magod-
 „nak, és ő Istenük leszek; mondá ismét az Isten Abrahám-
 „nak: Te-is meg őrized tehát szívettségemet, és a' te
 „magod utánnad az ő Nemzetségiben. Ez az én szívet-
 „ségem, melyet meg tartfátok én közöttem, és ti közöt-
 „tetek, és a' te magod között utánnad: minden Férj kör-
 „nyül metéltesék közület k. „Egybe foglallya tehát az
 Isten a' környülmetélkedés szívettségét az Abrahám Mara-
 déka szaporodásának, és az ígélet földé megadásának ígé-
 retével, és a' környül-metélkedés jelül tételk, a' melly-
 által az Abrahám maradéki meg-különböztetlének egyéb
 Nemzetektől; nyilván ki-hozhatni tehát ebből, hogy el-
 múlván, és el-töröltetvén a' Zsidóknak rendes Országjok,
 és el-veszvé a' Kánaán földé, el-múltt, és el-törölte-
 tett egygyütt a' környül-metélkedés szívetsege-is.

A' környül-metélkedés (a' mint jól észre veszik
 a' Sz. Írás magyarázó Tanítók) emlékeztető, kijelentő,
 különböztető, ki mutató, és árayékozó jel volt. Em-
 lékeztető jel volt; mert meg-emlékeztette őket ama
 szívetsegre, a' melly az Isten, az Abrahám, és az ő
 maradéki-között meg-erősített. *Környül-metellyetek a'
 ti férfiúságtok bővén k eleit, hogy az jelül legyen a' közöttetk,
 és közöttetek-való szívetseggnek. a)*

Ez a' szívet-ég az Abrahámnak tett három
 ígéreteket foglalta magában; Első volt; hogy neved-
 ni, és Sokasodni kellett az ő magvának, mint a' föld
 porának. Második: hogy az Abrahám Maradékinak ural-
 kodni

kodni kellett az egész Kánaán földén. Végre a' harmadik : hogy az egész Világ minden Népeinek , és Nemzetségeinek meg-szabadítására az Abrahám magvából várandó - vala a' Messiás. Vólt még a' környül-metélkedés jelentője ama nagy , és felséges hitnek - is , a' melly ki-tettség Abrahámban , először : midőn el-hagyván hazáját , szüléit , és Barátit , meszsze - való , idegen , és ismeretlen tartományba az Istennek egy szavára el - ment. Ki tetstettség tovább : Mikor az Isten-től tött ígéreteknek akkor-is , midőn az ő töle származandóknak számát az Egek tfillagihoz hasonlította , meg nem ütköztvén a' maga idejének meg-éllemedett , és törődött állapotján , kilentzven esztendő Feleségének Vénységén , és magtalanságán , hűtt , és a' reménység-ellen-is reménlett. a) Ki nyilatkozott végre inkább , hogy sem akár mikor - is , az Abrahám hite , midőn kész engedelmeséggel lévén , reá szánta magát az önnön egygyetlen egy Szülött Fiának , Isááknak , fel-áldozására. Vólt a' környül-metélkedés különböztető jel ; mert az által különböztettek a' Zsidók egyéb Nemzetségektől , és azért-is ők a' Pogányokat tsufságból környül - metéletleneknek hívták. Mutató , és a' mindenekre ki-terjedett eredendő bünből meg orvosló jel-is vólt a' környül-metélkedés. Végre árnyékoztó jele vólt mind azoknak , a' mellyeket a' uj Testámentomban tselekedendő vala a' Messiás. árnyékozta , tudni illik : a' mi Kereszttségünket , és lelki környül-metélkedésünket , mellyet téfznek naponként a' Krístusnak igaz követői , az az : a' gonosz vétkeknek ki metztzetését , a' melly a' Moyses b) könyvében a' szü-környül-metélésének mondatik. A' melyről irván az Apostol a'

B 2

Ko-

a) Hebr. II. V. II. b) Deut. 30.

Kolossaiakhoz, azt mondja: *környül metélkedtetek, nem kézzel lött környül-metélkedéssel.* a)

Meg szünt tehát a' kézzel-lött környül - metélkedésről - való parantfolatnak szoros kötelefsége az Évangyéliomnak ki-hirdettetése-után, mert ez vala a' hiv népnek a' hitetlentől különböztetőjele. Ez a' jel azért leg-ottan meg-szünt, mihelyest az Évangyéliom ki-hirdettetett, azért, mert ez nem adattatott egyedül tsak egy Nemzetnek, mint a' Moyfes törvénye, hanem az egész föld Népének, a' mint a' Próféták meg jövendöltek, és ma immár minden Nemzetségek azon egy Istennek ismeretségére hivattatnak, és a' Krisztus, a' ki az igaz Páfzor minden különböztetés nélkül azon egy akolba akarta foglaltatni a' Zsidókat, és a' Pogányokat. Másodszor: ki nyilatkoztatta azt világosan az Isten, hogy a' környül meteltetés az Abrahámmal, és az ő maradékival szerzett, és kötött szövetségnek jelül rendeltetett-légyen, meg-kellett tehát mind addig neki erejében maradni, míg a' régi Szövetség megmaradott, de mihelyest az el-múlt, elmúlt a' környül-metélkedésnek kötelefsége - is. Olvasd meg-itten keresztyen Olvasó Jeremias könyvet. És meg jövendölve találod; hogy el-töröltetvén az ő szövetség, a' Messiás-által ujnak, és amannál fokkal nemesbbnek, és Felségesbbnek kellettett bé-hozattatni. Ihol a' Prófeta Szavai! b) Imé el-jönek a' napok, (ugy mond az Ur) és uj Szövetséget szerzek az Isráel házával, és a' Jüda házával. Nem ama szövetség szerint, mellyet az ő Attyokkal szerzettem az napon, a' mellyen az ő kezeket fogtam, hogy ki-boznám őket Egyiptus földéből a' szövetség-szerint, mellyet fel-bontottak, és én Uralkodtam rajtok, ugy mond az

a) Coloss. 2. v. 11. b) Jerem. 31. 31.

az Ur: *de ez léfzen a' szövetség, melyet az Irael bárával szerzek azok a' napok -után, úgy mond az Ur: az én törvényemet az ő belső részébe adom, és az ő szájukba írom azt: és nekik Istenök léfzenek, és ők nekem Népem léfzenek.* Ugyan ezen szöveget hofszafzan elé-hozván, azoknak erejéből a' Zsidókhoz írt levelének nyóltzadik részében azt állattya Sz. Pál: a) hogy *ujjat mondván pedig, az elebbent meg avította; a' mi pedig meg avúl, és meg vénbedik, közzel vagyon az el-vefzéshez.* Harmadszor: a' környül-metélkedés az el-jöendő Messiásnak Tanu bizonyysága vólt, a' ki Abrahámnak, sőt inkább az egész Világnak ígértetett ezen Szókkal: b) *És meg áldatnak a' te magodban a' földnek minden nemzetségi.* És ezen okból rendeltetett a' testnek azon részén-is a' környül-meteltetés, mert a' Messiásnak Test szerínt az Abrahám Nemzetségéből kell vala születnie. El-jöven tehát a' Messiás, haszontalanná lótt a' környül-metélkedés, sőt hamis jellé, mert még el-jöendőnek jelenti a' Messiást, a' ki immár el-jött. Negyedszer: Ugyan azok a' szók, a' mellyekkel parantfoltá az Isten a' környül-metélkedést, világossan meg-mutatták, hogy ez nem arra a' végre rendeltetett-légyen, hogy örökké kötelezne, mivelhogy rendelvén az Isten a' környül-metélkedést, monda: *léfzen (úgy mond) az én szövetségem a' ti testetekön örökös szövetségül.* holot ama szó örökös Zsidóul-mondatik *bolam, a' melly nem jelent szünet-nélkül-folyó örökké-valóságot, hanem egyedül tsak valamelly hofszabb, és tsak magánál az Istennél, nem pedig az Embereknél tudva-lévő időt; ki-tetfzik ez im ezekből: meg-ígérte az Isten Abrahám Patriárkának, és az ő magvának az ígérlet földét örökre, mondván: minden*

B 3

föl-

a) Hebr. 8. v. 13. b) Gen. 26. v. 4.

földet, a' mellyet szemlélj, néked adom, és a' te magodnak (bolam) örökre. tapasztalásból tudjuk mind azon-által, hogy el-múlttak immár ezer hétszáz, és egy-néhány ezrendök, a' miulta azt nem bírják a' Zsidók. És így ama Szó bolam nem egyebet, hanem valamelly hosszú-időt jegyzett; tudni-illik: a' Zsidóknak Egyiptomból-való ki-jövételek-után negyvenedik ezrendőtől-fogva Titus Császár idejéig, vagy, a' mint Eusebius fel-jegyzi; Adorján Császárig, a' ki számkivetésbe küldötte, és ki-parantfolta a' Zsidókat az ígért földéről, mellyet birtak vala. Moyses második, és ötödik könyveiben olvassuk a) a' Zsidó szolgáról: hogy ha ez el-adattatván, Urát hat ezrendökig izolgálja, a' hetediken szabadon, és ingyen bocsátásék el, ha pedig mondandja a' szolga: szírem az Uramat, nem megyek-ki szabadságra. Az Ura a' Birók előtt furja által annak fülét árral, és bolam örökké szolgája legyen. De ezt az örökké valóságot csak az ötvenedik, az az: a' Jubileum öröndetes ezrendőig kell érteni, és nem tovább, a' mint világossan vagyon Moyses harmadik könyvében: b) Ha a' szegénységtől kinszerűtetvén, magát néked eladja az Atyádfia, ne nyomd-elötet a' szolgai szolgálattal, hanem, mint Béréfed, és Zselléred legyen, az öröndetes ezrendőig dolgozzék nálad. És az után mennyen-ki gyermekeivel, és térjen rokonságához, és az Attyának örökségéhez; mert én szolgálom, és én bocsátom-ki őket Egyiptus földéből, ne adattassanak-el szolgai módra. Ez a' bolam; örökre Szó tehát itten nem jegyez egyebet, hanem ötven ezrendőknak el-forgását. Királyok első, vagy Zsidó módra, Samuel első könyvében, olvassuk: hogy,

mi-

a) Exod. 21. v. 6, Deut. 15. v. 17. b) Lev. 25. v. 39. feqq.

midőn ama szomorú szívű Anna hofzfasz magtalansága, és ellenkezője-által tött gyalázattya-után Istenhez nyújtott buzgó imádságával, és fogadás tételével Sámuel nevű Fiat nyert volna, mondá Elkánának a' maga férjének: a) *Nem megyek-el, míg nem a' tejtől el-választásék a' Gyermekek, és el-viszem ötöt, hogy bé-mutattassék az Ur színe előtt, és ott maradjon szüntelen; a' Zsidó betűben vagyon bolám. Örökké; tudva vagyon pedig, hogy a' Léviták a' Sz. Helyen való szolgálattyaikat nem folytatták tovább 50. esztendő koroknál, el-kezdettek pedig harmincz esztendő korokban, a' mint írva vagyon Moyses negyedik könyvében b) harmincz esztendőtol fogva, és folyebb ötvenedik esztendőig bé-járjanak a' bajlék szolgálattyaára, és terhek bordonzására. És így itten a' bolám fellyül nem halladja a' hufz esztendőknek folyását. Bölts Salamon mondja: c) Semmi ujság nints a' nap alatt, je nem mondbattya senki: Imé ez új; mert immár vóltt az elébbi időkben, mellyek előttünk vóltak. Émez szót: az elébbi időkben a' Zsidó betű így adja elé Lebolamin, az az: sok századokkal, minek-előtte mi születünk-vólna. Nem jegyzi tehát a' mindenkor vóltt, és mindenkor léendő örökké-valóságot. Egy szóval számtalan helyei vannak a' Sz. Írásnak, a' mellyek ezen bolám, szó-által el-muló, és véges időt, nem pedig örökké valóságot jelentenek. Mondván tehát az Isten, hogy a' környül-metélkedésről való parantsolat tartani fog bolám. Örökké: érti azt; hogy azzal fognak élni az Emberek Abrahámnak kilentzven kilentz esztendő korától fogva, a' mikor az rendeltetett, éppen a' mi szerelmes Üdvözítőnknek haláláig. A' melly idő-*

a) 1. Reg. 1. v. 22. b) Numer. 4. v. 47. c) Ecclef. 1. v. 10.

időnek folyása, a' mint sok Atyák észre veszik, 1678. éftendőeknek el forgását foglallya magában. Ez az igazság még inkább ki világosodik Moyse első könyvének tizen hetedik része kilentzedik verséből, a' hol emlegetődzvén az Isten a' környül-metélkedésről, azt mondja: hogy az meg fog tartatni az Abrahámnak nemzetségében, az az: miglen fog tartani a' Zsidó Népnek rendes országlása, és meg-fognak ismertetni a' magok nemzetségökről, immár pedig el-múltt annak ezer hét száz, és több éftendeje, a' mi ölta a' Zsidó Nemzet ezt a' prerogátívát, magános Uraságot, és tiszteliséget el-veszette; nem kötelez tehát immár ezután senkit-is az illetin parantsolat.

Hogy pediglen a' környül-metélkedés helyébe rendeltetni fog a' Kerefsztség, nyilván ki vehetni azt Ijaiás Prófétaának szarvaiból; a) a' ki-is szólván a' Messiásnak el jöveteléről, ezeket mondja: *Né fély én szolgám Jákob, és te leg-igazabb, a' kit választottam. Mert vizeket töltök-ki a' szomjúhozóra, és folyásfokat a' szárazra, ki öntöm az én Lelkemet a' te magodra, és az én áldásomat a' te gyökeredre, és ki tfiráznak a' fűvek között, mint a' fűz-fák a' folyó vizek-mellet. És: örömmel merítetek vizet az Üdvöztő kúttyaiból. Zacharias pedig így szól: b) Az napon nyilván-való kúttyó leszen a' Dávid házának, és a' Jerusálem lakóinak a' blinös, és a' bavi kór-ság snak meg mosására; és ki vesztém a' bálványokat.*

Ezekielnél pedig c. 36. v. 25. így szól: *Ki öntök ti r-átok tiszta vizet, és meg tisztultok minden rutságtokból, és a' ti minden bálványitokból ki tisztitlak benneteket. És adok néktek uj szívet, és uj Lelket adok belétek; és el-vi-*

a) Ijai 44. v. 2. Joan. 3. v. 5. b) Zach. 13. v. 1.

visszem a' kö-szívet a' ti testetekből, és adok néktek hus-
sívet. El-hagyom több íók illyetin tzikelyit a' Sz.
Írásnak, a' mellyek nyilván meg mutattyák, hogy a'
Mellásnak el-jövele után, az el-töröltetett környül-
metéltetés helyébe a' keresztség rendeltetett - légyen.
Azonkivül nagyobb tökéletességet lelhetni a' Kereszt-
ségben, mint sem vólt a' környül-metélkedésben, mert
ez egyedül csak a' Férfiaknak rendeltetett, amaz sem-
mi különbséget nem ismér a' nemben, és személyek-
ben. Ez jelt tett a' testben, amaz jelt téfzen a' Lé-
lekben; ez nem nyitotta fel a' Menynek Kapuit, a'
mint azt ki-nyittya a' Keresztség. Ne feddödgyenek
tehát vak-merő bátorsággal a' Keresztyének - ellen, mint
Isteni törvény szegők ellen a' Zsidók egyedül azért,
hogy környül nem metélkednek kézzel íött környül-
metélkedéssel. Mert nyilván ki-tetszik azokból, a' mel-
lyeket eddig mondottunk, hogy el-töröltetett légyen
ma az illyetin parantsolatnak kötelező ereje, és nem-
is akarja az Isten, hogy ez után meg tartassék a' kör-
nyül-metélkedés, de azt ugyan akarja, és parantsollya-
is, hogy meg-tartassék a' környül-metélkedésnek helyé-
be rendeltetett Sz. Keresztség.

III. §.

A' ZSIDÓKNAK ELSŐ SZÜLÖTTIRÖL.

El-telvén a' születéstől fogva harmincz napok, az
ujjonnan született gyermeket, ha első szülött,
meg szokták váltani szülei e' képpen: Az Attya magá-
hoz hivatván egy Papot, a' kit inkább kedvel, és
egyéb jó Barátnak jelen létökben a' Pap eleibe téfzen
bizonyos summa pénzt, és így szól: *Ez az én első szü-*

lött Fiam, a' kit szült az én Fel-ségem, és a' ki a' törvénynek rendelése szerint a' te hatalmad alatt vagyon. Akkor a' Pap meg kérdi a' Gyermekek Anyját, ha ennek előtte szült-e valaha más Gyermekeket? ha ez a' szülése első-e? ha Gyermekeket nem vesztett-e? mikor az Ászszony azt feleli, hogy nem; utánna veti a' Pap: Tebát ez a' Gyermekek, mint első szülött, törvény szerint az enyim. Az után fordulván az Attyához, mondja néki, hogy ha nekem nem akarad engedni Fiadat, szükséges, hogy meg-váltssad. felel az Attya: hogy sokkal kedvessebb ő néki az ő Fia, mint sem az arany, vagy ezüst, innét jó szívvel ajánl bizonyos számú pénzt annak váltságáért. A' Pap ofztán reá tekintvén a' Gyermekekre, mondja: Ez a' Gyermekek ugyan az Istennek szenteltetett, a' mint irva vagyon Moysesnek könyvében a) Szentelly nekem minden első szülöttet, a' ki meg nyitotta az Anya méhet az Izrael jaiában, mind az Emberekből, mind a' barmokból, mert enyimnek mindenek. b) A' kinek váltsága legyen egy bálnap múlva őt Sziklus ezüst; de ez-által a' meg-váltás-által a' szülteinek hatalmok-alatt fog-lenni; Itten ofztán fel-vévén az árát, a' Pap a' Gyermekeket szüleinek vizsgálja adia; az-alatt az Attya áldja az Istent, hogy az első szülöttek meg-váltásának parantfolattyát adta. Es így ofztán azt a' napot az egész Atyafiság-között örvendetessen, és nagy vigasággal töltik.

Ha a' Gyermekek a' harminczadik napnak előtte meg hal, nem váltyák meg, de ha az után hal-meg, semmit sem ártván halála, meg kell fizetni a' Válttságának árát; ha pedig azok-alatt a' napok-alatt meghal az Attya; az Anyja meg-jelenik a' Pap-előtt, hogy

hogy bizonyossá legyen a' Gyermekeknek első szülöttségéről, a' ki egy kis papiroskát, a' még hátra lévő, és meg nem fizetett első szülöttség válttságának jelenségével a' Gyermekeknek nyakára akaszt, hogy magát megváltsa, mikor ki-fog menni a' gyermek forból, az pedig meg-esik a' Zsidóknál az Ifjúnak tizen negyedfél éltendő korában; a' melly időt ők *Begburoth*nak mondanak. ha a' meg váltásnak napja szombaton esik, azt ők által vizsgál a' következő napra.

TZÁFOLÁS.

Az első szülöttek meg váltásának parantfolattya tsak a' Zsidók Czerémóniáihoz tartozandó parantfolat volt, következő képpen meg kellett néki szünnie a' várt Messiasznak el-jövele után. Mert még a' Rabinusoknak - is közönséges értelmük az; hogy minek előtte Aaron az ő Fiaival a' Papságra választatnék, és az Egyházi méltóság a' Lévi Nemzetségebe bé vitetnék, az illetin Papi hivatalt az Isráél Fiainak első szülötti végezték. Mikor tehát meg kell-vala változtatni a' Messiasznak a' Moyses törvényébéli Papságot, és annak helyébe fel-állítani más t'kötelefsbbet, és Felségefsbbet a' *Mekbifedek* rendi-szerint, a' melyben nem a' Bakok, vagy Tulkok hufa, hanem maga az Isten Fia az örök Atyának áldoztatsék. Nyilván ki-kerekedik ebből, hogy ha meg szünik a' törvénynek egyedül való oka, meg szünnék leg ottan a' törvény-is, és így azokat az első szülötteket, a' kik az ő törvénynek idejében úgy tartattak, mint Istennek fel-szenteltt személyek, nem tartoznak a' Keresztyének olyanoknak ismérni, a' kiknél az új Papság a' kegyelem törvényében gyönyörködik Isaias Prófétaának jövendölése szerint, a' melyben,

meg jövendölvén a' Pogányoknak a' Messiás törvényére való térésöket, ezeket veti utánna: a) és fel vésznek azokból Papokat, és Lévitákat, úgy mond az Ur. A' melyet világosabban ki-fejteget a' Káldai magyarázat, a' kinek nem kevessebb hitelt adnak a' Zsidók mint ugyan a' Zsidó betűnek. Felvésznek (ugymond) azokból (ugy mint a' Pogányságból meg tértekből) hogy Papok, és Léviták Legyenek, ugymond az Ur. Tehát immár mostan ezt az első szülöttek meg váltásának Czeremóniáját nem kelletik többé Isten tiszteletét illető szent dolognak, hanem tsupa babonának ítélni, a' mellynek meg tartására a' Keresztyénség nem köteleztetik.

IV. §.

A' ZSIDÓK FIAINAK NEVELÉSEKRŐL, ÉS TANÍTTASÁSOKRÓL.

A lég tudnak Szóllari a' Zsidóknak Gyermekei, már lég ottan némelly imádságotskákra, és ama Moyses ötödik könyvének hatodik részéből való negyedik versnek naponként gyakorta való el-mondására taníttatnak: *Schema Israhel, Jehova Elobenu, Jehova Ebbad.* az az: *hallyad Isráel! a' mi Urunk Istenünk egy Ur.* b) Esztelenül el-hitetvén magokkal, hogy mi Keresztyének három Isteneket imádunk, és hogy így ettől a' tudománytól, mellyet hamissan a' Keresztyénekre ragasztanak, ottan mindjárt kisdedségektől fogva iszonyodni, és távozni szokjanak, és tsak egyedül egy Istenben hidgyenek. Olly nagy veszedelembé juthatotté tehát a' Zsidó Nemzetség? hogy, tellyeséggel meg vakúlván, által ne értsék:

értsék: hogy ez legyen egygyik ama Sz. Irás-béli tzik-kelyek -közül , a' melly a' Sz. Háromságnak titkát ki jelenti ; mivelhogy mondván *Jehova*. Isten: jelenti az Atyát. Utánna vetvén *Elohu*. mi Istenünk: jelenti a' Fiut. ujra mondván *Jehova*: Isten ; meg ismérteti a' Sz. Lelket. Hozzá adja: *Ebbad*. egy Ur: ez által ki jelenti az Isteni természetnek állattyabéli Egységét , és hogy nem három Istenek, hanem tsak egy Isten vagyon a' három különböző személyekben , a' mint tartya , és igazán vallyá a' Keresztyén Anya -szent -egy -ház.

Az után tanítatnak ezek a' meg nevezett Gyermekek az egy mást vilzontag való könszöntésnek módjára , kívánván egymásnak jó szombatot , jó husvétet ; ezek után szorgalmatoskodnak azon , hogy a' házi eszközöknek , pénzeknek , és ezekhez hasonlókknak nevéket jól meg tanúllják ; a' mi pedig a' Zsidóknak közönséges nyelvöket illeti: azt jól észre kell venni , hogy nintsen az egész világon egy olly hely , a' hol valóságos , és tiszta Zsidó nyelven szóllának , hanem közönsleg fel venni , és meg tanului kiutelenítettnek azon országnak , és Tartománynak , a' melyben Laknak , nyelvét. Sőt más bizonyos Szerentsétlenség-is vagyon rajtok , vélem én bizonnal Isten átkának , s' ostorának lenni , ugyan az-is ; mert akár melly országban lakjanak , meg vesztegetik annak nyelvét , és a' magok únalmas , és izetlen nyifogásokkal Zsidóknak ki ismértetik magokat , a' mint Hazánkban , és a' külső Tartományokban - is tapasztalhattuk.

Mikor immár alkalmatosbban olvasgatni meg tanúltak a' gyermekek , nagyobb tudományokra fel emeltetnek , a' mellyekben , mivelhogy kevés , és igenetlen rendet tartanak , valóban nem tfuda , hogy Semmi elő-menetellyek sem látszik , el-annyira , hogy

ha valamelly esetből a' mi iskoláinkba nem mennek ; (a' mellyekben Isten kegyelméből a' különös szép rend meg tartatik) tudatlanok, és értetlenek maradnak.

Ez pediglen az ő rendjek, és módjek, mellyet az Iskolákban, és a' tanításban tartanak. Magyaráztatik a' Sz. Irás, fejtegetvén, tudni illik, egy vallamelly verset a' Mester, a' ki - ugyan magyarázattyának semmi okát nem adja, fundamentomát meg nem mutattya ; a' Mester szavait a' Tanítvány mesterének utánna mondja, a' honnét végre az következik, hogy ideje ket ugyan az Iskolában el - töltik, de még sem tudják azoknak, a' mellyeket mondanak, vagy olvasnak, okát adni. Keveset lehet közülük találni, még Rabinusokat - is, a' kik jól tudnák a' Zsidó grammatikát, innét az ő beszédjekben, és irásokban annyi Fogyatkozásokat találz, a' mennyi szókat.

Minek utánna a' Zsidó iffiak tizenkét, vagy tizen három esztendő korra jutottak, vallamellyiknek a' magok Magyarázói közül könyvöket forgattyák, és innét oltán némelylek a' *Talmudnak*, némelylek pedig a' *kábálának* tanulására mennek ; a' *kábáláról* pedig nagy kérekedékeny ditselkedéssel azt tartják, és nyilván mondják, hogy ez az Isteni mélységes titkoknak még az el-rejtettebb dolgait-is kinyilatkoztattya ; de melly esztelenül mondják ezt, által Láthattya, a' ki-böls Karamulnek olvassa ama könyvét, a' mellyet a' *kábáláról*, Angyali Doctör Sz. Tamásnak a' Pogányokellen-való könyve erőltetésére irt ; a' hol világossan meg mutattya, hogy a' *Kábálának* minden fundamentoma, és tanításának minden veleje az Isten tagadással meg egygyez, és hogy a' *Kábálisza* Zsidók, nem Zsidók, hanem Isten tagadók. következik ebből tehát, hogy a' Zsidók

el-vesztvén a' Sz. Irásnak tiszta betűjét; és igaz értelmét, immár mostan semmi bizonyosságot nem tudnak, mivelhogy a' józan, és Sz. tudományt meg nem őrizvén, Sőt inkább meg vetvén, és - el hagyván, az elő menetelben való jó mód, és igaz út nélkül Szükölködnek, tétovázva bolyonganak; bé-tellyesedik valóban rajtok, a' mit jövendőt felőlők Moyses: *Verjen meg téged az Ur balgatagsággal, és vaksággal, s' elmédnék dübösségével. És tapogass délben, mint a' vak szokott tapogatni a' sötétben, és ne igazgassad útaidat. És Dávid a) Setéttülyenek meg az ő szemek, hogy ne lássanak. És világosbban Jsaías: Vakítsd - meg e' népnek szívét, és az ő füleit nehezítsd - meg, és az ő szemeit földözd - bé. Meg halladván a' tizen harmadik esztendő a' Zsidóknak fiai már nem gyermekeknek, hanem Embereknek vagy férfiaknak mondatnak, és minek utánna a' Sinagógában egy prédikátziót el-mondottak, meg - ajándékoztatnak ama Titulussal: *Bar Mithva*. azaz: parantsolatnak Fia, avagy: immár a' Moyses parantsolatának meg-tartására köteleztetett Ember. Azon naptól fogva ofztán Szabadon kereskedhetnek, kötést, kontraktust tehetnek, és tartoznak a' fő Biro előtt minden tselekedettyekről, és fogatkozásokról számat adni, mert úgy tartják ők, hogy ez a' kötelesség tizen három esztendőös korokig az Atyákat illeti. A' Rábinusoktól szabott törvény Szerint tartoznak mindnyájan mihelyest a' 18 esztendő el-érik meg - házasodni.*

A' Leányok tizenkét esztendőös korokban Aszszonyoknak mondatnak, és magoknak Férjet venni szoktak; de a' házasságról majd alább bévebben Szóllyunk.

V. §.

a) Deut. 28. 25. Pál. 68. v. 24. Isai. 6. v. 10.

V. §.

A' ZSIDÓKNAK TALMUDJOKRÓL.

Talmud a' Hebrèi , avagy Zsidó nyelven annyit tesz, mint *tanítás, tudomány*, és azon okból neveztetik így , mert egybe foglaltt sommája a' Zsidók egész szent , és erkölsbéli Törvényeknek , s' magában foglal mindeneket , a' mellyek az Isteni , és Emberi törvényt illetik, azt tartják , és hiszik , hogy azon hanyományokat, és magyarázatokat , a' mellyek e' könyben vannak , mind az Isten a' maga szája által adta Moysesnek , és azt mondják , hogy ez légyen a' második Törvény , a' mellyet az Isten akkor adott , a' mikor az írott Törvényt adta , mert ugyan - is az írott Törvényért nem lett volna szükséges negyven napot a' Sinai hegyen tölteni , és bizony nem őrzött (ugy mondják) ottan a' Moyses az alatt libákat , hanem ezekre , a' mellyek a' Talmudban vannak tanogattatott az Isten , a' honnét - is ezt hívják *Torab Pe al Pe* az az : Szájból Szájba adott Törvénynek , azt költik ofztán , hogy ez a' Talmud Moysesről Josuére , Josuéról a' hetven Vénekre , a' Vénokről a' Prófétákra , ezekről végre a' Nagy Sinagóga Attyaira , avagy a' Rabinusokra szállott légyen, de petsét , és zár - alatt, hogy a' titkok közönségeslén tudva ne legyenek. Okát pedig annak , hogy miért ez a' második törvény írásba nem foglaltatott ? azt adják , hogy a' Pogányoknak tudtokra ne lenne a' Talmudnak el-rejtett tudománya ; de minek utánna el-széledtek az egész Világra , mivelhogy ezt szájról szájra , és mintegy fülbe fúgva meg - nem tarthatták , tanátsofsbbnak írték , hogy ezt írva ki - adnák , hogy ne talál Ísraélnek el-széledé-

désében, és az Iskoláknak el-pusztulásában az megtörténék, hogy feledékenségbe jutna ez az Isteni titok, ugymint: a' Talmudban foglaltatott mennyei tudomány.

Ezek után tehát egy bizonyos Juda névű Rabinus, kinek vezeték neve volt: *Kadošch*, az: az: *Szent*; a' ki Antoninus pius Császárral nagy barátságban élt vala, leg először ezeket a' hagyományokat ki nyilatkoztatta, közönségesé tette, és egy könyvbe foglalta, a' mellyet nevezet *Mischna*, az: az: második Törvénynek, és azt hat rendre osztotta. Véget vetet ezen munkájának Juda Urunk születése után 219dik esztendőben, és azt leg ottan az egész Sinagóga be-vette, a' mint a' Zlido Krónika ama Sed . . oll . . neveztetett könyben mondja. Krístus Urunknak Világra jövetele után 230dik esztendőben más Jochanan névű Rabinus el-készítette ennek a' be-fejezését, hogy tudni illik kívántt vége lenne a' meg nevezett *Mischnának*; és ez hivattatott *Jerusalemi Talmudnak*, azon okból, hogy Jerusálemben, a' hol Rabi Jochanan nyolztvan esztendőig volt a' Sinagógának Feje, és elől-járója, öfzve szedegettetett. De

Ez a' könyv minden hitelét, és betsülletét elvesztette volna, a' mint ma-is a' Zlidóknál semmi betse, és tekintete lintsen, mivel hogy tele vagyon igen homályos, és nehéz értelmű Frázefekkel, a' köz értelemtől által vitt titkos szóllásnak módjával. Találtattak mind azonáltal végre két Rabinusok Babylóniában, egygyik *Rab Avina*, másik *Rab Asche*, a' kik egybe szedvén minden magyarázatokat, vetekedéseket, és a' *Mischna* körül az ő idejekig meg esett toldalékokat, egy könyvet tlináltak, mellyet *Babylónai Talmudnak* avagy *Gemarának*, az: az: be-fejezésnek neveztek, a' melyben az előbb említett hat rendet fel-osztották hatvan három szakaszra, és el-vegezödt ezen munka. Krístus

születésének 500dik esztendejében ; a' melyet végre meg fejtegetett, és magyarázott Rabi Salomon hozzá adván némelly vetekedéseket , a' melyeket bizonyos Rabinusok hozzá töldottak, és *Tofaphotnak*, az az: töldaléknak, vagy hozzá adásnak hivattatnak.

Ama tiszteletről, a' melyet a' Zsidók, mind azoknak, a' melyek a' Talmudban foglaltatnak, tésznek, elég egyedül tsak azt mondani, hogy ezeket, úgy mint Vallásuknak fundamentomát bé-veszik, sőt ezen fellyül a' Rabinusok azt taníttják, hogy nagyobb hitelt kell ezeknek, melyek a' Talmudban írva vannak, adni, mint sem magának a' Sz. Írásnak.

TZÁFOLÁS.

Ha a' káromkodásokat, Eretnekségeket, hamisságokat, és illetlenségeket, melyek a' Talmudban találtatnak, le-írni, és meg magyarázni akarnánk, nagy kötésű bőv könyv kívántatnék hozzá; mind azon által, ha ezeket tudni akarja a' Keresztyén Olvasó, Sixtus Senenlisnek, avagy Hyeronimusnak a' sancta fide Bibliothekáját olvassa meg, a' ki jobb részre öszve szedte azokat ; Fog abban találni rettenetes dolgokat, iszonyú káromkodásokat az Isten, az Angyalok, és a' Sz. Írás ellen; és könnyen észre veheti, hogy ezt a' szerentsétlen Nemzetet az Isten el-hagyta. Elég legyen azért itten elé hoznom tsak azokat, melyek azon könyvnek elején vannak.

Hogy az Isten (tudni-illik) imádkozik, hogy az Isten azokat a' Gyermekeket, a' kik minek elotte értelmes okosásra jutnának, e' Világból ki-múlának, mint egy Oskola Mester tanogattya; hogy az Isten minden nap három óráig jádzik ; hogy a' Rabinusokkal
dísu-

disputál, és vetekedik, és az illyetin vetekedésben fok-
szor a' Rabinusok-által meg-is győztetetik, a' Bódogok
mennyeekben az Istennek nem hisznek. Egy szóval a'
mit hallani-is rettenetes szörnyűség, azt állattyak, hogy
az Isten bünt téstnn, és vétkezik, a' mint ki-tetfzik
ama *Habodazarab* könyvből, melly azt mondja: Azért
kivánnya az Isten a' Zsidóktól, hogy ők a' hónap első
napján egy koszt mutassanak-bé áldozatul, hogy ez-által
el-nyerhesse annak a' bűnének botfánattyát, mellyet el-
követet, mikor meg kifébitette a' hódnak, a' ki-elein-
ten a' nappal azon egy világosságú vólt, ragyagó fényes-
ségét.

Az ugyan igaz: hogy nagy szégyennel meg pi-
rúlva észre vetzik a' Zsidók, mikor szemökre hánnyuk
a' Talmudistáknak esztelenségüket, és, hogy a' gyalá-
zattól meg-menekedgyenek, azt feitegetik, hogy azok
a' fabulák, és titkos kőltemények, mellyek a' Talmud-
ban találtnak, *metaforák*, *allegoriák*, a' köz értelemről
által vitt titkos értelmű szóllások legyenek, és azért ho-
zattak-ele a' Rabinusoktól, hogy amaz el-rejtett men-
nyei titok ezeknek buroka-alatt lappangjon; de, ha
nem esztelenkedneké, itéllyék-meg vagy azok-is, a'
kik csak vékony értelemmel bírnak; mert lehetetlen
dolog, hogy az illy szörnyű, Isten-ellen-való károm-
kadások-alatt, a' mi néműek; hogy az Isten jádzik,
vétkezik, imádkozik, vetekedik, oskola mesterkedik,
tudatlansága miatt a' disputálásban meg győztetetik,
s. a' t. Valami homályos értelem, és el-rejtett nagy
titok legyen.

Ezeken-kívül más számtalan, káromkodó, esztel-
telen kőltemények si-vannak az Ur Isten-felől a' *Tal-
midban*: a)

Hogy az Isten az Adám, és Éva vétke-után, Adámot, és Évát szólította-meg, és a' kigyóval nem mert előbb szólani, mert magában így gondolkodott: Ez a' kigyó tsalárd állat, könnyen meg felel nekem, ha keményen szóllok hozzá, mondván: Mint hogy én-is, Te-is parantsolatot adtunk nekik, miért meg vétvén a' Te parantsolatodat, az enyimnek engedelmeskedtek? Azért-is hirtelen el-vegezte azoknak ügyét az Isten.

Adám az utolsó napon, pénteken teremtetett, hogy ne mondathassék: a) Hogy az Ember a' Világnak teremtésében az Istennel egygyütt munkálkodott legyen, vagy pedig, ha a' kevélységre fel-fúválnak, lehetne néki mondani: Mit kevélykedel? hiszem a' légy előbb teremtetett náladnál!

Acha Rab Chaninának Fia monda: b) Mivelhogy 12. órából áll a' nap: Első órában öszve kotortatott a' por, melyből az Ember teremtetnék. 2ban meg-lett a' Sár. 3ban El-intéztettek annak tagjai. 4ben Lelket adot beléje. 5ben Lábra állot. 6. Minden állatoknak nevet adot. 7. Néki adatott az Éva. 8. Az ágyra felmentek ketten, le-szállottak négyen. 9. Tilalmat vettek az alma evésről. 10. Meg-estek. 11. Meg-íteltettek. 12. A' paradicsomból ki-verettettek.

Mikor az Isten látta, hogy a' *Samael*. (tudni illik) a' Sátán, a' kigyón (a' ki olly nagy volt mint egy Teve) ülven, ment az Éva meg tsalására, nagyon nevette mind a' Tevét, mint a' rajta lovaglót.

c) Ezért az Ember meg tsalásáért haragjában az Isten a' kigyónak szólását el-vette, és mérget öntött a' nyelv-

nyelvébe helyette, és a' lábait-is el-vette, hogy a' hasán máízfzon.

Kain Abelre azért haragutt-meg, mert Adám a' maga szebbik Leányát *Azrumot* adta neki Feleségül, *Ouvindát* pedig. a' rútábbikat Kainnak : a) Azért Kain egy követ kapot, bé-törte Abelnek fejét, és így meg ölte Eötsét. Tele vagyon ezer ilyen kábasággal a' *Talmud*.

De szánakodgyunk inkább a' nyomorúlttakon ; és hagygyunk el-számtalan fok illetlenségeket, a' melyeket immár, a' Böltlék régen ki-nevettek, egyedül tsak azt akarom meg mutatni, hogy a' *Talmud* öfzve sze-degetőinek eszekben sem jutottak az *allegoriák*, és titkos értelemmel akaró szólláfok.

Jól tudom (ugymond *Medici Pál* e' könyvnek *Authora*) hogy *Iffjúságomnak* elején, mikor ezen hamis *Zsidó Tudományra* taníttattam, nem leltem tsak egy Tanítót-is azok közül, a' kik nékem a' *Talmudot* magyarázták, hogy az Istennek ama meg nevezett vétkei-titkos metaforáknak lenni mondotta volna, hanem azt tapasztaltam, hogy mindenik Tanítóm ezeket a' magok tulajdon, és betű szerínt való értelmökben vette légyen. Így, példának okáért : a' *Talmud Berachot* névü refzében magyarázván *Moyfes* másodík könyvének 33dik szakaszszában a' huszon harmadík verset : *Monda az Isten Moysesnek, az én utolsóimat látni fogod.* b) Így szólnak : *Monda a' Bisandi Fia Rabi Anna : Ennek az az értelme : Hogy az Isten meg muttatta Moysesnek Tepbílín, a' bomlokra való szíjnak, (avagy annak tudni illik, a' szíjnak,*
D 3

nak, melyet a' Zsidók az imádság-alatt fejekre kötö-
 ztek) a' tsumóját; esztelenül el-hitetvén magokkal,
 hogy az Isten-is, mikor imádkozik, illyentsomós szíjat
 köt a' maga homlokára. Ugyan ez vagyon Zoar né-
 vü, és ő nálok nagy tekintetű könyvben-is, a' mely
 fejtegetvén az elébb mondott verset, így szól. *Meg-*
mutatta az Isten Moysesnek a' homlok-szíj tsumóját, és ez-
által a' mit a' tzikkely mond: az én ábrázatomat nem fo-
god látni, tulajdon-Képpen, és valóban a' homlok-síj értetődik.
 nem keresnek tehát: ők ebben titkos értelmet, hanem
 tulajdon, és betű-szerint valót.

A' Talmudnak elébb említett *Beráchot* névü részé-
 ben azt tanítták a' Rabinusok: hogy az Isten minden
 nap három óráig jádzik ama nagy Czet hallal, a' ki-
 a' Sz Írásban *Leviáthánnak* mondatik; és hogy el-ke-
 rüllyék a' pironkodó gyalázatot, a' melybe az illetlen
 mondásért esnek, azon munkálkodnak, hogy ezt az
 illetlen és képtelen magyarázatot a' Sz. Írásból meg-
 mutathassák Davidnak Szavaival. a) *Ez a' Sárkány a'*
kit alkottál az ő meg-jádzottására. De, ki mutattyák,
 hogy nem értik ezen *Zsoltárnak* igaz, és valóságos ér-
 telmét, mert, a' ki-figyelmeteflen meg-olvasá ezen
 tzikkelyt, a' Talmudistáknak tévelygésüket könnyen
 meg-tapasztalhattya, mert itten ugyan ama szók: *az*
ő meg-jádzottására. Nem az Istenről, hanem a' ten-
 gerről értetődnek, a' melyről egy kevesé elébb mon-
 datott: a' 25 versben; *Ez a' nagy, és tagos öblü ten-*
ger. És így ennek az értelme az: hogy ez a' nagy ta-
 gos, tetemes hal, mikor a' vízben ufzkál, hánnya,
 veti magát, és mint egy nagy hartzot indít a' többi
 halak.

halak ellen , úgy hogy néminémű - képpen a' tengerrel jádzeni láttasék. És ez Rabbi Aben Ezrának - is az ő értelme , noha Rabbi Salomon a' Talmud szerzőknek tévelygését erősíteni igyekezik , mondván : Hogy három egész óráig tart az Istennek a' Sárkánnyal való játéka. Azt mondják tovább :

Hogy az Isten a' napnak tizenkét órát különbb különbb fele munkában tölti el. A' három első órát a' Törvénynek tanításában tölti ; három óráig a' világot ítéli ; három óráig az eget , földet igazgattya. És vegre három óráig a' Leviáthánnal jádzik. a) És így egész nap munkálkodván , talám éjjel ő - is mint az el - fáradott nap Számos Ember , aluszik ; mint hogy étszakára semmi munkát nem adnak neki a' Zsidó Rabinusok ; de az Istennek éjjeli foglalatofságáról másut bévebben szolunk. azonban

Mind ezek így lévén - is , még sem szűnnek meg a' Talmud szerzőinek mélységes tudománnyokat égig magasztalni az el - kábúltt, Zsidók sőt az egy igyűeknek meg - tsalására azt tanítták : hogy nagyobb vétek legyen , ellenkezni a' Rabinusoknak Szavaival , hogy Sem a' Sz. Irásnak parantfolatival b) ezen szókkal : Fiam ! inkább figyelmezz a' Rabinusoknak , hogy sem a' Törvénynek Szavaira , mert , valaki a' Rabinusoknak szavát által bágja nem egyebet , hanem balált érdemel ; És nézzed csak mi némű okokból indítatván , erőssen el - hitetik magokkal a' Zsidók , hogy őket a' Talmud szerzők meg - nem tsalhatták , mert esztelen vélekedéssel azt gondolják , hogy a' Talmud második , és el - rejtett titkokkal tellyes Törvény legyen , a' mellyre maga
az

a) Talmudistæ Tract. Abodazara. Talmud. Tract. Herub, c. 2.

az Isten Moysést a' Sinai hegyén negyven napig tanogatta, és azt nem írva, hanem szájról szájra szóval néki adta.

Azonban, ha ez által, a' szóval adott törvény által valamely ollyas hagyományokat értenének a' Zsidók, a' mellyek a' Messiásnak el-jövele, halála, fel-tamadása, menybe menetele, az uj Törvénynek prédikáltatása, a' Pogányoknak meg-térése, és több illyetn dolgok felől szólnak, kezét fognánk velük, és ugyan magában igaz-is, hogy a' tévelygő tanítáfok-között nehúltt találni a' Talmudban illyen hagyományokat-is, a' mellyeket adtak, és hagytak az ő régi Mestereik; de ha ellenben azt akarják velünk el-hitetni: hogy az Isten még más törvényt-is adott Moysesnek azon kívül, a' melly írott Törvénynek mondatik, el-nem hihető hamiságot szólnak, mert soha meg-nem mutattyák azt, hogy az Ur Isten a' Moysést arra kötelezte volna, hogy a' Zsidó Népnek parantfolná, az öt Könyvekben foglaltt, és meg-írott Törvényen-kivül, nem tudom mifsóda titkon szerzett, és fülbe fugott Törvénynek meg-tartását; Azt ugyan meg-mutathattyák hogy ez a' Rabinusoknak ujjokból szopott, és magok agya velejében költött tálálmánnyok legyen, és erre könnyen, s' örömeft réa állók.

Ha figyelmetefsbben meg-tekintik a' Zsidók, ama Josuéhez, az ő Mesterének Moysesnek halála-után, lött igéket, a' mellyekkel Josué az Istentől hivatallyában meg-erősítetett, világossan által érteni fogják; hogy az egész Moysesnek adott Törvény, írott, és nem szóval mondott Törvény volt legyen. Imé az igék, mellyeket Szóllott az Isten Josuének a' mint önnön maga Josué nyilván elé-hozza: a) *El-ne tá-*

Időzzék e' törvény könyve a' szádtól: hanem elmélkedgyél arról éjjel, és nappal, hogy meg őrizdd, és meg tselekedd mind, a' mik meg íratlak abban. Az a' Törvény tehát, a' melly Moyses halála után Jofuének adatott, írott Törvény volt. Ezre kellenék tehát a' Zsidóknak innét venniök, hogy ha valaki valami más, és az írott Törvénytől fokakban különböző törvényt hozánd elé, hogy az a' Törvény nem az Istentől származott, hanem a' Rabinusoknak értetlenségüktől, a' kik ördögi kevélységtől fel-fuvalkodván azt öszve szedegették, és a' Talmudba rekesztették; mivelhogy az Isten, mint természet szerint való, és tulajdon böltsétség, igazság, és valóság olyan Törvényt nem szabhat, nem adhat, a' melly-magával, és a' Sz. Evangyéliommal ellenkeznék. És innét következet, hogy az Anya-szent-egy-ház nem csak meg tiltya a' Keresztyéneknek a' Talmud olvasását, de a' Zsidókat-is, a' kik ezt az Istentelen könyvet a' magok házában tartják, (talajdon Tartományiban) keményen meg bünteti, és el-szenvedi mint kegyes Anya, a' Zsidót úgy, mint Zsidót, de nem mint Isten káromlót, a' minémü a' Talmud.

VI. §.

A' RABINUSOKNAK RENDELTETÉSÖKRŐL, ÉS HATALMOKRÓL.

Minek utánna tudományokban, és fő-képpen pedig a' Talmudban elé mennek a' Zsidó Ifjak, fel-emeltetni szoktak az Idősbök Rabinus által; és először is ama Titulussal ékesítetnek fel: *Maschil*, az az: *Értelemes*, avagy, ama névvel-is, *Havar Rav. Rabinus*

E

Tár-

Tárfa. Ha pedig nagyobb elé menetelt tésznek a' Törvény tanulásban, és éllemetes idejekben, közönséges szóval *Hbacham* az az: Bölts Titulusfal ajándékoztatnak meg. Ezekből ofztán minden község számára választatik egy, és hivattatik *Hbacham Kabal*. A' község Böltsé, a' kinek-is ez a' Bölts annyira hatalma, és rendelése alá vettetik, hogy ötet a' község, akár mi tsekély okból-is, a' mikor akarja, ki-tilthattya, és a' Sinagóga vezérléséből ki- vetheti, a' mint gyakorta meg-is történik. Ennek tisztje, és hivatallya: A' szabad, és tiltott dolgokról való kételkedéseket meg fejteni, a' Házaságokban jelen lenni, az el-válásnak okait meg- vizsgálni; első helyt tart a' Sinagógában, valamint egyéb féle gyülekezetben-is, a' hol a' polgári dolgokról, és rendtartásokról tanáskoznak, ha az ország Fejedelme, a' kinek hatalma alatt vannak, a' rendet meg nem változtattya; a' mikor neki tetszik, a' népnek prédikáziót tészen, a' melly nem egyébbül áll, hanem egyedül az Írásnak egyiggyü magyarázásából, az erköltsöknek meg jobbításáról való tanítást, tsak ujjal sem illetik, és igen ritkán feddik meg a' vétkeket, a' honnét-is következik ofztán, hogy a' Zsidókban alég láttjuk vála ha az életnek meg jobbítását, a' mint naponként láthattjuk a' Keresztvényekben.

Ő nála vagyon a' büntetésnek, és a' Sinagógából vagy szóval, vagy nagyobb készülettel való ki-tiltásnak hatalma, az illetin ki-tiltás, vagy exkommunikázió pedig ezen módon mégyen végbe; öszve hivattatik az egész gyülekezet, bé takartatik a' Moyses Törvényének könyve fekete ruhával, és fekete fáklyákat gyujtván, 's a' kürtöt szomoruan meg fuván, átkokat mond a' *Hbacham Kabal* arra, a' ki ezt, vagy amaszt a' vétket tselekedte, azonban az egész község felel, mondván,
Amen.

Amen. Ez által a' ki tiltás által meg fosztatik a' bűnös Ember mind a' Sinagogától, mind a' polgári társaságtól, mind pedig a' kereskedéstől, mind adig, miglen ötöt a' Rabinusok fel-nem oldozzák. fel oldoztatik pedig az illetin exkommunikátus e' képpen: Bé mutattik a' bűnös Ember egy, vagy több Rabinusoknak, farúját le vonván, a' földön üll, nem különben, mintha valami Attyafiának, halálát íratná, és ottan bizonyos formáját a' gyónásnak, melyet ők *Vidninak* neveznek, elmondja, és az után nagy szóval fel-kiált: *Nibbanti. szánom, bánom!* erre tüstént meg felevén, utánna vetik a' Rabinusok: *'Te a' mi Atyánkfia vagy! Te a' mi Atyánkfia vagy! Te a' mi Atyánkfia vagy! mert az igazságot vízfésza nyerted.* és így szép könnyen meg szabadúl minden bűnetől, és büntetésétől a' gonosz tévő Zsidó.

Ezek a' Rabinusok igen kevélyek, és fen héjazók szoktak lenni, mert az alázatosságnak ama fő erkölcsét, melyet a' Világ eleibe tött, és terjesztett a' Krisztus, ők valamint hogy nem ismerik, úgy nem-is gyakorolják. Nem irtóznak magokat a' Profétáknál nagyobbaknak hirdetni; a' honnét-is köz-mondásfá lött ő nálók: *Hacham Gadol Menavi.* Nagyobb a' Rabbi, mint az Isten Profétái. A' Rabinusok szintén úgy, mint a' köz Zsidók, kereskednek, pénzt gyűjtenek, Feleséget vesznek, egy szóval, nem ok nélkül mondhatjuk, hogy a' mostani Rabinusok élete hasonló legyen a' régi Farizeusok életéhez. Valóban ideje volna immár egyszer, hogy a' Zsidók szemöket ki-nyitnák, az igaz világosságot keresnék, és meg tekintenék azt, hogy be-telleyesedett- legyen immár ő rajtok, a' mint Isaiás Proféta mondott: a) *Én népem, a' kik teged bol-*

E 2

dog-

dognak mondanak, azok tsalnak-megtéged, és a' te lépésidnek utát el-bánnják. És méltó dolog volna, hogy a' tsalárd Rabinusokat meg vetnék, hazudtolnák, mivel-hogy immár annyiszor azok által meg tsalattattak, és meg tsúfoltattak.

VII. §.

A' SINAGÓGÁKRÓL, KÜLÖNÖS IMÁD- SÁGOS HÁZAKRÓL, ÉS A' ZSIDÓKNAK LAKÓ HÁZAIRÓL.

A' Zsidóknak imádságára, a' Sz. könyveknek olvasá-
sára, és egyéb tanításra rendeltetett helyek görög névvel Sinagógának hívattatik, az az : a' Tárfaság Gyülekezetének, mind azon által a' Zsidók közönségeffen Iskolának nevezik. Ennek a' Sinagógának, avagy Iskolának nap keleti oldala szegletére egy bizonyos láda, mellyet ők Sz. Szekrének hívnak, ízokott tétetni, a' melyben tartják a' Moysesnek könyveit, a' mellyek fok, számtalan bűbájossággal, és hívságos babonákkal írva vannak. Tudni illik egy hoszszu, és széles, több egybe foglaltt, és nem közönséges tzeránál, vagy félyemmel, hanem tzerna Szál vékonyságára hasogatott inakkal öszve-varrott hárttyákból egybe szerkesztett levél, a' melly egyedül tsak e' végre különösen, és fok környül álló dolgoknak meg tartásával, (a' mellyek közül ha vagy tsak egy el-maradna-is, a' munka semmit sem ér, és a' Sinagogában nem olvastathatik) el-készített téntával irattatik. Ez a' levél két fából tfinaltt rámára fel-akasztva, öszve tekergetve, és mint egy póla kötökkel öszve köttetve tartatik,

tik, a' kötők-felett egy ezüftből való mutató vefz-fzőtske vagyon, a' mellyel az olvasó az olvasandó fzőkat mint egy ujjal mutattya. Némelykor nagyobb ékefségnek okaért drága Frigyii munkával, és fzkó-fiommal ki-varrott posztóval tekertetik bé, és az említett ráma'knak végeire ezüft koronát tesznek, a' mely-re fellyül két négy fzegletű ezüft oszlopotskát helyhez-tetnek némelly tsengetyűkkel, mellyeket ők *Rimonim*-nak hívják.

Minden fzombaton olvaftatik a' Moyfes köny-vének egy része, ugy hogy el-végeződven az efzten-dő, el-végződjek a' Moyfesnek öt könyve-is egészlen. A' Sinagógának közzepét egy Törvény fzek, avagy a' Törvény könyveinek olvasására rendeltetett Katedra fog-lallya el, minden felől a' falakon fok különbb különbb féle versek olvaftatnak, a' mellyeket ki fzedegettek a' Királyoknak harmadik, és a' Krónikának első könyvé-ből, a' kik a' Salamon Templomának építéséről szó-lanak, ki-rekesztvén a' képeket, és egyéb rajzolófokat, mivel-hogy el-hitetik önnön magokkal, hogy ez a' dolog a' Moyfes Törvényre által tiltva légyen, ugy hogy bé menvén a' Sinagógába egyebet nem fzemlélfz, és nem láthatfz a' számtalan fok lámpáfoknál, és a' bé jövőknek alkalmatofságokra el-kéfszített számas fzékek-nél. Az Afzfzonyoknak a' férfiaktól el-választó külö-nös hely rendeltetett bizonyos Karban, a' melly ro-ftélyokkal el-vagyon rekesztve, ugy hogy ők ugyan ki-láthaffanak, de őket ellenben senki se láthaffa. Azo-kat az illetlenségeket, a' mellyeket a' Zfidók a' magok Sinagójokban tselekesznek ki-nem befzélhetni. Azt egyedül a' mit fokfzor láttam, elég légyen elé hoz-nom, hogy ottan számtalanszor egy máft meg pofozzák, meg verik, és rut, betstelen fzőkkel illetik, el-annyi-

ra, hogy ugyan nem ok nélkül a' Kerefsztyének, mikor valamely rendetlen, és Zűrzavar Tárláságot akar-nak jelenteni, azt Zsidó Iskolának, vagy Zsidó vetsernyének mondani szokták. A' Gazdagabb Zsidók a' magok házoknál szoktak tartani Sinagógát, a' melyet ők tanátskozásnak, vagy pedig Tanuló Iskolának neveznek, a' melyben a' szokott imádságokat el-végezhetik-ugyan, de az elébb említett Törvény könyveket nem tartják, avagy ha éppen ottan tartják-is, de se ki nem tészik, se nem olvassák, a' mint mondánk, hogy tselekefznek a' nagyobb, és közönséges Sinagókban.

A' Zsidóknak házai eránt méltó a' meg-jegyzésre, hogy az ajtónak jobb részén fel-függesztve tartanak egy nádat, a' melybe rekesztenek egy czédulát, ama Moyses ötödik könyvéből a) ki vett szókkal: *hallyad Iſraél a' mi Urunk Iſteniünk egy Ur. Is mét: És irgjad azokat a' házad küszöbére, és ajtaira.* Azon öszve tekergetett czédulának karéjára írva vagyon ama Szó: *Schadai* az az: *Mindenható.* Házokból-való kimmentekben, bé-jöttökben ezt a' nádat illetik, és meg-tsókollyák, és a' magok nyelvén hívják azt: *Mezuza.* az az: ajtó küszöbébe el-rejtett czédula. A' kik a' Zsidó törvény meg-tartásában buzgóbbaknak láttatni kívánnak, Semminémü ábrázolást, és képet házokban meg-nem fzenvednek, helyébe némelly fű, vagy pedig fa leveleket függesztenek, a' melyekre nagyobatska betűkkel a' tiz parantsolat vagyon fel-írva, és különbb különbb féle virágotskákkal, és fa ágatskákkal fel-ékesítve.

MEG-

a) Deut. 6. v. 4- 9.

MEG - TZÁFOLÁS.

Meg-vetik a' Zsidók a' képeket, mintha ama Szókkal Exodi 20. v. 4. Faragott képet ne tfinálly magadnak. Tiltva vólnának, de igen esztelenül vetik meg; Mert soha Sem tiltott-meg az Isten általlýában minden képeket, hanem azokat, a' mellyek bálvány gyanánt imádatnak, és Isteni tisztelettel tiszteltetnek, a' mint ezt a' régivak Pogányok tselefszik-vala a' kiknek hivságos esztelenségüket íratván, így Szól Ifaiás Proféta: a) Czedrus-fákat vágott, tölgy, és tser-fát hozott, melly az erdőnek fái között állott, fenyű-fát plántált, mellyet az első nevelt. És az Embereknek tűzéje lött: vott azokból, és meg-melegedett: és meg-gyújtotta, és kenyerek süttöt: a' maradékjából pedig Istent tfinált, az Ais-Mester ki-nyújtotta a' mérő jínort, a' gyaluval formálta azt: Szegletefsen tfinálta azt, és czirkalommal kerekítette azt: és Ferjünak képére tfinálta, mint a' házban lakó szép Embert: és imádta azt; bálványt tfindt, és meg-bajlott előtte, kérvén és mondván: Szabadíts meg-engem mert én Istennem vagy Te. Hasonló képpen Szól Jeremiás Proféta-is, könyvének egész tizedik részében, és másúttis Sok helyeken a' Sz. Írás, a' hol a' Pogányságnak bálványozó vaksága ki-nyilatkoztatik, a' kik Isteni tiszteletet adtak a' fából, vagy-rézből a' magok tulajdon kezük által reszeltt, és faragtatott képeknek. Tiltotta tehát az Isten a' Képeket, hogy a' végre ne faragtafsanak, ne tfináltafsanak, hogy Isteni tisztelettel tiszteltetnének; Mert ugyan - is ha tiltva lett - vólna azoknak tfinálása, vagy háznál tartása, haszontalan lett vólna azt mon-

Ne

dania : ne imádkyad azokat. Mert a' mi nem volt volna, azt nem imádhatták.

Ne felddögyenek tehát ez után a' Zsidók az igaz keresztyének ellen mint az Isten Törvényének meg-Szegői ellen, mert még nem ment el-annyira az eszünk, hogy a' képekben, valami Istenséget hidgyünk, a' mellyért őket imádni kellenék, nem-is véljük azt, hogy ő benne kellefsék minden bizodalmunkat, és reménségünket vetnünk, a' mint hajdan a' Pogányok tfelekedtek, a' kik a' Bálványokban helyheztek minden reménségöket, hanem az a' tiszteletet, mellyet mi a' képeknek, teszünk, egyedül, és minde-
neftül igazitatik azokhoz, a' kiket jelentenek, a' mint a' Trindentomi Sz. Gyülekezet nyilván tanittya Sefs. 25.

Meg-Számlálhatatlanok valóban azok a' hajladozások, és vég-nélkül-való az a' le-borulás, és tisztelet, a' mellyet téfzen az egész Zsidó Sinagóga a' pergamenára, vagy-is hárttyára fel-írott Törvénynek, távúl légyen pedig tölem, hogy azt gondoljam, és magammal el-hitésem, hogy mind ezeket a' Zsidók a' Törvény hárttyájának, vagy pedig a' Téntának, a' mellyel íratott, tennék, hanem a' könyvnek, a' mennyire jelenti azt, mellyetvött Moyses a' Sinai hegyén magától az Istentől. Így akarom, és ne is más képpen vélekedgyenek mi felőlünk, Keresztyének felől, és a' Romai Eklefia fiai felől-is, hogy mi azt az egész tiszteletet, a' mellyet a' képeknek adni láttatunk, azokhoz nyujtyuk, a' kiket jelentenek. A' melly törvényes tiszteletét a' kepeknek mi módon fedhetnék a' Zsidók, nem tudom, holott maga az Isten meg parantsolta Moysesnek, hogy
ké-

képeket tfináltasson: a) *Tfinállly két Kerubimot-is vertt aranyból.* Ő maga az Ur Isten parantsolta: b) *Tfinállly egy réz kigyót, és tedd azt jelül, a' ki meg sértetvén reá tekint, él.* Nem különbben tselekedett a' Templom építéskor Salamon, Kerubimokat fel állítván. c) *Meg-is mérte, és maga tselekedetével nyilván tette tehát ama Prófétai Lélekkel még akkor tellyes bölts Salamon-is, hogy a' képekkel való törvényes élés nem tilalmas.*

Neveltséges bizonynyára a' Zsidóknak ezekre való felelettyek, midőn azt mondják: hogy az Ur Isten meg tiltotta ugyan a' Zsidóknak a' magok tulajdon házoknál a' képeket, nem tiltotta a' Templomban, avagy az Isten házában; azért-is mondotta: *Ne tfinállly magadnak faragott képet.* Az az: a' magad kedved töltésére, vagy akár melly más hasznodra. De azon-kivül, hogy ők a' Sinagógában (a' mellyet Isten házának tartanak) sem engedik-meg a' képeket, meg - mutattyák hogy értetlenek, és jövevények a' Sz. Írásnak igaz értelmében. Mert a' tiz parantsolat nem egyéb, hanem a' természet törvényének bévebb magyarázattya, és a' miket a' tiz parantsolat tilalmaz, tiltva vannak azok, mert gonofzszak, nem pedig azért gonofzszak, mert tiltva vannak. Ha azért a' képek természet-szerint veszedelmesek, és gonofzszak volnának, nem parantsolta volna őket tfináltatni az maga házában a' gonofzt utáló Ur Isten, a' ki-mivelhogy leg-főbb jóság, nem parantsolhat semmit ollyast, a' mi önnön magában, és természete-szerint rosz, gonofz, és az ő Isteni-termeszetével ellenkező volna. A' mint nem parantsolhattya a' bálványozást, hamis esküvést, gyilkosságot, pa-

F

raz-

a) Exod. 25. v. 18. b) Num. 21. v. 8. c) Reg. 6. v. 27. 7. v. 36.

rázinaságot. 'S a' t. Azért tehát a' képek, mivelhogy azokat az Isten tñáltatni meg-parantsolta, a' magok természetük szerint nem roszszak; a' melly dolog nyilván ki-kerekedik a' Sz. Írásnak ama tzikkelyéből a' hol az Ur Isten, mikor a' képeknek bálvány módra való imádását tiltya, utánna veti: *En vagyok a' te Urad Istened erős bősű álló.* És Moysesnek harmadik könyvében a) mondja: *Ne tñálljatok magatoknak bálványt, és faragott képet, jel ošlopokat ne emellyetek, se jeles követ ne emellyetek, se jeles követ ne helybeztessetek a' ti földetekén,* és ennek a' tilalomnak mindjárást okat adja: *Hogy azt imádgjátok.* Mert jól tudta az Isten, hogy a' 'Zsidók igen könnyen hajlandók a' bálványozásra, a' mint azt gyakor tselekedettel-is meg-mutatták, mert semmit sem tekintvén annyi sok szemmel látott Isteni tsudákra Egyptomból való ki jöttökben, alég ment el egy kevés időre tőlök Moyses, leg ottan magoknak arany borjút öntöttek, a' kit Isten gyanánt imádtak. b) De a' dolgot tovább vitattyák a' 'Zsidók mondván.

Vallyon a' le-borúlások, térd haitások meg engedve vannak e' a' Sz. Írásban a' kő, a' márvány, és a' fa előtt? nóha ezek némi némiképpen az Istent ki-jelentik? Ugy vagyon igen-is. Mert ama Sz. Ferfiu Josue az Isfraël Népének Moyses után Vezére, és Moysesnek a' maga Meesterének életében leg kedvešebb Baráttya, mikor látna, hogy a' Háí Várasbéli Férfiak által meg verettettek az Isfraeliták, c) és el-esék közülök harmintz hat Ember; *meg szaggatá ruháit, es le esék artzal a' földre az Ur szekrényye előtt mind estveig mind ő, mind az Isfraëlnek minden Vénei.* A' Szekrény fából vólt, és
Jó-

Jósiue az - előtt artzra borúltt, nem azért, hogy az Istennek hitte volna, hanem, hogy az előtt a' maga imádságát önnön magához az Istenhez, a' kit az jelentet, igazitaná.

A' Keresztyének (ugymond ismét a' Zsidó) nem csak a' szenteknek képeit le-festik, de még magát az Istent-is egy öreg Ember képében le-ábrázolják, holott az Isten meg tiltotta Moyses ötödik könyvében: a) *Oltalmaztatok azért, és őrizzétek szorgalmatossan lelketeket. Nem láttatok valami hasonlatosságot az napon, a' mellyen az Ur néktek szóllott a' Horeben a' tűz közepéből; hogy ne talám meg tsalátkozván, tfinállyatok magatoknak faragott hasonlatosságot, vagy Ferfű, vagy Afzszony képét. De híváságos, és héába-való ezen ellen vetésők. Mert, mikor a' Keresztyének az örökké való Atyát egy igen öreg Embernek képében le-ábrázolják, nem hiszik ők azt, hogy az Isten olyan légyen, nem-is vélik azt, hogy ő néki a' kép író etfetetskéjével, le-írott tagjai volnának, hanem le-ábrázoltatták őket azon módon, a' mint sokaknak meg jelent. Jakób látta őket a' lajtorjára támaszkodva. Gen. 28. v. 13. Moyses szóllott barátságossan ő vele. Exodi 33. v. 1. Isaiás látta az Urat ülni egy magas, és fel emeltt Királyi széken. Isai. 6. v. 1. Daniel látta, hogy a' Királyi székre le-üle a' régi üdejű, az ő ruházattya feir, mint a' bő, és a' fejének baja szálai mint a' tiszta gyapjú. Dan. 7. v. 9. és ezen ábrázatban irattatik-is-le a' Keresztyének által, nóha bizonynyal el-hiszfzük, hogy ő néki teste nintsen. Hasonló képpen az Angyalok-is, noha tsupa, és tiszta Lelkek, mivelhogy gyakorta meg-jelentek testi ábrázatban, olyan formán le-is irattatnak.*

F 2

A"

a) Deut. 4. v. 15.

A' mi Zsidók háza ajtajának küszöbébe el-rejtett tzedulát illeti, az mérő babona. Mert, noha úgy vagyunk, hogy Moyses *Deut. c. 6.* minek utánna az Isten szer-tését a' Népnek meg-parantfolta volna, utánna veti, hogy ezen parantfolatot az ajtókra, küszöbökre írják, de ezt betű szerint való, és telti értelemben nem kell-venni, hanem ennek az értelme az; hogy szüntelen szívőkben tartsák; a' mint ugyan Moyses *Deut. u. v. 18.* írja: *Tegyétek az én igémet szívetekbe, és Lelketekbe.* ismét *c. 6. v. 6.* *És legyenek ez igék, melyeket én ma néked parantfoltok, a' te szívvedben.* És az után mondja: *Írjad azokat a' házad küszöbére, és ajtajára mintha mondaná: ki mentedben, bé jöttüdben emlekezzel meg parantfolatimról.*

VIII. §.

A' ZSIDÓKNAK PAPJAIROL, ÉS LÉVI-TÁIRÓL.

Minek előtte a' Zsidó Nemzet magát a' bálványozással meg motskolta volna, az Isteni tiszteletre szentelt Papok az egész Ifraëlnak első szülőtti voltak, az után ezek meg vettetvén az Istentől, ő helyekbe választottak a' lévíták, ilyen különbséggel: hogy Aaron, az ő Fiai, és maradéki az Isten hajlékában Papi hivatalt viseltek, a' többiek pedig Lévinek egyéb Nemzetségből, és Cselédiből a' Papoknak segítségökre, és szolgálattyyokra hagyattak. Tartot ez a' Papság a' a' JESUS Kristusnak, a' mi Üdvöztönknek el-jöveteléig, a' ki a' Papoknak Fejedelméve tétetvén, rendelt a' Melchisedek rende-szerint igaz Papságot. Vannak mind

mind azon által még ma is némelly kevély, és magok felől fokot tartó Zsidók, a' kik magokat az Aáron Nemzetségéből származni, nyilván mondják, hogy így a' Papoknak számába bé vétessenek; és hivattatnak *Cahonim*. Az az: Papok, de nem igazán neveztetnek Papoknak, avagy Aáron Maradékinak; mert el-vesz-vén Jerusálem, és a' Templom, a' Nemzetségeknek ismértsége-is el-veszet, úgy hogy nem találhat-sz egy-gyet, a' ki-igazsággal azt mondhas-sa, hogy ő Isfraél-nek ebből, vagy amabból a' Nemzetségéből számozott-légyen.

Ezek a' Zsidóknak tettetett Papijai, és Aaron-nak csak gondolom-formán-való, 's álomban látott Fiai, a' Moy-sés könyvének olvasását a' Sinágógében el-kez-den, és a' Népre áldást adni szoktak a' nagyobb in-neplefeken, mondván: a) *Aldgyon meg téged az Ur, és őrizzen meg téged, mutassa néked országát az Ur, és könyö-rüllyön rajtad. Fordítsa hozzád országát az Ur, és adgyon néked béke-séget. A' temetéfen jelen nintsenek, sem a' halottat nem illetik, a' többire pedig mindenenben a' polgári társaságban többi Zsidókhoz alkalmaztattyák ma-gokat.*

MEG - TZÁFOLÁS.

Meg volt tiltva az ó Törvény Papjainak, hogy Attyoknak, Annyoknak, egy testvér Bátyyoknak, vagy Eötsöknöknek, úgy szüzefségben lévő hajadon nén-nyöknöknek, vagy Húgoknak halálán kívül senkinek te-metésén jelen ne legyenek; úgy hogy, ha ottan meg

F 3

je-

a) Num. W. 24. feqq.

jelentek, tisztátalanokká löttek, a' melly tisztátalanságnak motska nélkül még a' köz népből való Zsidók sem illették a' halottakat. Oka ennek az: mert a' Zsidóknak kiseddi, a' kik az Üdvözítő JESUS Kristus el-jö-vetele előtt múltak ki e' világból, ámbár az Isten kegyelmében haltak-is-meg, el-töröltetvén tudni illik, az ő eredendő bűnök a' környül metélkedés által, de mind azonban még sem bortsáttattak bé a' Mennyei ditsőségbe. És az idősbek, noha bűnök bortsánattyát el-nyerték az áldozatok-által, és a' tökéletes ízánás, bánás, és penitentzia-tartás-által, de mind azon által nem a' ditsőséges Mennyei Paradisfömba, hanem a' Limbusba mentenek, és, valamint hogy ottan az ő Lelkeik meg vóltanak fosztva az Istennek színe látásától, úgy a' Testeik-is tisztátalanoknak tartattak, és tisztátalannak tartatott minden Ember, valaki a' temetésen jelen vólt. De ezen jelen való állapotban a' meg testesültt Ige meg nemefítette a' mi testünket, és így a' Keresztyéneknek Testék, a' kik ezen életben a' tellyes hithez Sz. Munkálkodált, és jó tselekedeteket ragasztottak, és az illendő készülettel fel-vett szentségek-által meg-szenteltettek, midőn az ő Lelkők (a' mint áitatos hittel hiszszük) az örök ditsőségre el-jutnak, immár nem tisztátalanok, sem tisztátalanná nem teszik azt, a' ki őket illeti, vagy temetésökön meg-jelenik, innét vagy on, hogy ez a' parantsolat nem kötelezi az új Törvény Papjait, a' kik a' haldakló betegeket látogatni, és mellettek szüntelen, még mikor Lelköket kiadják-is, jelen lenni, halottakat temetni, irgalmaságtselekedetinek lenni, helyessen, és igazán mondják.

Ez vólt tehát, és nem-is más oka, a' miért tiltva vóltt hajdan a' Papoknak a' temetésen való jelen-létel. Nem-is ok-nélkül; mert, mint hogy a' hal-

lál

Mál minden napi történet az Emberek között, a' Papok pedig a' Sz. Hely szolgálatiban szüntelen foglalatostkodtak, a' gyakorta való tisztátalanságban nem lehettek, mind magoknak, mind pedig az egész Népnek, a' kinek szolgálattýára rendeltettek, nem kevés alkalmatlansága-nélkül. Szülejeknek, és Attyok fiainak temetésökön jelen lenni meg-engedtetett nékik, mivel-hogy ez ritkábban történik-meg, és így a' törvényes tisztátalanságba belé eshettek a' Népnek kára, és a' magok szolgálattýoknak sérelme-nélkül. De ezeket az ó Törvény Papjairól mondánk.

A' mi pedig ezeket a' mi időnkbélieket, a' kiket a' Zsidók hasonló-képpen Papoknak mondanak, illeti; azt mondom: hogy ezek a' juhok gyapja-alatt ragadozó farkasok legyenek. Mert azon kívül, hogy immár meg kellett szűnni az Aaron Papságának, és felállíttatni a' *Melehiszedek* rendi-szerint az új Papságnak, meg nem mutathatták soha ezek a' színes Papok, hogy ők a' Lévi Nemzetségeből; és az Aaron. Fiai közzül-valók legyenek, mivelhogy Jerusálemnek el-pusztulásával, el-pusztultak, öszve zavartattak a' Nemzetségek-is. Ennek világos példája vagyon abban: Mert tfak hetven esztendőig tartott a' Zsidóknak Babilóniában-való raboskodások, és, még sokan, a' kik Ifjú korokban oda mentek, s' a' rabságra vitettek, abból ki-is jöttek, ki-jövén, ajándékokat-is nyújtottak a' Templomnak ujjonnan-való építtetésére, a' melyben áldozatokat mutatnának-bé a' Papok az ő előbbi szokások szerint. De imé Esdrás az Ur Istentől megvilágosítván az egész Sinagogával egygyüt, ki-rekesztette a' Papi hivatalból mind azokat, a' kik világozzan le-nem hozhatták Gyeneálogyiájokat, nemzetségeknek lajstromát, és meg-nem mutathatták, hogy ők

az Aaron Fiaitól Származnak a) Ezek (úgy mond) Kereslék az ő eredeteknek Írását, és fel-nem találták, és ki-vették a' Papságból. Ha azért hetven esztendőnek el-forgása elegendő ok volt az Esdrás, -és az egész Gyülekezet-előtt, hogy ki-rekeszteni a' Papságból mind azokat, a' kik meg-nem mutathatták, hogy a' Levi Nemzetségéből, és az Aaron házából legyenek; Vallyon tartozunké mi majd két ezer esztendő után némely tsavargó Zsidóknak hitelt adni, a' kik mostan magokat az Aaron véreből fajzott Papok gyanánt árúgattyák ?

Ébredgyenek-fel tehát valaha immár mélyy álmokból a' Zsidók, és ezeket az Embereket, (a' kik noha idegenek az Aaron házából, még-is a' Papi Méltóságra nem jámbor életeknek érdelme által, hanem az általkodott, és dagályos kevélység által-vágyódnak) utállyák - meg, vessék-meg-öket, és az igazságot, a' melly az ő Elejéről az igaz keresztyénekre szállott, ismérjék-meg

IX. §.

A' ZSIDÓKNAK ÖLTÖZETTYEKRŐL MIND OTTHON, MIND PEDIG A' SINAGÓGÁBAN.

A' mi az öltözetet illeti, alkalmaztattyák abban a' Zsidók magokat, a' hazának, a' mellyben laknak, szokáshoz, de tsák kintelenségéből, hogy tudni illik, ki-ne nevéssék őket. Nem öltöznek mind azonáltal gyapjúból, és lenből szőtt ruhába, és igen reá vigyáznak

a) Esdræ I. C. 2. v. 62.

nak, hogy a' gyapjúból való ruha ne varratassék lenből, vagy kenderből fonyott tzerával, és a' vászon, vagy gyólt ruha ne varratassék szőrrel. A' Férfiak ruhájok-alatt rejtve viselnek egy négy szegletű posztótskát, a' mellynek-is mind a' négy szegletéről nyóltz szál tiszta gyapjúból öszve fódrott Sinórkák, vagy rojtok Fügnék, a' mellyekre különös Mesterséggel öt gombot kötnek; ezeket a' rojtokat pedig a' magok nyelvökön *Tzitzit*nek hívják; de a' Sinagógában, mikor imádkoznak, bé fődik magokat vékony szőrből szőtt fődözövel, vagy palásttal a' mellynek négy szegletéről négy rojtok lógnak-le, és az hivattatik *Talith*nek, ezen fődözön fellyül homlok-kötő-avagy imádságos szyjakat-is, a' mellyeket *Tepbilin*nek mondanak, vésznek, a' mellyeknek egygyikét fejek körül kötik, és *Tepbilin Schel Roschn*nak hívják, az az: főnek imádságos szyja, a' másikat pedig bal kezekre tekerik, és ez neveztetik *Tepbilin Schel jad*. Kéznek imádságos szyja. A' főre való imádságos szyjat ilyen módon készítik-el: Vésznek egy bőr szyjat ennek közzepén tfinálnak egy kis négy szegletes rejteket, abba rekesztenek egy hártyátskát, vagy pergamenát, a' melyre a' Sz. Írásnak ama négy versetsekei iratnak, úgy mint: a) *Nékem szentelly minden elsőszülöttet, melly meg-nyittya az Anya méhet az Izraél Fiai között mind az Emberek, mind a' barmok között, mert mind enyimek. Ismét: És mikor bé viszen téged az Ur a' Kananéus, és Hetéus, és Amorreus, és Hevéus, és Jebuséus földére, mellyet, hogy néked adna, meg eskütt az Atyáidnak, téjjel, és mézzel folyó földre, ilyen módját tartjad a' Sz. Tiszteleteknek e' hónapban.* b) *Hallyad Izraél a' mi*

G

Urunk

Urunk Istenünk egy Ur. a) Ha azért engedtek parantsolatimnak, melyeket én ma parantsólok néktek, hogy szerefsétek a' ti Uratokat, Istenteket, és szolgályaotok neki tellyes szívetekből, és tellyes Lelketekből; idején, és későn-való első ad földetekre, bogy bé gyűjtsétek a' gabonát, és az olajt, és a' szénát a' mezőkrol a' barmok táplálására, és hogy magatok-is egyetek, és meg elégedgyetek.

Ez a' fejre való szíjjnak rejteke, vagy tzéllátskája fel-osztatik négy bathimra az az : más négy kisebb tzéllátskákra, a' melyeknek mindenikébe egy öszve tekerett pergaména hártvátskát rekesztenek, és szorossan öszve varják. A' szíjjak, melyek ezen tzéllátskából mind a' két felől ki állanak, Retzuotbnak hivattatnak, és, mikor azt a' fejekre tekerik, úgy alkalmaztattyák, hogy homlokoknak éppen a' közzepére essek, a' hól két felől a' szörmöldök szőre végeződik, hogy mint egy a' szem-előtt legyen. A' másik imádságos szíjjat pedig, a' melyet a' kézre alkalmaztatni szoktak, a' bal-karjokra tekerik, azért, mivelhogy az a' rész a' szívhez közelebb vagyon, és azt ítélik, hogy így a' könyör-gés a' szívből inkább származik, avagy e' képpen a' szív az imádság - közben inkább meg - indul, és gerjedez. Az áitatosbb Zlidók ezt a' mind a' két szíjjat fel-tekerik fejekre, karjokra nem tsak a' Sinagógában, hanem othon-is, avagy akár hol másutt-is, mikor reggel imádkoznak; ha rsak attól nem félnek, hogy ezt az ő leg szentebb ékecségüket ne talám valaki meg-gúnollya, 's ki nevesse.

Rabbi Majmonides Moyfes, *Hájád* névű könyvében sok környül-álló dolgokat hoz-elé, a' melyeket
szük-

szükség képpen meg-tartani-kell az illetin imádságos szíjjak tzéllátskáiba rekefsztendő hártýátskáknak Írásában. *Elsőször*-is a' betűket mind téntával kell írnia, úgy hogy, ha csak egy betű különböző színű festékkel rajzoltatik, vagy pedig meg aranyoztatik, az az imádságos szíj szentségtelen, és semmi erejű lészén. *Másodször*: a' betűk egy máttól távúl, és szépen meg-különböztetve legyenek. *Harmadször*: szükséges, hogy az Író deák jobb kézzel írjon, úgy hogy, ha bal kézzel ír, semmit sem ér az egész munkája, de mind azon által, hogy ha senkit sem találának, a' ki jobb kézzel írni tudna, akkor jó, és hasznos lészén a' bal kézzel írott hártýátska - is. *Negyedször*: Mikor immár az említett *pergaména* hártýátskák meg vannak írva, nem kell azokat hinteni ollyatin porzóval, a' melly meg-ragad, és maga után jelt hágy. *Ötödször*: Ezt az írást nem papírosra, hanem *pergaména*-hártýára kell írnia. *Hatodször*: Erre az írásra a' hártýának azt a' részét, a' melly a' baromnak húfa felől vólt, kell vennie, nem pedig azt, mellyen a' ször vólt, mert ez a' rész semmit sem érne. *Hetedször*: Mikor a' bőrt tsávállják, 's készítik, e' következendő szókat kell mondani: *Bőrt készítettünk az imádságos szíjjak számára*. Mert, ha más végre tzéloznának munkájokban, az imádságos szíjjak haszontalanok lenének. *Nyóltzadször*: Ha a' bőrt a' keresztyén készíti, és leg-alább egy Zsidó nem segít neki, arra a' bőrre írnia nem lehet. *Kilentzedször*: Azon *pergaména* hártýa pedig ne légyen tisztátalan állatnak, vagy halnak bőréből készítve. *Tizedször*: Leg - kissebb lyukatska fe légyen a' hártýán, a' mellyen a' Ténta által mehetne. Egy szóval annyi búbájosságokat tselekesznek a' Zsidók ezeknek a' homlok, és kar szíjjaknak le-írásában, úgy

hogy, ha mind azokat elé hozni, és le-írni akarnánk; fok papiros, és idő vesztegetés kellene hozzá.

A' Talmudnak öltözve fzedezetű Berabot névű könyvben azt tanítták: hogy ő magának az Istennek-is nem különbben, valamint a' Zsidóknak hasonló imádságos szíjjai vannak az ő könyörgésének idejekor; Imé a' Rabinusok szavai! Mondá az Ijűaknak fia Rab Nacham az Aben Fiának Rab Csitámnak; vallyon (ugymond) az Istennek imádságos szíjjain vagyon e' valami írva? Felele amaz: írva vagyon a' Krónika könyvéből a' tizen betedik résznek huszon egygyedik verse a' melly azt mondja: Kifsoda más, mint ez a' te Néped Izraél, egy olly Nemzetség a' földön, mellyhez az Isten ment? De ditselkedik talám, ugymond Rab Nachám, az Isten az Izraél ditséretiben? Ugy vagyon, mondá Czita; mert írva vagyon Moyses ötödik könyvében a' az Urat választottad, és fel-magasztaltad ma. és a' iddik versben: az Ur-is ma választott, és fel-magasztalt téged, bogy néki saját népe légy. És mondá Isten Izraelnek: Ti engem ditsérték az egész Világon, és én-is fel-ékesítlek titeket különös ditsérettel. Ti engem ditsérték Moyses ötödik könyvének batodik része negyedik versével: Hallyad Izrael a' mi Urunk Istenünk egy Ur. És én ditsérlek titeket ama Krónika versével: mert kifsoda más, mint a' te Néped Izraél egy választott Nemzetség a' földön? Monda pedig Raba fia Rab Acha Rab Asének: Ez tehát mind írva vagyon a' négy tséllátskáknak egygyikében. A' többiben pedig mi vagyon írva? Felele Rab Ase: Moyses ötödik könyvéből a' negyedik résznek betedik Verse, a' melly azt mondja: Nints-is más illy nagy Nemzetség, mellyhez olly közel járultyanak az Istenek, mint a' mi Istenünk jelen vagyon minden köny-

könyörgésünkben. És a' nyóltzadik vers, a' melly azt mondja: Mert melly más Nemzetség olly nevezetes, hogy Czere-móniái legyenek, és igaz itéleti, és tellyes törvénye, mellyet én ma szemeitek eleibe adok? Ismét Deut. c. 33. v. 29. mondván: Boldog vagy te Izraél: kitfoda hozzád hasonló? Ób Nép, ki az Ur által szabadulsz meg! a' te Jegtségednek Paizsa, és a' te ditsőségednek fegyvere; a' harmadik bartyátskán pedig írva vagyon Moyses ötödik könyvéből a' negyedik résznek harmintz negyedik Verffe, a' melly így szól: Hatselekedte az Isten, hogy el-menne, és Nepet válaasztana magának a' Nemzetségek közül, kísértések, jelek, és tsudák által, bartz' és erös kéz, és ki-nyujtott kar, és rettenetes látások által, mind azok szerint, a' miket tsélekedett érettetek a' Ti Uratok Istentek Egyiptusban szemeid láttára. Végre az Isten imádságos szíjjának negyedik tséllátskájában írva vagyon ama Moyses ötödik könyvéből a' buzson hatodik résznektizen kilentzedik verffe: És téged fellyebb valóva tégyen minden Nemzeteknél, mellyeket az ő ditséretére, és nevére, és ditsőségere teremtet; hogy Szent Népe légy a' te Uradnak Istenednek.

Éppen eddig terjednek a' Talmudnak Berachot névü részében fel-jegyzett szavai, a' mellyekből minden okos Ember könnyen által láthattya, melly illetlenül, és efsztelenül akarják ki-hozni a' Zsidók, hogy valamint ök, ugy az Isten-is imádságos szíjjakat hordoz magával, és mikor imádkozik, homlokát, bal-karját azokkal tekergeti: És ugy ébreszti magát a' buzgó imádságra ő Szent Felsege. Ó vakság, vakság! Azódrhan-is, a' melly ő nálók nagy betsülletű könyv, hasonló képtelenségek vannak a' hatvan kettödik levélen: Mit jelent (unymond) Isaias Prófétánál a' negyven kilentzedik résznek harmadik Verffe, így szólván: Én szolgám vagy te Izraél, mert benned ditsékedem; Tudni illik: az Izraél

Fiaiban, a' kik a' földön vannak, dicsékedik az Isten menyekben. Miben áll pedig ez a' dicsékedés? Abban, mert az Isten a' maga fejét, és bal kezét bé tekergeti az imádságos szíjjakkal.

Igen nagy bűnnek tartják a' Zsidók ezen Szyjak nélkül imádkozni, és olly nagy tisztelettel viseltetnek ezekhez, hogy hármaz zsfatskóban tartják őket, és, ha történetből a' földre ejtik; azon kívül, hogy ezért a' bűnért egész nap böjtölnek, minden szereztsétlenséget jövendölnek ebből magoknak. A' betegek, kiváltképpen azok, a' kik vér-hasban vannak, nem tartoznak imádságos Szyjakat hordozni, valamint az Afzfonyok - is, a' kik a' közönséges, és Szokott öltözetten kívül, semmit sem vesznek magokra, egyedül arra nagy Szorgalmatossággal vigyáznak, hogy ő az hajoknak szálait Férjhez menéfektől fogva életeknek fogyraig fenki Se-lássa, mert azt magokkal esztelenül el-hitetik, hogy, ha restül fődözik - be fejeket, úgy hogy a' haj-szálak ki-állyanak, és azokat valaki megláttya, hólttok - után ugyan azon haj-szálakra akasztatnak - fel a' pokolban.

TZÁFOLÁS.

Tiltya ugyan Moyfes ötödik könyvében a' gyapjúból, és lenből szőtt ruhát az Isten, mondván: a) *Ne öltözzél gyapjúlól, és lenből szőtt ruhába.* De, hogy ennek a' parantsolatnak mostan semmi ereje, és köteletsége lintsen, a' Keresztyének, vagy a' magok példájokból, nyilván meg-mutattyák, a' kik akár mi képen

pen Szőtt ruhákba ; minden akadály, és kételkedés nélkül naponként öltöznek, nem - is ok - nélkül, mert ők azt tartják, és igen okosan - is tartják, hogy az illetin abajdotz öltözetnek Nemét fő képpen azért tiltotta meg - Moyses által a' Zsidóknak az Ur Isten, hogy el - fordítsa őket a' Pogányoknak babonás bálványozásától, a' kik azon bálványozásnak külső jelenségeire lenből, és gyapjúból szőtt ruhákba öltözködtek. Így érti, és magyarázza ezt R. Majmon Moyses - is - a' ki - a' maga a) *More Nebuchim* névű könyvében azt tanította: hogy azzal a' szemes gondviseléssel eléve akarta Moyses a' Népet a' gyapjúból, és lenből szőtt ruházatban való vétkes vizsgálás ellen meg - erősíteni; Mert ez vala, tudni illik: külső, vallás - tévő, ski - nyilatkozató, és meg - ismértető jele a' Pogányságnak, és ez valóban az oka annak - is: hogy az említett tilalom után leg - ottan következő versben utánna veti a' ruházatnak minéműségét, a' melyet az Izraél Fiainak viselniük kellett: b) *Sinórokat tfinálly* (úgy mond) a' *Széleken a' palástodnak négy szegletén, mellyel bé - födeted.* Meg - Szűnven tehát immár a' bálványozás, meg - kellett Szűnni a' parantsolatnak - is, a' melly azon okból adatott a' Zsidóknak, és ugyan innét el - múlttak egyéb illetin parantsolatok - is. A' mint áma Moyses harmadik könyvében adott parantsolat monddja: c) *Se kerekdeden ne nyirjétek hajatokat, se a' Szakált ne borotváljátok.* És amaz - is: d) *Bé ne vesd a' te szőlődet különbb féle maggal.* Mert, mind ezek által el - vonattattak a' Zsidók a' Pogányoknak bűbájas czerémóniáitól, a' kik a' pogányságnak külső jelenségeire meg - borotváltattak, a' mint

a) Tract. 3. c. 37. b) Deut. 22. v. 12. c) Lev. 19. v. 27. d) Deut. 22. v. 9.

mint bizonyította Jeremiás Próféta : a) bé vetették szí-
lejeket a' hamis Isteneknek tiszteletére különbb - féle-
maggal.

Ami illeti a' Zsidóknak négy Szegletű palástyo-
kat ; igaz ugyan az , hogy az Isten meg-parantsolta :
b) hogy a' ruházatnak illetin nemével élyenek , de
bizonyára ezt nem egyéb végre , hanem , hogy vala-
mint a' magok férfúságának körül metéltetése által
belsőképpen meg - különböztettek a' többi hitetlen Po-
gányoktól , ugy valamelly külső képpen különböztető
jelek - is lenne , egyfzers - mind , hogy látván magokat
igy fel - öltözve , meg - emlékeznének arról , hogy ők
az Istentől választatott Nép Légyenek , és így a' nekik
adott parantsolatokat igazán követnék. A' vártt Messiásnak
el - jöttével vége lévén a' bálványozásnak , nem szüksé-
ges az illetin különböztetés , következendő képpen meg-
szűnt ama négy szegletű palást hordozásának kötelefsé-
ge - is , a' melly szegletes palástban e' mái napig - is az
áll-örtzás Zsidók fel - öltözve elé jöni Szóktak. A-
zon kívül , ennek a' parantsolatnak meg-tartása e' mo-
stani állapotban , és időben lehetetlen , vagy azon ok-
ból - js , hogy az Isten parantsolván ezt a' Zsidóknak ,
c) azt monda : Szólly az Isráél Fiainak , és mondgyad :
nekik , hogy tfinállyanak magoknak perémeket a' palástok
szegletire , kék sínórt varván azokra , mitsodák , kérlék , a'
kék Sinórok , mellyekről a' Sz. Írás Szól ? ha hinnünk
kell Rabbi Majmonidesnek , d) és a' többi Talmudistáknak :
Ezek a' kék Sinórok bizonyos tiszta gypjúból fodrott
fonalak , vagy czérnák , a' mellyek meg - Szóktak fef-
tetni némelly hálnak (a' kit a' Zsidók Hbalizonnak hiv-
nak)

a) Jerem. c. 9. v. 26. b) Num. 15. 38. Deut. 22. 12.
c) Num. 15. 38. d) L. Hajad. Tract. Zizit. c. 2.

nak) vérével, az illetin hal pedig nem találtaik fo-
hol, hanem a' hóltt tengerben, főt azt mondják né-
mely *Talmudisták*, hogy a' Jerusálemi Templomnak el-
pusztúlásától - fogva még abban sem találtaik. A'
honnét igazán ki-hozhatom, s' azt mondhatom, hogy
lehetetlen tehát ennek a' parantsolatnak meg-tartása-is.
Hogy ha ugy adta volna ki-ezt a' parantsolatot az
Isten, hogy a' Zsidók minden időben kötelesek legyenek
annak meg-tartására, meg-tartotta volna valóban a'
halat-is, a' mellynek vérével akarta, hogy felleffe-
nek a' perémek, a' miképpen meg-tartotta, a' mint
magok vallyák, míg a' Moyses törvényre a' maga
virágjában, és erejében meg-maradott, elveszett pe-
dig ez a' hal, mikor a' Moyses Törvényre, és a' Si-
nagógának rendes szokási, és szertartási az Evangyé-
liom prédikáltatása által el-enyésztek. Bizonyos jelensé-
ge tehát ez, hogy az Ur Isten az óhajtott, és vár-
ván várt Messiásnak el-jövedele után nem kívánja
többé az említett parantsolatnak meg-tartását.

Méltó itten ezek meg-erősítésére elé-hozni
*Misná*nak, avagy a' Zsidó törvénynek *Succa* névű sza-
kaszban való tanítását, a' hol szólván Rabinusok a-
ma kötelefségről, mellyel tudni illik, tartoznak a' Zsi-
dók Sz. Mihály havában hét napokig Sátorokban, avagy
leveles ágakból tfináltt hajlékokban lakni; azt állattyaik :
ha zápor, és hófzszas esők miatt meg-gátoltatnak, ez
a' törvény azon esetre nem kötelezi őket: *Mert akkor*
(ugy mondják) világos jelensége az, hogy az Isten nem
akarja ennek a' parantsolatnak meg-tartását; Imé az ő
szavaik. *A' hajlékok Innepét zöldellő leveles ágakból tfin-
áltt sátorokban kell ülleni egész egy hétnek el-forgása alatt,*
hogy ha pedig olly Sebes eső lenne; hogy által batván a'
sátorokba, és az eledeleket el-ronthatná, szabada zokat el-hagynis

Ennek hasonlatossága legyen a' szolga, a' ki-vizzel elegyített bort ad az Urának, és az Ura fel-fordítja, ki-önti azt a' Szolgának jelen létében. Mert, ha az Ur ki-önti a' bort, jelensége annak, hogy nem akarja meg-inni; Így a' mi esetünkben-is, ha az Isten akarná, hogy a' Zsidók minden időben hordozzák amaz említett holt tengeri hálnak vérével festett rojtokat, vagy sínórokat, meg-kell-vala a' halat tartani, és így a' parantsolatot be-teljesíttethetővé tenni; Mivelhogy tehát ama hajdani halat immár mostan nem kaphatni, bizonyos jele: hogy az Isten sem kívánja, hogy ezen időben ama czeremóniás parantsolat meg-tartsék. De:

Látván a' Rabinusok, hogy a' fellyebb többször említett halat, a' melly egyedül csak a' holt tengerben lappangott, és a' mi időnkhen nem lehet kapni, azt rendelték, hogy annak a' Szinnek helyébe állítsák a' fehér gyapjúnak fodrája, a' mellyel-is a' meg-nevezett madzagotskák először-is tíz gombra, az után ötre, az után hatra, végre ismét ötre öszve köttetnek, mellyekkel jelentetni akarják ama számot, a' mellyet a' Zsidó nyelven az Istennek négy betűkből álló *Jehova* neve téfzen. De a' Moyses törvénye nem feir, hanem *Te-chilath*. Kék, és a' mint ők akarják ama *Hbalizon* hálnak vérével festett Sínórt parantsolt. Ezt a' halat pedig immár senki sem halászsza, senki sem keresi, mint hogy meg-sem foghattya, meg-Sem lelheti. Mert a' holt tenger, mivel-hogy igen enyves, a' hajókat meg-nem szenvedi. Azonban közönséges értelmők az: hogy abban a' tengerben semmi némű hal, vagy más eleven állat nem találhatik, és onnét hivattatik holt tengernek - is. Meg-Szünt tehát ezen parantsolatnak kötelezése, és ilyen módon a' Rabinusoknak-is az Istentől adatott szent törvényen nem fondált, nem

nem épített hívságos [rendelésök igen méltán megvettethetik.

El - nem halgathatom itten amaz istentelen efsztlenségöket a' Talmudistáknak , a' kik nem irtóznak azt mondani: a) Hogy az Isten-is olyan négy szegletü palástot visel , sőt abban jelent-meg a' Törvény - Szerző Moyses előtt. Imé ! a' magok Szavai: *Monda Rabi Jochanan , ha a' Szent Írás nem tanítana bennünket: azt nem mondhatnánk , de az mondja ; hogy az Isten be-födözte magát ezen négy szegletü palásttal , és meg - mutatta Moysesnek a' szokást , a' melyet az imádságban kell megtartani , és monda: minden időben , a' melyben a' Zsidók vétkezni fognak , így tselekedgyenek az én Színem előtt , és könyörülök rajtok.* Lásd meg - itten kerefsztyén olvasó , melly nyomorúltt , és meg - vakúltt állapotra jutott ez a' fzerentsétlen Zsidó Nemzet , a' ki nem láttya , és észre nem veszi a' maga bóldogtalan forsát , hanem meghagygya magát ilyen világoffan tñalattatni ama tudatlan Rabinusok - által , és azt az ő szép színes szavok-alatt el-rejtetett mérget mint a' veszendő hal a' horgot , kapván kapja , jó ízűen nyeli , s' fallya.

A' mi a' homlok , vagy imádságos szíjjakat , (a' mellyekkel fel - tzapragozva mint a' búbos lovak az imádság közben elé állani szoktak a' Zsidók ,) illeti ; azt mondom , hogy ez tñupa Rabinusi találmány ; Mert , noha úgy vagyon , hogy az Isten azt mondotta: b) *Lészen azért mint egy jel a' kezedben , és mint valami emlékezetre fel-függesztett a' szemeid között.* Ismét: c) *És Kösd azokat jelül a kezedre , és légyenek , és forogjanak szemeid - között* Végre : d *Tegyétek az én ígéimet*
H 2 szí

-
- a) Tract. Rosch Hafchianah. Cap. 1. b) Exod. 13. 16.
c) Deut. 6. 8. d) Deut. 11. 18.

szívetekbe, és lelketekbe, és köfsétek azokat jelül kezeitekre, és szemeitek közé helyheztessétek, avagy a' Zsidó betű szerint: *Legyenek szemeitek között.* De mind azon-által ezeknek a' zikkelyeknek egygyike sem mutattya meg- azt: hogy valóban kellyen az illetin imádságos szíjjakat karon, s' fejen hordozni, mert ugyan - is valóban ingyen sem kell azt gondolni, hogy az Istennek szándéka, s' akaratya lett volna, a' maga Népet az illetin testiségre kötelezni, hanem ez-által egyedül arra tzelozott, hogy az ő népe az Isteni parantfolatokat szüntelen emlékezetében tartsa, nem különbben, mintha szemei előtt, és kezeiben volnának.

Két *Rabinusok* voltak egy kevesse elébb *Üdvöztönknek* el-jövele előtt, egygyik *Sciami*, a' másik pedig *Hellel*, a' kik meg-változtatván az igaz Zsidó hagyományt, a' fellyebb elé-hozott zikkelyeket az imádságos szíjjaknak mind karon, mind homlokon tulajdon értelem, és betű-szerint-való hordozására magyarázták, a' melly hamis tanítás hamar olly mélyen gyökeret vert a' Népnek szívében, hogy végre *Krisztus Urunk* idét közöslég a' farizéusok nem ták vífelték, hanem igen-is neki szélefitették ezeket az imádságos szíjjakat, és emlékeztető hártájokat, és meg-öregbítették az ő perémeket. a) De ezeknek a' jámboroknak, ha ugyan *Rabinusok*, és az *Isráélben* *Mesterek* akartak lenni, a' Sz. Írásnak titkos, és nem betű-szerint-való magyarázattyát keresniök kellett - volna, de így tselekefznek azonban-köz'ségeffen a' Zsidók, nem tudván talám a' mit Sz. Pál mond; hogy a' betű meg-öl, a' lélek pedig meg-elevenít. b) Azonban

Nem-

a) Math. 23. v. 5. b) 1. Cor. 3. v. 6.

Nem - is egyedül mi magunk kéréstye'nek vagyunk , a' kik a' fellyebb említett tzikkelyeket az Isten t'örvényének szüntelen való emlékezetére , és így lelki értelemre magyarázzuk ; találni még a' Rábinu-fokból - is illetin értelmű Embereket , a' mint elé hozza Aben - Ezra , fejtegetvén Moyfes második könyvének ama szavait a) és legyen néked mint egy jel a' kezedben. Illyen szókkal : *Vannak* : úgy mond , némelly k , a' kik ellenek mondván a' mi Sz. Atyáinknak , azt erőssen állat-tyák , hogy ama szókat : legyen mint egy jel a' kezedben , az Isten parantsolatának szüntelen való emlékezetéről kelle'sék venni ; és valamint a' példa beszédek első részének kilen-tzedik versse , a' melly mondja : hogy kedves'ség ada'ssék a' a' fejednek és arany láncz a' nyakadba , úgy ez - is a' melly azt mondja : És kö'ssd azokat mint egy jelül a' kezed-re. Azt jeleni : legyenek ezek mindenkor szívednek tábláján , az az : gyakorta legyenek száddban. Ezeknek értelmöket meg - tza'folni igyekezik Aben Ezra , de héjjába - váló , és erő'tlen okokkal , mondván : Ez a' magyarázat nem jó , ama próbák , a' mellyek Salamonnak példa beszédiből véte-tö'dnek , ezen dologhoz semmit sem illenek , mert , a' mi a' példa beszédek könyvében foglaltatik , titkos értelmű , és a' ma-ga tulajdon értelméről másra által vitt szó , metáphora az ; va-lamint az titulussa - is jegyzi (Salamon példa beszédi) de a' törvényben foglalt dolgok nem példa beszédek ; hanem a' magok tulajdon képpén hangzó , és betű - szerint - való értel-mökben kell azokat venni , s' érteni , onnét vagy onfétán , hogy ha betű szerint való értelemben vétetö'dnek , az értelmes okossággal nem ellenkeznek , mind azon által Moyfes ötödik könyvében , a' tizedik résznek tizen batodik versét : környül metellyétek szíveteket , kintelenek vagyunk vallamelly titkos

értelemre magyarázni. Eddig terjednek Aben Ezrának ízavai, de elégtelenek a' mi erősségünknek, és bizonyosságunknak meg-tzáfolására. Mert, noha példa beszédekettis foglal magában e' könyv, mind azon által nem mind példa beszéd az, a' mi abban írva vagyon, mivelhogy magok a' Rabinusok - is gyakorta élnek azon könyvvel a' betü szerint való értelemnek meg-erősítésére-is.

Nem igaz tovább az - is, hogy mind azokat, a' mellyek a' Moysesnek öt könyveiben vannak, betü-szerint való értelemben kellyen vennie; bizonyságul hívom erre magát Aben Ezrát, a' ki azt állattya, hogy az elebb említett tzikkelyt a) *környül metéllýetek szívetekek.* Titkos értelemre kell magyaráznia, ugyan azt kell tehát mondani ama tzikkelyről-is: *Köfsd a' kezedre*, és egyebekről, a' mellyeket okossan a' betü - szerint való értelemben venni nem lehet.

Azon-kivül, hogy a' Zsidók a' által magok babonás, és hamis tudományok meg-erősítésére elé-hozott tzikkelyek semmit sem erősítenek; mert amaz czikkely által: *És legyen mint egy jel a' kezeden, és emlékeztető a' szemeid előtt.* Moyses egyedül az Egyiptomból való ki - szabadsulásnak emlékezetét akarta a' Zsidoknak fejébe verni, hogy kovásztanokkal éllyenek heted napig; És ezeket tartoztak a' Zsidók az ő Fiaiknak, és maradékjoknak által adni, hogy így szüntelen való emlékezetben tartanak azokat a' tsudákat, a' mellyeket az ő kedvökért tfelekedett az Isten; És ama Szó: *Légyen mint egy jel a' kezeden.* Egy valami példa beszéd, s' köz-mondás, a' mellyel most-is szoktunk élni ezen Szó helyet: *Erről jóba el-nem feledkezem.* Mondván: Ez a' dolog szüntelen

len szemem előtt forog ; avagy : Markomban tartom ; tenyereimre írom e' dolgot. De

A' Zsidó betű (ugy mondjákők) ama *Totaphot* Szóval él, a' melly által nem egyéb, hanem a' főnek, kéznek ékeisége jegyeztetik, világos jele tehát ez, hogy betű szerínt való értelemben kelletik ezt vennie. De melly helytelenül hozzák-ki ezt, ama *Totaphot* Szónak igaz magyarázattya, mellyet, a' *Vulgata* fordítás elé hoz *Exod 13. 16. mint valami emlékezetre fel-függesztett* : nyilván ki jelenti. Moyses tehát a' Zsidóktól egyedül azt kívánta, a' mint többször-is mondtam, hogy állandó emlékezetben tartanak az Istennek velek közlött jó téteményit, és ugy néznék azokat, mint ha szemök-előtt vólnának.

Moyses második könyvének 13dik részében kétszer-is parantsfollyá az Isten az *Israél Fiainak* az *Egyiptomi fogságból* - való ki-Szabadulásnak szüntelen emlékeztetét, először-is a' kilentzedik, másodszor a' tizen hatodik versben. Az első azt mondja : *És légyen mint jel a' kezeden, és mint emlékeztető a' szemeid-előtt. avagy a' mint a' Zsidó betűben vagyon : emlékeztetűl szemeid-között.* A' második hely pedig így Szól : *Léfszen azért mint egy jel kezeden, és mint valami emlékezetre fel-függesztett (a' mint a' Zsidók olvasnak) a' szemeid-között.* Mondván tehát az első Versben emlékeztető, s' a' másodikban pedig emlékeztetűl : azon egygyet mond, azért itten a' *Totaphot* annyit tészen, mint valamelly emlékezetre kitétetett.

És bizonynyára igen nevetséges a' Rabinusoknál ennek a' *Totaphot* szónak magyarázattya ; a) Mert azt mondják : *Tat: Gotbus* nyelven annyit tészen mint kettő ;
Phat.

Phat, *Affrikai* nyelven hasonlóképpen kettőt tészen; akarván jelenteni, hogy ezen Szó-által kettő, és kettő érteni - kell azokat a' négy tzellátskakat, a' melyekbe rekesztetnek ama hártýástkákra írott tzikkelyek. De a' jámborok azt ugyan soha meg-nem mutathatták, hogy Moyses, mikor a' törvényt ki-adta, amaz idegen, *Góthbus*, és *Affrikai* nyelveken akart-vólna szóllani a' Zsidókhoz. Tsupa Rabinusi költemény tehát valamit a' homlok, és kar szíjjakról mondanak. Áltál-latván tehát azt a' Rabinusok, hogy ezekből a' tzikkelyekből meg-nem mutathatták, a' mit akarnak, sőt ellenben, ugyan azokból meg-győzöttetnek; végre azt állatták: a) hogy mind azok, valamelyek a' homlok, és kar szíjjakról mondatnak, a' Sinai hegyen az Isten-által Moysesnek titok-alatt adatott hagyományok légyenek ama 40 napi oskolában.

X. §.

A' ZSIDÓKNAK IMÁDSÁGÁRÓL, ÉS AHOZ VALÓ KÉSZÜLETIRŐL.

A' többi között, a' melyeket a' Rabinusok a' törvényeffen való meg tartásra a' reggeli imádsághoz-való készületben parantsólnak, az; hogy hasokat elébb ki üresítsék, a' melyet fok babonával tartanak-meg a' Zsidók. Az ő *Rituálék*ok, mely Bonóniában nyomtattatott-ki, a' 3. levélen azt tanítja: hogy, mikor mint egy négy ölnyre vannak attól a' helytől, a' hol hasokat üresíteni, és amaz alkalmatlan terhet letenni akariák, meg-állapodgyanak, és vízfíza tekintvén az ő őriző Angyalokra, mondgyák a' magok nyelvökön e' következő szókat: *Ob ditsófséges Angyalok, a' Fel-*
sé-

séges Istennek szolgál! őrizzetek-meg engem, őrizzetek-meg-engem, segéllyetek engem, várjatok-meg engem, várjatok-meg engem, míg bé-megyek, és vissza-jövök, mert ez az Embereknek szokása. Ezt pedig azért tselekszük, mert esztelenül el-hitetik magokkal, hogy ama tiszta Lelkek, az Angyalok bé-nem mehetnek az ollyatin tisztátalan helyre, azért illy epeskedve könyörögnek, hogy egy kevés ideig tartandó békeséges türéssel várakozzanak rájuk. Több esztelenségek, és illetlenségek-is vannak, melyeket az említett *Rituálé* parantfol, és a' melyeket meg-kell-tselekedniök ezen dolgokban, de, hogy tsö-mörtl, és undorodást ne okozzanak az olvasónak, inkább csak el-halगतom. El-végezvén tehát ezt a' természet-nek el-halláíízthatatlan köz robottyát, kezöket, ortzá-jokat nagy ízorgalmatofsággal meg-mosák, de ez sem esik-meg nevetséges babona-nélkül; mivelhogy közön-séges vélekedésök a' Talmudistáknak a) *Sulchancharuk*-ban, a' melly munkát irtt Rabbi *Cáro Jósef*, és magá-ban foglallya azokat a' dolgokat, melyeket tseleked-niök, vagy kerülniök-kell a' Zsidóknak: Hogy éjjeli üdőben az-alatt, míg alusznak a' Zsidók, az ő kezö-
ket el-foglallya valamelly tisztátalan lélek, a' kit ők *Ruabb* rahnak hívnak, azért-is osztán reggel míg meg nem mosdanak, a' magok testöknek femmi némű részét nem illetik, hogy tudni illik: meg ne vakúllyanak, vagy fíketüílyenek, ha ízemökhöz, vagy fülökhöz nyúlnának, és így értvén a' többi tagokról a' magok neme-szerínt; ízorgalmatos gondjok tehát az, hogy mihelyest az álomból fel-ferkennek, (ha elébb ama nagyobb ízükség nem kergeti öket,) háromszor jobb
I ke-

a) Tract. Sluchanch.

kezökre, háromszor bal kezökre vizet öltfenek, és így az-után mind a' két kézzel ábrázattyokat meg-mosák, és azonnal mindár el-tünik, a' mint ök velekednek, ama tisztátalan lélek, meg marad pedig ellenben, ha a' kéz-mosást el-múlattyák. Tovább azt parantsollyák azon *Sulchancharuckban* a' *Talmud* szerzők, és ezt jelengeti ama meg-nevezett Bonóniai *Rituálé*-is; hogy arra a' vízre, a' mellyel kezöket meg-mosák, szorgos gondot vífellyenek, és ne öntsék-ki azt olyan helyre, a' hol az Emberek járnak, mert a' ki azon által menne, vagy belé háгна, arra a' tisztátalan lélek reá rohanna, és meg szállaná ötet. Azonban, mikor kezöket megtörlik, e' következő imádságot mondják, *Aldott légy te Isten, mi Istenünk, Világ Királlya, a' ki a' te parantsolatidban meg-szenteltél minket, és meg-parantsollad nekünk; bogy meg-mosnánk tisztán kezeinket.* De hol, és mellyik részében a' Sz. Írásnak parantsolta-meg ezt nékiek az Isten? Mondják-meg ök magok, mert én ezt a' parantsolatot-sohol a' Sz. Írásban fel-nem találom; az ábrázattyoknak meg-törlésében pedig azt mondják: *Aldott légy te Isten, mi Istenünk, Világ Királlya, a' ki teremtetted az Embert ki-nyíltt, és bé zártt lyukatskákkal, tudva vagyon a' te ditsőségednek Királyi széke-elott, bogy, ha ki-nyíttatik egy a' bé-zárttak-közzül, avagy bé-zárattatik egy a' ki-nyílttak-közzül, lehetetlen, bogy tsak egy óráig-is éllyen.* Ezeket el-mondván, veszik ruházattjokat, és először-is azt a' négy szegletű titkos posztótskat, a' melyről oda fellyebb a' kilentzedik szakaszban szóllotunk, és vévén az imádságos-homlok, és kar-szíjjakat, a' könyvet, és a' palástot, a' mellyel a' Sinagógában magokat bé-fűdik, az Iskolába, vagy Sinagógába mennek, meg tsókolván elébb a' házból-való ki-menttekben azt a' náđ darabotskát, a' mellyet az ajtóbon fel-

fug:

függesztve tartanak, a' mint már a' 7. Szakaszban je-
lentettük.

Mikor a' Sinagógához érnek; minek előtte bé-
mennyenek meg szokták újra kezöket mosni amaz
edényben, a' melly e' végre ottan tartatik. Az után
bé menven el-mondják az ötödik Zsoltárnak nyóltza-
dik versét. a) *Én pedig a' te irgalmaságod sokaságában*
bé megyek a' te házádba: imádkozom a' te Sz. Templomod-
nál a' te félelmeddel. És fel-vévén a' négy szegletű palá-
stot, és egyéb ide tartozandókat el-kezdik az imádsá-
got ilyen formán.

Várákoznak mind addig, mig leg-alább tizen;
a' kik a' 13. esztendő meg-halladták, öszve-jöjjenek,
és így egygyütt el-kezdik az imádságot. Először-is há-
lát adnak az Istennek, a' ki annyi értelmet, és okofsá-
got adott a' kakasnak, hogy meg-tudja választani a'
napot az éjjeltől; hogy meg világosította a' vakokat;
mert ők olyanok voltak mind addig, mig aluttak;
hogy őket meg-ruházta, a' kik éjjel mezítelenek vól-
tak; hogy meg-szabadította őket, a' kik néminémű
képpen a' tömlőtze rekesztve voltak az álomnak ide-
jén. Egy szóval: hálát adnak az Istennek, hogy ma-
gokat alkalmatosfaknak tapasztallyák azon dolgoknak el-
végezésére, a' mellyekre alkalmatlanok voltak, mikor
aludnának. Ismét: hálát adnak; hogy őket az Isten
nem teremtette Rabokká, sem Keresztyénekke, (melly-
nagy vakság!) sem pedig Aszfszonyokká. Ellenben a'
Zsidó Aszfszonyok ditsérik az Istent, hogy őket ugy al-
kotta, a' mint néki tetszett. Ezekhez hozzájok adnak
más egyéb könyörgéseket a' Rabinusoknak különbb kü-

lönbb féle mende mondaiból, és tanításiból. Az után némely Zsoltárokat mondanak, úgy mint: 104^{diket}, 39^{diket}, 105^{diket}, 19^{diket}, 145^{diket} a' következőkkel a' 150^{dikig}, és így el-végeződik ofztán a' Zsoltározás. Ezeket ilyen képpen el-végezven, el-mondják a' *Kadescht*, ez egy bizonyos imádság, a' melly így kezdődik: *lib Kadesch. Szentelješek*. Ezt foganatos, és nagy erejű imádságnak tartják, a' melly mikor el-végződik, mindnyájan fel-kiáltanak: *AMEN*.

Azt mondják, s' tanítták a' Talmud követő Rabinusok, hogy mikor a' Zsidók ezt az hathatós imádságot mondják, maga az Isten vétkes tfelekedetét meg-fzánván, bánván, penitentziát tart, és fel-kiált az Égben: *Faj az Atyának* (magát érti) *a' ki a' Fiait szolgálatra, küldötte, és faj a' Fiaknak, a' kik az ő Attyok asztalatól meg-fosztattak*. Így vannak ezek Talmadban, a' *Berachot* szakaszának első részében megírva.

Ne-tsudálkozzál tehát keresztyén Olvasó, hogy kevésre betsüllik a' Zsidók a' keresztyéneket, és ezeknek az ő szent hitüket, mikor illy kevés betsülletet adnak magának az Istennek-is, ilyen szörnyű káromkodásokat, a' mint hallád, mondván ő szent Felségeről, mintha az Isten olly erőtelen volna, hogy ha akarná, őket a' szolgálatból, a' melly-alatt nyegnek, kiszabadítani, nem tfelekedhetné - meg könnyen.

Ezek után ditsérik az Istent, hogy, a' világosságot teremtette, és az Isráél Népét mint magáét szerezte; hozzá-adván amaz-ébrelesztő verset a) *ballyad Isráél a' mi Urunk Istenünk egy Ur. Ha azért engedtek parantfolatimnak, mellyeket én ma parantflok néktek, hogy szerezsetek a' ti Uratokat Istenteket, és szolgállyatok neki*
tel-

tellyes szívetekből, és tellyes lelketekből; idején, és későn való esőt ad néktek földetekre. És az után: a) Szóllj az Israel Fiainak, és mondgyad nekik, hogy tfinállyanak magoknak perémeket a' palástok szegletire, kék finórt varván azokra, melyeket midőn látnak, meg- emlékezzenek az Urnak, parantolatiról. A' hála adásfoknak, és ditséreteknek utánnok ízoktak vetni némeily kéréseket, kérvén az Istentől mind azokat, melyeket magoknak leg szükségesebbeknek allítanak, Ugy mint: ételt, italt, egészséget, bűnök botsá-nattyát, s' a' több ilyeneket; ezekhez ragasztanak egy bizonyára Istentelen kérést, a' mellyel azt kéri, hogy az Isten azokat, a' kik ő tőlök a' keresztyén hitre által jöttek, és a' Zsidóságnak fetéségéből a' JE-fus Krístusnak igaz isméretségére meg-tértek, veszejttse-el az Isten. Kéri tovább az egész keresztyénségnek el-tö-röltetését ezen ízókkal: a' téged tagadók reménségektől meg-fosztassanak, minden kevélyek egy szem-pillantásban el-veszszenek, és mind azokat, a' kik Istentelenül tsel kesznek, gyökereftül szaggasd-ki, és alázd-meg a' mi napjainkban. El-lenben a' Zsidóknak, és a' kik más vallásból a' Zsidó-ságba estek minden jókat kívánnak, a' kéréseket el vé-gezvén, bizonyos imádságokat tesznek, a' mellyek a' gyónásnak, és bűn-vallásnak formáját magokban fog-lallyák; de-ezeket mind azon által a' nagyobb ünne-p-léseken el-hagygyák. Végre hozzá adják Isaiásnak ama szavait. c) Szent, Szent, Szent a' Seregek Ura Iste-ne, tellyes az egész föld az ő ditsóségével. És ezt meg-töldják a' Káldai magyarázattal, s' így végződik - el ofztán a' reggeli imádság.

El-végezván az ebédet hasonlóképpen az imádsághoz kapnak, el-mondván a' nyóltzvan harmadik Zsoltárt: *Melly szerelmek a' te hajlékid erőnek Ura: kívánczik, és el-ájul az én lelkem az Ur pitvari-után, a' a' szívem, és testem örvendeztek az elő Istenben. A' többi kérésekkel, és könyörgésekkel, a' mellyeket a' reggeli imádságban elé-hoztunk. Nemkülönbben este hét óra tájban ditsérik az Istent, hogy az éjjeli fetítéséget erefzti a' földre, és el-mondják a' Moyfes ötödik könyvének elébb említett letzkéit; *hallyad Israel, a' mi Urunk Istenünk egy Ur, a' szokott kérésekkel, és különbb-különbb-féle zsoltárokkal.**

Az ugyan bizonyos dolog, hogy az imádkozásban való módjok, és rend-tartások, nem olly szép módos, és rendes, mint a' mellyet a' kerefsztyén Anya Sz. egyház tart; Mert vagyon nekik egy arra rendelt Énekesek, a' kit ők *Hbazonnak* hívnek, az az: a' *Sinágoga* szolgájának. Mikor ez az éneket nagy nyifán nyikórgó ordítással el-kezdi, a' többiek követik, már fentt, már alatt, már ásítózva, már énekelve, egy szóval, olly renddel, és móddal a) mellyben semmi rend fints, hanem örök iszonyúság lakik; A' fejek az imádkozás alatt ama Szüntelen ingó nyár levél módjára soha meg-nem nyugszik, hanem, vagy előre, vagy hátra, vagy Jobb, vagy bal-oldalra szünet nélkül hajladoz. Ennek pedig azt az okát adják; Mert a' Királyi Próféta Sz. Dávid azt mondja: b) *Minden tetemim mondják: Uram kifsoda hasonló bozzád?* Azt akarván tehát, hogy minden tetemök ditséretet mondgyon az Istennek, ezt a' rendetlen, és tflak nézni-is únalmas ingadozást teszik, a' mellyet, a' ki-lát, nevetség nélkül alég állyal el;

a) Jobb, 10. 22. b) Psal. 34. V. 10.

el ; mind azon által arra az esetre ; mikor tudni illik ; a' kerefztyének jelen vannak , ettől az illetlen buk-dátsolástól magokat meg - tartóztatni igyekeznek. Illye-tin ingadozást , és fel - 's alá , jobbra , balra - való moz-gást téfznek a' Gyermekek-is az Iskolában mikor olvas-gatnak.

A' fellyebb elé - hozott könyörgésekben , mikor Ifaiás Prófetának ama versét mondják : *Szent , Szent , Szent* : minden szóra egygyet ugranak , és el - végezvén az imádságot , három lépésnyire hátra mennek.

A' Sinagógában mindnyájan fel - tett süveggel ; és bé - fűdött fűvel állanak , az ő minden imádságok tsak az ajakon pördültt üres szóból áll ; el - annyira , (a' melly dolognak valóbann az Isten átkából kelletik származni) hogy hirül sem tudják a' belső , és Isten-hez fel - emeltt elmébéli imádságot , a' honnanis osztán következik az a' nagy tudatlanság , és elméjeknek tom-pasága , a' melyben hevernek az Ur Istenről , az Iste-ni titkokról , és egyéb ollyas mennyei jelentésből száрма-zott dolgokról , mellyek az örök üdvösséghez tartozan-dók.

Vedd észre mindezekből kerefztyén olvasó melly szép , melly tsudálatos az a' rend , az a' szer - tartás ; a' mellyet a' Sz. Lélek vezérléséből , követ az imád-ságban az Istennek Anya - szent - egy - háza ; és kérjed ő Sz. Felségét , hogy Sz. Lelkének malafztyával méltóztassék meg világosítani ezeket a' nyomorúltt vakokat ; hogy meg - ismerjék az igaz , és egyedül való jót , és meg - ismervén , ahoz ragaszkodgyanak.

XI. §.

A' ZSIDÓKNAK KERESKEDEŚÖKRŐL ;
ÉS KÉZI MESTERSÉGÖKRŐL.

A' Zsidóknak leg-közönségeffebb mesterségök a' szabóság; fok helyeken, de kiválttképpen olasz országban kereskednek ama meg avúltt, és vífeltt ruhákkal, azt azoktól, a' kik el-űnnyák vífelni, meg vcszik, és ismét a' Zsib vásárban kevés nyereséggel is el-adják. A' gazdagabb Zsidók mind azon által drága portékával meg rakott boltokat tartanak, és magokat tellyeséggel a' kereskedeśre adják.

A' Moyses törvényre szerint ugyan senkit sem volna szabad nékik, meg tsalniok, de, ha ezt a' törvényt tökéletesfen meg tartjáké? Azoknak ítéletére hagyom, a' kiknek a' Zsidókkal gyakortább dolgok, és közők vagyon. Azt ugyan bizonyossan tudom, hogy Moyses harmadik könyvében világos szókkal meg vólt nékik tiltva a) *Ne lopjatok, Ne hazudgyatok, se senki meg ne tsallya felebaráttját*; ezen parantsolat meg ujjíttatik ugyan azon résznek egyéb verseiben-is. És, mint hogy ez a' törvény nem a' Czeremóniát, hanem az erköltsöt, és Lelki isméreretet illető törvény, a' maga régi erejében meg-kell néki mindenkor maradnia. Találkoztak mind azon által némelly Rabinusok, a' kik a' többi illetlenségek, és törvényteleniségek-között a' Talmudban azt tanítani, az Istennek világos szava ellen merészlezték; hogy szabad légyen a' *Goim*, az az: a' Pogányokat meg tsal-

tsalni, mikor ezek töredékenységekéből, és tudatlanságokból valamiben hibáznak, a' *Góim* pedig, avagy a' Pogány név által minden kétség nélkül érteni akarják a' Keresztyéneket, mivelhogy a' Törököket *Ischmaelim* Ismaélitáknak hívják; noha a' meg tsalás a' hetedik parantfolatban akár mi némű Néppel, és Nemzetséggel való dologban-is személy válogatás nélkül keményen tiltatik.

Igy Rabbi Salomon, magyarázván Moyfes ötödik könyvében, a' hetedik résznek második versét: *Velo Theb banem: ne tégy velek szövetséget, se ne könyörülly rajtok.* Azt mondja: Ne tégy jót velek, az az: semmit se szőlly azoknak ditsérettyekre, mert meg vagyon tiltva azt mondani: melly szép ez a' *Goi*; hasonló dolgokat tanít Rabi Majmon az el-veszett marhákról, és azoknak el-tulajdonításáról ezen szókkal: *A' mit a' Goi, a' pogány el-veszt, azt szabad magadnál meg tartani 's a' t. ba a' Goi töredékenységeből bibáz, az ő kára az, de ötet meg tsalni, és el-ámitani tilalmas dolog.* Így példának okáért: *Ha a' Goi a' számvetést nem tudván, a' számlálásban bibáz, azt mondhattya a' Zsidó: imé a' te számvetésedbe alkalmaztatom magamat, és a' mit kérsz, le-teszem.* De engedgyük meg bátor, hogy ők itten a' *Goi* által a' Pogányokat, és bálványozókat értik, a' mellyre ők ezt tsavarni, és magyarázni akarják, vallyon így is-igaz, és a' Sz. Írással, 's a' tiz parantfolattal egygyező dolgot tanít e' Majmonides? bizonyára nem tanít, hanem világos, és nyilván való lopást tsalást, tolvajságot, a' melly ellenkezik az Istennek ama törvénnyével: *Ne lopjatok, ne hazudgyatok, se senki meg ne tsallya felebaráttyát a)* Ugyan ismét azon R. Majmonides, a' kit a'

K

Zfi.

a) Lev. 19. v. 11.

Zsidók annyira fel-magasztalnak, tovább azt taníttya: hogy az Istennek erős, és mindenkor kötelező parantsolattya legyen az: a) *Hogy a' Keresztyénektől uszórát vegyenek, ezen szókkal: Az Istennek világos, és kötelező parantsolattya; le nyomni a' Pogányokat uszóra vétellekkel, a' mint írva vagyon Moyzes ötödik könyvében, a' tizenötödik résznek harmadik versében: A' fzarándaktól, és jövevénytől, (Zsidó módra) idegentől meg kérjyed a' Polgár társfadtól, és rokonodtól meg nem kérheted. És utánna veti, hogy az Isten szájjából tanulták a' mi Mesterink, és Tanítóink, hogy ez nyilván való, és kötelező parantsolat legyen, és az-után b) újra azt vitattya: bagyott parantsolat, a' melyet be-tölteni tartozól: hogy a' Goinak uszórával költsönözzed pénzedet, a' mint írva vagyon Moyzes ötödik könyvében: c) költsön pénzt ne adgy uszórára Atyádsjának, se gabonát, se akármi egyéb marhát, hanem az idegennnek. Az Isten szájjából tanulták a' mi Tanítóink, hogy ez kötelező parantsolat legyen. Imé ama híres Majmonidesnek szép tanítái, a' ki azt meri a' Szent Írásnak igaz értelme-ellen, tsak a' maga agya velejéből állatni, hogy a' kegyes Istennek, a' ki semmi különbséget nem téfzen az Emberekben, kötelező parantsolattya legyen, a' Keresztyéneknek uszórával-való nyomorgattatása, és, hogy ezt a' tudományt a' régi Zsidó Tanítók az Isten szájjából vették legyen.*

De a' mi illeti Moyzes 5dik könyvének ama tzikelyét: d) *A' fzarándaktól, és jövevénytől, avagy a' mint a' Zsidó betüben vagyon, az idegentől, meg kérjyed. Az-ézfze kell-venni: Hogy ez az Istennek világos parantsolattya vólt; ha valamikor egy Zsidó az Attyáfiának,*
az

a) Keph. Mitsch. Traß. de mutuo. c. 1. N. 2. b) C. 5. Traß. ejusd. c) Deut. 23. 19. d) Deut. 15. v. 3.

az az: a' másik Zsidónak költsön pénzt adott, el-jöven a' szabadságnak hetedik esztendeje, azt a' pénzt többé viszsa nem kérhette, de, mivelhogy ezzel a' szabadsággal, és *privilegiommal* nem éltek, a' kik a' Zsidó nemzettől idegenek voltak, innét vagyon osztán, hogy az elé-hozott tzikkely azt mondja: a) *A' betedik esztendőben adgy szabadságot, a' kinck valamivel adós jó akároja, vagy fele baráttya, és Attyafia, meg nem kérheti költsön adott pénzét, mert az Ur szabadságának esztendeje. A' szarándoktól, és jövevénytől meg-kérjed.* Nem-is mondja pedig ezen szavaival az Isten, a' mint *Majmon* álmódoszik: hogy le-kellefék uzsorával nyomni a' keresztyént, hanem, hogy szabadon meg kérhette a' Zsidó az idegentől, és nem Zsidótól, mindenkor, sőt még a' hetedik, és szabadságos esztendőben-is a' maga költsön adott pénzt.

A' mi pedig ama tzikkelyt illeti b) *Költsön pénzt ne adgy uzsorára az Atyádfiának, hanem az idegennek.* Azt mondom: hogy ez nem volt szoros parantfolat, a' mint Istentelenül taníttya *Majmonides*, hanem csak egyedül bizonyos engedelem, melyet adot az isten a' Zsidóknak az ő kemény szívűségökért; Mertaz uzsora még az ő törvényben-is meg volt tiltva minden hiv, és hitetlennek különböztetése-nélkül, a' mint bizonyította Dávid a' 14. Zsoltárban azt kérdvén: *Uram, ki lakik a' te bajlékodban?* És meg felel magának: *A' ki pénzét uzsorára nem adta.* Ismét az 54. Zsoltárban, a' hol elé számláltatnak a' gonofzságok, a' melyeket Jerusalemben tselekesznek: *És el-nem fogyott az ő Utszáiról az uzsora, és az tsalárdság.* Ugyan ezt mondja *Ezekel* Prófeta-

K 2

is,

is, szólván azon dolgokról, melyeket kell az Embernek tselekednie, hogy az örök életet el-nyerhesse a) *ba ufórára költsön nem ad, és többet nem vészten - - -* élettel él, úgy mond az Ur. b) *Uzfórara ad, és többet vészten, vallyon él-e?* *Nein él; balállal bal-meg, az ő vére ő rajta leszén.* Ez volt tehát egy a' Zsidóknak polgári *privilegiomi* között, hogy szükségökben ingyen, és uzfora nélkül egy másnak költsönt adnának, egyebektől pedig, a' kik nem voltak Zsidók, meg vehetnék az uzforát. Mert, noha a' természetnek törvénye által tiltatik az uzfora, a' melly, tudni illik: a' maga természete-szerint nem gyümölsöző, hasznót nem hajtó, és a' más birtoka, 's urasága, szerentséje-alatt lévő dologból magának hasznót keres, és gyümölsőt fzed; de, minek utánna az Isten az ő leg-főbb, és általlyában-való, mindeneken szabadon uralkodó hatalmával ezt a' nevelkedő uzforát a' Zsidóknak megengedte, úgy lőtt ofztán, hogy ők azt az idegenektől el-vehették-azon módon, valamint az Istennek akaratyából, és engedelmeből szabad volt a' Zsidóknak az Egyiptombélieket arany, és ezüst edényeiktől meg fosztani. c) Szabad volt Feleségöknek válás-levelet nyujtani, és így rajtok elébb adni. Szabad volt egy fízóval több Feleséget tartani. A' mellyek ugyan mind ellenkeznek a' természet törvényével, meg-voltak mind azon-által engedve a' Zsidóknak az ő *szétszóknak keménységéért*, d) hogy ne talám a' mint igen mohók, és a' nyereségen kapkodók, ki fatolnák az uzforát a' magok Attyokfáitól, a' Zsidóktól-is. A' melly Isteni engedelmivel hogy immár meg-szünt, és a' *Sinagógának* min-

a) Ezech. 18. 8. b) V. 13. c) Exod. 11. v. 2. d) Matth. 19. 8.

minden *privilegiomi* el-vétettek, sőt a' *Sinagóga*-is el-töröltetett; az Istennek, és a' természetnek törvénnye-szerint tilalmas minden Embernek az uzsóra.

Azt sem talallják fel sohol, és soha a' Zsidók; hogy az Isten azt parantfolta volna; hogy meg tsallják felebaráttjokat a' fellyebb említett mód szerint; mikor tudni illik: a' *Goi*, a' *Pogány* valamit el-vész, és azt, a' Zsidó meg találja, avagy, mikor ez gyarlóságból, és tudatlanságból hibáz a' számvetésben, és, ha a' *Pogányt* meg-tsalni nem szabad, annál inkább a' *Keresztyéneket*, a' kiktől a' Zsidók annyi jó téteményeket naponként vesznek, és a' kiknél olly nagy szerezetben tartatnak, a' mint meg-vallja maga *Rabbi Leo Modena*, ama Zsidók szer-tartásáról írott könyvében. De

Imé még egy szörnyű, és gyalázatos tanítá-fok a' *Rabinusok*nak, a' melly fel-találtatik a' *Talmudban*: a) Ha a' Zsidónak ökre meg döfi a' *Keresztyének* ökrét, a' Zsidónak ökre szabad, és mentt. A' *Keresztyének* ökre pedig, ha meg döfi a' Zsidó ökrét, a' *Gazdája*-által meg-fizetendő büntetést el-nem kerül, akár sértette-meg, akár semmi baja nints-is a' Zsidó ökrének. Egy kevesé pedig fellyebb ezen szók előtt az vagyon írva a' *Biráknak* oktatására: Mikor a' te *Itélő* széked előtt meg-jelennek ketten, egygy-k Zsidó, a' másik *Keresztyén*, ha valamiképpen kedvezhetsz a' Zsidónak a' *Moyse*s törvénnye szerint, szabadítsd-fel őtet, és mondgyad: Ez a' mód, és szokás, mellyet mi az ítéletben tartunk; ha pedig fel-szabadithatod őtet a' *Keresztyéneknek* törvénnye-szerint, szabadíts-meg őtet a' szerint-is, és mondgyad a' *Keresztyéneknek*: Ezt rendel a'

K 3

tr

a) *Tract. Babach. C. Scior. Schen.*

ti Törvénytek. Azon esetre pedig, mikor egygyik törvény sem kedvezne a' Zsidónak, ély valami tsalárdsággal, és patvarkodó tsavargással - - - Mert meg - tsalni a' Keresztyént, a' ki másképpen - is tudatlan, meg - vagy on engedve. Valamint tselekedett ama Rabbi Samuel, a' ki bizonyos Keresztyéntől egy arany Numizmt - vásárlott, a' mellyet a' Keresztyén nem ismérve, hogy arany legyen, mint egy négy pénzzen el - adott, a' mellyekhez bozzá - tett Samuel meg egygyet, hogy a' tsalárdság me ne tudódgyék.

Kérdem itten a' Zsidóktól, vallyon miképpen lehetne ezt az ő nyilván - való hámiságú tudományokat mentetetni, valamelly szinzel szépitgetni? Erre azt felelik ők: hogy sem a' Talmud, sem pedig ama bölts Rab Majmonides nem szóllanak a' Keresztyénekről, hanem a' Pogányokról, a' kiket meg tsalni, és fortélyosan a' keleptzébe ejteni, nem tilalmas dolog; mert, azon - kívül, hogy ez a' meg - különböztetés, a' mint majd alább nyilván ki - tetszik, hamis, és álnak tsalárdság; azt kerék szóval mondom; hogy ez az Istennek világos Törvény - ellen vak - merő különböztetés legyen; azért fejtegefsék bár ők, és minden felé tekerjék, fatfárják, a' mint magok akarják, soha azt el - nem tagadhattyák, hogy azok a' Rabinusok, a' kik ezeket tanítták, igen szörnyű, és illetlen dolgokat nem tanítottanak, a' melly által ki mutattyák; hogy, vagy nem értik, vagy pedig éppen érteni nem akarják a' Talmud szerző Rabinusoknak nyilván - való tévelygéseket, és hamis tanításokat.

Ama meg - különböztetés, a' melly - által meg - választyák, vagy különböztetik a' keresztyéneket a' hitetlen Pogányoktól, azt rebefgetvén: hogy ezek a' Rabinusok mindenkor a' Pogányokról, és nem pedig a' keresztyénekről szóllanak, tsak hívságos mentetetés,
és

és a' mostaniak - által ki - gondolt költemény , hogy tudni - illik : ez által el - kerülhesék ama tfüfságot , és gyalázatot , a melybe szoktak az illetin szók miatt esni , mert tudva vagyon mindeneknél , a' kik barátságosabban szoktak a' Zsidókkal társalkodni , hogy ők nem más névvel illetik a' kereztyéneket , hanem *Goi*. Mikor egyről szóllanak , az az : Pogány , ha pedig több személyekről vagyon a' beszéd , *Góim*. Pogányok. Sőt mindenekben úgy bánnak a' kereztyénekekkel valaminth a' Pogányokkal. Nem eszik - meg azt az eledelt , a' melyet a' bálványozó pogány főzött , ezt tartják a' kereztyének főzttéről - is , sőt még abból a' tserépedényből sem esznek , a' melyben előbb a' kereztyének számára főztenek. A' kereztyének által szűrt bort hívják *Nesekh* : az az : *Bálványoknak áldoztatott* ; a' honnét is kiváltt képpen azok , a' kik jobban birják , magokat , tulajdon házoknál szokták a' bort szűrni , vagy pedig meg - veszik azt , a' melyet előbb más Zsidó szűrt ; A' Pagányok által készitetett fajtnak evése meg - vagyon nekik a' Rábinusok törvényre szerint keményen tiltva , azonban minden Ember tudja , melly nagy babonával meg - tartóztatták magokat még attól is , a' melyet a' kereztyének készítenek ; de mi Szükség ezt sok szóval erősíteni , hogy a' Zsidók a' *Goi* név által , a' Kereztyéneket értik , mikor ez igen világosan ki - tetszik a' Rabinusok magyarázattyaiból is , mellyel ama verset a) költsön pénzt ne adgy uzfőrára - az Atyádfiának , se gabonát , se akár mi marhát , hanem az idegennek. Fejtegetik. Mert itten azt kerdem : ha ezen név által , idegennek nem értiké a' kereztyéneket ?
mert

miért ozforáznak tehát olly éhhel halva a' kerefsztyényeken? Nintsen az-is titokban, ugy vélem Senkinél: hogy fokkal - nagyobb gyűlöléssel vífeltetnek a' Zsidók a' kerefsztyénekhez, mint sem a' Pogányokhoz, és ezt ki-lehet könnyen venni vagy abból-is, mivelhogy tapasztalásból tudjuk, hogy fokkal nehezebben térnek a' kerefsztyéneknek igaz hitére, hogy sem hajdan a' Pogányoknak, a' kik között laktanak, Bálványozás-fára. Azt tanítták a' *Talmudban* ama bölts Rabinusok: a) hogy az Isten a' Zsidóknak közöfsé tette minden Nemzetségeknek javait, azért tudni - illik: mert ezek nem akarták bé-venni ama hét parantsólatot; a' mellyet az Isten Noének adott; Imé a' *Talmudnak* maga tulajdon szavai; *Meg-szemlélte az Isten a' hét parantsólatokat, mellyeket, bé-vettek a' Noe Fiatskái, és látván, hogy egyéb Nemzetségek azokat meg-tartani nem akarják, azoknak javokat a' Zsidóknak közöfsé tette.* Kitsoda az, a' ki - nem látta itten a' Rabinusoknak kábaságát? Az Ur Istent személy-válogatóva, a' maga Sz. Törvénnyével, és az józan okofsággal ellenkező esztelenségeknek parantsólójává tészik. Moyses könyvében maga mondja az Ur Isten: b) *Igaz ítélet legyen köztetek, akár jövevény, akár polgár vétkezzék, mert én vagyok a' ti Uratok Istentek.* Azt akarta ezzel az Isten mondani: Noha én vagyok az egész Világnak Ura, de semmi hamiságot nem tfelekeszem, így tfelekedgyetek ti-is, egy aránt ítélvén mindeneket, akár idegen legyen, akár Zsidó.

Tudva vannak végre ama minden igazsággal tellyes történetek, a' mellyekkel tele vannak az ország-

a) Tract. Baba Cchama, c. 4. b) Lev. 24. 21.

szágok , és Tartományok a' kerefsztyén Gyermekeket meg - ölö , és a' Szent képeket meg - szentségtelenítő Zsidókról. Alég vagyon száz esztendeje , hogy a' maga tulajdon szülött tizen két esztendő's Gyermekeit meg - ölte Prágában egy Zsidó , azért , hogy a' szegény Gyermekek a' Szent Kerefsztséget kérte , a' melly szörnyű bűnéért nyilván meg ölettetett Társaival egygyütt a' gonosz tévő , Istentelen , gyilkos Apa ; a' mint bizonyítja ezt Edera János , a' ki a' dolgot szemeivel látta.

A' maga idejében történtt dolgot így írja-le Bonfinius. Hogy 1494dik esztendőben Nagy - szombath Várasában 12 Zsidó Férfiú , és két Aszfszony egy Kerefsztyén Nemes Ifjút titkon meg - ragadván , a' közzelebavaló házba be - huzzták , és a' száját be - dugván , kegyetlenül fojtogatták , s' minden ereit meg - szurdalván , miglen lelkét lassan , lassan , és mint egy hofszas , és kínos tsuklálással ki - nem - adná ; nyomorúlttnak ki - tsorgó vérét mint az éh kutyák lebzszölte , és némelly részét magok nyelték , falták , a' többit pedig edényekre szedvén , másoknak meg - tartották ; az - után a' testét diribről darabra el - vagdálván , ide , s' tova a' földbe el - ásták. Midőn Szülei az Ifjút minden - felé fokáig halszontalanul keresnek , és az - is bizonyos lett - vólna , hogy elötte - való napon ötöt a' Zsidó útszán látták ; gyanúságból Poroszlókat küldenek a' Zsidókra , és leg - ottan egy háznál tapasztalván a' fris vér jelenségit , meg - ragadják a' házi gazdát minden tselédestül , kérdésre veszik az Aszfszonyokat , a' kik a' tortura kínnyától el - ijedvén , mindeket renddel ki - vallanak. Nyilván lévén tehát a' gonosz tselekedet , és a' szörnyű gyilkosság , ZÁPOLYAI ISTVÁN , akkorbéli Magyar Országai Nádor Ispán , a' Váras piatzának közepén nagy tüzet rakatot , és valakik részefek , vagy tudóffak voltak azon gyilkosságban ,

L. mind

mind a' tüzre hányatta, és azon Várasból fejek, életek vesztése - alatt a' Zsidókat örököslen ki - tiltotia.

Midőn e' dologban a' kínok között kérdésre vennének némelly vén Zsidókat, mi oka lehetne annak, hogy ők annyira szomjúhozzák a' Keresztén vért? Négy okát adták, 's vallották ennek. 1. Hogy régi hagyomány legyen az ő nálok, hogy a' Keresztén vér igen hasznos a' könyűl-metéléskor a' Zsidó gyermek vérének megállítására, és a' sebnek gyógyulására. 2. Ha a' Keresztén vérről öszve elegyített pogásából a' Zsidó eszik, és abból más személynek - is ad, azt a' maga szerelmére fel - gerjeszti. 3. Mivelhogy a' Zsidóknál valamint az Afzszonyok, úgy a' Férfiak - is havi vér folyást szenvednek; nagy orvosság ezen nyavalyában a' Keresztén vért meg ivása. 4. Régi, de titkos törvényt - k szerint tartoznak a' Zsidók esztendőnként egy Keresztényt meg - ölni, és annak vérével az Istennek áldozni; ez a' fers eben az esztendőben a' Nagy Szombati Zsidókra szállott. Sőt azt tartják ők ma - is: hogy a' nehezen szülő Zsidó Afzszony femmi némű orvossággal meg nem szabadul terhétől könnyebben, és szerentsélebben, mint a' Keresztén vért meg ivásával.

Irja *Bell Mányds. L. 2. Notit.* hogy 1529dik esztendőben Bazini kerék - jártó Meilinger Györgynek János névű kilentz esztendősi fiatskáját a' Zsidók el - lopták, és egy mély pintzében minden ereit meg vagdalván, és számtalan szúrással sebeket rajta tévén, a' szörnyű kínok között minden vérét edényekre szedték, és így megölve, hátra kötött kezekkel, és meztelen fövel a' várasón - kívül nem megszűze a' bokrok közé el - vetették. A' keseredett szülék egyedül szeretett Fiokat szorgalmatossan Keresvén, hamar fel - találták; a' Zsidók legott gyanúságba esnek, a' törvényre idéztetnek, a' magok

gok fele nyájától fel-adattatnak, harmintzan, ki-férő, ki Afziszony halálra fententziáztatnak, tüzre hányattatnak. Több illyeket elé hordhatnék a' mi üdönkbéli Keresztyén ifjak hóhérozásit - is; de abban hagyom; egyedül azon nem szünik tudám, hogy ez a' megvakultt, dühös Zsidó nép honnan vehette legyen, ezt a' vér-szopó, bűbajos, 's veszett indulatot? holott a' Moyses törvényében nem csak az Ember, de még a' barom verének-is étele meg-voltt nekik tiltva.

Mind ezekből nyilván ki tetszik ama megkérlelhetetlen gyűlölség, mellyel vífeltetnek a' Zsidók a' Keresztyének ellen; tsak hizelkedő költemény tehát ez a' Keresztyéneknek a' pogányoktól - való meg-különböztetése, mellyet előnkbe toszítanak az utólbani Zsidók; De, ha mindjár igaz volna-is, hogy ők ez által a' Goim szó által egyedül tsak a' bálványozó Pogányokat, és nem a' Keresztyéneket értik, még sem kerülhetik el az értelmes Embereknek ítéletit, és fen marad így-is, hogy ők az Istennek világos tövényye-ellen tselekefznek, mivelhogy azt a' Sz. Írásból föha meg nem mutathattyák, hogv az Ur Isten meg engedte volna, hogy még a' Pogányt-is szabad legyen meg tsalni egyedül tsak azon okból, hogy ő Pogány, és Bálványozó.

XXII §.

A' ZSIDÓKNAK AZTALÁRÓL.

Igen nagy bűnnek állíttják a' Zsidók, az Asztalhoz ülni, vagy leg-kisebb morzsa kenyeret-is enni mosdatlan kézzel; így ofztán ezek a' nyomorulttak

csak a' külső mosódásban foglalatostokodván, a' belső tisztasággal, és a' szűnek tünofóságával semmit sem gondolnak. Innét történt: hogy mikor a' Farizeusok, a' kik hasonló képpen, valamint ezek a' mi üdönbéli Zsidók, esztelenkedtek, és az Apostolokra nehezteltek, de minthogy az ő jambor, és Sz. életöket más képpen gyalázni nem tudták, csak azzal pántolódta, és a' Krisztus - előtt, az ő Tanítványi-ellen feddődtek, mondván: a) *Miért bagják által a' te Tanítványid a' régi k hogymánnyát? mert nem mosják - meg a' kezöket, mikor kenyeret esznek.*

Ezen babonás, és hamis tudománnyokat pedig igyekeznek a' Zsidók ama bizonyos, magában számat foglaló - szóból ki hozni, a' melly Ezekiel Profeta könyvében írva vagyon: b) *És monda az Ur: Így eszik az Israel Fiai az ő meg - fertéztetett kenyéroket.* Ama szó: *meg - fertéztetett kenyéroket.* A' Zsidó betűben jegeztetnek: *Labman Tame:* És a' Kábiábéli szám - vetésben ezekből 163. Szám - jó ki - és a' Talmud szavai - is *Belo nigod Jadim.* Az az: *Kézörlés nélkül a' mosódás:* éppen annyi számat, ugy mint: 163. téznek, a' honnet - is osztán a' *Talmud* ama *Sota* szakaszának negyedik részében azt mondja: *Valaki eszik kenyeret kez törés' nélkül, annyi, mintha tisztátalan kenyeret ennék, a' mint írva vagyon Ezekiel c) Profeta könyvében: Így eszik az Israel Fiai az ő meg - fertéztetett kenyéroket.* El - végezvén osztán a' mosdást, mindjár az Asztalhoz ülnek, és el - mondják ama 20dik Zsoltárt: *Az Ur igazgat engem, és semmi bűjjával nem lézek, a' legeltetés helyére helyezettett engem.* az első falat kenyeret pedig, melyet a' szájjukba téznek, a' sóba szokták mártani.

Nem

a) Matth. 15. 2. b) Ezech. 4. 13. c) Ezech. 4. 13.

Nem eszik meg a' Zsidók mind azokat, a' melyekkel minden válogatás, és meg-ütközés-nélkül élnek a' Keresztyének, mert a' barom állatoknak több nevei voltak, a' melyeknek evésétől el-tiltattak a' Zsidók a' Moyses Törvénye-által. a) Meg-tartóztatták hasonló képpen magokat az ökröknek, ketskének, és báráynak fagygyujától-is. Nem különben a' huft a' a' verrel, és annál inkább pedig magát a' vért különösen, meg-enni, avagy csak meg-kóstolni-is törvényellen-való nagy szörnyű dolognak állitták; Innet, hogy valami esetből meg-találkozván, vért ne egyenek, mikor a' barmot meg-ölik, fok dolgoknak megtartásával vizsgálják azt végbe. Először nem szabad minden Zsidónak meg-ölni a' barmot, hanem egyedül csak annak, a' ki-ezen mesterségben igen tudos, és a' Rabinusok-által kemény ítélet, és meg-vizsgálás-után arra a' dologra alkalmasnak találtatott, és ítéltetett. Meg-kell az után vizsgálni leg-inkább ezen dologban a' kést, hogy jól ki-készörültt, ki-pallérozott, jó éles, tiszta, és ne törbe legyen, hogy mennél szaporábban, és szüntelen tforgással ki-follyon a' baromnak vére. Mert, ha a' meg-ölés, avagy a' tökéletes bé-szurás-előtt az történnék, hogy a' Barom meg-döglene, vagy pedig, ha a' Keresztyén ölné-meg, azt ők *bólt dögnék* hívják, és meg-nem eszik. El-végezván e' dolgot, az, a' ki-meg-ölte a' Barmot, tudni-illik; az ő nyelvökön *Schobhet*, az az: ölö, fel-nyitván a' szíve felől-való részt, szorgalmatoslan meg-vizgálja, nintsené-valami fogyatkozás, vagy rotthadtság a' baromnak belső részében, mert, ha valami ollyas hibát talál

benne, ők annak husát egy általttyában meg-nem eszik, hanem *nebila*, az az : dögnék nevezik.

Minek ellötte fazékban, vagy serpenyőben a' tűzhöz tennék a' huft, azt-előbb egy egész óráig a' főben tartják, hogy jól ki szívja, és csak egy tsep vér se maradjon benne, az-után e' dologban értelmes Embereket hívnak, és minden Zsirját, avagy fagygyát lefzedetik, és azt felre teszik.

Meg-tiltotta Moyfes az oda alább majd elé-hozandó okokból, hogy a' gödölyét az ő Annyának tejében ne főznék a' Zsidók, a) *Ne főzzed a' gödölyét az Annya tejében.* A' melly szókat magyarázván a' Zsidó Tanítók, azt mondják: hogy a' gödölyén a' huft, a' téjen pedig a' fajtot kellyen érteni; a' honnét-is osztán azt taníttják a' Rabinusok, hogy meg-vagyon tiltva előbb a' huft, azután pedig a' fajtot enni, de ellenben szabad, ha előbb fajtot esznek, az után a' huft-is meg-enni. Vedd észre Keresztyén olvasó a' Zsidóknak hamis, és tévelygő tanítását, a' mellyet, hogy akár mi képpen-is palástolhaflanak, semminek állíttják a' Sz Írásnak idegen értelemre való el-tekerését, fatsarását. Ez hasonló képpen az oka annak-is, hogy a' Keresztyén-által nyomott fajtot sem eszik-meg, felvén attól, hogy ne talám valamelly tiltott állatnak teje, vagy leg-alább valami bőrötskéje ne keveredett-legyen az oltóval egygyüt hozzája, a' melyből származott amaz ő előttök rettenetes szövetsége a' téjnek a' fajttal.

A' Keresztyén-által fűrtt bort, avagy, ha a' Zsidó szűrte-is, és a' Keresztyén csak kézzel hozzá nyúlt-is, ők *Nefechnek*, az az : a' rut Bálványoknak áldoz-

doztatottnak nevezik, a' honnét-is, a' kik ő nálok inkább szenteflek, avagy Isten-felöbбек akarnak lenni, azt éppen általlyában meg nem ifizák, mivelhogy esztele-nül el-hitetik magokkal, hogy mi bálványozók va-gyunk, és csak illetéffel áldozzuk a' bort azon Bál-ványoknak, a' kiket Istenink gyanánt imádunk.

Valahányszor kenyeret sütnék a' Zsidó Afzfzo-nyok, a' tésztaból mint egy tojás, akkora darabot ki izakasztanak, és azt a' kementzébe vetik, 's *bbatabnak* langalló pogásának hívják, azt magokkal erőssen el-hitetvén, hogy ha ezt tselekedni el-mulattyák, tehát ezen nagy bűnért, és Rabinuű törvény-szegésért a' Gyer-mek szülésben meg fognak halni.

El-végezvén az ételt, egy hoszfzu imádságot mondanak, a' mellyel hálát adnak az Istennek az ő adományiért, a' mellyeket az Isfraélben bőségesen osz-togat; az után áldozatul egy kevés bort ki öntenek, és így vége vagyon a' vendégségnek.

MEG-TZÁFOLÁS.

Két rendbéliiek voltak a' Zsidóknál a' barom - álla-tok, némelylek tiszták némelylek pedig tisztáta-lanok, avagy a' kiknek meg-evése a' törvényben tiltt-va volt. Es ilyenek voltak a' négy lábú állatok-köz-zül azok, a' mellyeknek körmök nem hasított, és nem-is kéröznek; a' szárnyas állatok-közzül a' raga-dozók; és végre a' halakból, a' mellyeknek szárnyok; és héjok nintsen. Nagy itten a' Sz. Írás magyarázó Bőltfeknek villongások e' felől a' törvényes tisztaság; vagy tisztátalanság felől. A' Zsidó bőltfek meg visgál-ván a' dolgot, a' meg tiltott állatokban fok, és az Em-beri testnek ártalmas, minéműséget lenni mondanak,

ki:

kiválttképpen pedig az ő Nemzetségöknek, a' kinek az ígérlet földén laknia kellett, a' melly Tartományban azok az eledetek ártalmasok, és az egészséggel ellenkezők voltak; így szól az ő híres neves orvos Doktorjok *Majmonides*: a) Ezen szavaival: *Mondom én, hogy minden eledetek, mellyek a' mi Törvényünkben tiltva voltak ártalmasok, és veszedelmesek az Emberi testnek táplálásra, nem - találni azok közül vagy egygyet - is, a' melyről kételkedni lehetne, ha ártalmas e' - vagy nem? A' Zsir, és a' disznón kívül. Sőt még ezekről szintén immár belye a' kételkedésnek; mert a' disznó igen bővelkedik nedvessegekkel. Fő - oka pedig a' miért a' törvény a' disznó büst meg - tiltotta, annak az rút állatnak tisztátalansága, mivelbogy minden ganéjt, és egyéb rutságot öszve eszik; tudod pedig jól, hogy melly keménnyen meg - tiltott az Isten minden tisztátalanságot, és motsfskodgot a' mezőkön, és a' Táborok kerítésiben-is, nem szóllok a' Városokról. Ha pedig szabad lett volna meg - enni a' disznó büst, a' bázak, és úttzák utálatosabbak volnának az árnyék - székeknel, a' mint meg - látni ezt ma-is Franczia országban; a' bonnan jött - ki osztán a' Rabinusoknak ama köz mondálók: a' disznó szájja hasonló a' ganéjhoz. A' Zsir mód nélkül meg - töltt, és meg - gátollya az emésztést, meg - hidegiti, és meg - sürüseti a' vért, azért basznolsabb azt meg - égetni, hogy sem meg - enni. A' vérral egygyütt meg - bíltt bus, és a' a' meg - alutt vér - is, nehez emésztettük, és ártalmasok az éltetéfre; az öszve szaggattatott, és más állattól meg - ölettetett barom állat, kezdete a' dögnék; kéröt rágni, avagy hogy basított körmök legyen a' négy lábuaknak, szárnyok, 's béjjok a' balaknak, tud - meg, hogy nem oka, hogy azoknak evése*

meg-

meg-engedtefűk , a' mint hogy-ezeknek fogyatkozása sem oka , a' mellyért meg-tiltassanak ; hanem csak egyedűl jelenségek , a' mellyek-által az egygyik nemessebb Nem megkülönböztetbűk az alább való , és ártalmasabb Nemtől.

Eddig terjednek Majmonides Rabbi , és egyfűzer 's mind orvos Doktornak szavai ; de azért én ugyan vokomat nem adom , hogy el-hidgyűk , és nevűnk alá-írásával meg-erűsűtsűk tanítását ; Mert nem hihetsűges dolog az , hogy az Ur Isten illy szorgalmatosűan tett volna különbbűseget az egűszűsesűg , és ártalmas eledelek-kűzűtt , hogy ezen okbűl némelűyeknek evűsűt meg-engedte volna , másoktűl pedig , ugy mint ártalmasoktűl el-tította-vűlna a' Zűdűkát. Mindenek jűl tudjűk , menyire szerette az Isten az Apostolokat , de azért ugyan nem rendelte ám , hogy mit egyenek , 's mitűl pedig őjjűk magokat ; Sűt , kit szeretett valaha az Isten jobban , mint a' Keresűtyűn Nűpet ? A' Kirűl az Apostolok Fejedelműnek Sz. Pűternek szűjűja-által azt mondű : a) Ti válasűtűt Nemzet , Kirűlyi Papsűg , Szent Nemzetsűg. De mind e' szeretet-mellet-is nem tiltotta meg-nűkűk semmi neműt a' barom állatoknak , elég az , hogy okosűsűgűt adott , hogy minden értelmes Ember tudgyon válasűtűtűt-tenni a' jű , és rosűz , a' hasűznos , és az árthatű kűzűtt , holott még az őkűr sem esűzi meg-azt , a' mi nűki nem tetsűzik ; Azonban az ő tűrvűny-által hajdan meg-tiltott állatok-kűzűzűl fok egűszűsesűk , és jű izűek -js vannak , a' mint a nyűl , a' Teve , a' Vi-za , Tok , sűreg , ketsege , meny-hal , és sokegyebek.

Műsűk azt mondűjűk : hogy ezek az állatok azért vűltak meg-tiltűva a' Zűdűkűnak , hogy az ő elműjek

M

ama

a) Petri. 2. v. 9.

ama fok féle tisztátalanságokkal ne terhelhetnék. Innét tiltatott-meg (ugy mondják) a' Nyúl, és diúzó, mert, mivelhogy valtagabb táplálásuak, az elmében fok tisztátalan gondolatokat okoznak; de ez sem hihetséges előttem; mert semmi ilyen alkalmatlanságot nem okoztak volna, ha a' Zsidók ezekkel ritkán, és mértékletesen éltek-vólna. Vegre: meg-engedetett a' Zsidóknak amaz állatok husának neme, melly ama heves Tartományban, a' minemű volt a' Zsidó Ország, az Embernek testét hasonló-képpen, valamint a' tiltott étkek, a' gonoszra ingerleni szokta, és illyetin a' szarvas hus, a' ketske hus, és a' többi.

Mások inkább azt mondják: Hogy az Isten ezáltal akarta a' Zsidókat meg-gátolni azoktól a' gonosztévtkektől, a' mellyek ezekben az állatokban példáztnak; ugy példának okáért: a' felénk-vagy kislány szivűség a' nyúlban, a' tisztátalanság a' diúzóban, a' tudatlanság az éjjeli bagolyban, és így szólván a' többiről; de ez a' felelet sem érdemel tellyességgel nagy hitelt; mert a' hatyu, és fok ehhez hasonlók meg voltak tiltva, a' mellyek vagy tsak árnyékát sem jegyzik, 's példázzák valami gonosznak. Nem-is illet, hogy a' mindeneket büntsen vezérő Ur Isten az illyetin tudatlan, és testi indulatok-után rohanó Népnek a' gonoszsztat, az oktalan állatoktól költsönözött titkos árnyékoknak fedele-alatt, tiltsa-meg.

Egyebek végre azt mondják: hogy ez-által a' tilalom által akarta az Isten a' Zsidó Népet a' szüntelen-való engedelmeiségben gyakorlatoskodni, hogy az ő elméjebbe mint egy belé nyomattassék ama törvényhozó örök Istennek szünet-nélkül-való emlékezete. De, vallyon az Istennek volta, és létele olyan el-rejtett, és homályos dolog-é? A' kit a' fűvek, fák, hegyek,

gyek, folyó-vizek, egy szóval minden földi teremtettség állatok szemeink eleibe terjesztenek, a' kinek ditsőségét ki-bejélik az egek, és kezeinek munkáit meg-birdeti az erősség a)

Félre tévén tehát fokoknak fok, és különbb-féle vélekedésüket, haszontalan dolognak látom én, ennek a' tilalomnak okát imitt, amott illy' hivságos szorgalmatossággal keresgetni, a' melyre maga az Ur Isten nyilvánságosan meg-tanít bennünket Moyses 3. könyvében : b) *Válaszszátok - el tehát ti-is a' barmot a' tisztátalanától és a' tiszta madarat a' tisztátalanától ; hogy meg - ne fertéztessétek. Leiketeket a' barommal , és madarakkal , és mindennel , a' mik a' földön mozognak , és mellyeket fertéztetteknek mutattam néktek. Szentek legyetek nekem , mert én az Ur szent vagyok , és el-választottalak titeket a' több népek-közüli , hogy enyimek lennétek. A' mellyekből ki-tetstik , hogy az Isten el-választani akarta a' Zsidókat a' földön - lévő egyéb Nemzetségektől mint maga szolgálatára szenteltetett Népet , és ez okból tiltotta meg-néki nemelly állatoknak , a' mellyek tisztátalanoknak ítéltetnek , meg-evését. Mert a' 24dik versben azt mondja : Én ti Uratok Istentek , a' ki-titeket ki-választottalak egyéb Népek közüli. És leg - ottan utánnaveti a' 25dikben válaszfátok-el tehát ti-is a' tiszta a' tisztátalan-tól mintha azt mondaná: Valamint én rendeltem ti néktek a' tiszteletnek modját , szertartását , Czerémóniákat , és különös öltözetet , hogy meg - ismérjétek magatokat el-választva lenni a' Pogányságnak Istentől , úgy rendelék néktek táplálást , eledeleket , és az étkeknek minéműségét ; hogy így tudgyátok - meg azt , hogy el-választva legyetek az ennyi fok környül-metétletlen , és bálványozó nemzetségeknek asztalától - is. Mu-*

tafsátok-meg tehát vagy ezekből-is , hogy Ti tiszták vattok, azok pedig tisztátalanok.

Nyilván meg-tetűzik ez meg- tovább magából , a' tisztátalan állatoknak elé-számlálásából , a' mellyeknek nevöket ki-jelentette Moyles ; Mert a' négy lábú állatokból azokat rendelte az Isten, hogy szabad legyen meg-ennie, a' mellyek kérőt rágnak, és hasadt körmök vagyon a) Mert, mint hogy a' Zsidók hosszú ideig mulattak Egyiptomban , sokféle bűbájoságokat , és hamis tisztelteket tapasztaltak az Egyiptombélieknél, ezekhez a' barmohoz, a' kiknek meg-evését tiltotta az Isten. Moyles első könyvében azt olvasuk : b) hogy nagyon utálták az Egyiptusok a' Juh Pásztorokat , nem egyéb okból ugyan , hanem, hogyök a' juhokat, és egyéb barmokat Istenek gyanánt imádták , gyakorta látták pedig , hogy igen alá való , és kopár helyen legeltetik azokat , sőt sokszor meg-eszik azoknak húsát-is a' Juhászok , és egyéb mezei Pásztorok.

Elé-hozza bizonyos könyvében böls Plutarchus c) hogy a' szamarát , és veres , vagy rőtth ökröt leg-inkább gyűlölték az Egyiptusok. Meg-tartóztaták magokat a' mint bizonyította Herodótus : d) különbb-különb-féle halaknak nemeitől - is , Szent dolognak tartván az angolnát, és egyéb halakat. Akarván tehát az Isten el-vonni a' Zsidókat az illetin barom állatoknak imadásától, azokat a' barmokat rendelte többnyire nekik eledelül , a' mellyeket az Egyiptomiak Szenteknek állítottak , és Istenek gyanánt imádtak , el-idegnítette pedig , és el-undorította őket más eyebeiktől , a' mellyeket hasonlóképpen Isteni tisztelettel tiszteltek az Egyi-

a) Lev. 11. 3. b) Gen. 46. 34. c) In Ifid. 35. 3.
d) Herodot. c. 72.

gyiptziusók; úgy mint a' díznótól; mert az eme díznót azok a' Pogányok, a' hamis Isteneknek szokták fel-áldozni, és fok féle boszorkányságokat tfelekedtek az-zal. A' mint bizonyította ezt Isaiás Próféta a' Pogányok-ról szólván: a) *A' kik szenteknek, és tisztáknak állítottákmagokat a'kertekben, az ajtó megett belől, a' kik díznó bíst észnek-va, és utálatosságot, és egeret. Azt bizonyította hasonlóképpen Ovidius-is, hogy a' Pogányok áldozati-között első helyen volt ama torkos eme díznó, ezen verssel: b)*

*Először-is Czeres, mikor tiszteletet,
Mint egy Isten Afzszony magának tétetett;
Buzájdért egy eme díznót öletet,
'S a' kár-tékony állat vérével fizetet.*

De ezeket az eledelekben lévő különbségnek okáról szólánk: Már mostan méltó, hogy észre vegyék a' keresztyének, a' kik az Isten törvényének meg-szegése-nélkül, semmi különböztetést nem tésznek, hanem ezen állatokkal kedvek szerint élnek, mivel-hogy Moysesnek az az ételben válogató törvényre egyedül tfak a' Czerémóniát illette, meg-kellet néki a' Messiásnak el-jövételekor valóban szünni, a' mint ezt a' Rabinusok közzül-is fókán tartják, és azt tanítják: hogy, mikor a' Messiás el-fog jönne, szabad leszen mind azokat az állatokat meg-enni; a' mellyek az előtt tiltva voltak. c) mivel-hogy

M 3

a) Ifai 66. 17. b) Ovid L. 1. Fast. c) Medrasch, Theillim.

Prima Ceres avidæ gavisa est sanguine porcæ,
Ultra suas, merita cæde nocentis, opes.

hogy magyarázván Davidnak 145dik Zsoltárában ama verset: a) Az Ur meg öldja a' foglyokat. Azt mondják: Azt a' barom állatot, a' melly tisztátalan vólt e' Világon, a' Szent, és áldott Isten tisztává téfzi a' más Világon, az az, a' mi meg-vagyon írva a' Prédikátor könyvében b) mitfoda, a' mi vólt? Ugyan az, mi következendő, mitfoda, a' mi lótt? Ugyan az, a' mi ez után leendő. Tiszták voltak minden állatok bajdan a' Noë Fiainak, a' bonét-is mondatott nekik: c) mint a' Zöldellő kerti fűvet adtam néktek mind azokat, az az: a' mint a' fűveket mindeneknek meg-engedtem, úgy meg engedtem mindeneknek a' barom állatokat-is. Miért tiltotta-meg tehát? Azért, hogy meg-tapajztalná, ki veszi-bé, és ki veti-meg az ő szavait. De a' Messiásnak idejében meg engedi mind azokat, a' mellyeket az-előtt meg-tiltott-vala. Azon a' helyen, nevezetessen a' disznóról azt mondja: A' disznónak neve miért hivatik a' Zsidóknál Hbazir? azért tudni illik, mert eredetét veszi ama szótól Hbazár, az az: visszsa-jöves, mert el-jö még az idő, a' melyben szabad leszén a' Zsidóknak a' disznó húst megenni. A' magok Mesterinek tanításából ki-tetfzik tehát, hogy a' disznó hufnak, és egyéb állatoknak, a' mellyek az előtt tiltva vóltanak, meg-evése, a' Messiásnak el-jövele-után szabad leszén, következendő képpen a' Keresztyének, a' kik azt vallyák, hogy im-már el-jött légyen a' Messiás, minden állatoknak húsát tetfztzések-szerint szabadon meg-ehtik.

Ami a' Zsidóknak a' barom meg-ölésben való babonáskodásokat illeti, azt mondom: hogy ez az Istennek világos parantsolattyával ellenkezik; Mert Moyfes ötödik könyvében a) meg-parantsolta nekik az.

a) Pfal. 145. V. 7. b) Eccl. C. I. V. 9. c) Gen. 9. 3. d) Deut. 4. 2.

az Isten : Ne adgyatok az igébe , mellyet néktek szólok ; se el-ne vegyetek abból. De ők erre azt felelik : Irva vagyon Moyses ötödik könyvében a) Öld-meg a' Csfordák , és barmok -közzül , a' mid vagyon , a' mint neked parantoltam , és egyél a' Várasidban. A' honnan igyekeznek ki-hozni , hogy az Isten maga rendelte azt a' barom meg-ölésében való szokást , a' mellyet mostanság-is tartanak a' Zsidók , de melly igazságtalanúl mondják ezt , ugyan azon tzikkelynek igaz magyarázattyából nyilván ki-tetfzik , hogy pedig ezt meg-értjük , tudnunk-kell : hogy Moyses harmadik könyvében b) meg-parantolta az Isten : hogy a' meg-öletett barmoknak vére ő néki áldoztassék. Ismét azt-is meg-parantolta az Isten : hogy a' juhnek , ketskének , ökörnek Zsírját meg-ne ennék , de úgy , hogyha ezek Jerusálemben , vagy pedig Jerusálemnek közzel-való vidékjében ölettetek-meg , mivelhogy ezeknek Zsírját a' meg-égetésre az Urnak kell-vala bé-mutatni , a' mint irva vagyon Moyses harmadik könyvében c) És noha Jerusálemben szabad volt kinek kinek meg-ölni a' barmot a' maga házánaál-is , tflak a' zsírját , és vérét mutatták-bé az Urnak , de mind azon által sokkal illendőbb volt azokat meg-ölni közzel a' Templomhoz , ki vévén azokat , a' kik a' Zsidó országnak különbb különbb félé részeiben laktak , és a' Jerusalemi Templomtól igen távul estek , következendő képpen a' meg-ölni-való barom állatokat nagy alkalmatlanság-nélkül Jerusálemben nem vezethették. Ezeknek meg-engedte az Isten ; hogy meg-ölnének a' Csfordákból , és barmokból a' magok

a) Deut 12. 21. b) Lev. 3. v. 17. v. 11. c) Lev. 7. 25.

gok Várasiban, meg-óván mind azon-által magokat; hogy a' vérnek, vagy Zsirnak motskával meg ne rutít-tallanak.

Egyedül ezek tehát, a' mellyeket parantfolt az Isten a' barmoknak meg-öletéséről, és egy lajstromba vannak szedve Moyzesnek ötödik könyvében a) ezen szókkal: *Mikor ki terjeszti a' te Urad Istened batáridat, a' mint néked szóllott, és buft akarsz enni, mellyet a' Lelked kíván, a' hely pedig távul leszén, mellyet a' te Urad Istened választ, hogy ott legyen az ő Neve, öld-meg a' Csordák, és barmok-közzül a' mid vagyon, a' mint néked parantfoltam, és egyél a' Várasidban, a' mint néked tetszik, a' mint meg eszik a' vad ketskét, és szarvast, úgy egyed azokat, mind a' tiszta, mind a' tisztátalan egy arányt egyenek, tsak attól ódd-magad, hogy vért ne egyél, mert azoknak vérek a' Lelkek-helyett vagyon: és azért nem kell a' Lelket a' buffel egy-gyütt meg - enned, hanem a' földre öntsd mint a' vizet. Eppen eddig terjednek a' Szent Írásnak szavai, a' mellyek semmit sem hoznak - elé a' köszörültt, vagy fűrészes késről, sem pedig a' Mészárosnak olly szoros, és kemény meg vizsgálásáról, remek tfinálásáról. Ezeket azért, mint valamely-haszontalan farangokat, a' Rabbimufok töldották az Istennek Törvényéhez.*

Nem kevesebbet hibáznak abban-is, mikor azt itélik, hogy akár melly barom állatnak - is a' Zsírját ne legyen szabad nékik meg-enniök. Mert még a' leg-bőltsebb magyarázóknak az értelme-is azt tartya: hogy a' tiszta állatoknak Zsírja soha sem volt egyébkor meg-tilttva a' Zsidóknak, hanem egyedül, mikor ezek az áldozatra ölettek-meg, és ezt könnyen ki vehetni Moy-
ses-

a) Deut. 12. v. 20. 21. 24.

tesnek harmadik könyvéből: a) *ha ki meg-efzi a' báját, melyet az Urnak kell-bé-mutatni a' meg-égetésre, el-vefz az ő Népe-közzül. A' jubnak, ökörnek, ketskének báját meg-ne egyétek. Valamint a' testen el-terültt egyéb Zsir, vagy kövérség sem volt soha meg-tiltva a' Zsidóknak, a' mint ki-tetfzik Moysesnek ugyan azon harmadik könyvéből. Mert az Ur Isten szájára tartott egyedül tfak az a' hāj, a' mely bé-födi a' hasát; és az egész éltető részeit a' baromnak, és mind a' két veséskét a' kövérivel, a' mely a' vékonyánál vagy-on, és a' máj hálója a' vesétskéekkel. b) De ámbár meg-engednök-is: hogy hajdan mind a' tisztta, mind a' tisztátalan állatok kövéreinek, vagy Zsirjának meg-evése a' Zsidóknak meg-vóltt-vólna tiltva, mostan immár meg-kell-Szünnünk a' Moysesnek szokásától, a' mikor nekünk az parantsóltatik, hogy a' felséges Istennek sokkal tisztábl áldozatot nyujtsunk, a' mely tudni illik: azokban az állatokban árnyékoztatott.*

Igy kell tehát, és nem másképpen értenünk a' vérről, a' mely a' Sz. Írásnak különbb-'s különb-helyein tiltva vóltt a' Zsidóknak, nem egyébert valóban, hanem, hogy az Ur Isten azt kívánta, hogy ő néki áldozzák azt, a' mely által nyeretttetett a' bűnöknek botsánattya; a' mint írva vagy-on Moyses harmadik könyvében c) *Mert a' testnek Léleke a' vérben vagy-on, és én azt nektek adtam, hogy az oltáron azzal tisztítsátok lelketeket, és a' Vér a' Lélek tisztulására legyen.* Ez az Isteni tisztetet meg-szünt tehát immár mostan; mivelhogy az ó törvénybéli áldozatok el-töröltettek.

N

Eze-

a) Lev. 7. 25. 23. b) Lev. 3. 10. c) Lev. 17. 11.

Ezekén kívül oka lehetet a' vér evése meg-tiltásának az is: mert számtalan fok bűbajos babonákat tfelekedtek azon időben a' bálványozó Pogányok a' vérről, a' mint bizonyította ezt R. Majmonides, a) ezen szókkal: *Tudd meg, hogy noba a' vér tisztátalan a' Pogányok vélekedése szerint, de ők mind azon-által azt meg-ették, el-bitetvén magokkal, hogy ez az ördögök étke legyen; hogy így nagyobb barátságban eszenek az ördögökkel, és hogy meg-jelentenek az ördögök nekik, a' történettől egyedül, és a' sáumtól függő dolgokat, a' melyeket a' köz nép az ördögöknek szokott tulajdonítani. Váltak bizonyára még a' Pogányok között-is, a' kik természet-ellen-való dolognak állították lenni a' vérnek meg-evését, és ezek, mikor barmot öltek, szorgalmatozzan össze szedték annak vérért, és azt egy edényben a' közepre tették, magok azonban azt körül ülven a' baromnak csak a' husát ették, el-bitetvén magokkal, hogy az ördögök az ő társaságokba el-jönek, és abból a' vérből esznek, és a' barátság-közben meg hirdetik nekik a' jóvendőket, a' melyeknek meg-kell- vala történniük. Így Szól Majmon. Rabi József Albó pedig mind ezeket bizonyította a' maga könyvében b) Azok az állatok, melyek a' Sátoron-kivül meg-öletnek, tiltva vannak. Mert az Izraél Fiai ki-jöven Egyiptomból belé-keveredtek az ördögöknek tiszteletébe, meg-evén a' vért, és a' Zsír. Ugyan ezt tanította Zohár-is, a' mely a' Zsidóknál nagy tekintetű, és betűs könyv, ez magyarázván Moyses harmadik könyvének tizen hetedik részét, így szól az Epyiptziusokról: Mikor össze jöttek egybe az Epyptziusok, a' magok bűbajos, és hamis Isteni tiszteletöknek szol-*

a) More. Neuchim, part. 3. c. 46.
c. 16.

b) Hikarim. L. 3.

szolgáltatására, ki-mentek valamelly magas, és tágas begy nek sík tetejére, és ottan ásván a' földből egy gödröt, ennek karéjára körös-körül vért öntöttek, a' többit pedig a' mi a' vérből meg-maradott, azon gödörbe töltötték, és így mutatták-bé áldozattyokat a' gonosz lelkeknek, és barmárságot vetettenek azokkal. A' Zsidók, pedig, a' kik akkor az Egyiptomnak igája-alatt nyegnek - vala, közzetlitvén hozzájok, meg-tanulták ezt tőlök, és tévelyegtek valamint amazok-is. A' mint írva vagyon Moysesnek harmadik könyvében : a) Nem áldzzák többé az ő áldozattyokat az ördögöknek. (A' Zsidó betübenpedig így olvaszuk) A' bakonak, a' kikkel paráználkodtak. Atyáinknak hagyományiból vettük: hogy azon időben, mikor az áldozatokat bé - mutatták, es a' vért el-készítették, ezek a' gonosz Lelkek öszve jöttek, és az Egyiptziusoknak Bakok képében meg-jelentek, és a' kérdésekre feleleteket adtak nekik. Ihon tehát a' babonásokodások, a' mellyeket azok a' bálványozók a' Vérral tfelelekdtek, a' honnét-is nem tudálhattuk, hogy az Ur Isten Moyses - által olly keménnyen meg-tiltotta azt a' maga Népeinek, a' kit el-akart távoztatni mind azokról, a' mellyek valami módon ötet a' Bálványozók gyakorlására vihették. A' mint bizonyította ezt R. Bechaje Moyses 3 Könyvének 23 részét magyarázván : Innét vagyon (ugymond) a' Törvénynek ama szokása, hogy meg-tiltsa azon dolgokat, a' mellyek a' bálványozásnak véghez vitelére készítették, és hogy meg-parantsollja nekünk, hogy azzal ellenkezöt tfelekednénk hogy e' világból gyökereftül ki-szaggattassék a' bálványozás. A' melly-is, mivelhogy immár ki-irtatott e' világból, az Isten igaz tiszteletének sérelme nélkül élhetnek a' keresztyének minden féle eledellekkel, akár vérből, akár Zsírból készíteffenek.

Ezeknek ellenébe vetik az Apostolok tselekedé-
tének példáját, és tanítását, a' melly azt mondja : a)
*Hogy őszve jöven az Apostolok és a' Vének, és Jerusalm-
ben Gyülekezetet tartván, el-küldötték Antiókiába Pálal és
Barnabással Judást, a' ki vezeték névvel Barabásnak bivat-
tattott, és Silást, a' kik elsőek voltak az Atyafiak között,
bogy meg hirdetnék azokat, a' mellyeket a' Gyülekezet végzett;
a' kik őstán az Apostoloknak nevével azt mondák a'
Hiveknek : Tetszett a' Sz. Léleknek, és nekünk, bogy semmi
több terhet reátok ne rakjunk, hanem ez szükségéseket, bogy
meg-tartóztatok magatokat a' bálványoknak áldoztattaktól :
és a' Vértől, és a' fojtottól, és a' paráznaságtól, mellyektől
meg-erizvén magatokat, jól tselekesztek. Legyetek egész-
ben. A' mellyekből nyilván ki-tetszik : hogy az Evan-
gyéliomnak prédikáltatása-után is tiltva vagyon a' pa-
ráznasággal - egygyütt a' Vérnek, és fojtottnak meg-
evése, következendő-képpen vétkeznek a' Keresztyé-
nek, a' kik minden különböztetés nélkül mindent
meg-esznek.*

Erre az ellen-vetésre mi felelünk, és meg-ma-
gyarázzuk a' Moyses törvényének hármas végét, és
határát; Tudni illik : a' Törvénynek eleven, holt, és
halál-hozó állapottyát. Az élő, vagy eleven Törvény-
nek ideje, és állapottya tartott Moyséstől fogva, és kö-
telezte a' Zsidókat a' Krisztusnak haláláig. A' holt Tör-
vény attól a' szem-pillantástól-fogva, a' melyben a'
Krisztus a' Kereszt-fán Lelkét ki-adván, mondotta. Bé-
tellyesedett. Az Evangyliomnak elégséges ki-hirdetteté-
ség tartot; Végre a' halál-hozó Törvény az Evangyé-
liomnak ki-hirdettetésétől fogva tartani-fog a' Világ
vége-

a) Act. 15. 28.

végezetéig. Az Apostolok azért nagy fontos okokból, és nevezet-szerint pedig az Evangyéliomnak ki terjedése - végett rendelték a' fellyebb említett meg - tartóztatást, hogy szép egygyező békefésben lennének egy más - között a' Zsidóságból, és Pogányságból ujjonnan meg - tért Hívek azon időben, a' melyben az ó Törvény, noha immár meg - hólta, de még halál - hozó nem volt. Mert ugyan - is, természet szerint, lehetetlen dolog volt - volna, hogy az Anya - szent egyház plántáltatnék, és az Evangyéliom mindenfelé tágassan ki - terülne, ha az Apostolok ezt az alkalmas módot ki - nem gondolták - volna. Mert, hogy ha látták volna a' Zsidók, és mások, a' kik ő velek egygyet értettek, hogy az ujjonnan meg - tért Keresztyének a' többi Pogányokkal egygyütt vért, és fojtottat észnek, méltán gyanakodhattak - volna, hogy talám a' bálványozásban még most - is állandóul meg - maradtak, minthogy abban az időben a' vérnek meg evése nyilván - való jele volt a' bálványozásnak, és az ördögökkel - való barátságának, a' mint oda fellyebb bizonyította R. Majmon. Ez a' többi között oka annak - is, hogy az Isten keményen fenyegetődik azok - ellen, a' kik által - hágván az ő parantfollatját vért észnek. a) *Minden Ember az Israel Házból, és a' jövevény, ki közöttök lakik, ha vért észik, meg keményitem országmat annak Lelke - ellen, és el - vesztetem azt a' Népe - között.* Ismét alább, b) szólván azokról, a' kik Fiokat *Molochnak* áldozták, ezeket monja: *A' melly Ember az Israel Fiai, és a' jövevények között, kik Israel - ben laknak, ad az ő magvából a' Molok bálványának, balál - lal ballyon - meg, a' föld Népe kövessze - meg ötet ; En - is*

ellene fordítom országomat , és ki vágom őtet a' Népe köz-
 zül , azért hogy meg fertéztette az én Sz. Helyemet , és meg
 gyalázta Sz. Nevemet. Mert ez a' bálványoknak bűbajos
 tiszteletök , és imádások volt , mivelhogy azt , a' mit
 az igaz Istennek tiszteletére áldozni kellett-vólna , bé-
 mutatták ők pogány módra az ördögöknek ; Illyen volt
 a' fojtottnak meg-evése-is , a' melyben , mivelhogy bé-
 vebben vagyon a' vér ; sem pedig azt vagy főben , vagy
 vízben soha úgy áztatni nem lehet , hogy az erek kö-
 zött valami meg rekedett vér ne maradna , azért , a'
 kik azt ették , el-hitették magokkal , hogy ők az ör-
 dögöknek étkét éfzik , a' kikkel meg-országolhatatlan ba-
 rátságot tenni , a' fellyebb elé - hozott okokból , tellyes
 erejükkel igyekeztek a' régi Pogányok. Ha azért azok
 a' pogányságból meg-tértt uj Keresztyének az Apосто-
 lok - által nem köteleztettek vólna a' fojtottól , és vér-
 től-való magok meg-tartóztatására , a' többi , (Zsidók-
 ból lött ;) Keresztyéneknél méltó gyanúságba estek - vól-
 na , hogy még most sem hagyták-el tellyeséggel az
 ördögökkel-való barátságot.

Az sem téfzen pedig semmi akadályt ebben ,
 hogy a' paráznaságot , a' melly más felől , a' természet ,
 és Isten Törvénye által-is , meg-vagyon tiltva , azok
 közzé , a' mellyek ezen Jerusalemi Gyülekezetben til-
 tatnak , helyheztetik az Apostolok. Mert ez azért
 lött , mivelhogy azon időben ezek mind egybe vóltak
 tsatolva a' bálványozással , el-annyira ; hogy igen szük-
 séges dolog vólt az ujj Hiveknek eleikbe tenni , és
 tudttokra adni , hogy mitől kellesték magokat óvni , és
 meg-tartóztatni. Így a' paráznaság az akkori időben
 bizonyos jele vólt a' pogányságban meg-rögzött , és
 meg-gyökerezett Embernek. Azért mondja Szent Pál

Apo-

Apostol a' Theffalóniaiaknak. a) Ez az Isten akarattya, a' ti meg Szentüléstek, bogy meg-tartóztatásotok magatokat a' paráznaságtól, bogy tudgya mindenitek birni az ő edényét széntségben, és tisztességben, nem a' kívánságnak indulattyaiban, mint a' Pogányok-is, a' kik nem ismerik az Istent. Hasonlóképpen szól Sz. Péter Apostol-is a' meg tért Pogányokhoz: b) Elég az el-múltt idő a' Pogányok akarattyaának bé-telleyesítésére, azoknak, a' kik a' bűjaságokban, kívánságokban, részegségeben, tobzódásokban, italokban, és a' bálványoknak meg-tiltatott tisztetletiben jártak. Ismét Szent Pál Apostol ugvan azokról a' Pogányokról azt mondja: c) A' kik ketségbe esvén, magokat a' szemtelenségn-k adták, minden tisztátalanságnak tselekedetire, telbetetlen kívánsággal. Ti pedig nem így tanultátok-meg a' Krisztust. Egyedül azokra a' Pogányokra néztek tehát az Apostolok azon Törvényökben, a' kik még telleyességgel meg-nem tértek. Mostan pedig, mikor immár az Isten irgalmaságából meg-szünt a' pogányság, és a' bálványozás, noha köteleztetünk azoktól magunkat meg-tartóztatni, és minden szorgalmatossággal kerülni, mellyek egyéberánt is az Isten, és a' természet törvénye-által tiltva vannak, ugy mint a' paráznaság, és a' több ilyenek, de nem tartozunk azokat meg-vetni, és távoztatni, a' mellyek hajdan ugyan a' pogányságnak jelenségi, 's bélyegi vóltanak, de immár a' mi időnkben nem azok, a' minémű a' vérnek, és fojtottnak meg-evése.

Nem eszik-meg ezen-fellyül a' Zsidók a' huft, és a' fajtotis, mint hogy Moyseinek ama szavát: Ne főzd a' gödölyét az Anyja tejében d) bal értelemben veszik,

a) 1. Theff. 4. 3. feqq. b) 1. Petr. 4. 3. c) Ephes. 4. 19. d) Exod. 4. 19.

szik, mintha tiltaná elébb meg-enni a' huft (a' mellyet a' gödölye által értenek) és az után a' tejet, vagy fajtot ; de melly efsztelen babona, ezt a' szót így érteni , minden okos Ember által-láttya. Vannak oly Tanítók , a' kik azt mondjak : hogy az Isten ezen parantfolattyával , a' Zsidókat akarta mint egy el-készíteni a' szübbeli kégyességre , és igaz felebaráti szeretetre ; mert, mint-ha valami jelensége , és majd tfak nem világos képzelése volna a' kegyetlenségnek az , hogy a' gödölyét az Anyja tejében , a' mellyel annak előtte tápláltatott , meg-főzzék. *Rabbi Abraba* pedig ellenben azt tartya : hogy az Isten ez-által a' tilalom - által egyedül azt akarta , hogy a' Zsidók azt ne tselekednek , a' mit tselekedtek a' Pogányok a' magok Bálványinak tiszteletére ; *Nékem (ugymond) bibetségesbbnek látszik , hogy ez a' törvény némellyeknek gonosz Szokások -ellen hozattatott -legyen , a' kik egybe gyűlvén , a' gödölyét a' maga Anyjának tejében szoktak főzni , azt vélvén , hogy ez által kedves szolgálatot tésznek v' magok Isteninek.* Végre *Majronides* a) mint ama jó orvos Doktor azt tanította ; hogy az Isten tfak azért tiltotta-meg ezeknek evését , mert *ár-tanak az egészfégnék.* Ennek mind azon által leg-igazabb oka az : hogy el-idegenülnének a' Zsidók a' bálványozó Pogányoknak bűbajosságától , a' kik azon időben az illyetin eledelokkal a' hamis Isteneknek tiszteletökre igen nagyon vissza éltek. Ez hasonló-képpen az oka még annak-is , hogy az Isten egybe foglallya ezt a' törvényt a' többi bálványozó tiszteletet tiltó parantfolatokkal , b) mondván : *Ne áldozd az én áldozatomnak verét kovászfal , se meg - ne maradgyon az én lu-ne-*

a) L. Nebuchim, part. 3. c. 48. b) Exod. 23. 18. 19.

szepemnek kövére reggelig, - - - ne főzd a' gödölyét az ő Anyja tejében. Ugyan ezt meg - ujítya a' 34. részben-is. Nyilván ki-tetszik tehát, hogy egybe tlatollya az Isten a' gödölyének a' maga Anyja tejében-való nem főzését egyebekkel, a' mellyek a' Pogányságnak hamis, és bűbajos Isteni tiszteletitől el-fordítanak, mert valamint ezek, úgy amaz - is mint egy kéznél fogva a' bálványozásra vezetet. R. Majmondes írja: a) Hogy az akkorbéli Bálványozók a' gödölyét legnagyobb Isteni tisztelet gyanánt ették. Nem tfuda tehát, ha azt a' maga Annjának tejébe márttva áldozták az Ördögöknek. Azon-kivül, ha ez így nem lett volna, nem ujította - volna - meg az Isten ezt, a' magában egyébként tfékély dologról való paransfolatot, a' mellyet, hogy sokszor meg-ujjítot-légyen, ez ki-tetszik: Exodi. cap. 23. 34. Deut. 14. Bizonyos jedensége tehát, hogy ez volt a' Pogányoknak szokása, és az Ördögökkel való barátságának külső, és ismértető jele. R. Menachem azt mondja, b) mikor erről a' bűbajosságról szól: *Hallottam, hogy a' Pogányoknak szokása volt, a' bust a' tejben főzni, jelessen pedig a' gödölyét, és a' bárányt, és mikor fákat plántáltak, a' tövének helyét vérrel öntözték-meg, hogy bévebb gyümöltsöt hoznának.* A' honnét osztán az Isten c) mihelyest meg-parantsolta a' Zsidóknak a' sátoros ünnepek meg-tartását, a' mellyet üllöttek, az akkor folyó esztendőben el-vett, és bé-győjtött gyümöltsökért-való hála-adásra, mindjárást utánna veti: *Ne főzd a' gödölyét az annya tejében.* Mert, a' mint jól észre véfzi Abrabanel, a' Pogányok a' gödölyét a' maga Anyja

O

tejé-

a) Nebuchim p. 3. cap. 46. b) Tzedda. Lederech. pag. 83. c) Exod. 23. v. 18. 19. c. 34. v. 25. 26.

tejében az aratásnak, és szüretnek idejekor szokták főzni. Mind ezeket bizonyította Majmon a) ezen szókkal: *Meg-erosítetem* (ugymond) *vélekedésemben*, mert tapasztalom, hogy több ízben-is, úgy mint, *Moyzesnek második, és ötödik könyvében*, minek utánna meg parantfoltá *vólta az Isten a' kovásztalanok, Pünköszt, és Sátorok innepinek meg üllését*, mindjárt utánna veti ezt a' parantfoltatot, azt akarván mondani: mikor a' ti *Inneplésteknek napjain meg-jelentek én előttem, ne főztétek az étkeket, a' mint a' pogány Nemzetiségek tselekesznek*. Mind ezekből ki-tetfzik, melly esztelenül tiltják mostan a' Rabinusok a' husnak, és Sajtnak az elé-hozott mód-szerint-való evését, a' mi ugyan nem egyébünnen jő, hanem az Isten parantfoltattyának bal értelméből. Bé-fejezzük tehát; hogy az Isten a' maga minden parantfoltatival, a' mellyek a' szer-tartást, és Czerémóniákat illették, egyedül csak azt akarta, hogy a' Zsidók a' hamis Isteneknek tiszteletétől, és a' bűbájos bálványozástól, a' mellyet akkor a' Pogányság napyon követett, el-vonattatnának. Azért parantfoltá *Moyzesnek 3. könyvében-is*: b) *Ne egyetek véreft*. Mert ezt tselekedték a' Pogányok az Ördögöknek tisztetségére, és ugyan azért parantfoltá ismét: *Se kerékedden ne nyirjétek bazarokat, s' a' szakált ne boroválljátok*. Mert illyetint Tzerémóniával tisztelték a' Pogányok a' magok hamis Isteneiket. Egy szóval azért tiltotta Moyzes 3. könyvében a' mézet-is. c) *Minden ajándék, melly az Urnak bé-mutattatik, kovász-nélkül legyen, és semmi kovász, és méz ne égtessek az Úr áldozattýában*. Mert ezt miveli vala a' Pogányság a' maga Isteninek, és nevezet szerint Bacchusnak áldozván; a' mint énekli Ovidius.

Ned-

a) More. Nebuch. p. 3. c. 48. b) Lev. 19. 26. c) Lev. 2. 11.

Nedves áldozatot nyujtnak az Istennek ,
Az édes izűek mert tetszenek ennek ,
Ez á hagyománnya a' régi böltseknek ,
Hogy találója vólt Bacchus a' mézeknek.

Mert a' széllel-járó raj-méh bogarakat ,
Réz tñengetéssel öszve szedé azokat ,
Végre ofztán egy advas fába Annyokat ,
Bé rekeszté egygyűtt véle a' rajokat.

Ezért az Isteni tfuda találmányért ,
Emberi Nemzettel közlött adományért ,
A' méz gyűjtésében hagyott tudományért ,
Bacchus édes izű áldozatokat nyért.

Hogy pedig , mikor kenyeret sűtnék ; egy
tyukmony nagyságnyi részetskét mindenkor a' tűzbe
veszenek a' Zsidó Afziszonyok , az nem az Ur Isten-
rendelése , hanem a' Rabinusoknak esztelen leleménnye.
Parantfoltá ugyan Moyses az Israél Fiainak , hogy , mi-
kor az ígért földére bé mennek , eledelök Zfengéjét
válaszszák - el az Urnak : a) *Mikor bé-mentek a' földre*
O 2 *mel-*

a) Num. 15. 18.

Liba DEO fiunt, succis quia dulcibus, ille

b) Gaudet, & a Baccho mella reperta ferunt.

Ecce novæ coeunt volucres tinnitibus actæ,

Quaque movent ionitus æra, sequuntur apes.

Colligit errantes, & in arbore claudit inani

Liber, & inventi præmia mellis habet,

b) L. 3. Fast. v. 735. seqq.

mellyet néktek adok , és annak , a' Tartománynak kenyereből esztek , válasszátok - el a' Zsengéket az Urnak. De azok a' kenyérnek , vagy tészta'nak Zsengéi a' Papokat , és Lévitákat illették. Ez a' tészta'nak a' kementzébe-való hagyatása téhát sohol sintsen meg-parantsolva a' Moyses törvényében , valamint az sintsen , hogy a' gabonának tsak annaz öt-féle neméből , ugy mint a' buzának , árpának tönkölnék , zabnak , és rosnak kellefsek ezt tsfelekedni. Holott ellenben azt parantsolta maga az Isten , hogy a' föld gyümölsének minden neméből a' Zsengéket bé-mutassák ő néki , és nem parantsolta , hogy a' kementze tűzébe vessék , és haszontalanul elégefsék , ki-tetszik tehát nyilván ezekből , hogy ez a' szokás , és törvény , a' mellyet a' mostani Zsidók ezen mi időnkben tartanak , nem az a' törvény légyen , a' mellyet Moysesnek adott az Isten , hanem sok dologban attól különbözö , ugy mint a' mellyet nem a' Moyses hirdetett , hanem az utólbi tudatlan Rabinusok a' magok agya velejéből költöttek , és meg-változtatták a' Sz. Írásnak igaz értelmét , az ő hamis , és babonás hagyományokkal , a' mint eddig taposztaltuk , és ezután bévebben meg-láttjuk ; ezek felől érthettyük ama szavait az Istennek , mellyeket Jeremiás Prófeta által szóllott : a) *Nem küldöm-vala a' Prófétákat , és ők futnak vala : Nem szóllok - vala nekik , és ők prófétálnak-vala.*

XIII. §.

a) Jerem. 23. 21.

XIII. §.

A' ZSIDÓKNAK ÁLMAIRÓL, ÉS BŰBÁ-
JOSSÁGIRÓL, A' MELYEKET AZOK-KÖ-
RŰL TSELEKESZNEK.

Minek előtte a' Zsidók az Ágyba fekügyenek, el-
szokták mondani a' Zsoltároknak némelly ver-
seit; az ágyat pedig a' Rabinusok által parantsóltt
mód-szerint nem szabad nekik tartani fejjel a' nap-
kelettől nap nyugat-felé, hanem északról dél felé, de
ezt mind azon-által mindnyájan meg-nem tartják
sőt általlyában azt meg-tselekedni lehetetlen-is. Sem-
mit nagyobb gonddal meg-nem tartanak, semmire jobban
nem vigyáznak a' Zsidók, mint az álmokra; és ezek
ugyan mit jelentenek, annak meg-fejtegetését, vagy
ők másoktól szorgalmazósan kérdezik, vagy pedig
másoknak álmokat meg-fejtik; minthogy észtelenül
el-hitetik magokkal, hogy az álomnak szerentsés,
vagy szerentsétlen volta, annak jó, vagy bal magya-
rázattyában állyon. Innét osztán, mikor valami ollyast
álmodnak, a' melyet gondollyák, hogy talám rossz, és
szerentsétlen ki-menetelt jelentene; Valamelly meg-
hitt jó Baráttokat keresik-fel, és attól kérdezik meg,
vallyon mint jelent ez az álom? hogy tudni illik: jó
Baráttoktól az álomnak valami jó magyarázattyát ve-
hesék. A' Talmudban a) sok leveleket bé-töltenek a'
Rabinusok, egyedül tfak az álmokról való beszélgetéssel,
ezt tapasztalni hasonló-képpen, ama Spanyol nyelven

ki - adott könyvben - is , a' mellyet másként ugyan azon Talmudból szedegettek - ki , a' mellyben elé - számláltatnak az álmak , és azoknak értelmök , és arról való magyarázat , hogy mit jelentenek . A' meg - nevezett *Talmudban* a) Istentelennek , és igen gonosz - tévőnek mondatik az az Ember , a' ki egy más - után hét étfizaka femmi álmat nem látot .

Azon esetre , melyben a' valami szerentsétlen dologról való álom füzomoruságot , és komor kedvet - okoz , a' reggeli imádság - közben bizonyos könyörgést mondanak , a' mellyet a' Rabinusok e' végre szerzet - tek , és az ő ritualéjokba rekesztetett , és így szól : *Uram ! én a' tiéd vagyok , és az én álmaim baszoló képpen a' tiéd , álmat álmodtam , és mit jelent , nem tudom ; ba jó , erősítsd - meg , mint a' tiszta életű Józsefnek álmát , ba pedig orvoslás - nélkül szökölködik , orvosold - meg , miképpen meg orvosoltad a' keserű vizeket Moysesnek , a' mi Mesterünknek keze - által , és a' mint meg - gyógyítottad Naamánt a' pok - losságból , Ezekiadst a' nyavalyából , és valamint a' gonosz Bá - laám átkát a' gonoszsról a' jóra fordítottad , úgy fordítsd minden én álmaimat a' jóra , és áldásra .* Ezen álom látó Ember osztán egész nap böjtöl ; Estve felé pedig meg - jelenik három Rabinus - előtt , vagy annyi számú egyéb jó Baráti - előtt , és kétszer ezen szókat mondja : *jó ál - mat álmodtam ! jó álmat álmodtam -* Erre az ő jó Baráti , vagy a' Rabinusok annyiszor viszsza felelnek , mondván : *Te jó álmat láttál , és jót , jó legyen , az Isten tegye jóvá , jóvá , és jó legyen , és legyen jó !* Ezekhez hozzá adván némelly más imádságokat - is , véget vetnek a' dolognak , meg - intvén az álom látót , hogy a' szegényeknek alamisnát adgyon .

Olly

Olly szorgalmatofsan vigyáznak az álmokra a' Zsidók, hogy, noha szombaton nem szabad nekik böjtölni, mindazon által, ha Valami roszszat álmadnak, a' Rabinusok törvényre szerint ezen esetre böjtölnek szombaton, és vasárnap - is, szombaton ugyan az álomért, vasárnapon pedig azért a' bűnért, a' mellyet el - követtek a' szombaton - való böjtölés által. Cáró József a) így szól: Szabad az álomért szombaton böjtölni, de szükséges akkor böjtölni vasárnapon - is, hogy meg bocsáttassék az a' bűn, a' mellyet a' szombaton - való böjtölés - által tett az álmadó, és, hogyba a' természetnek gyengesége meg nem engedi ezt az egy - más - után - való két böjtöt, ne böjtöllyön vasárnapon, hanem az - után. És ismét egy kevés szó - után azt veti: Vannak némelleyek, a' kik azt mondják; hogy nem szükség szombaton böjtölni az álomnak okáért, ha az az álom háromszor nem jö egy más - után különös időkben. Mások pedig azt mondják: hogy akkor sem kell böjtölni szombaton, mert tudatlanok vagyunk az álmaknak magyarázattában 's a' t. Nekem pedig úgy tetszik, hogy azon gonoszszaknak el - kerülésére, a' mellyek a' Talmudnak Aroë nevű szakaszában jóvendöltetnek, az álomért, még Szombaton - is, kell - böjtölni.

TZÁFOLÁS.

Három részre oszlattyák az álmakat a' Sz. Írás magyarázó Tanítók; Tudni-illik: Természet-szerint való, Isteni, és ördögi álmakra. Természet - szerint - való azok, a' mellyek a' belső nedveségeknek minéműségét, és az Emberi testnek jó, vagy rosz, egészséges,

a) Tract. Sabb. N. 198.

ges, vagy nyavalyás állapotját ki-jelentik, honnan következik, hogy az orvos Doktorok abból ki-sajdítják a' beteges Embernek állapotját, és az ártalmas nedvességeknek ki-hajtására alkalmas orvosságokról gondoskodnak. Természet-szerint-való álmak azok is, a' mellyeket az agy-velőben való képzelések szoktak okozni, és a' mellyeknek öszve zavarodása, és kerengő forgása az éjjeli álmom látásban tfudálatos, és olykor nevetséges-is szokott lenni, de nagy eisztelenség ezeknek hitelt adni, és még nagyobb kábaság, ezekből valamelly bizonyos történetet reménleni. Azt tartják tehát a' Böltsék, hogy ezekből a' természet-szerint való almokból minden bűn-nelkül lehet vélekedni, sőt itélet-is tennni az Emberi test nedvességének rendes, vagy rendetlen-valóságokról, az Embernek egészséges voltáról, vagy pediglen annak közzel-járó nyavalyájáról. Mert; a' meg-lőtt dolog, természet szerint ki-jelentí az-okát, a' melytől lőtt, és származott. Ezek pedig az álmak okot, és eredetét vesznek azoktól a' nedvességektől, a' mellyek bévebben vannak, és mint egy uralkodnak a' Testben.

Mikor az álmokat, vagy az Isten, vagy az Angyalok erefztik, azokat tfak az az Ember fejtheti meg, a' ki-az Istentől, vagy az Angyaloktól meg-tanúllya, hogy mit jelentenek azok az almok; így Iósef, és Daniel az Isteni jelentésből meg-magyarázták a' magok Fejedelminek hasznokra az Istentől reájok botsáttatott álmokat.

Vannak még más hívságos, ördögi, és tsalóka álmok, a' mellyekre fokot hajtani, igen vigyázni, vagy azoknak fejtegetőitől, magyarázóitól tanátsot kérni, az Isten-által meg-tiltott dolog. Azért mondja-is Moyses

ötö-

ötödik könyvében az Ur isten: a) *Ne találtafsek benned, a' ki a' jövendő mondóktól tudakozzék, és álmokra, 's má-dár szállásokra vigyázzon.*

De mivel - hogy az Istentől erefztett álmak igen ritkán szoktak történni, terhes, és igen nehéz dolog azokat meg - különböztetni az ördögi álmoktól; leg-bátorságosabb, és leg-tanátosabb dolog tehát általlýában minden álmokat meg - vetni, ha más valami ellenkezött nem parantfol, és magával nem hoz az Isteni jelentés, a' melly meg - világosítja az álom-látó Embereket, hogy igyenefsen ő magától az Istentől eredte-nek az álmok, és öfztönözi őket azoknak magyarázattya keresésére, a' mint a' Sz. Írásban olvassuk, hogy meg-történt Faraóval, Nabukodonozorral, és másokkal, a' kikre nem tsak jövendőt jelentő álmokat erefztet az Isten, hanem azoknak meg - magyarázására értelmes Férfiakat-is támasztot. Többire a' fellyebb említett imádság, mellyet az álom-után szoktak mondani a' Zsidók, Istentelen, és babonás, és a' melly az aita-tóságnak palástya-alatt titkos mérget foglal magában. Mert, noha igaz az, hogy a' Jósefnek két álmai jövendő-béli titkos dolgokat foglaltak magokban, de azért sem ő, sem pedig az ő Attya nem szoktak reá vigyázni a' magok minden álmaikra, a' honnan az kerekedik-ki, hogy nem kell azokat a' bűbájosságokat-is gyakorlani, a' mellyeket tartanak, 's gyakorolnak a' Zsidók, hogy jó jövendőlést az álmokból vegyenek.

R. Leo Modena azt írja: b) *Nagy bitelt adnak a' Zsidók az álmoknak, azokért a' példákért, mellyek a' Sz Írásban olvastatnak Jákóbról, Jósefről, Faraórol, Na-*
P buko-

a) Deut. 18. 10. b) Rit. Hebr. c. 4. N. 5.

bukodonozorról, Danielről, és egyebekről. Ismét azért: hogy Jóbna! a) mondatik; álom-által, az éjjeli látásban, mikor az álom az Emberekre száll, és alusznak az ágyon, akkor fel nyitja a' férfiak fülét, és oktatóván őket, tudományra tanítja. De, a' mi a' Jóbna ezen tizikkelyét illeti, (noha ottan nem Jób, hanem amaz Ifju Éliu szól) ez maga nyilván ki mutattya; hogy az Isten nem mindenkor szól az álmokban, mert az előtte-való 14dik versben azt mondá: *Egyszer szól az Isten, és másodszor azont elő-nem hozza.* És egyéb eránt-is a' Sz. Lélek Bölts Salamon-által azt tanítja: b) *Hogy a' fők gondokat álmok követik, és a' hol a' fők álmok vannak, igen fők búságok-is vannak, és számlálhatatlan beszédek.* Nem kell tehát hitelt adni az álmoknak, sem pedig ennyi fők bűbajos gondal azokat vizsgálni.

XIV. §.

A' ZSIDÓKNAK ESKÜVÉSIRŐL, ÉS FOGADÁSIRŐL, ÉS AMA MÓDRÓL, MELLYEL AZOKTÓL FEL-SZABADÍTATNAK.

Moyse 2dik könyvében c) a' többi-között a' tiz parantfolatban igen keményen meg-tiltotta az Isten a' heába-való esküvést, és az ő Szent Nevének illendő tizt let-nélkül-való említését. Ezeket ha szorgalmatosan meg-tartják-é, vagy nem a' Zsidók? bizonyosságot tégyen az, a' ki ő vélek társalkodik, és Zimborál. Én ugyan valóban el-izonyodtam sokszor, ezer, 's meg-ezer

a) Job. 33. 15. b) Eccl. 5. v. 2, 6. c) Exod. 20. 7.

ezer esküvést tőlök halván, nem-is értettem minden szavokban egyebet, hanem: *Esküszöm az Istenre, a' mint igaz az Isten, esküszöm a' Moyses Törvényére, az égre, életemre, és a' több illyetin szörnyüségeket.* De ez a' parantsolat nem a' Tzerémóniához tartozandó, és csak bizonyos ideig kötelező parantsolat vólt, mert egyedül, és ingyen az Istennek tiszteletét illeti, meg-tartya tehát mindenkor az ő elébbi erejét, és kötelező hatalmát. Bé-vett, és kedves szokások, a' mint említém, a' Zsidóknak, eskünni a' Moyses Törvényére, és ezekhez hasonlókra, de a' perben, és ítéletben esküttetnek illyen formán: hogy a' Zsidó elébb a' kezét meg mossa, és ugy azt a' Bibliára tegye, vagy leg-alább a' Sínagóga Rabinusának palástya karéját meg-fogja, és ugy esküdgyék. A' Magyar Törvény - szerint pedig e' képpen esküttetik a' gyanuságba esett Zsidót: *Corp. Jur. Hung. Part. 3. Tit. 36.*

Az esküvő Zsidónak a' nap-ellen kell-fordulni, és mezít-láb állani, Zsidó mentében, vagy palástban felöltözve, Zsidó süveg lévén fejében, és a' Törvény könyvét (mellyet Moyses Táblájának hívnak) kezével illeffe, tartsa, és mondja: (p. o.)

„ **E**n Lévi Salamon Zsidó esküszöm az élő Istenre,
 „ a' Szent Istenre, a' mindenható Istenre
 „ a' ki-az eget, és a' földet, a' tengert, és mindeneket,
 „ mellyek azokban vannak, teremtetted; hogy ebben az
 „ Igyben, a' melyről ez a' Keresztyén Ember engem
 „ vádol, tellyességgel ártatlan, és büntelen vagyok; És,
 „ ha bűnös vagyok, a' föld nyeljen-el engem, a'
 „ melly Dáthánt, és Abiront el-nyelte. És, ha bűnös
 „ vagyok, az ina-szakadtság, és a' bél-poklofság szál-
 „ lyon-meg engem, a' melly Eliséus Könyörgésére

„ Naámán Sirust el hagyta, és Giezit az El'seús szolgáit meg-
 „ szállotta. És, ha bűnös vagyok, a' kórságos nehéz nya-
 „ valya - törés , a' vér - folyás , a' sebes guta ütsü-
 „ meg engem, és vezíszek el testemben, lelkemben,
 „ és minden értékemben, és az Abrahám kebelebe
 „ soha se juthassak. És, ha vétkezes vagyok: A' Moyses
 „ Törvénye, melly ő néki a' Sinai hegyén adattatott,
 „ töröllyön-el engem, és az egész szent Irás, a' melly
 „ a' Moysesnek öt könyvében írva vagyon, gyalázzon-
 „ meg engem. És, ha ez az én Esküvésem nem igaz,
 „ és nem igazságos, töröllyön-el egem az ADONAI, és
 „ az ő Istenségének hatalma. AMEN.

Leg - inkább ifzonyodnak a' Zsidók, az Isten
 nevének a' Zsidó nyelven - való ki - mondásától, az az:
 JEHOVA. Azért - is, valahányszor a' Bibliában erre a'
 ízőra akadnak, vagy más alkalmatossággal - is, mindenkor
 e' helyet ADONAIT mondanak, a' melly szó amaz-
 zal ugyan egy értelmű, el - hitetvén magokkal, hogy
 ha ki - mondauák az Istennek ama rettenetes nevét JE-
 HOVA. Leg - ottan az egész világ egybe omlana. En
 mind azon - által azt tartón, hogy sokkal jobban tse-
 lekednének, ha a' heába - való, és hamis esküvések-
 eránt így akadoznának, és nem az ilyen dolog - eránt,
 a' melly magában tisztességes, és Istenes, a' minémű
 ez. Ki - mondani tudni illik: az Ur Istennek ama nagy
 nevét JEHOVA, a' mellynek ki - szólása szent, és di-
 tséretes dolog, tsak ne légyen valami tsuftságos meg-
 vetésből. Meg - tzáfollja ezeknek esztelen velékedéső-
 ket a' Római Kátékizmus, a) ezen szókkal: Tanítsa meg
 [ugymond] a' Plébános a' Népet, hogy az Isten nevén,
 nem

a) De 2. Præcep. c. 3. N. 4.

nem a' betűket, és a' betűknek egybe foglalását, avagy egyedül csak az Üres szónak hangját kell-érteni, hanem, hogy azt kell-meg-gondolni, mit téstén az a' szó, JEHOVA, a' melly a' bármás egy Istennek mindenható és örökké-való Felségét jegyzi. Ezekből pedig könnyen ki-vehetni, melly beába-való, és bőságos némelly Zsidóknak bübájósága, a' kik az Istennek azt a' nevét, a' mellyet papirosra fel-írnak, szóval ki-mondani nem merik, mint ha ama négy betűben, és nem a' dolognak belső valóságában volna az Isteni erő.

Hogy a' Sinagógában nem fok betsüllete legyen a' heába-való esküvéssről adott parantfolatnak, a' maga fejére meg-vallya R. Leo Modena: ezen szokkal: Tiltva vannak ugyan valóban, a' beába-való esküvések, de a' mint illenek, meg-nem tartatnak a' Zsidó Sinagógában.

Némelykor fogadást-is szoktak a' Zsidók tenni: De az Attya el-ronthattya hajadon Leányának fogadását, és a' Férj-fiú-is a' maga Feleségéjét. És ez meg-vagyon engedve nekik az Isten által: Az Ajzszony által ha valamit fogad, és magát esküvéssel kötelezi, ki az Attya házában, és még leány-korban vagyon: ha meg-érti az Attya a' fogadást, mellyet fogadot, és az esküvést; mellyel lelkét kötelezte, és halgat, köteles legyen a' fogadásra: Valamit fogadot, és eskütt, tselekedettel be-teltyesíttse: ha pedig mi-belyen ballya, ellene mond az Attya: fogadást, és esküvést-is fel-bomolnak, és nem lesz köteles a' fogadásra, mivel ellene mondott az Attya. A' házasszajzszony, mikor férje házában fogadással kötelezi magát, és esküvéssel, ha ballya a' Férje, és halgat, sem a' fogadásnak ellene nem mond; meg-adgya, valamit fogadott. Ha pedig mindgyárt ellene mond, nem lesz köteles a' fogadásra, mert a' Férje ellene-mondott, és az Ur kegyelmes lesz neki. Num. 30. Ezeket nem rontotta-el a' Kristus törvényne-is, sőt mostanság-is vagyon hatalmuk az

Atyáknak meg-femmisíteni a' magok Leánya fogadását, és a' Férjeknek a' feleségökét, miglen az Afzfzony az ő Urának, a' hajadon Leány pedig édes Attyának hatalma-alatt vagyon. De még ennél nagyobb hatalmat tulajdonítanak magoknak a' Rabinusok, ezekkel egygyüt más némelly köz Zsidók-is, a' fogadásoknak, esküvéseknek a' magok tetztzése-szerint-való el-rontására. Ezt pedig hogy az Isten valaha nékik meg-engedte volna, a' szent Írásból soha meg-nem mutathatják. Ezen dologban pedig a' Rabinusok, és egyéb Zsidók között ez a' különbség; hogy egy Rabin magais el-ronthattya kinek kinek fogadását, és esküvését, de a' köz Emberekben szükséges hogy leg-alább hárman legyenek, a' kik fel-szabadíttyak az Esküvő, vagy fogadás-tévő Embert köteletségétől. Azonban az esküvéstől, vagy fogadástól-való fel-szabadításnak ez a' módja, melyet szorgalmatoosan meg-tartanak a' a' Zsidók. A' ki-fogadást tött a' Rabinus-előtt, vagy ama három Zsidó előtt meg-jelenvén, elé-hozza az okát, a' mellyért kíván fogadásától fel-szabadítatni, a' melly okot ha helyben hagynak a' Rabinusok, vagy imezek, kérdezik ofztán a' fogadás-tévőtől, ha bánnya, e' hogy fogadást tött? avagy az esküvőtől, hogy meg-esküött? Mikor ez azt feleli: hogy ő igen bánnya tettét. Utánna vetik ezek: *mondgyad tebát, Nibkamti.* Az az: *Bánom!* Erre a' szóra: *Bánom.* Reá mondják a' fel-öldoztatás formáját: *Szabad légyen néked, szabad légyen néked, szabad légyen néked, légy szabad, légy szabad, légy szabad, légyen néked meg-engedve, légyen néked meg-engedve, légyen néked meg-engedve. Nintsen itten, sem esküvés, sem tilalom, banem engedelem, és botsádat, és meg-femmisítés.* És valamint-hogy fel-öldoztattál itten az alsó törvény-széken, úgy öldoztátsál-fel a' felső törvény széken-is.

Es

És így vége vagyon mind a' fogadásnak, mind pedig az esküvésnek; fémmit se félyen a' Zsidó az Istentől, mert három Zsidó szabó fel-öldotta az esküvésnek, és az Istennek tött fogadásnak tőmóját. De melyik tzik-kelyéből a' Szent Írásnak veszik-ki ezt a' fel-öldoztatásnak, módját, és hatalmát a' Zsidók? én ugyan valóban nem tudom.

Olly nagy esztelenségre jutottak a' Zsidók, hogy még az álomban tött fogadásoktól-is fel-szabadították magokat. Meg-tiltyák ezen félyül a' Rabinusok, hogy, a' ki-fogadást tött, fel-ne öldoztassék ízombaton, ha a' szükség különbbet nem kíván; de mind azon által vagy ízombat, vagy nem ízombat, mindenkor el-ronthattya a' Férfi fiu a' maga feleségének fogadását.

Régi hagyományból vött Szent igazságnak tartják azt Zsidók, hogy önnön maga az Isten-is igen bányája egyízer tett fogadását, és azért szüntelen főhajtoz, és keres fel-öldoztatást. Így vagyon ez meg-írva nyilván a' Talmudban: a' hol a' Rabinusok azt mondják: Hogy a' Lévi Fia, Rabi Josué azt mondta-vólna, hogy, midőn ő egykor útna, olly szót hallott, mintha egy nyegő galambnak ízava lett-vólna: *Faj nekem! mert meg-esküttem, és nintsen, a' ki-felöldozzon engem.* A' melly dolgot, mikor, a' Rabinusoknak Gyülekezetében elé-hozta vólna, ezek fedvén ötöt, mondák: *Miért nem öldoztad fel-ötöt? Felele ő, mondván: Félttem, hogy ne talál az Isten ízava vólna, a' ki-fel-öldoztatást keres attól az esküvéstől, a' mellyel kötelezte magát, hogy, tudni-illik: Nem akar többé közönséges víz-özönt botsáttani a' világra.*

Val-

Vallyon leheté ennél utálatosbb, és átokra méltóbb dolgot vagy hallani-is? Nem tudjáké ezek a' vakok, és vakoknak vezetői, hogy ő maga az Ur Isten azt mondotta Malakiás Prófétá-által: a) *Én vagyok, én vagyok az Ur, és meg-nem változom.* Ofcásnál pedig így szól: *Isten vagyok én, és nem Ember.* Hogy változom Ofce. 11. 9. szörnyü káromkodás ez, a' melynek meg-tzáfolásában hogy időt töltsék, méltó dolognak nem itélem.

XV §.

A' ZSIDÓKNAK GYÓNÁSÁRÓL.

A' fülbe - való gyónás helyett, (a' mellyet megvetnek) bizonyos módjok vagyon a' Zsidóknak, a' melly meg-vayon jegyezve az ő szer-tartásuknak könyvében, melly az *A' bē-cze* betűi szerint elé-számlállya a' bűnöket, a' mellyeket tselekedhetik, és gyakran szokott-is tselekedni az Ember. A' mellyekből, ha tfak egyben érzi-is magát bűnösnek lenni valaki, azt megvallya maga, és az Isten között, ilyen módon: *Mi Istennünk, és a' mi Atyáinknak Istene! jusszon Te bozzád a' mi imádságunk, és balgasd-meg a' mi kérésünket. Mert nem vagyunk olyan párt-ütők, es kemény nyakuak, hogy a' te színed előtt vakmerő képpen azt mondanánk: Igazak vagyunk, és nem vétkeztiünk. Hanem: Vétkezünk mi, és a' mi Atyáink. Ragadományokat teszünk, igazságtalanul szólunk, bamífsat tselekezzünk, kevélyek vagyunk, erő szokat teszünk. s. a. t.* Ez az ő bűn-vallásoknak, avagy gyónásoknak formája,

mája, a' mellyet egyszer-is, mászor-is nap-közben el-szoktak mondani, úgy mint: reggel, és dellyest (de szombaton, és más Innep napokon el-hagygyák 's után-na vetik. a) *Te bozzád emeltem-fel Uram a' Lelkemet, én Istenem te benned bizom, meg ne pirúlljak, és ez a' vége minden gyónásoknak.*

TZÁFOLÁS.

A' Szákrámentomi Szent Gyónáft el - viselhetetlen igának tartják a' Zsidók, azért, hogy egy Ember a' máliknak, a' bünös a' Papnak kinférettetik a' maga titkos bűneit ki - nyilatkoztatni. Nem tudván talám azt, hogy ez nem olly új dolog légyen a' Krisztus törvényében, hogy nem lett-vólna a' Moyses törvényében-is, és még sokkal súlyosabb terhhel. Mert az ó törvényben ki vólt szabva, hogy minden Ember a' maga bűnéhez hasonlító áldozatot mutasson-bé, a' honnan igen gyakorta meg-történt: hogy, a' ki látta az áldozatot, könnyen meg-ismérné annak a' bűnnek, a' mellyért bé mutattatott az áldozat, mivoltát-is. Ezen fellyül meg vólt parantsolva a' Moyses törvényében a' bűnöknek meg vallása-is; a' mint ez világossan meg vagyon írva Moyses 3. könyvében b) *Tartson penitentiát a' bűnéért.* A. Zsidó betűben pedig így vagyon: *Vallják meg a' magok bűnöket.* Még világosabban vagyon ez ki-mondva Moyses 4. könyvében. c) *A' Férfi, vagy Asszony, mikor valami bünt tselekesznek azok-közzül, a' mellyek az Emberekben szoktak meg-történni, és gondviseltetlenség-miatt által-bágyák az Ur parantsolattját, és vétkez-*

Q

a) Pfal. 24. v. 1. b) Lev. 5. v. 5. c) Num. 5. v. 6.

keznek; vallyák-meg a' magok bűnét. Hogy pedig ezt a' bűn meg-vallást a' Papok-előtt kellett-e' tenni, a' Rabínusok ama *Jalkut* névű régi, és a' Zsidóknál igen be-tsés könyvben, minden kételkedés-nélkül vallyák, és tanítták. Mikor fejtegetvén a' Prédikátor könyvének ama mondását a) *Sokkal jobb nem fogadni, mint a' fogodás-után az ígéretet meg nem adni.* Azt beszélik: *Ha gonofságból vétkeztél, ne mondgyad a' Papnak, a' ki Malakiás szája-által Isten Augyálának hívattatik; vétkeztem tudatlanságból, mert magadat tsalod-meg.* Ebből tehát igazán az következik, hogy az ó testámentomi gyónásnak igája nehezebb, és fokkal keményebb volt, mint sem a' mostanié. Mert a' mostani Szakrámentombéli Szent Gyónás ama rettenetes titoknak, a' melyet magában foglal, petséttyén kívül, úgy véghez mehet, hogy tsekély, sőt semmi pironsága se következze a' gyónónak. Nem terhelte-meg tehát, hanem inkább megkönnyebbítette a' mi üdvösségünknek meg-nyerését az Isten, rendelvén a' penitentziának orvosló szentségét, a' melly-által akár melly bűnös-is, ha akarja, viszsza nyerheti az Istennek malasztyát, a' melyet a' bűnök által el-vesztet, a' mint taníttya a' Sz. Lélek Salamon szája-által b) *a' ki bűneit el-rejti, nem igazgattatik; a' ki-pedig meg-vallya, és el-bagygya azokat, irgalmaságot nyer.* És gondollya-meg azt minden bűnös Ember, mintha Josue ő neki mondaná: *Fiam! adgy ditsóséget az Istennek, és vald meg-bűnödöt.* b)

XVI. §.

a) Eccli. 5. 4. Prov. 8. v. 13. b) Josue 7. 19.

XVI. §.

A' ZSIDÓKNAK BÖJTÝÖKRÖL, ÉS PENITENTZIA TARTÁSOKRÓL.

Két neme vagyon a' Zsidóknál a' böjtöknek, közönséges, és magános. Közönségeffeknek mondatnak az egész Nemzetnek parantsoltt böjtök: magánosfaknak pedig azok, a' mellyeket egy valaki a' penitentiának, vagy Isteni tiszteletnek indulattyából magára fel-vállal, vagy szüleinek, és rokoninak haláláért, vagy, ha valami szomorító, és veszedelmes dolgot jövendőlkö álmat látot. példának okaért: úgy rémlik előtte, hogy álmában láttya a' törvény könyvét tüzzel meg-emésztetni, vagy láttya, a' maga házának gerendáit le-dölni, vagy fogait ki-esni, és több ilyeneket; ha valakinek (mondok) ezek tűnnek álmába, egész nap böjtöl az illetin álmom látó, a' mint ezt elébb az almokról szólván, jelentettük. És ez a' magános böjtölés. Nem különbben:

A' kik a' Zsidók-között mint egy szentebbek akarnak láttatni egész esztendőben minden hétfőn, és Csütörtökön böjtölnek, valamint ama Farizéus, a' ki azzal ditsfekedett, hogy ő minden szombat közben kétfőz böjtöl. a)

b) Némellyek Mártziusnak, avagy böjt-más havának tizedik napján böjtölnek ama *Miryám* Próféta Ászsionynak, (a' Móses hugának) haláláért, a' ki ezen a' napon hóltt-meg, és vele egygyütt minden kútak kifzáradtak, úgy hogy a' Nép azért morgolódnék, és az Isten-

Q 2

a) Luca 18. 12. Joan. Buxtorf, b) Sinag. Jud. Cap. XXV.

Isten-ellen véttené. Ellenben nagyobb része a' Rabinusoknak azt parantsóllyá, hogy az Egyiptomból-való örvendetes ki-szabadulásnak emlékezetére ezen hónapban fenki se böjtöllyön.

Némellyek Szent György havának tizedik napján böjtölnek *Héli* Papnak, és az ő két fiainak *Offni*, és *Finéesnek* halálokért, és a' Frigy szökrénnyének elfogattatásaért, a' melly ezen a' napon történt. Ugyan ezen hónapnak zodik napján böjtölnek *Sámuel* Profétának haláláért.

Tífudálatos módját adják elé-a' böjtnek ama böls Rabinusok a' Móysesnek példájából, azt tanitván: Hogy mihelyest Moyfes látta, hogy az Isten valami ostromat akarja reá botsátani, mindjár maga-körül a' földön egy kerekés várat tsinált, (a' mint a' garabontzálók szoktak a' kereszt úton tfelekedni) ször zsákba öltöztött, fejére hamvat hintet, úgy böjtölt, és abból a' kerék várból ki-nem ment, valameddig az Isten a' maga szándékát meg nem változtatta, a' mint osztán ez meg-is történt, mert az Isten egyebet sem tehetet, hanem megkellét néki engedni, és a' magi gondolattját változtatni.

Ehez a' fabulához hasonló költemeny vagyon a' *Talmudban*. Vólt (ugymond) egy Isten-felő, és Szent, *Cbone Hammaagal* nevü Zsidó, a' ki-valahányszor valami nagy dolgot akart az Istentől kérni, a' mint történt, mikor egy időben az egész böjt-elő havában első nem volt, volna holott igen szükséges lett-vólna, ez a' Szent Zsidó ilyen kerék várat tsinált maga-körül és abba belé álván, így szólla az Istennek. *Uram ! Világnak Ura ! a' te Fiaid fel-emelik én veám az ő fremeiket, mivelbogy én te előtted olly kedves, és barátságos vagyok mint a' Gyermek az ő édes Attya-elott: Én esküszöm a' te Szent nevedre, bogy innen addig ki-nem megyek, miglen Te a' te Fiaidon nem könyörülsz. Erre*

a' szóra tüstént azonnal le-esett az Égből a' kivántt, és kellemetes eső. De a' mi több, azt mondják a' Rabinulok; hogy Habakuk Prófeta-is ilyen tziirkalom-között böjtölt, es-imádkozot; a' mint a' Zsidó betűben vagyon: *Én itten állok a' Süvegemen, és tészem lábaimat az én Váram karéjára és jól veá figyelmezek, mit felel nekem.* Az az: *Én itten állok a' én kerítésemben, míg te nekem meg-nem felelsz, miért élnek ilyen boszorkán életet az Istentelenek?* A' mint ezeket magyarázza R. Kimki. Erre az esztelen, sőt Istentelen magyarázatra tekerik, fatsariák az Istennek szavait, hogy a' magok bolond költeményit erősíthessék.

Mind a' közönséges, mind pediglen a' magános Zsidó böjtnek, ez a' módja: Minden ételtől, és italtól magokat meg-tartóztattyák egész nap-nyugatig, úgy mint: az első tíllagnak látásáig, a' melly idő után, étellel, itallal torkíg töltöznek, semmit sem tartanak ők a' böjtben tiltott eledelnek, hanem huffal, hallal, és egyebekkel szeltében torkoskodnak, Zabálódnak.

A' közönséges-böjtnek a' Zsidóknál el-rendeltt kiváltt képpen-való és nevezetes ideje esztendőben hatszor vagyon, ezek közül az első Sz. Iván havának-a' mellyet ők *Tamuznak* hívnak, 17dik napján tartatik; A' melly böjt rendeltetett azoknak a' fők, és külsőbb-különb-b-fele nyomorgattatásoknak, a' mellyeket ők ezen a' napon szzenvedtenek, emlékezetére. Mert azt tanítták ők, hogy ezen a' napon törte őszve őszve *Moyse*s a' törvény Tábláit. Ezen a' napon vittek-bé a' Pogányok az Isten Templomába *Antiokus Eupator* parantfolattyából a' Bálványt. Ezen a' napon pusztitatott-el *Jerusalem* Váraissa a' második meg-szállásban. Ettől a' böjttől-fogva a' másik böjtig három

hét vagyon közben , a' mellyeken minden-féle vigasság meg-vagyon nekik tiltva , és fok bus , szomorú dolgokban minden vidámság-nélkül töltik-el azokat. Leg inkább irtóznak ezeken a' napokon az ördögöknek kísértetétől , úgy hogy egy Zsidó sem mér vagy tsak egy lépésnyire -is maga ki-menni bizonyos , és meg-jegyzett órákon ; a' Mesterek sem büntetik-meg Tanítványokat , félvén attól , hogy az ördög ne vezesse jobbkezőket, és a' vétkes gyermekek valamelly keményebb , és veszedelmes tlapást ne tegyenek ; ha ezen idő-alatt valamelly perek vagyon a' Keresztyénekkal, azt el-halasztják , míg ezek a' három hetek el-múlnak. Ezt illyen formán-parantsólyják a' Rábinusok, a) és azt az okát adják : hogy ennek így kell meg-lenni az akkorban uralkodó *planétának* gyengesége miatt; húst nem érznek, de mivelhogy ezt csak a' buzgóság tanátsólyja , és nem a' törvény parantsólyja , nem mindnyájan tartják -meg-is ezt a' hústól-való meg tartóztatást.

Második közönséges böjt esik *Au* hónap 9dik napján , melly meg-egygyez Sz. *Jakab* havának ujulásával ; És ez a' Jerusalemi Templomnak először *Nabukodonosor* , az után pedig *Titus Vespasianus*-által tört puszttulásának szomorú emlékezete. Ez a' böjt abban különbözik a' többtől , mert egy órával elébb kezdődik a' Napnak el-nyugovásánál , és tart a' következő napnak letét estvélyéig , mikor , tudni-illik : Az Égen a' fénylő csillagok kezdenek ragyogni. A' böjt-előtt-való napon este-fele csak egy tál étket érznek , a' melly tojás , vagy pedig lentse szokott lenni. Ezen idő-alatt keményen meg vannak tiltva mind azok , a' mellyek

gó-

a) Tract. Taamisch.

Valami örömet , és vigasztalást szoktak okozni ; A' Sinagógában , és a' magok házaiban - is a' földön ülnek , és némelly halottas izomori históriákat olvasnak , vagy pediglen a' *Jeremiás Profétának Siralmit*. Sarujokat levonnyák, mezit láb, járnak, de ugyan még is, a' kiknek elegendő , és törvényes okok vagyon, azoknak posztóból, vagy más *matériából* szabad lábbelit fel-huzni, csak bőrből ne legyen. Szorgalmatozván látogattyák akkor a' magok halottainak koporsóit, és sebessen fírnak felettek. Nagy bűn volna, ez idő-közben fürödni vagy kezöket meg-mosni, egyedül csak az ujjokat felig a' vízbe márttyák , és azokkal valamennyire a' szemöket ki-törlik. Nem gyujtanak a' Sinagógában szokás-szerint lámpásokat, le vesznek a' *Moyzes törvénnye* könyvéről minden ékezségeket. Egy szóval mind azokat tfelekezik azon a' napon , a' mellyek a' szomorúságot ujjátták , 's nagyították, ugy, hogy a' nagy keserűség-miatt minden illetlenségre, és parasztságra fakadnak. Mert a' Rabinusok törvénnye szerint meg-vagyon nekik tiltva, egy mást köszönteni , és , ha más valaki őket köszönti-is, csak fő hajtással felelnek. Ha a' szomszéd , vagy más házakba bé-mennek, jó napot, vagy pedig jó estvét (mint máskor szokták) nem kívánnak. Vegre meg-némúlnak az ő álnok ajaki , mért édes hazájokat el-vesztettek , a' mellyet ugyan soha többé visszsa nem nyernek. És nem siratttyák ezek az esztelen nyomorulttak, 's-nem utállják, 's átkozzák ezen nagy veszedelemnek okát , a' melly bizonynyal nem egyéb , hanem az igaz Messiásnak megölése , és az a' hála - adatlanság , a' mellyel ő neki a' jó tett helyébe fizettek , és - ama szerentsétlen átok , mellyet a' magok , és maradékjok fejére kívántak: *Az ő vére mi rajtunk, és a' mi fiainkon. Matt. 27. 25.* Innét vagyon osztán , hogy az ő ennyi fok köny - hullatások

sem-

semmit sem használnak, és a' keserves írások semmi lelki gyümölcsöt nem hoznak.

Méltó itten a' meg-jegyzésre ez eránt a' Zsidóknak ilyen nagy szű fájdalommal tartott böjtyök eránt az, hogy a' *Katólika* Keresztyén Anya Sz. Egyház pünköft-után 9dik Vasárnapon (a' melly gyakorta meg-esik abban a' hétben, sőt sokszor egygyütt, azon egy napon szenteltetik ezzel a' Zsidóknak böjtyével) olvassa ama Sz. Lukásnak Evangyéliomát: a) *Mikor közelgetet volna JESUS Jerusalembhez, látván a' Várost síratatá azt. A' hol meg-jövendőli Üdvöztönk azon Várasnak el-pusztulását, a' melyben nem bagyattatik (ugy-mond) kö a' kövön. És a' Krístus jövendölésének igazságára Tanu-bizonyosságul hívja a' Krístusnak Anya Sz. Egy háza önnön magát a' hazája vesztett Zsidóságot, hogy az alatt, miglen ez a' Diákonus szája-által fen szóval, és hangassan éneklí a' Krístusnak jövendölő szavait, a' Zsidók meg-némúlva böjtölvén, tselekedetökkel meg-vallyák, hogy immár ő rajtok, és Jerusalemb Várafsán meg-történt az, a' mit Krístus Urunk régen jövendölt.*

A' harmadik böjt tartatik Sz. *Mibály* hava ujjulásának 3. napján a' *Godolias* meg-ölettetéséért, a' kit, midön a' nagy *Babilóniai* Király a' *Juda* Várafi fölibe rendeltt-vólna, az ő ellenségi meg-ölték ötet fegyverrel, mint írva vagyon *Jeremiásuál* a' 41dik részben.

A' Negyedik böjt vagyon ugyan Sz. *Mibály* hava ujjulásának tizedik napján, a' melly böjtről, és egygyütt ezen Napnak innepléséről leszen beszédünk a' maga helyén bévebben.

Az

Azötödik böjt esik *Karátson* hava ujjulásának tizedik napján, mert ezen napon szállotta-meg, és ostromlani kezdette *Nábukodonozor* Király *Jerusalem* Várait. Végre.

A' hatodik böjt meg-esik böjt elő havának ujjulása 13 napján, melly rendeltetett az *Eszter* Királyné böjtyének emlékezetére, mikor ama kevély *Amán* magának Isteni tiszteleteket kívánván, a' Zsidó népet halálra üldözte.

Ezek-eránt a' böjtök-eránt szükséges észre vennünk, hogy egyedül tfak a' Szent *Mihály* havának 10-dik napján esendő böjt volt az ó törvény-által a' Zsidóknak parantsolva. A' többi négy böjtökről pedig *Zachariás* Próféta azt mondja: a) hogy ezek a' *Messias*nak el-jövele-után nem fognak meg-tartatni. Imé a' Prófétaának szavai: *Ezeket mondja a' Seregek Ura: A' negyediknek böjti, és az ötödiknek böjti, és a' hetediknek böjti, és a' tizediknek böjti örömeire lépzen a' Jüda bázának, és vigasztására, és jeles innepekre.* És ezek helyett böjttől a' Római Eklefia a' négy kántorokon. Miért nem tartya-meg pedig a' Szent *Mihály* havának tizedik napján esendő böjtöt, a' mellyet tudni illik: maga az Isten parantsolt, meg-fogjuk mondani az okát, mikor ezen Innepről szólándunk; Többire a' Zsidóknak minden böjtyei a' *Jerusalemi* Templom el-pusztulásának fíratására rendeltettek a' Sinagóga által, azért téhát, mivel-hogy nekünk vagyon Templomunk, és egygyütt áldozatunk, a' melly amabban árnyékoztatott, azokat mi meg tartani nem köteleztetünk.

Az egész Nemzetségnek parantsolt közönséges böjtökön-kivül, vannak más, és más minden ország,

R

és

a) *Eszter* 9. 31. b) *Zachar.* 8. 19.

és Tartomány Zsidainak magános tulajdon bűjtyei ; így példának okáért a' Német országi Zsidók Husvét-után, és a' Sátoros Innepek-után három nap bűjtölnek , és ezt azért, mivelhogy ezek az Innepek nyóltz egész napokra nyujtattak, és abban a' meg töldásban ne találami bűn meg-történhetet.

A' Tzilitziomokkal, lántzakkal, ás egyéb hasonlókval való test gyötreft a' Zsidók nem tselekszik, tsak egyedül egy nemet tartyák meg a' penitentziának, a' melly ilyen módon mégyen végbe ; a' penitentzia tartó Zsidó meg-jelenik a' Rabinus-elött mezitelen háttal, a' Rabinus pedig szíjjakból fontt korbáttsal harmintz kilentzet vág azon penitentzia tartó Zsidónak mezitelen hátára, egygyütt el mondja ama 77dik Zsoltárnak 38dik Versét: a) *Ő pedig irgalmas, és meg kegyelmez az o bűnöknek: és el-nem veszti őket.* És, mivelhogy ez a' vers a' Zsidó betűben tsak 13. szóból áll. Háromszor mondja el-egészen, minden szó-után egygyet vágván a' hátára, hogy a' 39. Szóval annyi vágás egygyezzen.

A' belső fanyargatásokat a' mi illeti, azokat a' Zsidók hirül sem tudják, a' honnét-is osztán nem nagy tsuda, hogy miért alkalmatlan ez az ilyen nagy tudatlanságban heverő Nép a' Lelki bűltfűségre, és Isteni tudományra.

Bizonnyára mondbatom: (így szól tapasztalásából, meg-térése-után Medicei Pál) senki sem tudja, melly bomályos fűtűségben, és a' Lelki dolgoknak tudatlanságában vakoskodnak a' bűldogtalan Zsidók, hanem egyedűl az, a' ki ezt ő közöttők tapasztalta, és az-után a' Fűsűges Ur Isten irgalmafsűgűból az igaz Keresztűyűnsűgnek ragyagű szép vilagűt nűz-

nézhetne; azért böltsen mondotta Szent Pál Apostól az Efezusiakhoz írott levelében: a) Valaha sötétség valátok, most pedig világosság az Urban.

XVII. §.

A' SZOMBATNAK INNEPÉRŐL.

Mivelhogy senkit sem találhatni az egész Zsidó Sinagogában, a' ki a' Lelki értelemre vigyázna, annál kevésbbé lelhetni pedig egy olyant, a' ki tudná, mit téssen a' tökéletesség, és mi képpen kelletik azt meg-szerezni. Innét vagy onnant, hogy noha által értik ugyan a' Zsidók, mit tegyen a' szombatot meg-*ülni*, de által-nem értik azt, hogy mit tegyen a' szombatot meg-*szentelni*. A' honnét-is olvasván több helyeken a' Sz. Írásban: hogy meg-kell-szentelni a' szombati napot; Ők azt szokások szerint testi értelemben veszik, és azt a' napot nem a' jóságos tselekedeteknek gyakorlásában, nem az ártatlanságban, sem tsendesz, és tiszta szívvel igyekeznek el-tölteni, hanem olyan foglalatosságokban, a' melyek a' törvény-által rendelt igaz szombat-szenteléstől az elmét más hívásos dolgokra el vonni szokták. Egész héten szorgalmatossan arról tudakozódnak, melyik éték volna legkedvessebb a' száj iznek, fel-kerefik a' jó kövér baromfiakat, és négy lábú hizlalt állatokat, hogy mind ezeket a' jövő szombatra meg-tartsák; követik ebben némelly Sciana névű Rabinusnak példáját, a' kiről a' *Mischnában*-is emlékezet vagy on, a' ki, mikor valami

R 2

kö-

kövér, és jól hizlaltt állatot talált a' Píatzon, azt mindig meg-vette, mondván: Ezt a' jövőndő Szombaton fogom meg-enni. mivelhogy azt el-hitetik magokkal a' Zsidók, hogy, a' ki kövér huffal, finom válogatott borral vigan tölti, és így meg-betsülly a' szombatot, nagy gazdagságokat, és minden féle áldásokat várhat az Isten-től, a' mint olvassuk a' Talmudban: a)

Monda R. Chaja: Én egykor Eiper Vára'sában; Né-melleyek Ludkiának nevezik, egy Katzubnál, vagy Mészárosnál háltam: Imé vatforakor boznak eleibe egy olly nagy arany asztalt, a' mellyen tizen hat Erös legényeknek volt mit emelni, és azon az arany asztalon volt tizen hat ezüst lántz, volt azon kívül minden féle tiszta ezüst edény, úgy mint: Tálak, Tányérok, kalányok, poharak, kupák, minden-féle jó ételekkel, és drága gyümölcsökkel. A' mint az Asztalt a' Gazda elejéhe tötrék; el-kazdó o, és áldá az Istent, mondván: b) Az Uré a' föld, és annak tellyesége, és mindenek, a' mellyek a' földön vannak. Mikor osztán az Asztalt fel szedték, és azt a' szolgák-fel emelvén el-vit-ték. A' bázi Gazda ditséré újra azIstent, és mondá: Az Egek ege az Uré: a' földet pedig az Emberek fiainak adta. c) Akkor mondám én ő neki: Kedves Rabbi Uram! miképpen, és bonnan lettél te olly igen ga-daggá? és mi jót tselekadtél életedben? Itten meg-felel nekem a' bázi Gazda: Én egész életemnek napjaihan Mészáros voltam, és valami-kor valami jó kövér marhát kaptam, azt mindenkor szombatra meg-tartottam, hogy így én a' szombatot jó huffal ülbessem, és szentelbessem, és innen jó nekem az én Mam-monom, és az én gazdagságom, mert engem az Isten meg-áld, mivelhogy én a' szombatot mindenkor illyen jól, és vi-gan

a) Traet Sabb. c. 16. Buxtorf. cap. X. Sinag. Jud. b) Psalm. 23. v. 1. c) Psalm. 113. v. 16.

gan meg-üllöttem, és tiszteltem. Erre mondék én: Ditsértejsék az Isten, a' ki téged így meg-áldot, és érdemessé tött, hogy te illy gazdagga lennél. Így történt a' dolog ezzel a' katzubhbal.

Ugyan azon levélen olvassuk tovább a' szombat tisztelésének hasznát e' - képpen: Völt-egy időben egy Ember, a' kinek neve völt; Jófesf Mokir Sabbas. Az az: szombat betsülő Jófesf. Ez nem drágállot jóba semmit-is, valami tsak jó a' vásáron, vagy piatzon találtatott, szombatra bé-vásárlani, és akár mi pénzzen-is meg-venni, kiváltt képpen nem drágállotta a' balakat. Vala ezen Jófesfnek egy irigy szomszédja, ez igen igen nagy Achir, az az: felette gazdag Ember völt; ez sokszor meg-tsúfolta Jófesfet, és monda neki: Hei Barátom! mi hasznát vészed, hogy te a' szombatot olly igen meg-betsüllöd, az - által nem lettél te semmiuel-is gazdagabbá. Én nem betsüllöm a' szombatot annyira, de azért Te náladnál sokkal gazdagabb vagyok. Ama jámbor Jófesf ezen tsipós szókra nem sokat figyelmezett, és bizott az Istenben, hogy az Isten az ő illyetén Szent Kolttségit vissza téríti. Valának éppen akkor abban a' Várashan bizonyos Tfillag-nézek, és ég vizsgálók, mondák azok egykor ennek a' gazdag Embernek: Kedves Barátom! mit használ néked, hogy te olly igen gazdag vagy, de még sem mersz valami jó balat pénzedre enni; mi a' plánetákból ki-néztük hogy a' te minden javad, és nagy gazdagságod a' Jófesf Mokir Sabbas kezére jut, a' ki a' maga pénzére szombaton jó falatokat észik. Ez a' gazdag Ember a' Tfillag-nézoknak szavait szívóere vevén, minden javát, és birtokát el-adta, és különbb-különb-b-féle drága köveket, és gyöngyöket vásárlot azon a' pénzen, és ezeket mind belé tsinalá egy kalap-kötő sínörba, és ezekkel más országba akart menni, hogy az o' java Jófesfre ne szállana; mégyen azért a' tengeren-által, és mikor éppen a' tengernek

nek közepén volna, imé jő egy rettenetes erős szélvész, el-
 annyira belé ütközik a' hajóba, hogy majd csak el-nem süllyedett,
 le-kapja azonban azon sebes szél a' gazdag Zsidó fejeről a' ka-
 lapot, el-viszi nagy meszszire a' tengeren, elő-jöve legottan,
 egy nagy hal, el-nyelé a' kalapot ama drága kötővel egygyütt,
 nem sokára az-után egy nagy halat fognak a' halászok, és azt
 pénteken a' piatzra viszik azon Várasba, a' hól a' szombat tiszte-
 lő József lakik-va; Imé ottan ezt a' nagy halat minden Em-
 ber drágállyá, és drága voltta-miatt meg-nem veheti, oda ér-
 kezik azonban József Mokir Sabbás-is, a' ki mindenkor a' nagy,
 és drága halakat meg szokta venni, és azokat soha sem drágál-
 lotta. Ez azt a' halat a' szombatnak tisztetségére nagy öröm-
 mel, és vidám kedvvel meg-vette; mikor osztán ő a' halat ha-
 za vite, és fel-bontotta volna, benne talállya ama drága kö-
 vekkel, és gyöngyökkel meg-rakott kalap-kötő-is, a' mellyet
 az a' gazdag Zsidó el-vesztett vala. És így bé-telleyesedett a'
 mit ama Tfillag-nézők jörvendöltek. Ezen szerentséjén nagyon
 örvendet József, és igen gazdag Emberré lőtt, mivelhogy azon
 kalap-kötőt egy egész országra botsúltek. Az után egy értelmes, jám-
 bor öreg Ember jött chez a' Józsefhez, és monda neki: a' ki
 a' szombatnak fokát ad hitelben, annak a' szombat fo-
 kat fizet viszfza, a' ki a' szombatot nagyon tiszteli,
 annak az Isten ezt négy annyival viszfza téríti. Így
 írja ezt a' Talmud. a)

Rabb Hone el-küldé minden pénteken a' szolgáját a'
 piacra, a' heti vásárra, és minden zöldséget, a' mellyet a'
 kertészek el-nem adhattak, meg-vetetett, és azt a' folyó vízbe
 hányatta; kérdek azért ötöt a' Rabinusok a' Gemarában, miért
 nem adta azt inkább Anjim az Israëben lévő szegényeknek? Fe-
 lele ő; ha én a' szegényeknek adtam-volna, ők mindenkor csak
 arra bíztak-volna, és szombatra magoknak valami Zöldséget nem
 vásárlottak-volna; s azonban a' kertészek minden Zöldséget má-
 sutt el-adtak-volna. és a' szegények semmit sem kaptak volna,
 és így a' szombatot nem tisztelték volna. miért nem parantsolta
 tehát,

tehát, hogy azt a' szolga inkább a' teheneknek adná ? még-is ilyen képpen jobban esett volna el-költése. Felele: Nem akarom azt, hogy a' mivel az Ember élni szokott, azt a' Barom egye, mivelhogy azt az Emberek a' vízből ki foghatták, és meg eheték. De, miért vetette meg mindnyáját ? Azért (ugymond,) hogy a' kertészek annál szívessebben, és jobb kedvvel minden pénteken Zöldségeket hoznának a' piacra, mert, hogy ha egy, vagy más napon el-nem adhatták volna a' Zöldséget, úgy más-kor éppen otthon maradtak volna, és így a' szegényeknek nem lett volna mit enniök, azonban az következett volna, hogy a' szombat nem lett volna elegendő-képpen meg tisztelve.

Azt olvassuk tovább a' Talmudban a' szombatról; hogy a' ki a' szombatot vigan, és jó kedvvel tölti, annak ad az Isten örökséget, földet, rétet, szolgákat vég-nélkül, és fizetés-nélkül, a' mint irva vagyon: a) *A' földet néked adom, és a' te magodnak. Ki terjedsz nap-nyugatra, és nap-keletre, és északra, és délre.* R. *Jebuda* monda: a' ki a' szombatot vigan meg ülli, annak meg adgya az Isten, valamit a' szíve meg kíván: a' mint irva vagyon: b) *Gyönyörködgyél az Urban, és meg adja néked szíved kérésit.* De, mivelhogy még eddig nem kaptak a' Zsidók nagy örökségeket, Uraságokat, ingyen szolgákat, nem-is terjedett-ki hatalmok a' világnak négy szegletére, sem el-nem nyerték, valamit szívoök kíván, úgy hogy az egész világon magok Uralkodgyanak, a' melly minden imádságoknak tzellya; következik: hogy még elegendőképpen nem vigadtak szombaton, és azt a' mint illett volna, kövér hussal, válogatott halakkal, drága gyümölcsökkel; jó finom borokkal, vidám kedvből való ugrálással, tánczolásal nem szentelték. De térjünk, vízfőz, és nézzük.

zük - meg minemű nagy szorgalmatos - készüléttel vannak a' szombathoz.

Pénteken tehát mindeneket el - rendelnek , a' mellyek a' következő szombaton az ételre szükségesek. Sütnek , főznek , és nap - nyugat - előtt egy órával a' kész étkeket a' meleg kementzébe békéteszik. És , mint hogy meg vagyon tiltva nekik szombaton a' tűz - rakás , Keresztyéneket , vagy Törököket hívnak , azok - által tüzet rakatnak , és a' pénteken el - készített étkeket meg - melegítik.

Valóban nevetségre - méltó babonáskodás , a' mellyet tfelekedett Romában mind pénteken nap nyugat - előtt egy vén Salamon névű Zsidó. Ez ki - menvén a' Zsidó Városnak kapuján , *perspectivummal* , meszszelátó öveggel vizgálni szokta , ha valami módon észre vehetné az óhajtott Messiásnak el - érkezését. A' melly dolgot látván egy bizonyos Keresztyén Ember , ezen versekkel szólítja - meg az esztelen Profétát.

Kinek születése immár régen meg - lött ,
A' ki - fok esztendő - előtt hozzánk el - jött ,
Tagadod Salamon Zsidó Néped között ,
Mert ez a' tudomány bennetek meg - rögzött.

Nem tudodé , miket szóltak a' Szent Atyák ?
Miket jövondöltek az igaz Proféták ?
Hitelesbb Tanuké az égi Planéták ?
Hogy sem az Istentől küldettetett Postak ?

Most minden szombaton mondod el - jövését ,
'S nem - is gondolhatod már hofszasbb késését ,
Hogy a' Nap sürgeti föld - alá - menését ,
Te a' Messiásnak várod érkezését.

A' perspektivákkal nézed az egeget ,
 Így ámitod ofztán az egy - igyűeket.
 Valamit fajditok ! mert a' fellegeket
 Nem tudom mi rázza , 's mozgattya ezeket.
 Ha nem tudod , mit látsz , majd meg - mondom neked ,
 Minthogy el - érkezett már koros vénséged ,
 Hogy ne tsallyad többé meg - vakúltt Népséged ,
 Egy Angyal közelget , hogy el - vigyen téged
 Szép két szarvatskái , mint a' vad ketskének ,
 Ragyag mint a' tűz láng fennye két fzemének ,
 Fekete bársonya szeg - színű testének
 Dúllyá ékeségét szeretfen képenek.
 Tollatlan szárnyai mint a' denevérnek ,
 Hátul sima farka lóg mint az öszvérnek ,
 Hegyes fületskeje van mint az egérnek ,
 Kettős agyari a' füleig érnek
 Mint a' kormos kováts mikor a' vinnyéből ,
 'S a' kémény - tisztító le - szál kéménnyéből ,
 Vagy a' szén - égető ki jő erdejéből ,
 Olly ékes ábrázat néz - ki személléből.
 Lába - szára , 's talpa valamint a' lónak ,
 Keze - körme mint a' Sásnak , vagy hollónak ,
 Orrát Griff orrához képzeld hasonlónak ,
 Rabbi ! ne gondold ezt semmire - valónak.
 Ez szép gyengédeden a' vállára vészen ,
 A' Paraditsomnak közzepébe téfszen ,
 Ott a' Rabinusok várnak téged készen ,
 Hol érdemed - szerint bév jutalmad lészzen.
 Abrahám Atyádat ott távul nézheted ,
 Kebeleben Lázárt ülni Szemlélheted ,
 a) Dús - gazdaggal nyelved meg - hivesítheted ,
 Ha ujja végéről a' tseppet nyelheted.

S

Mint

Mint a' Sinagóga ékes nyikorgása ,
 Olly szépen zeng ott a' fogak tlikorgása ,
 Az Üres gyomornak hallatik morgása ,
 Kénköves illatu patakok tforagása.

E' Paraditsomban kedvedre sétálhatfsz ,
 Még az Isteennel - is mélyen disputálhatfsz ,
 Talmud értelméről béven predikálhatfsz ,
 Erre dolgaid között ha időt találhatfsz

Ez a' boldog élet nem lesz el-múlándó
 a) Itten a' tűz soha el-nem oltatandó
 A' kis-fergetske -ls ittmeg-nem halandó ,
 Mert e' paraditsom örökké tartandó.

Igy el-készítven ofztán a' szükséges étkeket , a'
 folyó vízben , vagy , ha mód vagyon benne , a' hév-
 fürdőben meg-szokták magokat mosni , és é-képpen
 az Ur szombattyának tiszteséges bé - fogadására el-
 készülni.

Még pénteken nap-nyugat tájban el-kezdődik
 az Innep; bé tsukván tehát bolyokat, onnan igyenef-
 fen a' Sinagógába mennek mindnyájan. A' hol bi-
 zonyos könnyörgéseket el-mondván , haza felé ballag-
 nak , és egy másnak viszontag jó szombatot kívánnak.
 Abban pedig szorgos gondiokat meg-vetik , hogy mi-
 kor haza érkeznek, jól el-készítve, tisztán, és támoftan
 talállyák házokat, el-hitetven magokkal, hogy mikor
 a' Sinagógából ki-jönek , két Angyal adia magát tár-
 súl melléjek, egygyik jó, a' másik pedig gonofz. Ez
 a' gonofz Angyal, ha tlintalan , és rút, szemetes a'
 ház, azt mondja : *Hasonló légy n a' jövőndő szombato-*
tok! és a' jó Angyalnak akarattya ellen-is azt kell-
 fe-

felelnie: *Amen!* Ha ellenben a' Ház szép rendben, és tisztán találkozik, a' jó Angyal azt mondja: *Tegye az Isten, hogy ilyen legyen a' jövődö szombat-is.* Erre a' gonosz Angyalnak felelni kell: *Amen!* a) a' honnét-is az ő *Tikunsciabbat* névű *Rituálé* jokban ezeknek az Sz. Angyaloknak köszöntésére bizonyos könyörgésetske vagyon téve ilyen formán: *El-jöven békeféségben Ti a' magasságbeli Királyok Királynának szent, és áldott Angyali! őrizzetek-meg engem békeféségben ó Angyalok! áldgyatok-meg engem békeféségben Angyalok! - - a' ti békeféségben-való ki menteletekben óh Angyalok! áldgyatok meg-békeféségben Angyalok! 's a' t.* És ez hasonló-képpen annak-is az oka, hogy ezen a' napon több lámpáfokat gyűjtanak házokban. Ezen-fellyül azt tanítták a' Rábinusok: hogy ha az Aszfzonyok, a' kiknek tiszttyek, és kötelefségek a' lámpáfok meg gyűjtása, restelkednének azoknak meg gyűjtásában, a' gyermek-szülésben meg-halnának. Az Aszfzonyokra pedig ez a' lámpáfok meg-gyűjtásának büntetése azért szállott, mert:

Midőn Éva a' kísértő Angyalnak azt hazudta volna, hogy az Isten ő nekik nem tsak ama jó, és gonosz tudománya fáján lévő gyümölsnek evését megtiltotta, hanem még fellyül azt-is életek vesztése-alatt keményen meg-parancsoltta, hogy ahoz a' fához tsak közzel se járullynak, a' kísértő, a' kinek neve *Samaél* vala, derékon ragadá Évát, és a' fához vivén, 's arra őtet fel-emelvén, akarattya-ellen, is fel-menni kinszerítette, mondván neki: *Imé látod, hogy semmit sem ártot az ide jövőfed, és, valamint-hogy meg nem baltál, hogy ide jöttél, 's a' fára fel-mentél, úgy nem balsz-meg, bafszel-is annak gyümölséből, de, mivelbogy tudja az Isten,*

S 2

hogy

bogy ba esztek e' gyümölcstől, ki-nyilnak szemeitek, és hasonlók lesztek az Istenhez, tudván jót, és gonoszságot, mert ő maga-is az Isten erről a' fáról even előbb, teremtetten a' világot, és ugyan azért parancsolta-meg néktek, bogy róla ne ennétek, bogy ti-is más több világokat ne teremtsétek, mert minden Mester Ember gyűlöli a' maga Mester társát.

Mikor tehát így meg-talattatván Éva, meg-ette az almát, és mind a' maga szemermet meg-látta, mind pedig azt meg-tudta, hogy meg-kell ezért neki halni; a) Kinálta a' tiltott gyümöltsel Adámost-is, de ő azt meg-enni nem akarta; le-tőre azért Eva haragjában a' fáról egy jó, vastag ágat, és mind addig veré a' szegény Adámost, míg ő-is belé nem harapot, és a' tiltott gyümölts evésében részes nem lett, következő-képpen mind magát, mind maradékát azon veszedelmbe nem dojtáta, látván osztán a' nap ezt a' szörnyű vétet, mindjárt a' maga, ezen mostaninál, hétfezte nagyobb, világosságát el-vesztette, mert az-előtt úgy ragyagot az ő fényre, a' mint fényleni fognak az igazak paradicsomban; Ezért az Eva tselekedetéért tartoznak az Álszönyök mind szombaton, mind más Innepeken a' házi lámpásokra gondot viselni, és azokat meg-gyújtani, 's tisztogatni a' fellyebb említett büntetés-alatt.

Egyéb illetlen balgatagságok-között, a' mellyeket a' szombat-felül tanítanak a' Talmud szerző Rabinusok, még az-is: Hogy Szombaton minden Zsidónak egy helyett két Lelke vagyon. A' kit ők *Nischma Jethera*. Kellentinél fellyebb-való, és vezeték Léleknek mondanak b) a' ki-őket szombaton meg-szállja, 's a' szombattal osztán el-hadja. És
ezt

a) Buxtorf. C. X, Sing. Jud. restaur. b) Tractat, Sciabb. C. 4.

ezt a' tudományt igyekeznek kí - hozni a' Moyfes első könyvéből. a) *Hatnap alkotta az Ur a' Mennyet , és a' betediken meg - szünt a' dologtól. Ama szó meg szünt. A' Zsidó betűben így mondatik : Vai - napbasch. A' mellyet a' Zsidók fel - osztanak , és így mondják - ki : Vai - nepbesch. Az az jaj a' Léleknek !* mert el - múlván a' szombat , ismét el - vész , és el - enyészik. Ennek a' Rabinusok efsztelen találmányának olly nagy hitelt adnak ad Zsidók , hogy vagy tsák ezért - is többet szoktak szombaton enni , mert két Lelket táplálnak. Háromszor laknak jól tehát a' Zsidók ezen a' napon , azt mondván : hogy a' ki - meg - tartya ezt a' háromszori jóllakást , el - kerüli az örökké - való pokolbéli kínokat , és ezen fellyül meg - szabádúl ama nagy szorongatófoktól , és nyomorúságoktól , a' mellyeket kellene náki szenvedni a' Messiásnak el - jövedelekor. b) Sőt ezen kívül azon *Talmudban* sok ajándékokat ígérnek a' Rabinusok azoknak , a' kik ezt a' szokást sérelem - nélkül meg - tartják : *Légyen (ugymond Rabbi Josue) nekem részem a' Paradisomban azokkal , a' kik háromszor éjszék szombaton.*

Meg - vagyon tiltva a' Zsidóknak szombaton egy helyről a' másikra , vagy egy házból a' másikba valamit által - vinni , találtak mind azon - által ebben fortélyos módot a' Rabinusok , hogy ez a' dolog szabad legyen ; és ez az a' mód : Tűnál azon helynek Rabinusa bizonyos *Eruv* névű elegyítést annak a' helynek , a' hol lakik minden némű lisztyéből , a' melly - által úgy vélik ők , hogy minden hűlőnbb hely , és távul - lévő ház - is öszve keveredik , úgy hogy , mintha egy testé lennének , és így osztán szabad , egy helyről másikra , egy házból

S 3

má-

málikba tétztzésök szerínt által - vinni akar mit-is. Ezt az elegyítést, vagy *Eruvot* pénteken szokás meg-tílnálni.

Ha valamelly Innep esik pénteken, törvény szerínt nem volna szabad azon az Innep napon a' szombatra szükséges eledeleket meg-főzni; azért-is az Innepnek első vetsernyéjén, az az: Csőtörtőkön estvefelé el-rendel a' Rabinus különbb különbb féle étkeket, tudni illik: az Innepre, és a' szombatra, mondván: Ez a' szombati éték, de, ha mindjár meg-főznék, szombatig el-romolhatna; Ezt tehát szabad az Innepen főzni, és olyannak tartatik mintha az Innep-előtt- való Vetsernyekor főstek volna. És ezt hívják ők *Eruv Teuschilin* az az: A' főtt étkeknek elegyítése, mert kenyérből, husból, halakból, és tojásokból kevertetetik össze. Az után azon a' pénteki Innepen a' Sinagógában ki-hirdetik, hogy a' Rabi elegyítést tílnált, azért szabad minden Embernek az Innepen sütni, főzni a' következő szombatra-való étkeket.

Bizonyos mértékű utazást szabad tenni szombata' Zsidóknak, melyet a' Rabinusok két kis-mértt-földnyire szabni szoktak, *dispenzálnak* mind azon-által e' törvényben négy mértt-földig, ezen módon: a' ki-bizonyos dolgai miatt két mértt-földnél tovább szandékozik útra menni szombaton, szükséges hogy elebb az *Eruv*, az az: elegyítés Czeremóniáját meg-tegye, és útra indullyon pénteken nap-nyugat-előtt, vivén magával annyi kenyeret, a' mennyi kétfzerre elegendő legyen, mikor osztán a' két mértt-földet el éri, ott hagygya a' kenyeret, melyet magával hozott, és áldgya az Istent, hogy az elegyítés törvénniyét adta: És utánna veti: *Itten bagyam az én szombatomat, es a' két mértt-földet, a' melyet utánnam el-bagytam éppen eddig, újra fel-veszem, bogy innét előtten bordonzzam*; Ezt meg-tse-

telekedvén , házához visszafra tér , el - hitetvén magával , hogy két mértt földnyi utat nyert , és más napon , ugy mint szombaton , a' két mértt - földet még más kettővel meg - hozfíszabhithattya :

A' Rabinusok törvényében meg - vagyon hasonlóképpen tiltva , hogy lakó helyekből semmit mást ki ne vigyenek az egy testi öltözetén - kívül , ugy , hogy , ha kezkenővel élni akarnak - is , a' bünt el - nem kerülök ; ha azt ruhájoknak valamelly részére reá nem varják , meg - szünök mind azon által ennek a' törvénynek minden ereje , ha a' fellyebb mondott mód - szerínt hozfíszabb útra indulnak , csak ama többször említett házak elegyítését *Eruv Hbázroth* meg - tegyék , a' melly e' képpen mégyn végbe : Az egész Zsidó Társaságnak feje öszve jár minden házakat , kérvén mindeniketől egy kevés lisztetsket , és azt , ha különbb - féle - is , egybe elegyíti , és így egy bizonyos pépet , vagy lisztes kását tlinál belőle , és ez a' házak elegyítésének hivatök , a - zért , hogy öszve elegyítvén több házaknak lisztyét , egybe elegyednek némínémű - képpen magok a' házak - is . Az után el - mondiák e' következendő áldást : *Aldott légy te Isten mi Istenünk világ Királya , a' ki - meg - szenteltél minket a' te parantolatidban , és meg - parantseltad az Eruvot , mivel hogy ez által az elegyítés által szabad nekünk által vinnünk , bé hoznunk , el - vinnünk egy házból a' más - fikba , a' kútból a' bazba , és a' bázból a' kútba , a' fen - való vékony éneklésről , a' vastagra , a' vastagról a' vékonyra , egy társaságból a' másikba , egy Uraságból a' másik Uraságba , a' mi basznunkra , és az egész Israélnek , a' ki - lakozik e' Tartományban , basznára . Mind ezeket pedig el - végezik a' szombatnak első vetsernyéjekor , az az : pénteken nap nyugat - előtt .*

Ezen estve, mikor el-végezvént a' Sinagógában való hönnyörgéseket házokhoz érkeznek, az Atyák, a' Fiaknak a' Mesterek Tanítvánnyoknak áldást ízoktak adni, és az után mindnyájan az asztalhoz ülven a' Tfelédes Gazda a' kenyérre, és borra bizonyos áldást mond, a' mellyet el-végezven, először maga, az-után a' többiek a' szenteltt pohárból egy keveflet fel áldoznak, a' kenyérből is hasonló képpen tselekedvén. Az-után nagy el-kézfített vatfóra következik. Az asztalra két kenyeret, egygyikét a' másikra ízokták tenni annak emlékezetére, hogy az Isten hajdan a' pusztában küldvén az égből mannat, azt Pénteken meg-duplázta a' jövődő szombatért, a' mellyen nem hullatott az égből mannat.

Más nap, az az: szombaton reggel, a' ízokott időnél későbbén fel-kelvén az agyból, a' Sinagógába-mennek, a' hol a' szombatnak dítséretére Zsoltárokba, könyörgésekbe kapván, közben-közben a' ízokott énekeket, és imadságokat elegyítik, s' minek előtte pedig ezek el-végeződgyenek, minden Szent hivatalokat, és a' Sinagógában ízokott méltóságos foglalatofságokat, úgy mint: a' Ládának, a' melyben a' Törvény könyve tartatik, fel-nyitását, annak a' Sinagóga közzepén-lévő Katedrára való fel-tevését, és a' több illyeséket, mint a' kótya-vetyén, annak, a' ki-többet ígér, pénzen, el-adják, hasonlóképpen egyéb szent szolgálatokat-is, az az: a' Próféták íráfinak, a' törvénynek azon napi leczkéjével egygyező része olvasását, és az ezekhez hasonlókat. Úgy hogy ez a' Zfidó Sinagóga igazán mondasék a' Simon vétkével szerzett pénzzel fen-állani, mikor ők pénzen el-adják azokat, a' mellyeket Szent dolgoknak lenni állítanak, el-végezven ófztán ezt a' Kotya-vetyét, és elé vévén a' Ládából a' Törvénynek könyvét, ha találkozik valaki, a' ki-veszedel-

mes nyavalyából ki-gyógyúltt, avagy hoszzas útazásából szerentséssén meg-érkezett, azokért hálakat adnak. Ezek-után az, a' ki a' könyvet kezében tartya, azt egy kevéssé fel-emelvén, a' jelen-valokat meg-áldja, fel-kiáltván: *Ez a' Törvény, a' melyet Moyses az Izráel Fiainak adott! Végre elé-hivattatnak ama hét Férfiak, a' kik a' Moses könyvének azon időre való letzkéjét olvasák. Ezek pedig választatnak a' Sinagóga elől-járójának akarattya szerínt, ha tsak valami Férfu gyermek nem születik abban a' hétben, mert akkor ezen gyermek Apjának vagyon hatalma a' maga jó Baráti, vagy Atyafiai - közzül választani azon hét Férfiakat. Ennek utánna-vetik a' Törvénynek akkor folyó letzkéjéhez illendő Próféta írásának olvasását; az után egygyik ama két Férfiak közzül alamisnát szokott nyujtani, külsőbb-külsőbb fele áitatos tselekedetekre, a' melyeket o'ztán az Énekes ki szokott kiáltani, mondván: *Ez az Ember ennyit ad erre a' jó tselekedetre az NN. Lelki idvösségeért; Ennyit ismét, más áitatos tselekedetre, NN. böldegülésért. Az-után könyörgéseket mondanak, a' Fejedelemért, vagy azon országért, a' kinek hatalma-alatt vannak, és imádják az Istent, hogy a' Fejedelem szívét, és az ő Tanátoslinak szívöket méltóztassék meg-lágyítani, hogy szeretettel, kegyelemmel, és Isteneissen bányék az ő hatalma-alá vettetett Zsidó Nemzettel. Ezeket el-végezván viszfza tétetik a' könyv azon helyre, a' honnan ki-vetetett, és így el-végeződik a' reggeli áitatosság; ki menvén a' Sinagógából, egy két jó Baráttokat meg-látogattyák, 's haza térvén az Asztalhoz ülnek, a' másodizori evéft azon móddal, és szer-tartással, a' mint oda fellyebb mondánk, el-végezván.**

Némelykor dellyest prédikáció vagyon, a' melly-után más szokott könyörgések következnek; ki vészik ujra a' Törvény könyvet, és elé-híván három Feriát ama hét-közzül, a' következő hétnek letzkéjét olvaftattják, ezt a' Sinagógában el-végezven, a' harmadik evéshez kapnak; onnét ofztán sétálni mennek. 'Sebjekben semmi ollyast nem visznek, a' mi vagy enni való volna, vagy pedig terhet, és nehézséget magában foglalna. Ha pedig éppen ezekre valami szükség'ük volna, derekára kötve hordozza azokat kiki, mert így mint egy öltözet gyanánt vagyon minden, sőt a' kezkenő - is.

Eftve-felé, avagy mint egy hat óra után egy fertály tájban a' Sinagógába öfzve gyűlnek, a' szokott estveli könyörgésekhez bizonyos letzkéket, és áldafókat tóldanak, és ezeket önként, és kész akarattal egy valamennyire tovább nyujtyák, mivelhogy azt tartják, hogy a' pokolban szenvedő Zsidóknak Lelkei, valamedig a' szombati Inneplés hallad, minden kinoktól megszűnnek, és könnyebbűlnek. Azért - is boldogoknak lenni allittyák azokat, a' kik pénteken estvélre meghalnak, mert nagy kinoktól szabadúlnak meg. Ezekhez adnak egy külön-való magános könyörgétskét, és ebben fen-fzóval híviák *Illyést*, minthogy el-hitetik magokkal: hogy *Illyésnek* a' várván-vártt *Messsiájjal* szombaton estve kellett el-jöni. Onnét haza érkezven a' lámpáft leg-alább két méts-bélre meg-gyujtyák. És egygyűtt a' törvény szokása szerint meg-fizentelt jó illatú fű fizeszámokkal, és borral magokat meg-frisétik, amazoknak ugyan szaglásával ama vezeték léleknek eltűnésével meg-badgyadott test'ket fel-éllesztik, imezt pedig az örömnak, és vigaságnak jelenségére ki-öntik.

Es

És uira áldásokat mondván, el-végzik az Innepet, és egy másnakviszontag jó hetet kívánnak.

TÁFOLÁS.

Valamint a' Farizéusok az ő kép-mutatásoknak ki-jelentésére, a' mint a' Szent Írás taníttya: *Ki-ízeleztették az ő emlékeztető bányájakat, meg öregbítették az ő perémeket.* a) Éppen úgy, és nem különbben tselekezik mostani időben a' Sinagóga-is. Mert, meg-felzatatván, a' Sz. hitnek világától, és minden Istenes tselekedetektől, magát a' szombat leg-tökéltebb meg-szentelőjének mutogattya. De, valamint hogy nem mind arany az, a' mi fénylik; így a' Zsidók sem azért tartják meg egyedül a' szombatot, hogy ez által az Isten parantsolattyának engedelmeskedgyenek, hanem azért, hogy az ollyatin henyelő Inneplés igen alkalmas a' nyugodalmat kívánó Emberi testnek; mert, ha az Isten parantsolattya be-töltésének indulattyából tennék azt, hasonló szorgalmatossággal, a'mint meg-ülik a' szombatot, meg-üllenék valóban, és meg-tartanak az Istennek többi parantsolatit-is; de itten ellenkezőt tapasztalunk ő benne. Így napról napra láthatjuk, hogy ama temérdek fok parantsolatokból, a' kiket ki adnak a' Rabínusok, igen kevés vagyon, a' mellyeket meg tartanak a' Zsidók. De amaszt, ugymint: frissen lakozni, és ugyan még háromszor-is napjában, az az: szombatnak Innepén, nagy szorgalmatossággal praktikállyák a' Zsidók, nem azért, hogy az Istentől parantsolva ilyen formán volna, hanem inkább azért, mert ezt önnön maga-is

T 2

az

az ilyenekre könnyen hajlandó emberi természet örömeit fogadja. Szünyennek meg- tehát a' Zsidók torok- táva azzal dítsekedni, hogy ők az Isten törvényének szorgalmatos meg tartói legyenek, ha jól meg- vizsgálják, magok- is meg- fogják tapasztalni, hogy ez nem igaz meg- tartása legyen az Isten törvényének, hanem tisztádon, tsupa, észtelen bűbájoság. Mondd- meg kérlek, hol vagyon meg írva, hogy egy testnek szombaton két Lelke legyen? ha az örök kárhozatra ítéltetik valamelly Zsidó a' dolog- tévő napon el- követett bűnéért, vallyon az ő szombati lelke a' Paradisomba megyen? Avagy az- is a' Pokolra vettetik? hat napokig a' hét közben hol nyugszik ez a' Lélek? honnan ugrik elé, mikor a' Zsidó testet meg- szállja? melly időben teremtetett? mert nem vélem, hogy még a' gyermekeknek- is volna ilyen kettős Lelkek, minthogy azok semmit sem tudnak még a' szombat- felől. Ha mind ezeket jól meg- vizsgálándja a' Zsidó, meg- fogja nem ketelkedem, tapasztalni, hogy ez nem egyéb, hanem sültt észtelenség, és a' tudatlan Rabinusoknak találmánnyok legyen.

De imé a' Zsidóknak a' Keresztyének ellen- való morgolódások! Nyilván vagyon (ugy mondják) és nem- is szükséges azt más erősséggel támogatni, hogy a' szombatnak meg- állása a' tiz parancsolatnak erkölcsi törvénye közé számláltatott- legyen, de ezzel sem mit sem törődve, a' Keresztyének azt meg nem tartják. Hogy itten a' Zsidóknak szájajokat bé- dugjuk; mutassuk meg- mi azt, hogy az áldott *Messias*nak el- érkezése- után ezen Inneplésnek Vasárnapra kellett- által- vitetnie, és következendő képpen hamis, és helytelen az az Inneptartás, a' mellyet a' Zsidók a' hetedik napon tselekesznek, igaz pedig, jó, és helyes, a' mellyet a' Keresztyénség tart az első napon. Meg- kell azért tudnunk, a' mit Angyalj Doktor

tor Szent Tamás tanít: a) hogy a' szombat napi parantfolat fokát különböz a' többi parantfolatoktól; mert ez rész szerint az erköltsöket, rész-szerint pedig a' Tzerémoniákat illette. Erköltsi, és állandó parantfolat ez annyiban, a' mennyiben parantfollya, hogy egy hétben egy napot az Istennek szenteljük, a' mennyiben parantfollya pedig az illetin ünneplésnek inkább a' hetedik napon, hogy sem más valamelyikén-való megtartását, annyiban a' szokált, és Tzerémoniát illeti, és ezen részéről el-töröltetett, a' mint meg-fogjuk látni.

Négy okát találom, a' melyekért az Ur Isten az Izraél Fiaiak ezt a' parantfolatot adta; először: hogy ennek meg-tartása-által szüntelenül meg-emlékeznének arról, a' ki az eget, földet, és azokban mindeneket teremtet, és a' 7dik napon munkájától meg-füsznt. b) másodszor: Hogy meg-emlékeznének az ő Egyiptomból-való ki szabadulásokról, a' hol sok esztendőig szolgáltanak. c) Harmadszor: hogy ez az ünneplés jelül lenne a' Zsidóknak, hogy ők minden Nemzetségek közül az Isten népévé választattak, valamint az a' nap a' többi napok között ki-választatott. A' mint írva vagyon Moyses második könyvében ezen szókkal: d) *Meg-látsátok, hogy az én szombatomat meg-örizzétek: mert jel közötttem, és közöttetek a' ti Nemzetsegekben: hogy tudgyátok, hogy én az Ur, a' ki titeket meg-szentellek.* Végre negyedszer: hogy meg-nyugodnának az Izraél Fiaiak Fiai, és a' Leányai, szolgálai és szolgálói, Barmai, és a' Fővevények, a' kik az ő kapujokon belül vannak. e) Ezek így léven, meg kel-vallani; hogy a' Keresztyének sem-

T 3

mi-

a) 2. 2. 9. 121. A. 4. 2. 1. b) Gen. 2. 3. Exod. 20. 11.
c) Deut. 5. 15. d) Ezod. 31. v. 13. e) Exod. 20. 10.

mi képpen sem kötelesek, a' szombatnak, úgy, mint szombatnak meg-tartására, mivelhogy ez a' parantsolat ezen részéről, a' szokást, és Czerémóniát illette, megszűnt küvetkezendő-képpen az óhajtott *Messziás*nak el-jövedele-után, a' mint ki-jelentette maga az Ur Isten *Jeremiás* szája által, mondván: a) *Imé el-jönek a' napok, úgy mond az Ur, és nem mondják többé: Él az Ur, a' ki az Isráel Fiait ki-hozta Egyiptus földéből.* Közönséges tanítárok pedig még a' Zsidóság Mesterinek-is, hogy az Isráel Fiainak Egyiptomból való ki szabadulásokát illető parantsolatok-közzül tsak egynek sem kell megmaradni a' *Messziás*nak el-jövedele-után, és, mivelhogy a' szombat a' többi okokon kívül az Egyiptomból-való ki szabadulásnak emlékezetére-is rendeltetett, a' mint elébb láttuk; ezen részről meg-kellett neki szünni, és Vasárnapra által vitetni, a' mellyen az Emberi Nemzet váltságának ama rettenetes titkát üllyük, és szentellyük. Meg-szűnt hasonló-képpen azon okból-is, hogy különböztető jelül rendeltetett a' Zsidók, és egyéb Nemzet-ségek-közzött. Mert a' *Messziás*nak el-jövedele után b) nintsen különböztetés a' Zsidó, és a' görög, vagy más pogány közzött: mert ugyan azon egy Urok vagyón minnyájoknak, és egy-aránt mindnyájan a' Krisztusnak követésére, és az igaz hitnek fel-vételére hivattatnak. De:

Ujra sürgetnek bennünket a' Zsidók, meg-akarván annak okát tudni, hogy ugyan miért vitetett-által vasárnapra a' szombatnak szentelése? Minek-előtte én ezen kérdésre meg-felellyek; ki-kérem a' Zsidóktól azt hogy világosan mutassák meg-nékem: ha ugyan az a' nap,

a) Jerem. 23. 7. b) Rom. 10. 12.

nap, melyet ők szombat gyanánt üllenek, valóban hetediké a' természetnek kezdetétől-fogva, a' mellyen az Isten meg-szünt a' munkától? Tudva vagyunk nálunk, hogy a' szombat ülléséről-való parantsolat meg-újított, és a' Zsidóknak, minek utánna az Egyiptombéli szolgálatból ki-szabadúltak-vólna, újra adattatott-legyen. Nem bizonyos pedig, ha az az első, szombat, a' melyet ők üllöttek a' puszttában, meg-egygyezette' ama világ teremtetésének hetedik napjával, mikor az Ur Isten meg-nyugodott minden ő munkájától? Olvasfuk ugyan Moyses 2. Könyvében: a) hogy az az első szombat, melyet a' Zsidók a' puszttában üllöttek, hét nappal utóbb esett, hogy sem az Isten először mannát adott volna az Égből, de innét ki-nem hozhatni csak vékony fajdítással-is, hogy ez a' hetedik, nap a' világ teremtetéséhez képest-is hetedik lett-vólna, mert az a' nap, ha éppen hetedik nem vólt-vólna is, de ugyan a' héjjával emlékezetet tehetet a' meg nyugovásban, mind a' világ teremtetéséről, mind pediglen egygyütt az Egyiptomi szolgálatból való ki-szabadulásról. Sőt nem köz, és alá-való erányozást fajditok a' Szent Írásban, a' melyből helyessen, és igazsággal ki-hozhattuk: hogy az az első szombat, melyet a' puszttában üllöttek a' Zsidók, nem egygyezet-meg a' világ teremtetésétől való szombattal, hanem a' mannának Égből-való le-hullásával, a' melly manna hogy vasárnapon hullott-vólna ki-nem tetszik, és következendő kepen innét ki-nem vehettyük, hogy az a' szombat (vagy nyugodalom napja) a' mannának Égből-való hullása után éppen hetedik nap lett-légyen; Mert azt olvas-

olvassuk Moyfes könyvében : a) Hogy az Isten a' morgolódo Zsidóknak előtte való napon adott eledelükre fürjeket , más napon reggelre pedig mennyei kenyeret , vagy-mannát. Hallyad az Isten szavait : *Hallottam az Israël Fiainak morgolódásokat , Szólt nekik : Eftve buft éfzték , és reggel meg-elegettek kenyérral. És meg-tudgyátok , hogy én vagyok a' ti Uratok Istenetek.* Ezen szókat : *Eftve buft éfzték.* A' Zsidó betű így mondja-ki : *B n-haarbaim.* az az : *Eft-közben , dellyest ;* Vannak egyeb-eránt híres Rabinusok , a' kik ezen szók által azt az időt jegyeztetni mondják , a' melly vagyon déltől fogva nap-nyugatig. R. *Kimchi* a' Zsidóknal nagy hite-lű , és híres Sz. Írás magyarázó Doktor-is ezen szó-kat *est* közben úgy magyarázza , a' mint mi eléhozánk. Mikor ama Moyfes 2dik könyvéből való tikkelyt , és áldozza azt *eftvére az Israël Fiainak egész sokasága.* Zsi-dó módra : *est-közben ,* vagy *dellyest.* Így tolmátsol-lyá : Ezen szók által : *Eft-közben : érteni-kell azt az időt , mellyen a' nap nyugtára banyatlík , mondatik pedig : Est-közben mert a' napnak két Esete vagyon , eggyik : mikor a' nap délről kezd bajlani , másik ; mikor éppen el-banyatlík ; avagy el-nyugfak , az az idő tehát , a' melly az eggyik , és másik Eftve , avagy nap-Esete-közben vagyon , breattatik Eft-közben k. Eddig Szól *Kimchi.* Ennek a' Sinagóga fő Emberének értelme-szerint tehát kinszerítettnek meg-vallani a' Zsidók : hogy a' fürjek a' manna le-hullása-előtt-való napon dél-után jöttek ; ezt azért funda-mentomúl vetvén , azt mondom : hogy az a' nap , a' mellyen az Égből a' manna le-hullott , nem lehetet a' Vasárnap , és következendő-képpen amaz ő-utánna
kö-*

következett hetedik nap sem volt Szombat ; mert a' Zsidók meg-ölték , és sütötték főzték a' fürjeket , és meg-elégedtenek azokkal a' mannát meg-előző napnak *Est-közében*. Bizonyos dolog pedig az , hogy ha szombat lett-vólna , (a' mint annak kell-vala lenni , ha a' követhazendő napon , a' melly az ő ertelmők - szerínt Vasárnap volt , hullott a' manna) meg-nem ölheték , sem a' meg-evésre el-nem készíthették vólna a' fürjeket , mivelhogy szombaton tiltva vannak az illyetn munkálkodások , a' mint oda fellyebb láttuk. Azt hozom ki-ebből tehát , és bé fejezem : hogy a' fürjeknek napja nem volt a' szombat , sem pedig a' mannának az égből-való hullása napja nem volt a' Vasárnap , és így ama hetedik nap-is , mellyen a' Manna hullása-után szentelték a' Zsidók a' pusztában a' szombatot , nem volt az világ teremtese után való hetedik nap , hanem más nap , a' melly egyedül *Szombatnak* , az az : *nyugodalom* napjának hivattatott. Jól tudom , hogy voltak némelly Rábinusok , a' kik amaz *Estve-közt* arra az időre magyarázták , a' melly folyik a' nap-nyugat-után az igen setét étszakáig , de kereffennek ám-bátor ! útat , módot az el-Szaladásra , a' mint nekik tétztzik , de inokban az igazság , és végre-is képtelen kellelten meg-kell-vallaniok ; hogy a' Szombatnak meg-tartása nintsen szükség-képpen egybe-tíftolva a' Világnak teremtesétől-fogva-való hetedik nappal. A' mellyet tovább világosan a' magok tudománnyokból-is meg-mutatok. Mert meg-vallyák közönségesen a' Sinagógának Tánitói azt : hogy ha az útban-lévő Zsidó nem emlékezik reá többé , hogy melly napon indúlt-meg házától , azt sem tudja , hogy , mikor fog lenni a' szombat , és annak meg-tudakozásában sem talál semmi módot-is , meg-akarná mind a-

zon-által szentül tartani a' Szombatot. Ez az utazó Zsidó számlállyon hét napot attól-fogva, a' mellyen hibázot, és szünnyék-meg a' hetedikben minden szolgálai munkától, és azt a' napot úgy üllye-meg mint a' valóságos Szombatot. Nyilván vagyon tehát, hogy ez a' parantsolat a' Rábinusok tanítása-szerint-is olyan, a' mellynek meg-tartását által tehetni, és meg-engedhetni azon a' napon-is, a' melly nem hetedik a' Világ teremtésének kezdetétől-fogva.

Ez hasonlóképpen az értelme, és tanítása R. Majmonidesnek - is. a) *A ki (ugy mond) a' pusztacon utaz, és nem tudja mellyik légyen a' szombat, számlállyon hét napot attól fogva, a' melyben el-vétette a' napok mi-voltát, és szentellye-meg a' betediket.* Nem különbben Szól R. Káro József-is. b) *A' ki a' pusztacon jár, és nem tudja, mikor léfzen a' Szombat, számlállyon hét napokat attól fogva, a' mellyen véli, hogy hibázot, és szentellye-meg a' betediket.* Szabad tehát a' Zsidóknak más napon-is Ünnepleni a' Szombatot. De:

Hogy igyenessen meg-felellyünk, és eleget tegyünk a' Zsidóknak ezen új ellen-vetésökre, azt kell-mondanunk: hogy azért vitetett-által a' szombati Inneplés inkább vasárnapra, mint sem más hét-közi napra, mert a' Vasárnap az új testamentomban szentebb, és nagyobb tekintetre méltó nap, mint sem volt a' szombat az ó Testámentomban. mivelhogy, valmint szombaton végezte el-az Ur Ilten az egész világ teremtésének munkáját, úgy Vasárnapon végezte-el a' mi válttságunknak munkáját, és kezdetét adta a' mi meg-újulásunknak, és halhatatlan örök életünknek az áldott

Mef-

a) De leg. Hebr, Sabb. c. 2. §. 22. b) L. Sulchanch. de Sabb. N. 344.

Messziásnak fel-támadása-által, és, mivel-hogy fellyebb-
való a' meg-váltás, mint sem a' teremtés, azért akarta
az Úr Isten: hogy az a' nap szenteltetnék, a'
mellyen fel-támasztotta halottaiból a' Messziást; el-küldötte
az Apostolokra a' Sz. Lelek; Egy szóval: bé-
tellyesítte az Emberi Némzetség meg-váltásának Tit-
kát.

Meg-tartya tehát a' Keresztyén Anya Szent
egy ház, és ünnepli a' Szent Szombatot, a' melly
nem egyebet jegyzet, hanem nyugodalmat azon a' na-
pon, a' mellyen nagyobb illendőséggel meg-eshetik,
nem ugyan azokkal a' búhajósággal, mellyeket a' Si-
nagóga tselekezik, hanem meg-jelenvén a' Sz. Misé-
nek rettenetes, és titkos áldozattján, és meg-halga-
ván az Istennek igéjét, meg-szünik tellyességgel, és
meg-nyugszik a' Szolgai munkától, egy szóval: tartya
tökéltelesen kép mutatás, és maga-hányás-nélkül az
Istentől a' Sz. Apostolok-által neki adatott parantsola-
tot. De

Ujra ostromolnak bennünket a' Zsidók, mond-
ván: Nem de nem meg-parantsolta világos szókkal
maga az Úr Isten, hogy semmit *se süssenek szom-
baton? a) Se tüzet ne gyujtsanak semmi lakó helyeikben szom-
bat napon az ő Hívei*; De a' Keresztyének ezzel nem
gondolván, minden Lélek ismeret furdalása-nélkül sü-
nek, főznek, és el-készítik szombaton a' mire szük-
ségök vagy on ebédjeken, vatsorájokon. Ezt hánnyák,
vetik ugyan szemünkre a' Zsidó Tanítók, de haszon-
talanul. Mert, ha meg-engedgyük-is azt, hogy ez
valóban Isteni parantsolat volt, de vége vagy on ennek
a' Messziás el-jötvetele-után, a' mikor immár a' Ke-
resztyén

refztyén hivek semmi képpen sem köteleztetnek emlékezetet tenni azokról a' hajdan, úgy mint még az Egyiptomból - való ki - jövéskor el - vett jó téteményekről, a' mint nyilván ki - mondotta ezt Jeremiás Próféta szája - által maga az Ur Isten : a) *Ime el - jönek a' napok, úgy mond az Ur, és nem mondják többé : El az Ur, a' ki az Isráel Fiait ki - bozta Egyiptus földéből.* De mostan a' Keresztyének az Ur Istennek ama jó téteményéről emlékeznek, a' mellyet a' JESUS Krisztusnak halála által vettek; tudni - illik : az örök haláltól való megszabadulásnak jó téteményéről, a' mint majd ez bevébben ki - fog - tetszeni. Azonban, mivelhogy ez a' tilalmazó parantfolat, ugymint : hogy ne süssenek, főzzenek, sőt tüzet se éllezfízenek szombaton, adattatott a' Zsidóknak, emlékezetére ama jeles, tsúdálatos jó - téteménynek, mikor a' pusztaiban mannat hullatott nekik az Égből az Ur Isten, és meg - parantfolta, hogy annyit szednének, a' mennyi elégséges volna egy napra, a' hatodik napon pedig két annyit készítenének, mert Szombaton nem találhattak; A' Törvénynek sérelmenélkül sütnék, főznek tehát a' Keresztyének, a' mire szükségök vágyon a' magok új Szombattyokon, mert a' manna hullásáról nints ma emlékezet.

A' mi illeti a' Rábinusoknak ama vezeték, és szombati Lélekről való esztelen tudományokat, azt ők éppenséggel nem tagadhatják, hogy ez az ő önnön magok éretlen költeménnye legyen. Mert a' *Talmudban* két különös helyen - is elé - hozatik ez a' tudomány. És először ugyan b) ezen Szókkal : *Monda a' Lácibis Fia Rabbi Simeon : Egy lélekkal többet adott az Isten az Embernek a' szombat első vetsernyéjekor, a' melly*
Lé-

Lélek ofztán el-enyészik , mikor a' Szombat el-vegződik. Az után más helyen azt parantsóllyák a' Rabinusok: a) hogy ha valaki böjtölni akar , böjtöllyön hétfőn , kedden , szerdán , és Tsütörtökön , nem pedig , pénteken , Szombaton , vagy Vasárnapon. És a' pénteki böjt ugyan meg-vagyon tilttva , ugy mondják , a' következő Szombatnak tisztelségeért , Miért vagyon pedig egygyütt meg-tilttva a' vasárnapi böjt-is , azon helyen azt mondja R. Jochánán: a' Keresztyéneknek szerelméért. Ugyan azont tanította R. Salamon-is mondván : mert a' Keresztyének azt a' napot Ünneplik , és így , hogy ezeknek haragjokat magokra ne gerjeszszék , vasárnapon ne böjtöllyenek. Utánna veti a' Láchis Fia Rabbi Siméon: Azért a' fellyül való második Lélekért , a' mellyel az Isten a' testet Szombaton fel-ékesíti , tilttva vagyon a' Szombati böjt-is. Ezekből nyilván ki-tettségik tehát , hogy a' Zsidók tudománnya légyen az : hogy az Embernek Szombaton két Lelke vagyon , Ezt világosan ki-nyilatkoztatta R. Abraham. Ama Tzerorha , mor : az az , Myrra Kötése névű Könyvében ; b) magyarázván Moyse 1. Könyvének 2. részét : Meg-Szentelte (ugy mond) az Isten a' Szombatot , adván egy lélekkel még többet az Embereknek. Világosbban ki-fakasztotta ezt R. Bar Aser Jakob , a' ki-fejtegetvén Moyse 2dik Könyvének 3dik részét. c) Kerék szóval ki-mondja : Hogy két Lelke vagyon Szombaton minden Embernek.

Nagyon szégyenlik a' Zsidók , mikor hallják , hogy az ő illetin esztelenség'k tudva vagyon a' Keresztyéneknél ; a' honnét-is , noha ők ezt magában igaznak tartják , és halgatóiknak a' meg-tartásra eleikbe ad-

U 3

ják ,

a) Tract. Tahamit. C. 4. b) Cap. 3. pag. 3. c) L. Bazarurim.

ják, mind azon által, mikor szemökre hánnyák ezt nekik a' Keresztyének, más, főkkal különbb értelemre tfigázzák a' Rábinusoknak szavait. Mert azt mondják: hogy, mikor a' *Talmud* követő Rábinusok azt tanítták, hogy minden Zsidónak szombaton *Jetherah*, még egy Lelke vagyon, nem azt tészen, mint ha egygyütt több Lelkök volna, hanem, hogy azon a' napon az ő Lelköknek némű némű fel-magasztaltatása vagyon, mivelhogy különösen, és nagyobb figyelmetességgel foglalatoskodnak akkor az Isteni szolgálatban, mert ez meg-történik a' Keresztyéneken - is, mikor nagyobb buzgósággal ferénykednek az aitatosságnak tselekedetiben. Jer azért! Kerefsük-fel ezen szónak igaz értelmét. Először-is: bizonyos, és minden kétség-kivül való dolog az, hogy ez a' Szó: *Jether*. Zsidóul bévelkedőt, felettebb-valót jelent. De ámbár azt megengednök-is, hogy valamelly fel-magasztaltatást, és nagyobb karba-való fel-emeltetést jegyezne, a' mint a' Zsidó *Lexicon*-is meg-vallya; Azt kérdem az ellenkezőktől, miben áll az a' fel-magasztaltatás, és nagyobb karba-való fel-emeltetés, a' mellyel ékesítetek a' Lélek szombati napon? talám ezen Szombati Innepnek szorgalmatosabb meg-tartásában, a' mellyen meg-szaporítatnak mind az imádságok, mind pedig a' más jószágos tfelekedetek? Erre én tehát azt mondom, a' Húsvéti, Pünkösdi, Sátorok, és Trombiták ünnepin, és egy szóval minden fő ünnepléseken-is a' Zsidóknak két Lelkök vagyon, és főkkal nagyobb okból, mint sem szombaton, mivelhogy azokat nagyobb figyelmettséggel, és buzgósággal üllik-meg a' Zsidók mint a' szombatot, azért tudni illik: mert ritkábban esnek-meg, de, mind azon által köz értelmők a' Rábinusoknak, hogy azokon az Innepeken nintsen nekik két Lelkök. Azonban:

Lé-

Lépünk közelebb a' Zsidóknak eléb - említett szokásokhoz. Mikor osztán el - végezik a' szombati Inneplést a' Zsidók, a' Rábinusoknak törvényre szerint szagolni szoktak Czedrus - fát, virágokat, jó - illatú fűszerfűszármokokat; ha kérdezed, mi oka légyen ennek a' szagolásnak? azt felelik: hogy ők ezt tselekszék ama *jetherah* léleknek el - távozása - miatt igen meg - bádgyadtott testüknek meg - ujjítására, 's meg - erősítésére. Itten azt kérdem én: vallyon ez által a' *jetherah*, avagy toledalék lélek - által nem értenek - e' mást, hanem a' Léleknek valamelly *excellenizációját*, fellyebb - hatóságát, a' mellyel bévelkedik szombaton? ha úgy vagyon, ki - kérem, mutassák - meg nékem, hol lehet azt fel - találni, Hogy azt a' Lelki tökéletessébséget, és fellyebb hatóságot, a' mellyet a' Lélek az Isten törvényének szorgalmatosabb meg - tartásával nyer, mihelyest vége vagyon a' szombatnak, ujra el - veszi az Isten? a' mint a' *Talmud* taníttya, hogy ez a' Lélek a' Szombat - végével eltűnik, el - enyészik. Azon - kívül; mi közü lehet a' lelki tökéletességnek, és buzgóságnak a' Czitrus - fával, virágokkal, jó illatu balsamom - szaggal, fű - szer - szármokkal? Valóban nagy ereje vayon ezeknek az illatoknak, a' mellyek helyre állíttják a' Zsidók testébe annak a' tökéletességnek fogyatkozását, a' mellyet ama vezeték Léleknek el - tűnése okozott.

Méltó itten elé - hoznunk azokat, a' mellyeket erről a' vendég Lélekről tanít az olasz országi Zsidóknak Bononiában ki nyomtattatott *Rituáléjok*, *Miért áldatnak*, és szenteltetnek - meg (ugy mond) a' jó illatu fűszerfűszármok, és egyebek? *Azért*, mert szombaton két Lelke vagyon az Embernek, és a' második hívattatik *Jetherah*nak, és, mikor el - múlik a' szombat, ez el - vitetik, és a' test meg - erotelenedik, el - lankadva, és bádgyadtan marad, innét szük.

Szükségesek az illyetin jó illatok a' tesznek meg-frífsítésére. A' tisztulásoknak napján nem jó-el ez a' második Lélek, mert bójtölnek akkor, és innét nem-is szagollyák a' fűszer-számokat. Eddig szól a' Rituálé, mondgyanak tehát, akár mit tetszik, és szépítsék a' dolgot a' Zsidók, soha el-nem hitethetik velünk, hogy ők a' két Lélek-által tsak a' Lelki tökéletessébséget értsek.

Könyörög-*vala* hajdan *Eliseus* *Illyés* *Prófétának* ezen szókkal: a) *Kérlek, legyen én-bennem kettős a' te lelked. A' mint írva vagyon Királyok 4dik könyvében; de soha sem könyörgöt két Lélekért, hanem kettős erejű lélekért, tudni-illik: A' jövendő mondásnak, és tsudatételeknek ajándéká - ért. Mikor tehát Jetherab Lelket mondottak a' Rábinusok, betű-szerint értették ők azt, 's nem pedig a' mint a' Zsidók tsavargani kívánnak; hogy azt a' gyalázatot, és szemre hányást el-kerülhesék, a' mellyet a' Keresztyénektől, (a' kik az ő esztelenségöket jól tudják) szenvednek.*

Nem tsak a' *Rituálé* pedig, és a' *Talmud* taníttyák ezt a' tévelygést, hanem ugyan azt foglallya magában, és taníttya *Baalaturim*. A' mint immár láttuk. Így szól hasonló-képpen egy *Tania* névű, és a' Zsidóknál nagy betűs Tanító-is, ezen szókkal: *Miért szagollyuk, a' szombatot el-végezván, a' jó illatú fű-szer-számokat? azért, mert két Lelke vagyon szombaton az Embernek, és, mivelhogy el-végeződván az Innep, el-vitetik tőle az egy-egyik lelke-is, igen bádgyadttan marad. Egy scibole alexet nevezetű könyvben ezeket olvassuk pag. 17. Magyarázzák ennek okát a' mi böl dog emlékezeitű Rábinusink, és azt mondják: hogy szombaton az Embernek két Lelke vagyon, a' kiknek egygyikétől meg-fosztatik az Innepnek elmü-*

műltségével; a' bonnet-is igen illendő, hogy ezen léleknek el-
vezetésével meg erőtelenedett, és bádgyadott test a' jó illa-
tú fűszerzámokkal, 's virágok-szaglásával meg-frisfítessék,
's helyre állítsassék. De félre téven mind ezeket, ha a'
Zsidók ama vendég lélek-által ertenék a' nagyobb buz-
góságot, és Lelki tökéletesebbséget, vallyon hol, és
mikor mutatnak nagyobb aitatóságot, mint a' tisztulá-
soknak napján? Akkor 24. óráig, és tovább-is böjtöl-
nek, a' Sinagógában szüntelen imádkoznak, el-hitetvén
magokkal: hogy ezen a' napon minden bűnöknek tel-
lyes botsánattyát nyerik, magokat meg-mossák, a' Rá-
binusok-által ostromoztattyák. Mind azon által ennyi jó
tselekedetekkel, fürödésekkel, böjtölésekkel, verettetések-
kel sem nyerhetik meg, (a' mint az egész Sinagóga
meg vallyá) azt a' vezetéik lelket; értik tehát ezen a'
Jetherab léleken, valóban a' két lelket, és nem az egy-
nek tökéletesebb karba-való fel-emeltetését.

Azonban a' Zsidóknak semmit sem hoz a' kony-
hára még ama feletetők-is, mikor a' magok tévelygés-
öknek erősítésére azt mondják: hogy ama szó Jether:
nagyobb tökéleteseget jegyez. Mert, azon-kivül,
hogy ezt a' különös tökéleteseget abban a' Szombati
Lélekben meg-nem mutathattyák, a' mint eddig meg-
láttuk, Itten nyilván meg-mutattyuk mi azt: Hogy
ez a' szó Jether gyakortább jegyez felettébb-valót, és
hátra maradottat. Így Mikéás Prófetánál írva vagyon:
Vejther Ebbav. És az ő Attyafiainak maradéki meg-tér-
nek. Esdrás, vagy Nebemiás Könyvében olvasuk:
Ülejether ojevenu. És a' több Ellenségink. Jób Könyvé-
ben így irattatik: Vajthram achlab. És azok maradékis
X
meg-

meg-emészte a' tűz. Moyses a' maga 5. Könyvében így jövendől: *Uvejetber Banav.* Irigykedik a' Fiainak meg-maradott busokért. *Joél* Prófétánál az vagyon írva: *Vejether Haarbeb.* És a' Sáska maradékját meg-ölte a' tse-re-bogár. *Birá* Könyvében olvassuk: *Jether Haam.* A' több Sokaság pedig mind térd-bajtra ivott. Végre ezekhez hasonlót találunk *Isaiás* Prófétánál-is: *Jether Sche-notai.* Keressem esztendőimnek maradékját. Ezeken fellyül visgáld meg-Buxtorfiusnak *Zsidó Lekszikonnyát*, a' ki a' *Jether* szót így tolmátsollja: Bőség, fellyül-balladó-ság. És ennek világosítására a' Talmudból elé-hozza *Hajthalo jetherah.* Ha valami fellyül valóság lépzen benne; példának okáért: felettebb, és ez illendő Számon fellyül-való tagja, több keze-vagy lába ujjja. Ne szégyenlye tehát a' Zsidóság meg-ismérni a' maga fogatkozását.

A' ZSIDÓKNAK ESZTENDEJÉRŐL, HÓ- NAPIRÓL, ÉS AZ UJHÓLD INNEPÉRŐL.

Két-felé osztják, és meg-különböztetik a' Zsidók az esztendőt: Egygyik ő nálok szent, a' málik pedig közönséges, vagy polgári esztendőnek hivatik. A' Szent Esztendő rendeltetett az Inneplésekre, és egyéb Isteni tiszteletet illető dolgokra, el-kezdődik pedig, mikor tavaszszal az éjj a' nappal meg-egygyez, avagy *Nisan* havában, melly böjt-más havával, és némelykor Szent György havának valamelly részével a' hold ujjulásának különbsége-szerint egygyütt jár. A' közönséges esztendő pedig, a' melly azért mondatik közönségesnek, mert

Deut. 28. 56. Joél. 1. 4. Judit. 7. 6. Isaia 38. 10. Lexi-con, Rabbin. pag. 999. Talm. Tract. Kiduschin, p. 25.

mert az adások, vevések, vásárlások, kereskedések tartatnak abban. Ez vészi kezdetét az ősi équinoktziomtól, éjj, 's nap egygyezésétől Tisri havában, a' melly egygyez Sz. Mihály-havával, és olykor Mindszent havára-is által-mégyen a' holdnak ujúlása-szerint.

A' Zsidó esztendő közönségeffen foglal magában tizen két hólnapot, és némelykor tizen hármat-is; ennek pedig az az oka; mert a' Zsidók a' holdnak járása szerint számlállyák az esztendőt. A' hónap pedig 29. napokból, és 12. órákból áll, mert ennyi idő folyik el a' holdnak egygyik ujulásától-fogva a' másikig; a' honnét-is minden hónapban változtatva 29., vagy 30. Napokat számlálnak, mert az egy hónapnak említett tizen két órai, a' következő hónap tizen két óráival egy egész napot téfznek, és mindenkor harmadik esztendőben egy hónapra szaporodnak, és ez közbevetett-hónapos esztendőnek mondatik, avagy a' kinek tizen három hónapja vagyon, hogy, az esztendőnek forgása a' napnak járásával egygyezzen. És mivelhogy ezt a' hólnapot az *Adár* hava-után helyhezteszik; *Veaddár* az az: második *Adár* havának nevezik. A' Zsidóknak pedig mostani hólnapjai ilyen renddel vannak.

1. Tisri	30. napos Sz. Mihály havával egygyez.
2. Marchesvan	29. napos Mind Sz. havával egygyez.
3. Kisleu	30. napos Sz. András havában esik.
4. Tebhet	29. napos Karáston hava ujjával kezdődik.
5. Schevat	30. napos B. Afzszony havával egygyez.
6. Adár	29. napos Böjt-elő-havával egygyez
7. Nisán	30. napos böjt-más havával egygyez
8. Igar	29. napos Sz. György havával egygyez
9. Siván	30. napos Pünköft havával egygyez

10. Thammuz 29. napos Sz. Iván havával egygyez
 11. Abh 30. napos Sz. Jakah havával egygyez
 12. Elul 29. napos Kis - Aszony havával egygyez.

Némelykor a' Zsidók inneepelni szokták a' hónapnak kezdetét, két napot az Isteni szolgálatban töltvén, az el-múltt hónap utolsó, és a' bé-jötnék első napját meg-ülik, és azon a' Sinagógában hosszú imádságot nyújtanak.

Szombaton este a' hód njjúlása-után szamáfsán egybe gyűlnek valamely ollyas helyre, a' honnan a' hódot jobban meg-láthatták, és ottan a' hódra fzegezett szemekkel különbb-különb-féle áldásokat mondanak, hálát adván a' felséges Istennek, hogy a' hódot teremtette; És háromszor az ég-felé fel-ugranak, mintha a' hódot el-érni akarnák, inondván: *Valaminthogy mi fel-ugorván, téged el-nem érünk, úgy, ha rednk robannak Ellenségink, balzontalan legyen az ő igyekezetök.* Ezt mondván, oltán, még némelly imádságokat hozzá adnak, és egy mátt barátságosan közzöntvén, véget vetnek dolgoknak. Hogy ha pedig ezt az áitatótságot valamelly nagy, és törvényes okokból el-nem végezhetik, a' hódnak töltie-elött-való valamellyik napra által vízik azt.

El-nem halgathatom itten a' Rábinusoknak amaz átokra méltó tanításokat, a' melyet a' Talmudban tanítanak, mondván: a) Hogy kezdetben az Isten a' hódnak a' Nap fényességéhez hasonló fényességet adott, de az után a' hódnak fényességét meg-tforbitotta; meg-ismérvén azonban a' maga vétjét az Isten, a' Zsidóknál instált: hogy ezek nyujtsanak ő érte áldozatot, hogy
 meg-

a) Talm. Tract. Cholin. C. 3.

meg - nyerhesse el - követett bűnének bótánattyát. Imé a' Talmudnak önnön szavai ! A' Pazzai fia Rabbi Simeon írja : Ez (ugy mond) az : A' mi irva vagyon Moysesnek 1. Könyvében : a) És alkota az Isten két nagy világositót ; És az - után hozza - tészí : nagyobb világositót , es kisebbvilágositót. Mondá , tudni tudni illik : Egykor a' bôld az Istennek : Uram , az egész világnak Istene ! Ugyan - is lebetetlen dolog : hogy két Király azon egy Koronával Koronáztasék. A' karván mondani : Lebetetlen , hogy a' Napnak az én világossághoz hasonló világossága legyen. Felele Az Isten : Menny - el , és fogyatokzzék - meg a' te világosságod. Után na - veté , és mondá a' bôld : ha igazat szóllottam , miért kisebbited - meg világosságomat ? felele ismét az Isten : Menny - el , és járjj Kinn éjjel , és nappal. Akkor monda a' bôld : 's Vallyon mi világosságot ad a' délben meg - gyny - tott fálklya ? Így én - is mitfóda világosságot ereszték délben ? felele az Isten : Menny - el , mert a' Izraél a' te járásod - szerint fogja számlálni az ő jeles Inneplést. Monda a' bôld ; Uram ez a' dolog lebetetlen , mert illendôbb , hogy Számlállya ő az idöket a' tavaszi , és ôszi éjj - 's Nap egyenlőségétöl. A' mint irva vagyon Moyses első Könyvében : az első résznek tizen negyedik versében : és legyenek jelekre , és idökre , és napokra , és esztendőkre. Felele újra az Isten : Menny el : mert a' Szentek a' te nevedről kitsinyeknek fognak neveztetni. Jakób fogja mondani : b) Kisebb vagyok minden irgalmafságidnál. David pedig bála - adva mondja : c) Ez kevésnek látatott színed - előtt Uram Isten ! Végre : mikor látta az Isten , hogy meg - nem kerlel - beti a' bôldot. A' Zsidókhoz fordúlván , mondá : Mutas - satok - bé kérlek , ôb Zsidók ! áldozatot én érettem , mert meg - kis - sebbitettem a' bôldnak fényességét. Ezt tanítták a' Ra -

X 3

binus -

a) Gen. 1. 16. b) Gen. 10. 32. c) 2. Reg. 7. 19.

binusok ! a' mélyvel felesleg-is ki-mutatták, hogy ők meg-vannak fofztva az Istennek, és az értelemnek világosságától, és hogy nem-is igaz az, a' mélyvel nyilván Kérkednek ; hogy tudni-illik : Egyedül ő nállok legyen a' Sz. Írásnak tökéletes ismerete, és tudománya. Seuki tehát immár ennek utánna, né tñdállyá: hogy a' Zsidó Rábinusok el-távozván az Isten-től, igazságtalanul, sőt Istentelenül Szóllanak Isten ő Szent-felsége-felől, mert helyeisen nem szólhat ő felöle más, hanem, a' ki-ötet igazán ismeri.

TZÁFOLÁS.

A' Szent Írásnak fok, különbb különbb-féle helyein parantfoltá az Ur Isten a' Zsidó Nemzetnek azt: hogy meg-Inneplené a' holdnak ujulását a) *Ha mikor lakodalmatok leszén, és Innep napotok, és a' bólnapnak kezdeti, Zengjete trombitákkal az épen-égő, és a' békeességes áldozatokra.* b) *A' bólnapnak első napján pedig áldozatok épen-égő áldozatul az Urnak két borjút a' csordából, egy kóst, makula-nélkül-való eztendős bét bárányt.* El-akarta, tudni illik: az Isten a' maga Népét fordítani azoktól a' bü-bajos bálványozásoktól, a' mellyeket az ollyatin napon tfelekedtek a' Pogányok a' holdnak, mint valamelly Isten Asziszonynak, tisztettségére, a' mint elé-hozza ezt Jeremiás Próféta, c) midőn firattya a' bálványozó Zsidóknak szavait, a' kik mondák: Jer! áldozunk az Eg Királynéjának, és itali áldozatokat tegyünk neki, a' mint mi tfelekedtünk, és a' mi Atyáink

a) Num. 10. 10. b) Num. 28. 11. c) Jerem. 44. 17.

Atyáink , és a' mi Királyink , és a' mi Fejedelmink a' *Ju-
da Várájában* , és a' *Ferusalem utzaiban*

Hasonlóképpen szól *Plutarchus* a) *Emiliusról* ; *Emi-
lius* , mibelyest az új hóldot fényleni látta , azonnal tizen
egy ünnöt áldozot-fel-néki. *R. Majmon* b) a' hol a'
Zsidóknak hóld ujsági áldozattyokról szólvan , azt mon-
dja : Egy bak-is áldoztasék az *Urnak* a' bünnökért. 's a. t.
Azért áldoztatik a' Bak (ugy mond) az *Urnak* hogy
valaki azt el-né-bitefse magával , hogy ez az áldozat a'
hóldnak áldoztasék , a' mint tselekedtek az *Egyipteiusok* , és
azokuak jövevényi , a' kik minden ujjiúdsal a' hóldnak ál-
doztanak. Meg-erősíti *Majmon* értelmét *R. Bechbaje*.
Ugyan azon 4. Könyét *Moyfesnek* magyarázván , ezen
szókkal : Az illyetin áldozat be-mutattatik azoknak tevelygése
ki-irására , a' kik mint az *Ég Király* neját , imádják va-
la a' hóldat. Mert sokások a' *Pogányoknak* áldozatot mu-
tatni a' hóldnapnak első napján.

A' *Keresztyének* e' helyett , a' mit a' Zsidók
mívelnek , a' hóld-felé ugrálván , mintha kézzel akar-
nák azt meg-kapni , és Ragadni , hálákat adnak az
Istennek minden jó teteményiért , a' mellyeket a' múltt
hóldnapban el-vettek , és kérik ő Sz. Felségét , hogy
velek legyen az új hóban-is ; a' mint e' végre meg-
tartatik ország-szerint ama ditséretes szokás , hogy az
oltári Szentség ki-tétetik új hóld Vasárnapján.

XIX.

a) *Plutarch. in Æmilio.*

b) *L. Nebuchin. Cap. 46.*

XIX §

A' ZSIDÓKNAK JELES INNÉPIRÖL, A'
HUSVÉTRÖL, ÉS A' KOVÁSZTALANOKROL.

Öt fő jeles Innepek vannak, a' mellyeket hajdan az Isten rendelt, hogy Isteni tiztzeletben megtartásának a' Sinagóga-által. Ugymint a' Kovásztalanok, vagy husvét Innepe, a' Pünköszt, a' Trombiták, 'Tisztulások, és a' hajlékok, vagy Sátorok Innepi, a' mellyeket a' mostani Zsidók - is szokott babonáskodással megtartanak, de haszontalan, és héába való minden fáradságok, minden Inneplésök, mert immár mind beteljesedett az, a' mit ezek a' jeles Innepek példáztak, és árnyékoztak.

Az első, ugy mint a' Kovásztalanok Innepe, *Nisan* havánnak 15dik napján, a' melly meg-egygyez a' böjt-más havi ujságnak 15dik napjával, olykor pedig Szent György havában-is esik, És ez az Innepe hivattatik a) *Pesah. az Ur Fáséja, az az, általmenete.* Ennek Szentelésében pedig e' következő Szokást tartják a' mostani Zsidók: Félvén attól, hogy valami hiba né essék az Isteni tiztzeletben, egy néhány nappal az Innepe-előtt nagy szorgalmatossággal a' házoknak minden szégeletét meg-visgállyák, hogy legkisebb se találtafsék abban, a' mi Kovászos volna. A háznak falait ki-fejérik; újj, vagy pedig ezen Inneplésre már az előtt félre-tett edényeket vesznek-elé; ha pedig azokban az edényekben ennek előtte-is köznőségellen főztek, és azok valami némű értzből vannak (p. o.) rézből, vagy ónból, azokat el-olvasztatván

ván ujira meg-öntetik, ha vasból vagyon valamely, azt ujonnan kohóba tetetik, meg-kovátsollyák, kalapátsollyák, szorgalmatoosan ki-reszelik, ki-simíttják, ki-pallérozzák. Az-után ama kovásztalan pogátsáknak a' mellyeket *Matzot*nak neveznek, el-készítéséhez kapnak, és ebből annyit tsinálnak, a' mennyit vélnek, hogy 8. napig elég fog-lenni. Arra pedig nagy gondal vigyáznak, hogy a' liszt, a' melyből tészta gyúr-nak, annak előtte meg-ne azott, nedvesedett, és meg-ne savanyodott, s' következendőképpen valami leg-kifsebb kovászfosságot ne kapott-légyen. Azon kovásztalan tésztaból pedig kerekcs pogátsákat tsinálnak, a' mellyeknek az ízét némelley meg-adják tojással, malosa szőlővel, nád-mézzel a' betegeknek, és kényeseknek tsemegéjük formájára.

Az Innép *vigyiliája* - előtt való este, az az: 13dik napján a' böjt-más havi ujságnak, némelley szegletiben a' házuknak el-rejtenek a' kovászos-kenyér-ből valamelly kis darabtsákat, a' mellyeket hogy felkeressen, a' házi Gázda az egész házat körül-járja, meg-találván, egy kis edénykébe téfzi, a' jövő, az az: a' hód ujúlása 14dik napjának tizen egy órájáig, avagy nap nyugat-előtt való óráig, és akkor a' tűzbe veti, s' el-égeti a' kovásztalanok el-távoztatásának jelenségére; Hozzá-adja egygyütt, és tudományt téfzen, hogy semmi kovászos nintsen az ő házánál, ezen szókkal: *minden kovászos, melly az én birtokom-alatt találkozik, a' mellyet láttam, vagy nem láttam, fel-vettem, vagy fel-nem vettem, semmivé légyen, és hasonlításék a' földnek porához.* És ettől az órától fogva nem éfznek kovászfossat, míg el-nem végeződik a' husvét. Ezen *Ni'an* havának 14dik napján az első szülöttek böjtölnek, azért tudni-illik: Mert a' következendő étfzaka meg-ölte az Isten Angyala az Egyitziusoknak első

szőlőt. Ezen a' napon még más kovásztalan pogácsákat-is tfinálnak, kisebbeket amazoknál, a' mellyeket az hus - véti szent Innplés közben eiznek, és ezeket *Schemarim*nak hívják; ezekből szoktak a' szegényebbeknek osztogatni, hogy ők-is a' hufveti vatsorát meg-ehefsék.

Estve a' Sinagogába mennek, és el-mondván, ottan az Egyiptomból - való ki szabadulásnak emlékezetére szerzett énekeket, haza térnek, és kinek kinek tehetsége - szerint frissen el-készített asztalhoz ülnek ezen módon: Az asztal bé - takartatik gazdag szőnyegekkel, és szép abroszokkal, a' melynek közzepére egy kosarat tésznek fel egy sültt báránnyal, vagy gödölllyével, ezt körül rakják keserű füvekkel, úgy mint: *andiviával*, *cikóriával*, vad falátával, és még több e' félékkel, ehez adnak három pogácsát azokból a' kisebbekből, és egy edénykét, a' melyben bizonyos *Hbarosetb* névű *Embama* pálma - fa gyümölcseiből, fügekből, aszszú, és apró szőlőkből tfináltt mártogató lév vagyon. Ezekhez járul egy porrá zúzott téglának részetkéje, annak a' keserves szolgálatnak, a' mellyet az ő Atyák szenvedtenek Epyiptomban a' kegyetlen Faraó Uralkodáfa-alatt, emlékeztető jelére. A' Rabinusok törvényének paratfolattyából, minden Zsidó tartozik, ezen vatforán három pohár bort meg-inni, még a' bor-nem-iszákis, és a' kiknek természetük még a' bortól is ifzonyodik.

Az Asztalhoz közelítvén, ezt azon módon áldgyák-meg, a' mint szombaton szoktak tfelekedni, az után mindenik a' szabadságnak jelensége, az asztalra reá dül, és egy pohár bort meg-iszik; mivelly hogy ezen estve rázták-le a' nyakokról az Egyiptomi szolgálatnak nehéz igáját. De mi jelenséget mutathatták nyomorúttak a' Szabadságnak? Én nem tudom; mikor amaz
igen

igen nagy , és soha annak előtte ilyen hosszafasán nem szenvedett Rabságban , e' mái napiglan , minden meg-szabadulás reménsége nélkül , nyegnek ; *Proféták*-nélkül , és az Istentől meg-világosított Férfiak - nélkül vannak , a' mi soha , az ő sok , és különbb-különbb-féle rabságiokban , az-előtt nem történt.

El-végezván az asztali áldást , és meg-iván a' bort , a' kezöket meg-mosák , az után azokat az elébb említett keferü füveket belé mártják amaz édes levbe , a' Cselédes-Gazda pedig azon közben mondja : *Aldott légy te Isten ! mi Istenünk , Világ Királya , a' ki teremtetted a' földnek gyümölsit. És észik azokat. Az után a' Gazda egygyikét a' kosárban levő három pogátsák közül két felé szegi , és egygyik részét a' két még egész pogátsáknak közzepére télszi , a' másik részét a' Szőnyeg , vagy abrosz-alá rejti , és a' kosarat egy kevesse fel-emeli , a' mellyet mindnyájan kezökkel illetvén , fel-kialtanak : Ez a' nyomorgattasásnak kenyere , mellyet öttek a' mi Atyáink Egyiptomban , a' ki éhezik , jöjjen , és egyék , és ülljön busvétet velünk , ezen esztendőben ugyan itten , a' másokban pedig az Isráél földén , mostan szolgák vagyunk , de a' jövő esztendőben az Isráél földén szabad Urak leszünk. Így hizelkednek a' szabadság-felől magoknak nyomorúttak , de mind-azon által a' kívántt szabadságnak napja későn virrad fel nékik.*

Az után a' magok nyelvökön hosszszas lajstromban elé-számlállyák azokat a' keserves nyomorúságokat , a' mellyeket szenvedtenek Egyiptomban az ő Atyaik , 's hozzá adják az Ur Isten által akkor tött tsudákat , mikor őket ama kemény igától meg-szabadította , a' melly tsudákat , vagy-is a' *Faraóra* , és az *Egyiptom* földére eresztett tsapásokat , mikor elé-számlállyák , kezökben tartván egy borral tellyes kupát , a'

tiz közül renddel minden tsapásnak említésére egy kevés bort öntenek - ki a' kupából egy edénybe , a' mellyet e' végre el-készítettek, mondván: *Ezek a' tiz tsapások, a' mellyeket erejstett az Isten az Egyiptziusokra ; tudni illik : a' vér ; És itten ki-önt a' borból ; a' Békák ; és ismét ki-önt azon borból. A' Szuyogok. A' Legyek. A' Barmok döge. A' Barmokon, és Embereken-lévő kelevények. A' Kő-eső, meny-dörgések, meny-kövek. A' Sáskáknak Serege. A' barmad napigtartó setéség. Az első szülötteknek baldlok. El-végezven a' tsapásoknak számlálását, megiszfzák a' Rábinusok-által parantsoltt második pohár bort. Ujjra meg-mosák kezöket, és vévén a' három kifebb pogátsák közül az egészből, és abból, a' melly immár két-fele törettetett, a' házi Gazda az egészet meg-szegi, és abból-is, a' melly már zelebb szokás szerint meg-volt szegve hasonló-képpen egy kevesfet vészén, mondván: *Aldott légy te Isten, mi Istenünk, Világ Királlya, a' ki-meg-parantsoltad, hogy kovásztalanokat együnk. És így Egygyikből-is, másiból is eszik a' jelen-lévőkkel egygyütt, az után belé mártya amaz édes lévbe, a' mint fellyebb, a' keserű füveket ; mondván: *Aldott-légy te Isten, mi Istenünk Világ Királlya, a' ki parantsoltad, hogy együk a' keserű füveket. És a' jelen-valókra osztya, hogy egyenek. Végre a' harmadik kovásztaalan pogátsát vészi, meg-töri, és a' keserű f vekkel öszve kevervén eszi, és a' többieknek-is ad belöle, hogy egyenek.***

El-végezven a' vatsorát, elé-veszik azt a' kis darab pogátsát, mellyet mondánk, hogy az abrosz alá tettenek, és azt ök jó ízű falatnak, avagy asztali gyönyörüségnek hívják. Istennek halákat adnak, és a' harmadik pohár bort ki-iszfzák: **A' Tfelédes Gazda azon-**
ban

ban fel-kiált: a) *Öntsd - ki a' baragodat a' Te Pogányokra, melyek a' te nevedet nem bitták segítségül.* Ez alatt egy a' jelen-lévők-közül, vévén az edényt, a' melyben amaz Egyiptziusnok tsapálnak Számlálásakor ki-öntött bor vagon, 's az ablakhoz futván, ki-önti azt. Akárván tudni-illik: Ez által az Istentől azt kérni; hogy ezer, s' meg ezer átkok szállyanak azokra, a' kik nem Zsidók. Az után némelly zsoltárokat, és énekeket nagy nyikorogva mondanak, és fel-hajtván a' negyedik pohár bort, elvégzik husvéti vatsorájokat, ugyan azont tfelekeszik az Innepek második estvélljén is.

A' reggeli imádságok ugyan azok, a' melyek más Innepeken szoktak lenni, azon-kivül, hogy ki-vévén az olmáriomból a' Moysesnek könyveit, tsak öt ember olvasa a' 2. Könyvnek 12dik részét, a' melyben a' husvét-ről-való törvény hozatik-elé. Ismét a' 4. Könyvnek 13dik részét, a' hol ezen Innepek különös áldozatiról vagon a' beszéd.

Ezen az Innepen tüzet rakni, sütni, főzni; és egyebeket, melyek szombaton tiltva vannak, tfelekedni, meg-engedtetik. De azonban a' szolgálai munkától magokat meg-tartóztatták, nem ugyan az egész 8 napokban, a' melyeken tartják a' husvétet, hanem a' két első, és két utolsó napokon, a' közben folyó négy napokon adnak, vesznek, árólnak, vásárlanak, noha ugyan nem olyan könnyen, mint a' köz napokon, hanem valamelly tartózkodással tfelekeszik azokat.

Ambár pedig a' Moysesnek Törvényre tsak hét napokig parantfolta a' husvétnek Inneplését, amint írva vagon: b) *Az első bólnapban, a' bónak 14dik napján estve, az Ur Fáséja: bét nap egyetek kovásztalant, az el-*

Y 3

58

a) Pfalm. 78. 6. b) Lev. 23. 5. 6.

ső nap legyen néktek igen nagy, és Szent Innep, a' betedik nap pedig nagyobb, és szentebb legyen. Másutt ismét: a) Az első bónapban, a' bónak 14dik napján estvére kovásztalant egyetek azon bónak 21dik napjának estvéjéig. Alább ismét így szól: b) Az első bónapban pedig, a' bonak 14. napján az Ur Fáséja léjzen. Hét napig egyenek kovásztalant, a' betedik nap igen nagy Innep, és Szent Légyen néktek. Mind Azon-által a' mostani Zsidó Rabinusok azt parantsollyák, hogy nyóltz napokig tartassék-meg a' husvét, vagy ebben-is az ő régi Eleiket, a' kik az Istennek világos törvényét követték meg-halladni kívánnják.

TSÁFOLÁS.

Mikor az Isten a' Zsidóknak ezeket a' Czerémonia-hoz tartozandó parantsolatokat adta, a' többiek-közt arra eránczot, hogy őket a' bűbajos bálványozástól el-fordítaná, innét keletkezett hasonlító-képpen; hogy azt rendelte, hogy Nizan havának 14. napján megölnék a' bárányt, és estve meg-ennék azt, és a' hét következő napokon Innepet tartanának. Ez a' megöltt, és fel-áldoztatott bárány meg-emlekeztette őket arra a' bárányra, a' kinek vérevel az ajtók felső külfőbét meg-kenték Egyiptomban, mikor amaz öldöklő Angyal az Egyiptomi első szülötteket meg-ölvén, a' Zsidóknak házaikat el-kerülte, mivel hogy vérral megkenve találta azokat, a' honnan-is ki-hozzák némellyek a' Fásé nevét, mert ez Zsidóul annyit téfzen. Általmenés, által-ugrás, el-kerülés. Ezen-kivül:

Szo-

a) Exod. 12. 18.

b) Num. 28. W. 16. 25.

Szokások volt az Egyiptombélieknek, hogy a' bárányt Szent dolognak tartanak, és ő néki isteni tiszteletet adnának, áldozatokat nyujtanának ; azt akarván tehát az Isten hogy a' Zsidók az illetőn hamis, és babonás Isteni tisztelettől el-vonatnának, meg-parantolta nékik, hogy a' bárányt meg-ölnek, és tudnák-meg, hogy semmi Istenség nincsen abban ; Meg-bizonyíhattya ezeket *Abrám Seba-is* a) ezen szókkal : Ugyan azon okból parantolta-meg az Isten, hogy a' busvét köid tölté-vel szenteltessék, mikor tudni-illik : nagy vigassággal az Egyiptombéliek áldozatot nyujtnak-vala a' kos plánetának. Es ez hasonló képpen annak-is az oka, hogy az Ur Isten meg-is parantolta a' Zsidóknak, hogy a' fel-áldoztatott báránynak vérével meg-hintenek az ajtó küszöbét annak az állatnak, a' melyet az Egyiptomiak Isten gyanánt imádnak-vala, gyalázattyára. Mind azonáltal ennek fő oka az volt, hogy esztendőnként meg-újíttassék Isráélben emlékezete ama jeles tsudának, melyet tfelekedet az Isten, mikor az ő Attyaikat nagy hatalmassán ki-szabadította az Egyiptomi szolgálatból az egyiptomi első szűllöttek meg-ölettetésének szörnyű tsapása-után ; Mert *Fárdó* ezen tsapásra nem tsak el-botsáttotta a' Zsidó népet Egyiptomból, hanem akarattya ellen is éjjel fel-kelevén és magához hivatván *Moys st*, És *Aaront* sürgeti - vala őket ; hogy hová-hamarább mennének - ki Egyiptom földéből, el annyira, hogy annyi időt sem engedet, a' melyben szokás-szerint ki-sütnék kenyereket, hanem vévén a' tésztát, minek-ellötte meg-kele, és palástyokba kötven, vállaikra vöttek, és tüstént menten-mentek. Akarta tehát az Isten, hogy a' Zsidók ennek a' dolognak emléke-

ze-

a) L. Zeoramor. pag. 70.

zetére heted napig a' kovászostól magokat meg-tartóztatván, kovásztalan Kenyereket ennének. A' melly parantsólat a' Messiásnak el-jövele után immár nem kötelez, mert valami vólt hajdan az Egyiptomból-való ki-szabadulásnak emlékezetére rendelve, az ma immár mind el-töröltetett, a' mint mondja ezt maga az Ur Isten Jeremiás szájja által: a) *Imé el-jönek a' napok, úgy mond az Ur: Ésfel-támasztom a' Dávid igaz tsemetét, és országol a' Király. És nem mondják többé: Él az Ur, a' ki az Isráel Fiait ki-bozta Egyiptus földéből. Hanem: Él az Ur, a' ki ki-bozta, 's el-bozta az Isráel báza magvát az Északi földről, és minden földekről, melyekre kivetettem-vala őket; és az ő földeken laknak.* Sokkal nagyobb jó-téteményt kell-vala tehát vennünk a' Messiásnak el-jöttével, a' minémü vólt, nem az egy népnek, vagy Nemzetségnek, hanem az egész Világnak megváltatása, a' mint meg-történtt bizonyára a' Krisztusnak el-jövelekor, a' ki-tökéletessen bé-töltötte Jeremiásnak fellyebb említett szavait, meg-szabadítván bennünket, nem ugyan az Egyiptomi szolgálattól, nem a' testi fáradságos munkáktól, hanem a' büntől, úgy mint fő, és leg-fulyóflabb rabságtól, leg-veszedelmesbb gonofztól, a' melly az Észak-által példáztatott, a' mint bizonyította önnön maga Jeremiás Prófeta: b) *Észak-felől nyilatkozik-ki a' gonofz a' földnek minden lakóira.* Sokkal nagyobb, és több tsudákat tselekedet Krisztus, mint sem vóltak azok, a' melyek az Isráel népének Egyiptomból-való ki-szabadulásakor történtek; ebből tehát nyilván ki-hozhattuk, hogy nem kívánna az Isten azoknak meg-tartatását, a' melyek hajdan rendeltettek

a) Jerem. 23. 5. 7. 8. b) Jerem. 1. 12.

tek, az elébb mondott Egyiptomból való ki-fzabadulásnak emlékezetére, hanem azt akarja, hogy alázatos tisztelettel, és hála-adó innepléssel tartsuk meg-azokat, a' mellyek az Emberi Nemzetnek meg-váltását jelentik. Ugy mint: a' karátson, avagy az áldott *Messias*nak test-szerint-való születésének, kin-szenvedésének, halálának, fel-támadásának, végre tudálatos menybe-való menetelésének, és a' vigasztaló Szent Lélek elküldtetésének ditsőséges napjait.

Bizonyíttják ezt még túbben a' Rábinusok-közül-is, a) magyarázván Prédikátor Könyvének ama szavait: Nints az előbbiekről emlékezet: de még azokról-is, a' mellyek ez-után jövendők, nem léssen emlékezet azoknál a' kik következendők utóllýára. Így; A' melly jelek törtentenek *Israélben*, minek előtte ki-jöne Egyiptomból, és minek utánna immár ki-jött-vólna, azokról szól *Salamon*; mondván: Nints az előbbiekről emlékezet. 's a. t. *Mikröl* léssen tehát emlékezet? azokról bizonyára a' tsudákról, a' mellyek léznek a' *Messias*nak el-jövetelekor, a' mint írva vagyon *Jeremiás*nál: b) Nem mondják többé: Él az *Ur*, a' ki az *Israél* Fiait ki-bozta *Egyiptus* földéből. Világosabban ki-mondotta ezt a' *Káldai* magyarázat, mert a' hol a' mi *Vulgáta* fordításunk a' *Zsidó* betűvel egygyütt olvassa: nem léssen emlékezet azoknál, a' kik következendők utóllýára. Amaz így szól: Azoknál, a' kik fognak lenni a' *Messias* Királynak idejében. Meg-erősítetnek bévebben mind ezek *Isaiás* Prófétának szavával, a' ki-azt mondja: c) Ne emlékezzetek-meg az elebbiekről, és a' régieket ne nézzétek. Imé én új dolgokat tselekízem, és ezennel meg-léznek, bizonyára meg-isméritek azokat. A'

Z

melly

a) L. Rabbot, Eccl. 1, v. 11. b) Jerem. 23, 7. Isai. 43. 18.

melly szókat magyarázván R. Salomon, azt mondja : *Ne emlékezettek-meg az előbbiekről. Az az : Azokról a' jelekről, mellyeket tfelekedtem Egyiptomban, hogy meg-emlékeznétek azokról ; mert a' meg-váltáskor, az az : a' Messiásnak el-jövetelkor magatokat az Istennek ditsőitéseben, és ditséretében gyakorlatani fogjátok* Egygyet értenek tehát ebben ezek a' Rábínusók a' Profétákkal, mindnyájan egygyütt azt meg-valván : hogy a' Messiásnak el-jövetelkor nem léfzen szükség többé emlékezetet tenni azokról, a' mellyek rendeltettek az Egyiptomból - való ki-jövetelnek emlékezetére.

Azt-is végre jól kell-észre venni : hogy nem tsak az Israëlnak Egyiptomból - való ki-Szabadulása, árnyéka, és képe vólt az Emberi Nemzet váltságának, a' mellyet bé-kellett tellyesíteni a' *Messias*nak ezen böjtmás havi ujulás tizen negyedik napján, hanem egy által-lyában minden egyéb Tzerémoniák-is, mellyek a' régi husvétben rendeltettek, ezt árnyékozták. Így a' husvéti bárány, mellyet a' Zsidók - meg-öltek, és meg-is ettek, 's annak vérével pedig a' meg-ölő Angyal harag-jától meg-Szabadúltak ; Üdvözítőnknek halálát, szenvedését, és a' Világ szabadulásáért ki-ontott vérét árnyékozta. Minek utánna tehát a' Krisztus az oltári szent-seget rendelte, hogy a' hivek nem immár a' barmok husával, hanem az ő, Kenyer színe - alatt el-rejtetett, drágakátos, szent testével, és vérével élnek, a' töredelmes gyónás-után ki-menvén a' bűnnek rabságából, a' Lelki Egyiptomból meg-szabadulnának ; bé-töltötte mind azokat, a' mellyeket a' husvéti bárány árnyékoz-va, úgy hogy méltó-képpen énekelheti nagy örömmel az Anya Szent Egy-ház : a)

Ez

a) Hymn. *Lauda Sion Salvatorem*

Ez asztalnál, uj Királynak
Uj husvéttya, ó Tartásnak
Husvéttyát el-fogyattya.

In hac menfa novi Regis,
Novum pascha novæ Legis
Phase vetus terminat.

XX §.

A' ZSIDÓKNAK PÜNKÖSDI ÜNNEPJÉRŐL:

Meg-parantfolta az Isten a' Zsidóknak: a) hogy, mikor bé-menéndenek a' földre, a' mellyet ő adandó-vala nékik, az aratásnak zsfengéjét az Urnak bé-mutassák, és; a' bé-mutatásnak napjától-fogva számlállyanak hét egész hetet, a' mellyek 49. napot téstnek, és a' napon a' zsfengékből - való két kenyeret vigyenek a' Paphoz. Számlállyatok azért (úgy mond) a' szombat második napjától, mellyen a' zsfengének kévéit bé-muttátok hét egész betet. A' melly szókat a' mi időnkbeli Zsidók testi értelemben, 's betü - szerint vévén, noha nem mutathatják-bé az Urnak az aratás zsfengéjét, mert meg-fosztotta Isten őket attól a' földtől, a' mellyen adatott ez a' parantfolat az Israëlnak, és a' mellyen szántottak, vetettek, arattak; de mind azon által ama szókat számlállyatok hét egész betet. Betü szerint meg-tarttyák-szorgalmatosán meg - Számlállyák a' husvétől-fogva folyó minden napokat, hogy ama napnak, mellyen a' pünkösöd bé-érkezik, esetében ne hibázzanak, fi - vén pedig attól, hogy valami fogyatkozás ne történnék

Z 2

eb-

a) Lev. 23. 15.

ebben a' számlálásban, minden estvéli könyörgésen, mi-
nek előtte az imádságot el-végezzék, a' Sinagógában
nyilván ki - kiáltják, *ennyi nap vagyon attól-fogva, mi-
kor a' z'szengének kévéjét bé-mutattattuk!* míg olztán a'
negyven kilenczedik napot el-érik, a' hol újra fel-ki-
áltanak: *El-jutottunk immár a' 49. napoknak végére, a'
mellyek hét egész hetet téfznek!* Így olztán ezek az el vetett
nyomorultt Emberek tfak a' külsőkről gondoskodván,
azokat, a' mellyeket nekik az Isten nem parantsolt,
nagy Szorgalmatossággal bé-telleyesítik!

A' 49dik nap a' Pünkösdi jeles Innepének vigyiliája,
a' mellyet hajdan az Isten rendelt a) ezen szókkal: *És
blijátok ezt a' napot igen üllő, és Szent Innepnek, semmi
szolgai dolgot ne tegyetek azon. De a' mostani Zsidók
meg-töldják ezt az Innepet-is még két nappal, és
meg-tartyák azon rend-tártással, mint a' husvétet;
meg-szünnek a' munkától, és semmi kereskedést sem
téfznek, valamint szombaton; ha valame lyik ezek-közül
pénteken esik, a' Rabinusi törvény-szerint nem volna
nekik szabad sütni, főzni, sem egy helyről a' másakra
valamit által vinni még a' leg-szükségessb dolgokból-
is; de ezzel nem sokat törődven, módot találtak, a'
melly-által mind a' főzés, mind az által-vítés szabad
legyen. A' Rabinus, vagy a' Helység Énekefse, elegyi-
tést téfzen azon módon, a' mint oda fellyebb az szom-
bat-felől mondtuk, a' melly olztán meg-lévén, mon-
dja: *Aldott légy te Isten! mi Istenünk, világ Királya, a'
ki-meg-szenteltél minket a' te parantsolatidban, és elegyitést
tenni parantsoltál; mivelhogy ez-által az elegyítés-által szabad
nekünk főzniünk, és el-készíteniünk mindeneket, a' mellyek szom-
batra szükségsek.* Az után ki-hirdetik a Sinagógában,
hogy*

a) Lev. 23. 21.

hogy mindeneknek tudtára legyen, hogy meg-vagyon az elegyítés, szabad a' sütés, főzés!

A'Zsidók azt hiszik, hogy ezen a' napon hirdettetett legyen-ki a' törvény a' Sinai hegyen, azért némellyek közülök az előtte-való egész éjjel valamelly különös imádságos házban virrogatnak, és ottan a' Szent Irásnak minden Könyvéből három verset el-olvasnak, az étszakának pedig többi részét, már beszélgetésben, már különbb-különbb-fele italokban, úgy mint *Thee Cafféé*, és egyéb illyesekben töltik; az után hajnal-felé, azoknak, a' kik egész éjjel nem aludtak, édes pogátsákat, és más efféle tsemegéket, és nyaláncságot osztogatnak.

Hogy frissebben, és elevenebben meg-emlékezzenek a' Sinai hegyről, a' hol a' Törvény adattatott, hét kisebb, és egy más hátára, még sületlen rakott, és egybe ragasztott pogátsákból egy tornyos kalátsot tsimálnak, és azt *Sinainak* nevezik; Azért tsinállyák pedig hét-egy más fölibe helyezett pogátsákból, hogy jelentse, és mint egy szem-eleibe tegye ama hét egeket, a' mellyeken a' Sinai hegynek tetejéről által-kelt az Istennek menni, mikor vízfőzsa tört a' Törvénynek ki-adása után az egeknek Egébe, a' hol a' maga lakó helye, és rendeltt Királyi széke vagyon. Nagy elztelenség ez! hogy a' mindenütt jelen lévő, és mindeneket bé töltő Istent helyről helyre mennie álmodják; holott még a' pogány Vers-szerző-is meg-ismerte: *Jovis omnia plena* a) hogy mindeneket bé-tölt, és mindenütt jelen vagyon az Isten, és nintsen olly hely, a' hová mennyen ő Sz. Felsége, olly üresség nints, a' hol Isten nints. Ehez hasonló elztelenség az-is, a' mellyet a' Zsidók tartanak; hogy az Isten nap nyugat után a' Kerubimok

a) Virg. Bucol.

szárnyaira ül, és úgy viteti magát, és meg-látogattya renddel ama 18. világot, a' kit még ezen kívül teremtet, és reggelre ismét vízfőzra hozattya magát velek, hogy itten lásson dolgához. A' mint a' 31dik levélen meg-jegyzénk.

A' sinagógát, és a' magok házaiknak ablakit kiszokták rákni, és ékesíteni különbb-különb-b-féle szép virágokkal, ez-által azt akarván példázni, és jelenteni, hogy, mikor az Isráel Fiai a' Törvényt vették; a' Sinai hegy-körül mindenek vidám zöldelléssel virágoztak.

TZÁFOLÁS.

Meg-ülly a' Keresztyén Anya-Szent Egyház-is a' Pünkösdsnek jeles napját, a' melly a' Görögök-által *Pentekostes*, az az: ötvenedik napnak neveztetik; de sokkal különböz ez attól a' Zsidóknak Pünkösdetől, a' melynek, minthogy egyedül csak a' Tzerémóniát illette, meg-kellett Szünni a' Messiásnak el-jövelekor, a' mikor nem köz kenyér, sem a' barmok húsá, hanem a' mennyei kenyér, úgy mint: az Istennek Sz. Fia áldoztatik-fel az örök Attyának az Ur vatsorájában. Nem-is akarattya ez bizonyára az Istennek, hanem egyedül a' Rabinusoknak merő esztelen költeménnyé, hogy mostan a' Sinagóga azt a' husvét után esendő ötvenedik napot az említett mód-szerint meg-tartsa, a' mellyet parantfolt ugyan az Ur Isten, de csak az Igéret földén, a' mint ki-tetetzik Moysesnek azon harmadik könyvéből: a)

Mikor bé-mentek a' földre, mellyet én néktek adok, és meg-arattyátok a' veteményt, vigyétek a' gabona fejek kéveit,

a) Lev. 23. 10.

vált, a' ti avatástok Zsengjét a' Papoknak. Minnek után-
na tehát a' Zsidók az ő bűnök - miatt ki-vetettek az
ígéret földéről, azonnal el-töröltetett az illetin Ünneplés-
is, és annak helyébe más fokkal nagyobb rendeltetett,
a' mellyet a' Katolika Anya Szent - Egyház, mint egy-
gyet a' mi Üdvösségünknek fő titkai-közül szentel, és
ez a' vigasztaló Szent Léleknek az Apostolokra - való
le-szállása, a' kik a' fok különbb - különbb -féle nyelvek-
nek szóllásával azon Szent Léleknek tanításából meg-
ajándékoztatván, a' Szent Évangéliomot széles e' vi-
lágra ki-terjesztették, a' Népeket, és Nemzetségeket in-
tették, hogy a' penitentiát, és egygyütt a' JESUS
Krisztus nevében való keresztséget fel-vévén, ezek - ál-
tal mind bűnöknek bocsánattját, mind pedig a' Szent
Lelket el-nyernék; a' honnét-is lött oltán, hogy né-
mellyeket szép intézésekkel, másokat pedig dörgáló fenyi-
téssel oktattván, végre három ezer lelket azon a' na-
pon meg-keresztelének, a' kik a' mi Üdvözítő JESUS
Krisztusunknak Istenséget egy szívvel, lélekkel meg-val-
lották. a)

XXI §

A' TROMBITÁK INNEPÉRŐL, AVAGY A' KÖZ - POLGÁRI EZTENDŐNEK KEZDETÉRŐL.

Harmadik jeles innep, mellyet szentel a' Sinagóga;
a' trombiták Innepe, és ez a' Szent Mihály havi
ujszágnak első napján élik, a' mint meg-volt parantsol-
va Moyzes harmadik könyvében: b) A' betedik bólnap-
ban,

a) Aét. 2, V. 41. b) Lev. 23.

ban, a' hónak első napján legyen néktek emlékezetre való innepetek harfagó Trombitákkal, és szentnek bivatásfék. Ez az Innep, a' mint a' Rabinusok akarják, rendeltetett az Isaák meg-szabadulásának emlékezetére, mikor tudni-illik: fel-áldozni akarja-vala ötöt az ő Attya Abraham, meg-intetvén pedig az Angyal-által, hogy ki-ne nyujtana a' Gyermekekre a' kezét, ennek a' helyébe egy köst áldozot-fel. Innét a' Sinagóga ezen a' napon nyilván olváltattya annak az áldozatnak történetét, a mint Moyses első könyvének huszonzötödik részében elé-hozzattatik.

Ezen a' napon kezdődik a' Zsidóknak közönséges polgári esztendejek, a' honnét-is ezt az Innepet hívják *Rosch-Schena*, az esztendőnek kezdete, a' melynek bévebben való értelmére tudnunk-kell: Hogy hajdan hoszfzas vetekedés volt a' Rabinusok között; hogy ugyan mellyik részében az esztendőnek, őszfel-é, vagy Tavaszfel kezdődött a' Világ? Végre osztán az a' vélekedés vétetett-bé, hogy őszfel kezdődött legyen a' Világ; és ez volt az oka, hogy a' Trombiták Innepét, avagy a' polgári esztendőnek kezdetét *Tisri* havában, a' melly meg-egygyez Szent Mihálynak havával, szenteltetni parantsollyák a' Zsidók. És ezt ki-vehetni az Sz. Írásnak különbb-különbb helyeiből. Először-is Moyses második könyvéből a) *Meg-örizzétek az esztendő végén való Innepet-is, mikor be-gyűjtöd minden gyümölcset a' mezőről.* Az ó esztendő, tehát el-végeződött *Tisri*, vagy Szent Mihály havában, és azon hóban kezdődött az új esztendő-is. Ismét ugyan azon Könyvben: b) *És Innepet tarts, mikor az esztendőnek ideje elforgásában mindenek be-takartatnak.* Azon Moyses második Könyvé-

a) Exod. 23. 16.

b) Exod. 34. 22.

könyvének 12dik részében pedig azt olvassuk: a) E' bólnap néktek a' bólnapoknak kezdeti: első lépzen az esztendő bólnapi-között. Azért-is ők a' szent esztendőt, avagy a' jeles Innepek esztendejét Bőjt-más havától számlállyák, a' polgári esztendőt pedig ellenben Szent Mihály-havától; a' Zsidóknál tehát a' polgári, és közönséges esztendőnek kezdete a' Szent Mihály havi ujságnak első napja.

Hagyományból bé-vett tudomány a' Zsidóknál; hogy az Isten ezen a' napon, az ő múltt esztendőbeli tselekedetöket meg-ítéli, és egygyütt a' bé-jövő esztendőben következő történeteket el-rendeli, úgy pedig: hogy, a' kiknek ezen esztendőben-meg-halni, vagy élni kell, azokat ezen a' napon bé-írja a' maga, erre a' végre immár elkészített Könyvébe; Innét 30. nappal, vagy leg-alább egy héttel elebb a' Trombitáknak Innepe előtt, fokban a' Zsidók-közül reggel a' szokott időnél korábban felkelnek ágyokból, és igyenelesen a' Sinagógába menvén, hoszszas Könyörgéseket mondanak ottan; hogy ne a' halálnak, hanem az életnek Könyvébe irattassanak-bé. Az Innepe előtt-való napon pedig barátságosan köszöntik egy mást, mondván: *Az Isten irjjon-bé bennünket az élet Könyvébe.* A' Talmudban b) ezeket olvassuk: *Monda Rabbi Jochánán: bárom Könyvek nyitvatnak ki az Esztendőnek elején; Egygyik azoké, a' kik Istentelenek. Másik azoké; a' kik Igazak. A' harmadik pedig azoké; a' kik sem nem Istentelenek, sem pedig nem tökéletesen igazak. Az Igazak bé-iratnak az élet Könyvébe, az Istentelenek a' balal Könyvébe, a' kik pedig középen állanak, azok-felől függöben tartya az Isten a' maga ítéletét az esztendőnek kezdetétől-fogva a' tisztulásoknak napjáig, és akkor, ha magokat meg-*

A a job-

jobbittyák, bé-irattatnak az Élet Könyvébe, ellenben, ha meg-nem jobbittyák magokat a' balál Könyvébe iratnak. Ezeket újra első hozzák az ő Ritualéjokban. Esigy tudatlanná tészik ezek az esztelen vakok a' mindent tudó Ur Istent, a' ki-nem tudhattya bizonyosan éppen a' tisztulás innepéig, ha ugyan meg-térneké azok a' fél-gonoszszak.

A' Könyörgéseknek vége-után egy kürttel trombitálnak, és azt több ízben meg-fujják már gyengében, már igen kemény, és rettentő nagy-harsogással, a' mellyel az ördögöket meg-ijeszteni, és el-rémíteni, 's bolondítani akarják, hogy őket az Istennek ítélő Széke-előtt bé-né vádolhassák. a) Erre pedig a' dologra minden némű Szarv kürt alkalmas, és törvény szerint-is jó, a' Tehén, és Bika szarván kívül: Miért nem alkalmasok pedig ezek? annak oka adatik *gemarában*, tudni illik: az arany borjúért, a' melly-miatt keménnyen meg-büntette az Isten a' Zsidókat.

Estve vízfőz térvén a' Sinagógából, Mézzel, kovászos kenyérrel, és az esztendőnek bővségét, és kelemetességét jelentő egyéb kedves tífemekkel meg-rakott asztalhoz ülnek. Más nap reggel majd mindnyájan abba a' ruhába öltöznek, a' mellyet halálokra készítettek, és bizonyos imádságokat, mellyek e' végre rendeltettek, trombita szó-alatt el-mondanak, és nagy epeskedve Könyörögnek, hogy az élet Könyvébe írja bé őket az Isten.

TSÁFOLÁS.

Mivelhogy a' Zsidóknak köz, és polgári esztendejek a' 7dik hónap első napján kezdődött, a' mint e' kü-

közelebb-való szakaszban meg-mutattuk, azt akarta az Ur Isten, hogy ez az új esztendőnek első napja Trombiták harsagásával hirdettetnék - ki, a' mint írva vagyon Moyses 3dik Könyvében: a) a' betedik bónapban, a' bónak első napján, legyen néktek emlékezetre való Innepetek barságó Trombitákkal. Avagy a' mint a' Zsidó betű szól: legyen néktek örömnék emlékezete. És a' mint jelenti Dávid: b) Fújjatok trombitát az új hold napján, a' ti Innepek jeles napján, mert parantsolat ez Is-raélben, és a' Jakób Istene törvénye. Nem más okból bizonyára, hanem, hogy ezekkel az örömnék külső jeleivel az Isteni tiszteletre édesgettetvén a' Zsidó Nép, ne hajlana szokása szerint a' bálványozó Pogányoknak hamis, és bűbajos Isteni tiszteletök módjára, a' kik elkezdvén a' magok esztendejét, fok féle áldozatokat mutatnak-bé az ördögöknek, és nem az Istennek.

XXII §.

A' BÖJTRŐL, ÉS TISZTÚLÁS INNEPÉRŐL

A' 4dik jeles Innep, a' melyet nagy áitatófással szentel a' Sinagóga, a' tisztulásnak Innepe, a' melly-is azért neveztetett így, mert meg-parantsolta az Isten, hogy ezen a' napon kiki Lelkét Sanyargatná. c) Tizedik napján e' betedik bónak, tisztulásnak igen nagy Innepe legyen, és szentnek hívattassék: és sanyargassátok lelketekét azon. És azért hivattatott böjtnék-is.

Az Innep Vigyláján, avagy az Innep-előtt való napon, korán reggel a' Sinagógába mennek. és ottan, egy hoszszas imádságot el-mondanak, onnan ha-

A a 2

za-

a) Lev. 23. 24. b) Pf. 80. 4. c) Lev. 23.

za térvén némellyek egész nap böjtölnek, némellyek pedig frissen lakoznak. Mert a' Talmudban így vagyon meg-írva: a) *Valaki ezen a' napon szokásán-kivül többet eszik, vagy iszik, annyi érdeme vagyon, mintba egész nap böjtölne.*

Ugyan ezen a' napon ragad a' Férfi egy kakast, az Aszszony pedig egy Tyukot, és annak fejével meg-üti háromszor a' maga fejét, mondván: *Ez a' kakas, vagy: ez a' tyuk, én értem áldoztásék-fel, és legyen az én tisztulásom.* Az után el-metzwén a' nyakat meg-ölik a' kakast, vagy tyúkot, és 3szor földhöz vágják, úgy, hogy még a' béle-is ki-düllyön, az-után azon bélét a' háznak tetejére hagyíttják; Ezek-után meg mosódnak a' fürdőben, vagy a' közelebb-való folyó vízben. Meg-ostoroztattyák osztán magokat a' Rabinus-által azon módon, a' mint fellyebb mondánk, és fel-öldoztattyák attól a' büntől, a' mellyel a' Sinagógából-való ki tiltatást meg-érdemlették-vólna, az esküvéstől, tett-fogadástól, a' mellyekkel azon esztendőben magokat valamire kötelezték.

Dél-után 2. óra-tájban ismét a' Sinagógába mennek; és mindenik olajt viszen magával a' lámpásokba, a' mellyek egész étfzaka égnek; el-végezwén azonban imádságokat, házukhoz viszfza-mennek, és a' kik az nap böjtöltek, az asztalhoz ülnek, 's az egész napi koplalást éttel, itallal helyre állíttják. Onnét le-vonván sarújokat, mezt-láb viszfza térnek ismét a' Sinagógába, és kótya-vetyére eresztik a' Törvény Könyvének a' közzépre vivése hatalmát, azonban 3. Rabinusok elkezdik fen-szóval az imádságot, a' kik-közül egygyik nagy kevélyen fel-kiált: *A' felső, és alsó Magistratusnak engedelmevel, és ennek a' Szent Községnek egygyező akarattyaival meg-engedjük, hogy a' máj imádság a' bűnösök*

sökkel egygyütt el-végeztetbessék. Akarván ez-által mondani: Imé mi Rabinusok, a' kik szentek, és igazak vagyunk, hatalmat adunk arra, hogy ez a' mái imádság el-mondattathassék a' többieknek, a' kik bűnösök, társaságában! Láddé Keresztyén olvasó a' *Publikánus*, és *Farizeus* példáját? Ez magát szentnek, és a' többi Embereknél különbbnek vallotta, és ezért a' kérkedékenységért el-vettetett, amaz ellenben, mellyét ver-vén, alázatosán imádkozot, és meg-igazultt. Így történik valóban ezekkel a' kevély Rabinusokkal; Másokat meg-vetvén, magokat nagy gögősen igazaknak lenni, és egyedül szenteknek, kiáltják, és azért meg-keményednek a' magok vakságukban. *Mert az Isten a' Kevélyeknek ellenkáll, az alázatosoknak pedig malasztot ad. a)*

El - végezvén az imádságot, újra sokan közülök az egész étszakát az imádságokban, és a' penitencia-tartás gyakorlásiban töltik. Fel-virradván a' nap, reggel ismét egybe gyűlnek mindnyájan, a' mint az előtte való napon tselekedtek, ha szombaton talál meg-esni ez az Innep, akkor 6, vagy 7 Férfiak a' *Moyse*s törvénye Könyvéből olvasnak. Az után hoszfzas könyörgést mondanak, a' melyben elé-hordják mind azokat, a' mellyeket hajdan a' fő Pap ezen a' napon szokott tselekedni.

Az estvéli imádságban meg-változtattják a' könyörgésnek formáját, és a' hol elébb azon könyörgöttek, hogy bé-irattassanak az élet könyvébe mostan azért efedeznek, hogy petséttelje-bé őket az Isten azon életnek könyvébe, esztelenül el-hitetvén magokkal, hogy azon estvéli időben petsétli-bé az Isten az Angyaloknak küldendő leveleket, hogy valami azok-

A a 3

ban

ban kiről-kiről el-rendelve vagyon, azt ők minden fogatkozás-nélkül végbe-vigyék. Ezek-után az Asz-szonyok mag-gyújtyak a' házakban a' lámpásokat, a' mint szombaton szokott lenni, és így bé-fejezik az Innepet. A' melyről, valamint a' mostani Zsidóknak többi innepiről-is igazán mondotta Isaiás Prófétának szája-által az Ur Isten : a) *A' ti új bődötöket, és a' ti Innepiteket gyűlöli a' Lelkem ; meg-untam, meg-fáradtam azoknak el-tüvésében, mikor ki-terjesztitek kezeiteket, el-fordítom szememet rólatok, és mikor meg-fokasíttjátok az imádságot, meg-nem balgatlak.*

TZÁFOLÁS

Parantsolta Moyses 3dik Könyvében a' Zsidó Népnek az Isten: hogy nagy Innepléssel üllené-meg a' Sz. Mihály havi ujjulásnak 10dik napját a' tisztulásnak Innepét, Zsidóul *Kápárád*. Mert abban meg-tisztulnak-vala egész efsztendőben el-követett bünöktől, ezen módon : b) Vött a' Pap az Isráél Fiainak egész sokaságától két bakot, egygyet a' bünért, és egygyet épen-égő áldozatra, a' kiket az Ur eleibe állatván, forsot vetet, hogy mellyikét kellene fel-áldozni a' bünért, mellyikét pedig elevenen a' puszta-ba botsáttani. Azt a' Bakot, a' melyre az Ur forsa eset, bé-mutatta épen-égő áldozatul az Urnak, a' máfiknak pedig, (a' kit a' Templomból, és Várasból a' puszta-ra kell-vala el-botsáttani) fejére rakta a' Pap az egész Népnek minden bünét, hogy vinné-el a' Pusztára Isráélnek minden hamiságát ; A' mint ezt a' Szent Irás mondja : *Mind a' két kezét annak fejére téven a' Pap, vallya-meg az Isráél*

Israël Fiainak minden barmiságokat, és minden vétkeket, 's bűnöket: Mellyekkel Annak a' fejét megátkozván, küldgye - ki el - rendeltetett Embertől a' puszta-ba. És, midőn el viszi a' Bak minden barmiságokat a' pusztára földre, és el-botsáttatik a' pusztában; térjen-meg Aaron a' bizonyság hajlékába, és le-tévén a' ruhákat, melyekbe az-előtt fel öltözött-vala, mikor a' Sz. Helybe ment, és ott bagyuán, mossa meg testét a' Sz. Helyen, és öltözzék az ő ruháiba. fellyebb pedig a' 7dik, 's 8dik Versben a' két bakról így szól: *Allassa a' Pap a' két bakot az Ur eleibe a' bizonyság bajléka ajtajához, és sorfot vessen mind a' kettőre, egyget az Urért, és mást a' ki botsátandó bakért.* Ama szókat: a' ki-botsátandó bakért a' Zsidó betű így mondja ki: *Haz-azel.* A' melly szó kettőből áll: *Haz:* az az: *Ketske,* és *Hazal* az az: *el-ment:* Mert ama ketske bak el-valáztatott, és a' Templomból ki-botsátatván az egész Népnék bűneivel, melyeket a' Pap meg-vallott, terhelve, a' Pusztára ment. De:

Ettől fokot különböző más magyarázattyat tafsittyák előnkbe a' Rábinusok amaz *Azazel* szónak R. Salomon azt akarja állatni: hogy ez egy valami nagy magas hegynek neve legyen, a' melynek tetejéről nyakra-főre le-vettetett a' Bak. De ez csak merő Rabinusi lelemény, nem-is találtatik-fel az egész Szent Írásban. Mások pedig, ama *Pirke Rabi Éliézer* névű könyvben, azt mondják: hogy az *Azazel* ördög legyen, a' kinek a' Zsidók azon a' napon áldozni szoktak, hogy bé-ne vádollya őket az Istennek ítélő széke-előtt, a' honnan-is azon könyvnek 46dik részében ezek a' szók olvastatnak: *Adgyatok Schobbed. ajandékokat az ördögnek a' tisztulás napján.* Ezt mondják egyéb Rábinusok - is, de Istentelenség ezt meg-is gondolni; mert az Isten mint fő Jóság, és igazság azt nem rendelheti, következendő

dő-képpen nem - is parantsfolhattya, valami a' maga tiszte-
te-ssége - ellen vagyon; nem rendelte, 's nem parantsfol-
ta tehát, hogy az Isráel Fiai az Ördögnek áldozzanak,
ajándékot nyujtsanak. Azt hozzuk azért végre-is - ki
ebből: hogy az *Azazel*, az el-botsátandó, avagy a'
puszta helyre ki-vezetendő Bak volt, a' kinek fejére
téven kezeit a' Pap, az egész Nép vétkeiről vallást tött.

Nem kevelsbbé vetekednek arról-is a' Rabinu-
sok, hogy minémü el-rejtett titok légyen e' két bak-
ban? *Majmon* azt tartya: hogy a' két baknak áldozat-
tya rendeltetett-légyen a' *Jósef* ellen el-követett bün
botsánattyának meg-nyerésére; mikor tndni illik: ki-
fosztván ötet ama bokaig való sok szinnel szött köntö-
séből, a' kútba vetették, és az-után az *Ismaelitáknak*
el-adták ötet a' Bátyjai. A' melly tselekedetöket ök
el-akarván földözni, a' gödölye vérében meg festvén
Jósefnek ruháját az Attyokhoz vitték, meg-jelentvén;
hogy az igen gonosz vad ötte-meg ötet. Azt taníttya
azért *Majmon*: hogy az ebből a' bünből való ki-tisztú-
lásra rendeltetett légyen ez az áldozat, ilyen szókkal: a)
A' mi bódog emlékezetü Rabinusink mondották: Mivelhogy
az a' tisztulás nyilván-való, és közönséges, azért vagyon
emlékezet a' bakokról, mert az Jákob Fiának egész Gyüle-
kezete vétkezett a' Jósef el-adásában. De hamissan szól
Majmon; Mert a' Jósef el-adásában tött bünből meg-
tisztultak, 's szabadultak elegendő-képpen az Isráeliták ama
hosszas Egyiptomi szolgálatban. Azon-kivül ez az
áldozat nem rendeltetett egy bünért, hanem az egész
népnek minden büneiért, a' mint a' Sz. Irás bizonyíttya:
És mikor el - vjzi a' bak az ő minden hamisságokat a'
puszta földre. A' hol önnön magok-is a' Rábinusok
meg-

meg-jegyzik *Jalkutban* : Hogy ki-nyilatkoztatná, tudni-illik : az Isten, hogy minden némű bűnökről szólni akar, nevezi a' bünt minden ki-telhető névvel : *Mind a' két kezét annak fejére tévén, vallya-meg a' Pap az Isráel Fiainak minden barmiságokat, és minden vétkeket, és bűnöket.* Jegyezd-meg : *A' barmiságokat, vétkeket, bűnöket* : Azt mondják tehát ők : *Hogy a' barmiságoknak neve-alatt értetnek a' leg-terbessébb bűnök.* *A' bűnök-által a' közönséges halálos vétkek; a' véték-által pedig a' tudatlanságból, és gyarlóságból el-követett rossz tfeledetek.* Ez az áldozat tehát nemcsak egy bűnért tétetett, a' mi némű volt a' Jösef el-adása, hanem ez egész Isráelnek minden büneiért.

Nagy balgatagságot tanít e' felől R. Salomon ; Mikor kérdi : *Mi az oka, hogy Jákob Prófeta lévén, nem tudta-meg Isteni jelentésből ; hogy Jösefet nem a' vad ölte-meg, hanem a' Bátyjai adták-el ?* s meg-felel magának ; *Mert a' Jösef Bátyjai azon Országban, mikor el-adták őtet, a' magok társaságából ki-tiltani, és ki-átkozni akarták, valaki őket az Apjoknál fel-adja, és ezt az el-adást ki-nyilatkoztattya ; De, mivel hogy csak kilentzen voltak, ki-nem átkozhatták volna az árulót, mert e' dologhoz 10. személy kell, azért a' magok Társaságokba befogadták az Istent, hogy tizen legyenek ; Ezért tehát nem mer- te az Isten Jákobnak a' titkot meg-jelenteni, hogy átokba ne essen.* Hier. a' s' fide T. 26. Bibl. PP. pag. 1550. C. IV.

Nevetségre méltó hasonló képpen R. Becbaje magyarázattya is, a' ki a' Népnek bűnét hordozó Bakot *Esaura* magyarázza, a' ki-Sair. az az : Baknak mondatott, mert szörös volt mint a' Bak, a' kitől a' Kereszttyéneket származni esztelenül mondják a' Zsidók. Ezek pedig ama tzikkelyt : és midőn elvívzi a' bak min-

den hamiságokat) magyarázó Rábinusnak szavai: *Az Isten a' Zsidóknak minden bűnökét Esau-ra térti, a' mint írva vagyon: el-vírti a' bak az ő bűnökét. A' bak nem egyebet jelent, hanem Esau-t, a' mint mondatik Moyses Könyvében: a) Tudod, hogy a' Bátyám Esau Sair. Bak, avagy Szörös. Mondani-fogja Esau: 's vallyon vagyoni nekem annyi erőm, hogy el-bordozzam a' Zsidóknak bűnökét? és akkor le-vírti az Isten azokat ő róla, és az ő ruházat-tyára térti, a' melly mindjárt meg-veresedik, a' mint írva vagyon Isaiásnál. b) Miért veres a' Te öltözeted, és a' te ruhád mint a' fájtóban nyomké! Ezt taníttya ama Rabot Könyv, R. Moyses Gerund, Aben-Ezra, és majd tiak nem az egész Sinagóga. De ezek a' vakok nyilván-való Istentelenséget és igazságtalanságot ragasztanak a' személyt nem válogató igaz Istenre. Mert, mellyik Törvény parantsolliya azt, hogy egygyik Embernek a' bűnéért másik szenvedgye a' büntetést? Nem de nem ő maga az Ur Isten mondotta Ezekiel Szájja-által: c) A' Fia nem vírti az Attya hamiságát, és az Attya nem vírti a' Fia hamiságát. 's a' t. Miképpen lehet tehát, hogy az Israhel vétkeiért büntetsek Esau? És a' Zsidók bűneit hordozzák a' Kereszttyének? Igaz ugyan az, hogy az Isten Moyses 2. Könyvében azt jelenti: d) hogy meg-látogattya az Atyák hamiságát a' Fiakban; de ezt úgy kell értenünk: ha a' Fiak-követői lésznek az Attyok hamiságának, mert az Isten az ártatlant, ha próbállya-is mint Jóbot, és Tóbiást, de soha sem bünteti, nem ostromozza. Megvetvén tehát a' Rabinusoknak hamis költeményit;*

Azt

-
- a) Gen. 27. v. 11. b) Isai 63. 2. c) Ezech. 18. 20.
d) Exod. 20.

Azt mondjuk: hogy az a' Tzerémónia nem volt egyéb, hanem a' Krístusnak el-jövetelét árnyékozó kép, a' ki, a' mint Szent Péter Apostol szól az Iſráélita Fértaiknak: a) *El-végezett tanatsból, és az Iſtennek eteb-beli tudományából el-adatott, és a' hamissáknak kezek által fel-függesztvén, meg-öltétek ötet ti Zsidók.* A' két bakok az Ur Krístusnak két természetét jelentették, az Emberit, a' mellynek egyedül szenvedni kell-vala, és az Istenit, a' melly a' maga szenvedhetetlenségében, és halhatatlanságában meg-maradot. Nem-is gondolhat-tyák pedig ezt valami költeménynek, és idegen dolog-nak a' Zsidók, a' kiknek Talmud szerzői egyenlő ér-telemmel azt tanítták, hogy az egész Szent Írásban foglalt minden dolgoknak, és titkoknak egyedül maga az el-jöveendő Messiás volt vége, és tüzélya. In-nét köz-mondás ő nálok, hogy a' Prófétak nem jöven-döltek egyebet, hanem tsák a' *Messias*nak idejére tüzölő dol-gokat. Ha azért a' Rabinusok azt vélik, noha rosszszül vélik, hogy ezt a' Tzerémóniát, és a' Bakok áldozattya-nak szer-tartását *Eſaura* lehet alkalmaztatni, mennyivel inkább alkalmaztathatom én a' *Messias*ra, a' kit árnyékoz-tak az ő Törvény-béfi minden áldozatok, és, a' ki-Isaiás mondásaként; b) *A' mi betegséginket viselte, és fájdalminkat hordozta, a' ki noha hamisságot nem tséleke-dett, se álnakság nem volt az ő szájában, de a' Lelkét a' bűnért adta, és ő tudományával meg igazított szokakat, és azoknak hamisságit ő hordozta és a' bűnösök-közé számlál-tatott, és ő a' sokaságnak bűnét viselte, és a' bűnösökért könyörgött.* Nem kell tehát ennek utánna többé a' tisz-tulásnak Innepét Illyen Tzerémóniával üllen, mert bé-tellyefedtek *Messias*ban mind azok, a' mellyeknek a' tisztulás napi áldozatok árnyékozó képei voltanak; a'

B b 2

mellyet

a) Act. 2. 25. Isaia 53. per totum.

mellyet tovább a' Zsidók ellen ezen világos, és erős bizonyítással meg mutatok: El-híszik, ők, hogy minden bűnöknek tellyes botsánattyát nyerik meg a' tisztlás napján, de ez a' tellyes botsánat nem adatik, hanem csak a' *Messziás*nak el-jöveletekor, a' mint az egész Sinagóga meg-vallya, a' *Messziás* illy hoszszas késésének okát egyedül a' magok bűnöket adván. El-jött tehát a' *Messziás*, és el-múltak következendő-képpen az elebbiek, és ezek-között ez az inneplés-is eltöröltetett, avagy, ha a' *Messziás* még-sem jött-el, minden bűnöknek botsánattyát sem ígérhetik magoknak a' Zsidók. Ha azért szentelni akarja a' Sinagóga a' bűnök botsánattyára a' tisztlásnak Innepet, szükséges, hogy hidgye-el a' *Messziás*nak már meg-lelt el-érkezését, a' kinek egyedül érdeme-által nyerttetik meg a' bűnök tellyes botsánattya, a' mint világossan ki-mondotta ezt az Apostolok Fejedelme Szent Péter: *És nints másban senkiben üdvösség, mert nem-is adatott más név az Ég-alatt az Embereknek, a' melyben nekünk üdvözülni kellene.* Act. 4. 12.

XXIII.

AZ ARNYÉKOS HAJLÁKOK INNEPE.

Ötödik Innepe, a' mellyet szentel a' Zsidó Sinagóga az árnyékos hajlékú, vagy Sátoros Innepe, a' mellyet rendelt az Isten Moyzes harmadik könyvének huszonharmadik Részében ama hajlékoknak emlékezetére, a' mellyekben laktatta az Isráél Fiait Egyiptomból-való ki-jöveletekkor a' püsztaban, innét hivattatik görögül *Scenopegia*: a' Sátorok, vagy hajlékok tfinálásáról.

Ez

Ez pedig a' szokás, a' mellyet tartanak a' mi időnkbeli Zsidók ennek az Innepnek szentelésében. Mikor el-végezik a' tisztulásnak Innepét, kiki a' maga házának tornáczában a' szabad ég-alatt valamely alkalmas helyt választ, osztán Zöld leveles-ágakból magoknak hajlékot tfinálnak, azt kárpitokkal, és erejektől kitelhető egyébféle ékecségekkel körös-körül fel-tzifrázzák. Noha pedig a' Moyses Törvényében csak nyóltz napok rendeltettek erre az Inneplésre, de ezt a' mostani Zsidók kilentz napra ki-terjesztették, ezek közt pedig a' két első, és két utolsó napok leg-szentebbek. Ennek a' ki-terjesztésnek, avagy egy nappal való megtoldásnak azt az okát adják, mert nem tudják a' hóld újjulásának bizonyos idejét, és óráját, hogy azért abban a' pontban, vagy szempillantásban ne hibázzanak, a' törvénytől szabott nyóltz napokhoz még egygyet ragasztanak. De két illetlenség következik ebből: egygyik az; hogy a' *Jerusalemi* Zsidók csak nyóltz napokig tartják a' Sátorok Innepét, nem felvén attól, hogy hibázzanak, ha azért azok nem hibáznak, a' mi Zsidaink sem hibáznának, ha magokat azokhoz alkalmaztatnák. Másik pedig, a' tisztulásnak Innepén, mivel-hogy keményen kell-bőjtölni, csak egy napot tartanak-meg, nem felvén attól hogy hibázzanak, ki tetszik tehát, hogy a' magok szokásinak, és Tzerémóniáinak meg-tartásiban nem az Isteni parantsólattól, hanem a' Rabinusoknak esztelen találmányitól fügnek.

A' leveles ágakból tfináltt árnyékos hajlékokban, vagy Sátorokban való lakást el-kezdik a' Zsidók az Innepnek első napján, és azokban mulatnak, az egész Innepen, ottan esznek, isznak, és némellyek még ottan-is alusznak, ki vévén a' betegeket, a' kik ezen

törvenytől menttek, ha pedig az első esik, el-hagyván a' rofszszúl bétózott tsepegő gunnyót, házakba vezetik magokat.

Az Innepnek vigyiliáján, a' melly a' Sz. Mihály havi ujúlásnak 14dik napja, azon szorgalmazóan gondoskodnak, hogy azokat, a' mellyek az Innepre szükségellek, el-készítsék. Szereznek pálma-fa ágat egygyet, Myrthus-fa ágat harmat, a' mellyeket két füz ágatskákkal egygyüt egy tsumóba kötnek, szereznek ismét ehez egy Tzitromfa ágat rajta függő gyümöltsevel egygyütt. Ha pedig ezek a' fák nem találkoznak abban az országban, a' melyben ők laknak, más változtatott, és gazdagon termett fák ágát gyümöltsevel egygyütt le metszik.

Az Innep - előtt-való este mindnyájan a' Sinagógába öfzve gyűlnek, és el-mondván a' szokott imádságokat, kiki egy két jó baráttyát a' maga hajlékába vezeti, kiváltt képpen pedig azokat szokták be-szólítani, a' kik a' magok házoknak szük-vóltta miatt az el-rendeltt mód - szerínt hajlékokat nem tlinálhattak. Itten a' Tselédes Gazda áldván az Istent, hogy a' hajlékok tlinálásáról parantfolatot adot, a' bornak áldozatul-való bé-mutatásával vig, és örvendetes Innepet hirdet. Az-után mindnyájan az asztalhoz ülnek, kenyeret, gyümöltst, és egyéb tsemegéket észnek, isznak, 's vigadnak, azonban a' vatforát el-végezván, és az Istennek halákat adván, a' kívül-való Vendégek elmennek, a' többieknek Sátorit, vagy Leveles hajlékit látogatni.

Reggel pálma, Myrthus, és füzfa ágakat bal-kezükbén, jobb kezükben pedig tzitrom ágat tartván, bé-mennek a' Sinagógába, az után mind a' két kezben-lévő ágakat egy tsumóba öfzve fogják, és azzal
a'

a' Világnak négy része-felé magokat meg-hajtván , meg-állapodnak.

Minden nap az egész Inneplés-alatt, az említett ágakkal a' Sinagógát örvendezve körül-járják, a' melly Tzerémóniának okát adja R. Bechaje a) mondván: *A' körül-járárs a' mellyet tselekezzünk , jelenti az Edom falainak jövőendőbeli el-romlását.* Edom által értik Rómát, és a' Római Birodalmat. *És a' Iduménsok , az az : a' kereszttyének veszedelmét , a' kik ki-irtatnak é világból.*

A' Sátorok Innepének 7dik napját hívják : *Hofanna rabba: nagy Szabadulásnak.* És azt sok bübajos-ságokkal ülik , mivelhogy el-hitetik magokkal : Hogy az Isten azon a' napon rendeli-el , mennyi első esék egész esztendőben ; azon a' napon küldi-el az Angyalokat , hogy ki - töröllyek e' világból azokat , a' kik a' halálnak Könyvébe bé-irattak. Azért némellyek egész étfzaka bizonyos magán-való imádságos házakban virrogatnak. Reggel pedig meg-fúván egy kürtöt , a' Sinagógába öfzve híjják magokat , és ottan hoszfzas Könyörgést mondanak , hogy érdemessek legyenek be-irattatni az élet Könyvébe , a' mellyet mikor el-végeznek , kezekben tartván amaz ágakt , nagy pompával hétszer meg-kerülik a' Sinagógát.

Nyóltzadik napon ebéd-után el-bontyák a' zöld-leveles Sátorokat , melly napon törvény-szerint, bé-kellenék fejezni az Innepet-is , mind azon-által a' Rabinusoknak rendeléséből , a' mint immár oda fellyebb-is említünk , hozzá-adatik a' 9dik nap , a' melly napon a' Törvénynek Jegyesi választatni szoktak e' következő módon.

Meg-

a) L. Kad. bachkernach.

Meg - mondottuk immár ennek előtte ; hogy a' Zsidók fel - osztották a' Moysesnek 5. Könyveit annyi letzkére , a' mennyi szombat vagyon egy egész elzten - döben , úgy hogy , el - vegezödvén az elztendő , vége legyen a' Moyses öt Könyve olvasásának - is ; Minthogy pedig annak az utolsó szakaszának olvasása a' Sátorok Innepének utolsó napján elik - meg ; ketten választat - nak , a' kik a' törvény Jegyefinek hivattatnak. Ezek - nek a' Tisztyek az : hogy egygyik a' Moyses Könyvei - nek utolsó letzkéjét , a másik pedig az elsőt olvassa. Az első hivattatik *Hbatan Torab* a' Törvénynek jegye - se , a' második pedig *Hbatan Bereschith*. A' kezdetnek jegyese. A' kik a' Zsidó Sereg - által a' Sinagógába nagy pompával be - vezetettnek , és onnét házokhoz azon pompával ismét visszafra vezetettnek. Azért választat - nak pedig ketten , mert a' Rabinusok törvényt - ál - tal az vagyon ki - rendelve : hogy mihelyest el - végzi egygyik a' Moyses törvénytének utolsó szavait , leg - ottan el - kezdgye a' másik a' Teremtés Könyvének el - ső részét ; El - végezödvén osztán a' letzke , utólszor meg - kerülük a' Sinagógát magokkal ki - vévén minden Törvény Könyveket , a' mellyek abban találtnak , és így véget vetnek az Innepnek.

TZÁFOLÁS.

A' hajlékok Innepé rendeltetett 'haidan az Isten - által amaz Igékkel : a) *És lakjatok árnyékos haj - lékokban hét napig , minden a' ki - az Israél nemzetségebéli bajlékok - alatt lakjék , hogy meg - tanulják az utánzatok va - lók , hogy bajlékokban laktattam az Israél Fiait , mikor ki -*

hoz -

hoztam őket *Égyiptus földéből*. A' melly szókból világossan ki-tetízik, hogy nem mást akart az Isten ennek az Innepnak rendelésében, hanem, hogy szüntelen szívében tartaná a' Zsidó Nép emlékezetét ama jó-téteménynek, a' melyet vettek az Istentől az ő Attyaik az *Égyiptomból*-való ki-jövetelben. Nem kötelesek tehát a' Keresztyének annak meg-tartására a' *Mesliás* el-érkezése után.

§. XXIV.

A' TEMPLOM SZETELESÉNEK INNEPÉRŐL.

Régi szokása volt a' Sinagógának a' Templom, és az oltárnak innepét (a' melyet Zsidóul *Hbanuccá*-nak neveznek) meg-ülni. Mellyet a' Makabeusok az Antiokus Épifanes-által meg-fertéztetett Templomnak ki-tisztítása - után rendeltének ezen szókkal: a) *És rendelé Júdás, és az Attyafiai, és az Israëlnak egész gyülekezete, hogy meg-tartsák az oltár Szentelésének napja az ő ideiben esztendőről esztendőre nyoltz napokig a' Kaleu havának 25. napjától-fogva örömmel, és vigassággal.* Ezt az innepet meg-tartotta Krisztus urunk-is, és tsüda tétellel meg-tisztelte b).

A' mostani Zsidók, a' kik el-vesztvén az Isten ismeretséget, el vesztették egygyütt a' régi történeteknek, és hagyományoknak igaz tudományát-is, fokkal különbb okát adják ennek az Innepnak, és azt mondják: hogy ez az Inneplés rendeltetett legyen ama tsü-

C c

dá-

a) 1. Machab. 4. 59. b) Joan. 10. 22.

dának emlékezetére, melyet tett az Isten akkor, mikor tudni illik; egy kevés tiszta olaj, a' melly tflak egy étszakára elegendő lehet vala, szüntelen égett, és a' Templomban nyóltz egész napig elég volt, 's még sem fogyott-el; sőt semmire sem kevesebbedett-meg. A' dolognak, miképpen lett légyen, történetét, így befzéli a' Zsidók: *Minék utánna Antiokus Király az Isten népének igen kegyetlen üldözöje meg-ferteztette volna a' Templomot, és az óltárt, és a' Sz. Falakat, tefzett az Istennek, hogy a' Makabeusok meg-győzvén a' görögöket, ki-tisztítának a' Templomot, és annak falait, és oltárját, ujra helyre állítának, és fel-Szentelnék, akarván pedig, hogy a' Törvény parantolattya-szerint a) a' lámpás abban mindenkor égjen, midén a' Szent olajt keresik, és arról kerdezősködnék, imé tapasztallják: hogy azt a' Görögök ki-öntötték, és az ámpolnákat mind össze törték, el-annyira, hogy az olajnak tflak éppen igen kevés részeltkéje maradott-meg, a' melly tflak egy étszakára elég lenne, el-tartott mind azon-által, az Istennek hatalmas creje-által, egész nyóltz napokig; hogy azért ennek a' tudának eleven emlékezete meg-maradna, a' végre rendeltetett (ugy mondják) ez az Inneplés. Ezt ök üres szóval mondják ugyan, de meg-nem mutattyák. Inkább kell tehát hinniök a' meg-lett dolognak, a' melyet a' Szent Irás az imént említett helyen elé-hoz, és a' mellyel Zsidó József-is meg-egygyez b). A' Zsidók mostan ezt az Innepet világosság napjának nevezik; Mert első napon egy lámpást gyujtanak-meg, másod napon kettőt, és így szaporodik a' világosság száma egész nyóltz napokig, a' mellyeken az Innepet szentelik. Ezt az el-pulz-*

túlt

a) Exod. 27. 20.
C, II.

b) F. Joseph. L. 12. Antiqu. Jud.

túltt Templomnak hivságos Innepet a' Keresztyének megtartani nem kötelesek, a' kiknek ép Templomok vagyon.

XXV. §.

A' SORSOKNAK INNEPÉRŐL.

Utolsó innep, a' mellyet a' Sinagoga szentel, a' forfoknak Innepe, a' melly rendeltetett annak emlékezetére, hogy hajdan *Eszther* Királyné meg-nyerte *Afverus* Királytól vízfzsa vételét ama kemény parantsólatnak, a' mellyel Amánnak tsalárd hízeltetésére-megparantsolta - vala, hogy a' Zsidók az ő fzéles Birodalmának minden helyein meg-ölettefsenek a) És ez az innep mondatott *Purim*; az az: forfok innepének, mert a' kevély *Amán Adár*. havában *Purt*, avagy Sorsot vett, melly napon, és hólnapon kellene a' Zsidó Nemzetnek egy lábíg meg-ölettetni; de különben esett-meg a' dolog, Mert *Amán* fel-akasztatott, a' Zsidók pedig meg-tartattak, és ezért osztán ezt az áldott napot innepleni kezedették.

Két napig tart ez a' Zsidók Innepe, a' melly böjt-elő hava ujságának 14dik napján esik. Első napon minden örömnnek, és vigaságnak neki eresztik magokat, úgy hogy azt mondanád, hogy nem Innepet, hanem farsangot tartanak. És ezt tselekefszik a' Rabinusoknak tanátstsokból. Ezeken a' napokon folytathattyák pereket a' Keresztyének-ellen, mert hatalmas (ugy mondják) az akkorban uralkodó égi *Planéta*.

a) *Esther*. 3. v. 7.

Az Innep-előtt-való napon böjtölnek annak a' böjtnek emlékezetére, melyet *Eszter*, és *Mardokéus* szerzet-vala. Estve a' Sinagógába mennek, és, mikor el-végzik imádságukat, az *Eszter Historiáját* olvassák, nem nyomtatott, hanem egy *Pergaménra* valami külsős ténával pontok, és hangzó jegyzések-nélkül írott könyvből. Valahányszor pedig az *Amán* neve elő-jön, lábokkal tombolnak, Zörgést tesznek, a' gyermekek pedig kalapátfokkal, és arra el-készített fülkókkal, főtörökkel a' padokat versent verik, mintha ez-által a' magok régi Elleséngőknek agyát, fejét öfzve törni akarnák, bé-fejezik azonban az olvasást, és mindnyájan fel-kiáltva, mondják: *Atkozott legyen Záres az Amán Felesége, és áldott az Eszter! átkozottak legyenek a' gonoszok, áldottak pedig a' Zsidók!* Ezek-után a' Sinagógából házokhoz viszi a' terven, gazdag, és frissen el-készített vatforához ülnek, és izokafokon-fellyül esznek, isznak, mert ennek az Innepnek leg-nagyobb tisztesége az ilyen dobzódó vendégeskedés, és részegeskedés.

Az Innepnek reggelén mindnyájan a' Sinagógába gyűlnek, és valamint az előtte való estve azon Tzerémóniával olvassák az *Eszter* könyvét. Ajándékokat-is szoktak ezen a' napon adni a' Meisterek a' magok Tanítványinak, a' Gazdák a' bási Telédnek, az Atyák, a' Magok gyermekeinek, az Innep estvéjén tartoznak mértéken fellyül, és annyit innia, hogy az eszket-is el-veszejtsék, annak (tudni illik) emlékezetére; mert *Eszter* Királyné akkor nyerte-meg a' Zsidóknak szabadulásokat, mikor *Asvérus* Király a' bortól, meg-hevültt; Innét azt tanította a' Zsidó *Talmud*:
a) *Tartozik az Ember a' Purim, vagy Sorsok Innepén magat*

gát úgy neki vidámitani, és annyira meg-részegíteni, hogy ne tudgyon különbséget tenni az átkozott Ávrán, és az áldott Mardokeus-között. Es, mivelhogy ama Zsidó szó Libsömi magát vidámitani. A' melly azon a' helyen a' Talmudban vagyon, két féle értelmű; Ezt R. Salomon világosabban így magyarázza: *Lebisthachbar beja'n.* Az az: *Borral meg-részegíteni.* A' Rabinusok ezt a' magok parantfollattyát erősíteni igyekeznek két Rabinusoknak példájával, a' kik olly buzgón, olly derekassan meg-tartották ezt a' törvényt, hogy az egygyik meg-részegedvén meg-ölte a' másikat, a' ki-halálzó képpen részeg volt. Ezek a' Talmud Szavai: *Rábbá*, és *Rábbi Zira* vendégséget üttötek purim Innepén, fel-támadván pedig *Rábbá*, meg-ölte *Zirát*, más nap reggel megvirradván, irgalmasságot kért, és fel-támasztotta a' halottat; És ion, hogy ismét úszve jönnének másik esztendőben-is, ugyan azon az Innepen; Monda azért *Rábbá* a' *Zirának*: *Nőfőzsa* újszunk vendégséget, és részegedgyünk meg-újra! *Felede Zira*; Ne bolondozz (úgy mond) nem mindenkor eszik-meg a' *tsuda*. Imé ama buta eszű Talmudistáknak szép, jeles tanítások, a' melly, valaminthogy igen nagyon meg-egygyez az *Epikurus* tudománnyával, úgy fokat különböz az *Evangelium*nak, és *Apostolok*nak parantfollattyától, a' melly azt mondja: a) *Meg-ne részegedgyetek borral, melyben bujaság vagyon.* b) *Sem a' részegések, sem az átkozódok 's a' t. az Isten országát nem bírják.*

XXVI. §.

A' ZSIDÓKNAK KÉZ-FOGÁSOKRÓL, ÉS
HÁZASSÁGOKRÓL.

Sok', és különbb-különb-féle Tzerémoniajok, és szertartások vagyon az ő házasságukban, a' melyek-közzül a' főbbeket itten elé-hozzuk. Minek utánna a' Jegyes a' Jegyesel az el-jegyzés, vagy gyűrűzés kötésiről, és idejéről meg-egygyeztek, őszve jöven a' szülék, és jó Barátoknak jókafsága, kéz-írás-által a' Tanuk-előtt meg-tartatik az el-gyűrűzés, a' melyben az Atya, vagy Anya magát arra kötelezi, hogy hajadon, vagy özvegy Leányát a' Jegyesnek ennyi szamú jegy ruhával, és pénzzel-által fogja adni; a' Jegyes pedig ellenben azt fogadja, hogy ő mind azokat meg-fogja hiven tfelekedni, valamellyek a' házassági el-jegyzéskor a' Feleségnek hafznára fel-szoktak tétetödni; Az után el-rendeltetik az idő az őszve adattatásra, és a' házassági, *Moring* levél a' Tanúknak, és Jegyeseknek nevökkel meg-crösítetik.

Az el-jegyzés-után az őszve-kelesig folyó napokat nagy tisztelteséges magok viselésével töltik a' Jegyesek, különbb vagyon a' Jegyes Legény az el-jegyzett Leánytól, ugy hogy, sem játékba, sem egy házba magánofsan egygyüvé soha sem mennek, hanem Szüléiknek, vagy Atyafiságos jó Barátyoknak jelen-létökben.

Az őszve adattatás, vagy menyegző előtt-való napon mindeneket el-készítenek, a' melyek azon dologhoz szükségesek. A' nőző Leány, avagy az özvegy el-jegyzett személy-is a' fürdőbe mégyen, és az egész

gész testét a' vízbe mártja, oda pedig ötet fok Afz-
szonyok késérik. Az mennyegző Napján, (a' melly
a' hajadon Leányoknak szerdán szokott lenni, az öz-
vegy Afzszonyoknak pedig Pénteken) mind a' két Jegyes
drága ruhákba, és sokszor gazdagabba, hogy sem for-
sa magával hozná, öltözik; Akkor a' Vö-legény, e-
lőbb az imádságát a' Sinagógában el-végezven, a' Je-
gyesének házához vezettetik, és a' házba, a' hol két
koma Afzszonyok-között egy ékeffen fel-készített szék-
ben ül a' Jegyes, be-menvén, négy szegletű palást-
tal, a' melynek minden szegletén rojtos finórok füg-
nek, a' maga, és a' Jegyesének fejét be-takarja.
Az után a' helység Rábinusa egy borral tellyes pohar-
at vészen, és bizonyos hála adásból álló áldást mond,
magasztalván az Istent, hogy a' házasságot szerzette,
az után abból a' borból valamelly részt meg-ízlik, a'
többit a' Jegyes mellett Jobb kéz-felől ülő Koma
Afzszonynak adja, a' ki a' Vö-Legénynek, és
Meny-Afzszonynak nyújtja, hogy meg-igják. El-
végezven az italt, a' Vö-legény egy arany gyűrűt ad
a' Rabinus kezébe, a' mellyet minek-utánna azon
Rabin a' körül-állóknak meg-mutatta, a' Vö-Legény-
nek vízfőza adja, a' ki-azt a' maga Jegyesének mu-
tató ujjába alkalmaztattya, mondván: *Ezen gyűrűvel
légy nekem el-jegye ve a' Móysesnek, és Izraelnek szokása
szerint.* Mikor a' Vö-Legény ezt ki-mondja, a' Ra-
binus az örömnék külső jelenségére a' maga kezében
lévő poharat a' földhöz, vagy falhoz vágja, azonban
az egész Nép fel-kiált *Besimam tob!* az az: *Szeren-
tséssen!* Az után ismét a' Rabinus, más, borral tellyes,
poharat vészen, és el-mondván az áldást, hogy az
Isten e' jelen való fzemélyeket a' házasságban öszve
kötötte, a' borból valami részt meg-ízlik, a' többit
nyuj-

nyujtja a' Meny Afzszony-mellett bal-felől ülő Ko-
ma Afzszonynak, a' ki-is, valamint oda fellyebb, ál-
tal adja azt a' Vö-Legénynek, és Meny Afzszony-
nak hogy igyák-meg. A' Rabinus pedig öszve töri
azt - is azt mint az elébbeni poharat.

Ezek igy meg-Lévén, a' Férfiak más Szobába
mennek, a' hol el-olvassák a' házasság levelet, a' Ra-
binus pedig a' Vö-Legény kezébe adván a' maga Pa-
lástyának végét, meg-eskütteti ötet, azonban újra bort
hoznak, és, mikor különbb-különb fále sok áldásfo-
kat azon borra reá birbitélt a' Rabinus, a' jelen lévők-
nek adja, azt azok meg-iván, haza mennek, 's
egyedül magokat hagygyák a' Jegyefeket, és a' körü-
löttök forgódó Afzszonyokat; Ezek ofztán a' konyhai
eszközöknek Zörgetésével, és egy kevés ideig tartó
énekléssel a' Vö-Legénynek, 's Meny Afzszonynak mú-
latságot tesznek, azt pedig azért tfelekefzik: Mert
magais az Isten, midőn Evát Adámhoz vezette, elébb
a' haját szépen öszve fonta, az után nagy vigan, a'
paraditfonba bé-vezette, az Angyalok pedig Sippal,
dobbal, trombitákkal ékeffen zengő mufikát tettek; az
első tántzot önnön maga járta-meg az Isten, és igy
Adamnak, 's Evának Vö-félykedet a).

A' mennyegző napjának estvéjén a' Jegyeffek
vatforához ülnek; itten a' Völegénynek egy hoszszas
imádságot kell énekelni, mennél szebben, és kedvesseb-
ben énekel pedig a' Völegény, annál jobban tétztzik
fzeméllye, és annál jobban fzereti ötet a' mellette ülő
Meny-Afzszony; többször történik pedig ez az ékeffen
való éneklés kevéségből, és a' Meny-Afzszonynak
kedveskedő hizelkedésből, hogy sem az Isten Sz. Ne-

vé-

vének ditséréséből; és inkább pajkosságból, hogy sem aitatosságból nyikorog a' Vö-Legény.

Azonban kiáltyák némellyek, hogy hozzák-felaz Afztralra a' Tyúkot, 's tojást, az után a' Vö-Legény ad a' Meny-Afszfzonymnak abból a' tyúk husból egy darabot, a' meg-maradott részét pedig két kézzel ragadják, mind férfiak, Afszfzonyok egy aránt, egy más kezéből, sőt szájából-is, mint az éhes kutyák, nagy kiáltozással, és nevetséggel. A' tojást pedig, mint hogy, sületlen, egy másnak szeme közé hagyigállják, vagy pedig, ha valamely Keresztyén találkozik ottan, ennek a' fejéhez Sujtyák, ezt a' végre tfelekefzik, hogy valamint a' Tyúk, örömmel, és fájdalom nélkül tojik, olyan könnyen, és vigan Szülye Gyermekeit ez a' Meny-Afszfzony-is. Azonban a' Vatsora után egy az elő-kelő Vendégek-közül ragadja kezénél fogva a' Völegényt, az Afszfzonyok közül-is a' főbbik a' Meny Afszfzont, és így a' többi férfiak a' férfiakal, az Afszfzonyok az Afszfzonyokkal (hogy már) az Isten parantfolattyából egy *Mitza* nevű tántzot járnak.

Az után mikor a' Vö-Legény a' Menny Afszfzonnyal el-hálván, egy mást test-szerint meg-ismérik, a' Vö-Legénynek a' Meny-Afszfzonyhoz közzelíteni, élete vesztése alatt tiltatik mind addig, miglen ő a' havi vérből való ki-tisztulás után meg-nem fürdik, és a' folyó vizekben meg nem mosódik.

A' Vö-Legénynek nyóltzad napig a' házból az Emberek közé ki-menni nem szabad, de mind azon által Szombaton mind a' Vö-Legény, mind a' Meny-Afszfzony a' Sinagógába el-mennek, és hatalmok vagyon nekik hét Ferfiát választani kedvük-szerint, a' kik olvashasák ezen a' Napon a' Moyse könyvét; Olvas-

sák ofztán a' Teremtés Könyvének 24. részét, a' melyben *Abrahám* a' maga hív ízolgájának *Éliézernek* parantsolatot ad, és el-küldi őtet, hogy az *Ura Fiának* *Isáknak* Feleséget keresne. El-végezven a' Sinagógában Könyörgés-eket, a' Vő-Legényt haza kísérik, a' ki-othon marad mind addig, míg a' Meny-Afzszony tífztulásának nyóltz napjai el-nem múlnak. A' Meny-Afzszony a' maga Menyegzejének napjától - fogva ízorgalmatos gondot visel arra, hogy az ő hajának Szálait fenki meg-ne lássa, mert el-hitetik magokkal, hogy ha valaki tfak egy haj fízlát-is meg-látná, annál-fogva akafztaná - fel őket pokolban.

TZAFOLÁS.

Azt tartják, a' Zsidók, hogy az Ember nötelességben bűn-nélkül, vagy leg-alább a' bűben esésnek veszedelme nélkül nem élhet, azért a' Leányokat, mihelyest mohosodnak, avagy a' tizen két esztendő meg-halladják, leg-ottan Férinek adják, a' Férfiakat pedig tizen nyóltz esztendő korokban a' házasságra rea kinszerítik, úgy hogy, a' ki ezekben az esztendőkhben, vagy leg-alább a' tajban meg nem házasodik, azt állíttják, hogy meg-fzegei az Istennek ama nagy parantsolattját: *Nevedgyetek, és fokafogyatok, és töltsetek-bé a' földet* a) De mennyire távoznak-el a' Szent Írásnak igaz értelmétől, magából azon elé-hozott tzikkelyből ki-tetszik, mert nem parantsolta azon szókkal az Isten, hogy valaki meg-házasodgyék, vagy Férjhez mennyen, hanem egyedül meg-áldotta első Szüléinket, és adot nekik erőt a' magokhoz hason-

a) Gen, 1. 28.

fontos Embereknek nemzésére. Imé a' Szent írásnak egész tikkelye! És teremte az Isten az Embert az ő képére: az Istennek képére teremte őtet, Férfiúvá, és Asszony állattá teremte őket. És meg-áldá az Ur Isten őket, és monda: Nevekedgyetek, és sokasodgyatok, és töltsétek-bé a' földet, és bajtjátok azt birodalmatok alá. Nem mondja a' Szent Írás, parantsold nekik; hanem meg-áldá őket. Áldás volt az tehát, és nem parantsolás. Azon-kivül, hogy ha ezekből a' Szent Írás Szavaiból a' házasságra kötelező parantsólatot Szabad-vólna kihozni, az következnek ebből, hogy a' barmoknak, és esztelen állatoknak-is, a' kik nem értik a' parantsólatot, és nem-is alkalmatosak a' parantsólatnak be-vételére, ugyan azont parantsóltalégyen az Isten: hogy meg-házassodgyanak, és férjhez mennyenek, mivelhogy azon egy igékkel szól ezekhez-is. a) És meg-áldá azokat mondván: nevekedgyetek, és Sokasodgyatok, és töltsétek-bé a' tenger vizeit, és a' madarak Sokasodgyanak a' a' földön. Hibáznak tehát nagyon a' Zsidók, mikor azt el-hiszik, hogy azon tzikkelyben minden Embernek meg-légyen parantsólva a' házasság, és ugyan mindjár 18. esztendőös korában. Vallyon azt mondándjuk-e' itten, hogy amaz olly sok, és olly nagy Szent Emberek, és az Istennek választotti, a' kik házasság-nélkül, nőtelenységben éltek, az Isten törvénye-ellen tfelekedtek, és vétkeztenek? Ugy mint: *Illyés, Eliséus, Jeremiás Dániel*, és több mások? a' kiket az Isten felmagasztalt, sok tífuda tételekkel ékesítet, prófétai Lélekkel meg-áldot.

XXVII. §.

A' HÁZASSAK EL-VÁLÁSÁRÓL, ÉS AZ
EL-VÁLÁS LEVÉLRŐL.

Azt taníttya közönségesen az egész Sinagóga, hogy vagy on a' Zsidóknak az el-válásra hatalmuk, elannyira; hogy a' Zsidó Férj el-botsáthattya, és útnak ereíztheti a' maga Feleségét, ha reá ún, és neki nem tettezik. Ezt taníttya (mondok) és egygyütt parantsollya, hogy ez a' dolog az el-válás Levele-által legyen-meg, a' melly levélnek el-készítéset sok tsavargó búbájosságokkal terhelik-meg a' Rabinaufok, mert, hogy ahoz nehezebben juthaffon a' Feleség tserelő Zsidó, azt keménnyen parantsolliák: Hogy az az el-válás könyve *Pergamendára*, gömbölyű betűkkel, irattafók, 's ne foglallyon magában se többet, se kevesebbet tizen két *Lineánál*. Mert az el-válás Zsidóul *Genek* mondatik, a' melly szóban lévő két egygyütt-zengő betűk a' Zsidó *Áritmetikában* 12. számát téstnek. Az Iró-Deák olyan legyen, a' kinek semmi nemű Atyafisága, és rokonsága nintsen azon házasszemélyekkel, vagy azoknak Tanuival, egy szóval: úgy meg-terhelik, és annyi nehézségeket szaporítanak ehez, hogy ugyan nagy fáradsággal, és idő halladékkal lehet helyeslen el-készíteni az illetin válás levelet. Ennek pedig azt az okát adják: hogy az-alatt az idő-alatt az egy mállal háborgó házassaknak a' meg-békéllésre idő hallasztások legyen, és az el-kezdett el-válásnak szándékától el-állyanak, 's a' törvénytől engedtetett szabadsággal olly annyira vízfzsa ne éllyenek. De ravaszág az ő dolgok; mert, nem téstnek nagy kérdést, és *Diff.kultást* az el-

el-válásnak okaiban, hanem egyedül az el-válás-könyvének meg-írásában akadoznak. az el-válás-levele-
lének pedig ez a *stylus*, és formája: p. o. a)

A Világ teremtésétől-fogva 5695dik éltendőben,
Tisri bava első betének negyedik napján; En Jfádk vezeték
névvel Ekendorff Rabbi Abrahamnak Fia, a' ki-moslan
Prága Várársában bázis, tüzes gazda lévén, lakom,
Szabad akaratomból, minden erőltetés-nélkül fel-tettem ma-
gamban, hogy tégedet Plimelle Sárát, vezeték névvel Trim-
merle, Herschl Rabbi Levinnek Olmitzban született Lednyát, eddig
az ideig Feleségemet Szabadon bocsátalak; A' mint-is rólad le-
mondok, tolem el-eresztlek, és abban a' Szabadságban bagylak, a'
melyben voltál, mikor bozzám feleségül jöttél, hogy taka-
rodgyál, és kedved-szerint menny, akar hozzá tetszik; ezt
pedig néked senki se tiltsa-meg mostantól-fogva, örökké. És így
ez-által teljes engedelmet adok, hogy máshoz Férjhez me-
hets; Ennek nagyobb bizonyására pedig ibol a' leveled a'
Moyfesnek törvénye, és az Izraelnek szokása-szerint.

Az után a' Rabinus újra meg-kérdi a' Férfiat,
ha ugyan kész akartva bocsáttya-e'-el a' maga Fele-
ségét? és, mikor ő azt feleli: hogy ő szabad akarat-
tyából tselekeszi ezt. A' Rabinus meg-parantfolya az
Aszfszonymnak, hogy egygyik tenyerét a' másik mellé
terjeszse-ki, hogy a' válás-levelet úgy meg-tarthassa,
hogy a' földre ne esék, azonban ő a' kezét ki-ter-
jeszti, a' volt Ura pedig a' levelet néki adja, újra
mondván: Ez a' te el-válásod. ezt az Aszfszony el-ve-
szí, 's a' Rábinusnak nyújtja, és szabad személy lé-
szen, úgy hogy 40. nap-múlva férjhez mehet.

TZÁFOLÁS.

Szabad volt az ó törvényben a' Zsidóknak igaz, és törvényes okokból Feleségöktől el-válni, és máffal még az elébbeninek éltében-is öfzve házaföldni. a) A' mint írva vagyon Moysesnek 5dik könyvében: *Ha valamelly Ember Feleséget vészén, és nlla léfzen, és nem talál kedvet szemei-elött rütságáért: irjon válás levelet, és adgya kezébe, és botsássa-el azt háztól. Meg-engedte ezt az Ur Isten, mint a' természet törvénnének fő Ura, a' meg történhető nagyobb gonoszoknak, tudniillik: feleség ölésnek, a' törvénytől-való el-szakadásnak, és több ezekhez hasonlóknek el-távoztatására; meg-engedte ismét ezt az Isten, hogy el-vonná a' maga Népet a' bálványozó Pogányoknak illetlen szokásitól a' kik, ha semmit sem találtak-is meg-feddéfre méltót feleségökben, mind azon-által tfak egygyetlen egy valamennyivel keményebb szó elég ok volt, hogy a' háztól, 's házasságtól el-üzzék az Afzfszonyt b). Így a' Sámson Ipa minden ok-nélkül, és tfak hivságos, esztelen gyanúságból, mintha gyűlölné az ő Leányát a' Sámson, el-valasztá ettől, és másnak adá feleségül ötet. c). Asuérus meg veté, a' Királyi Palotából ki-veré, és el-üzé magától feleségét Vastbit, tfak egyedül azért, hogy mindjár első parantfolatra bé-nem ment a' Király eleibe, a' ki meg-akará mutatni a' Népeknek, és Fejedelmeknek az ő szépségét, mert igen szép vala. Hogy tehát a' Pogányoktól vagy ebben-is meg-különböztetnének a' Zsidók, oda engedte az Isten az ő Szívök keménységéért, hogy ezek-is el-botsáthatnák ugyan feleségöket magoktól, de leg-alább elegendő, és igaz okokból,*

a) Deut. 24. 1. b) Judicum Cap. 15. c) Esther 1. v. 11.

nem pedig vaktában , és oly rendetlenül , a' mint a' Pogányok szokták , hanem az el - válásnak levele adásával , valamennyire betsülletesebben.

A' Krisztus JEsus a' mi Istenünk az ő törvényt tökéletesebbé tette , és fondálván a' kegyelem Törvényébéli Anya Szent egyházat , a' házasságnak kötelét meg - oldó Válás levelet , a' melly Moyses - által a' Zsidóknak meg-engedtetett-vala, tellyeséggel , és egy által-lyában el-törölte, és azt az okot , a' melly a' Házas személyeket tsupán tfak az egygyütt lakástól el - válasszhattya , egyedül tsak az egy házasság - törésre szállította. Mondván: a) *Moyses a' ti szívetek keménységeért engedte - meg néktek , hogy el - borsátsátok Feleséteket , eleitől fogva pedig nem úgy volt. Mondom pedig néktek , hogy valaki el-borsáttya Feleséget , hanem-ba a' parázناسágért , és mást vészen , paráznsáksodik : és , a' ki az el-borsátottat el-vészi , paráznsáksodik.* És ugyan méltó dolog-is ; hogy a' házasság - törő parázna fel , a' ki önként az egy testet két - felé szakasztya , az ártatlan féltől meg - vettefsék. Noha több más okokból - is ez az egygyütt lakástól - való el - válásnak dolga a' Keresztyéneknél szabadon meg-történhetik , fen-maradván azonban a' házasságnak tsak az egy halál - által meg-oldoztatható kötele. A' mellyekből könnyen ki-vehettyük , mi nagy hála-adással tartoznak a' keresztyének az Istennek , hogy illy szent , illy értelemmel , és okossággal egygyező törvényre hallasztotta őket ; a' melyben a' Krisztus tagadó Zsidók az ő hitetlenségöknek , és Lelki parázناسágoknak büntetésére , ama rettenetes el - válást nem már a' telti Jegyestől , hanem magától az Istenől szenvedik. A' mint világossan meg-jövendölte ezt *Oféás*

Pró-

Próféta a' Zsidó Sinagóga-felől : a) *Paráználkodván el-szakad a' föld az Urtól ; azért bijjad az ő nevét irgalmas ság-nélkül-valónak : mert többé nem könyörülök az Izraél házán, hanem tellyeséggel el-felelkezem rólok, mert ti nem én Népem vattok, és én nem lézlek tietek. Itéllyétek-meg az Anyátokat, itéllyétek-meg, mert ő nem én Feleségem, és én nem vagyok az ő Férje; és az ő Fiain nem könyörülök, mert paráználkodásnak Fiai.*

VXVIII.

A' SARU LE-VONÁSRÓL, ÉS A' ROKON-SÁGBÉLI ASZSZONY FEL-SZBADÍTÁSÁRÓL.

Istennek világos parantsólattya vólt, hogy a' magzat-nélkül meg-hóltt Embernek Felesége máshoz Férjhez ne mennyen, hanem az Urának közelebb-való Attyafiához, a' ki, ha el-nem akarná venni Ángyát, vagy menyét feleségül, tartozot őtet fel-szabadítani ezen módon : b) *Mikor az Atyafiak egygyütt laknak, és egygyik közülök magzatok nélkül meg-bal, a' meg-hólttnak Felesége ne mennyen másbhoz : hanem annak az Attyafia vegye-el őtet, és támaszsa magvát az Attyafiának : és ettől-való első-született Fiát amannak nevére nevezze, hogy el-ne töröltesék az ő neve Izraélból. Ha pedig az ő Attyafia feleségét el-nem akarja venni, melly őtet törvény szerint illeti, az Aszszony a' Váras kapujához mennyen, és szóllyon a' Véneknek, és mondgya : Nem akar az én Férjemnek Attyafia az ő Attyafiának nevet támasztani Izraélben : sem engemet feleségül venni. És mindgyárt biva'sák őtet, és kérdgyék-meg-*

a) Oseæ I. w. 7. 10. 2. w. 2. 4. b) Deut. 25. 5. feqq. 3

meg : ha azt-feleli : nem akarom ötet feleségül : *Járúl-lyon hozzája az Afzszony-állat a' Venek-elott , és vonnya-le annak saruját a' lábáról , és pökjék szemei közé , és mondja : Így leszen dolga az Embernek , a' ki-nem építi az Attyafiának házát ; És kivattassék annak a' neve Israëiben a' sarutlan házának.*

De a' mostani böls Rabinusok aztitélk : hogy tanátsosbb dolog legyen az illetin sógor A zszonyt fel-izabadítani , hogy sem feleségül venni. Azért mostanság e' dologban ilyen szokást tartanak.

Mikor el-múlik azon Ferfiúnak , (a' ki-feleségét özvegyen hagyta) halálától-fogva három hónap , két bizonyságokkal egygyütt három Rabinusok öszvegyűlnek arra a' helyre , a' melly ezen dolognak megvizsgálására rendeltetett , a' hová az Atyafi személyek-is Meg-jelennek , mondván : Ide jöttünk , hogy fel-szabadítsunk. Akkor egygyk a' Rabinusok-közül meg-kér-di az Afzszonyt ; *ha el-múltt-e' innmár az Ura halálától-fogva három hónap ? maradott-e' neki Nő'elen Eöttse ? Ha ezen Eöttse a' meg-bólttnak egy testvere-e' ! avagy egy Atyától , s Anyától Született-e' ? ha elégséges-e' arra , hogy a' meg-bóltt Battyának magot támaszszon ? Ha az Afzszony éb gyommorral vagyon-e' Mert azt állíttják ama tudós Rabinusok , hogy ha az Afzszony éhomral nem volna , el-kellenék hallasztani a' dolgot , mert nem pökhetne szemei-közé az Atyafinak. Az után fordúlván a' ferfiúhoz , kérdezi tőle ; ha ez az Afzszony az ő meg-bóltt Attyafiának felesége e' ? akarja-e' ötet feleségül venni ? Mikor ő azt feleli : hogy nem akarja. Hozzája Járúl az Afzszony , mondván : *Az én Rokonom nem akarja fel-támasztani az Attyafiának magvát , ne mondassék tehát többé az én meg-bóltt Uram Attyafinak. Ezeket mondván , annak Saruját a' lábáról le-vonnya , és azt**

E e

a' földhöz vágja, 's a' Szemei közzé pökik, és felkiált: Igy tfelekefsznek az olyan Embernek a' ki-nem akarja epiteni az Atyafidnak bérát. És a' körül-állók nagy fen-szóval mondiák: Hbalutz. az az: Sárvátnak! És így az Aszfizony Szabadon marad, és más Férjhez mehet.

TZÁFOLÁS.

Az Isten tfak azért parantsolta ezt a' házasságot az Atyafiak közt, hogy a' Nemzetségek külbmbbsége meg maradjon a' nemzetségben, és egygyiknek öröksége a' málik nemzetnek örökségével öfzve ne elegyítessék. a) Ne egyeledessék az Israel Fiainak öröksége Nemzetségről Nemzetségre, Mert minden Férj az ő Nemzetségéből, és rokonságból végyen feleséget, és minden Aszfizonyi-állat azon Nemzetségből való Férjhez menjen, hogy az örökség meg-maradjon a' Nemzetségekben. Mivelhogy pedig immár a' Nemzetségek öfzve egyeledtek, és ugyan annyira egybe zavarodtak, hogy nem mondhattya többé mostani időben tfak egy Zsidó-is, hogy ő ebből, vagy amabból a' Nemzetségből legyen, és örökségük-is Török kézre jutot; nyilván vagyon, hogy ez a' parantsolat-is immár el-törölketett.

XXIX. §.

A' ZSIDÓKNAK BETEGSÉGIRŐL. HALÁLOKRŐL, TEMETÉSEKRŐL, ÉS GYÁSZLÁSOKRŐL.

A' beteges Zsidók meg-szoktak gyónni azon módon, a' mint oda felebb a' XV. fejezetben elé-

a) Num. 36. 7.

hóztuk. A' betegeknek gyógyulásokra pedig első orvoságul a' Sinagógában mondandó bizonyos imádságot alkalmaztatnak a' bölts Rabinusok, azon imádságban azért ha meg fulyosodik nyavalyája, és utolsó órájához közelit a' beteges Zsidó, mivelhogy el-híszik, hogy a' halál sententziáját véghez vivő Angyal akkor meg-jelenik ama mérges karddal; az Istent, mint Angyalával egygyütt meg akarván tsalni, el-változtattják a' beteges Embernek nevét, hogy a' halál hozó Angyal rá ne akadgyon arra, a' kit keres. Példának okáért: ha *Abrahám* vólt, *Moyfes*nek nevezik, és az Énekes a' ki azon a' napon a' Sinagógában a' betegért imádkozik, e' képpen szól: *El-vagyon rendelve a' kesérti balál sententziája Abraham ellen, de unísen el-rendelve Moyfes-ellen, ha az egekben valami szrentsétlen dolog el-végezve vagyon-is Abraham-ellen, de nintsen el-rendelve Moyfes-ellen, mert immár ő más Ember, mint a' mostan született gyermek a' hosszú napokra. De menyire meg-tsalatkoznak ebben a' vakoskodó Zsidók, a' minden napi tapasztalás ki-mutattya, mert a' nevöknek tserélése után-is reájok talál az Angyal, 's meg-halnak.*

Meg-látogattya azonban a' beteget a' Rabinus, és minek utánna némelly bátorító szókkal vigasztalna őtet, ha láttya, hogy a' beteg el-nehezedik, először-is kérdi tőle, ha el-híszí-e ő valóban, hogy a' *Messias* el-fog ez után valaha jöni? 's mikor ezt meg vallya a' nyavalyás, az után bűneiről gyónást tévén, ilyen formán imádkozik: a)

Én meg-ismérem, és meg-vallom te-előttem én Uram, én Istenem, az én Atyáimnak egygyetlen egy Istene, és minden teremtetett állatoknak egy Ura! bogy az én egész-ségem, és baládom bata!madban vagyon; kérlek azért téged;

E e 2

add

add vissza nékem újra az én egészségemet, és emlékezzél-meg-rólam, és halgasd-meg imádságomat, valamint Eze-kiás Király idejében, mikor ő-is beteg-vala. Ha pedig az én időm el-jött, hogy meg-haljak, t-bát ez az én bala-lom legyen fel-öldoztatása, és bocsánattya minden bűneimnek, a' mellyeket tudatlanságomból, vagy kész akaratomból süle-tésemnek első napjától-fogva tselekedtem. Engedd-meg, hogy részem legyen a' paradijsóban, és a' jövődő életben, a' melly az igazaknak számára tartatik, és mutasd meg nékem az örök életnek útját, elégíts-meg engem a' te di-tsofséges színed látásának örömevel, a' te jobb kezed-által mind örökké. Ditsértéssel te őb Isten! a' ki ezt az imád-ságot meg-balgatod.

Ezzel magokat utolsó órájokon-is vigasztallják, mert el-hitetik magokkal, hogy ezen imádság-után, a' Testi, és természet szerint való halál, nem csak az eredendő bűnnek bünt-tése, hanem még a' többi, az után el-követett, tselekedendő bűnökért-is elég-tétel legyen.

Azután Testámentomot téfzen a' beteg Zsidó, a' melyben gyakorta javainak örökösévé szokta tenni az alacsonybb sorsú szegény Leányokat, hogy könnyeb-ben Férjhek meheszenek; és, mivelhogy némelly meg engesztelhetetlen gyűlölség vagyon a' Spanyol, és Olasz Országi Zsidók között. Ezek amazokat törvény sze-gőknek hívják, a' kik titkon, és orozva hitek szegé-sével Spanyol országba bé-szőkvén, ottan dísznó huf-sal élnek, és egyéb törvény-ellen-való dolgokat tselekefsznek. Amazok ellenben el-nem szívelhetik azt, hogy meg-vettet-nek az lillyetin semmire kellő Nemzettől, a' mint az olasz országi Zsidó nemzet, kinek nem egyéb minden mester-sege, hanem a' meg-avúltt, s' viseltt ruhát igazgatni, meg-venni, és azt a' Zsib-vásárban újra el-adni; azért tehát,

ha

ha testamentomot tésznek , keményen meg-hagygyák , hogy a' Leány a' magok nemzetségökből légyen.

Mikor halálra válik a' beteg , öfzve fut a' Zsidóknak sokasága , és Zsoltárokat , s különbb különbb-féle imádságokat mondanak , kiváltképpen pedig ama Moyses 5dik könyvéből való verset: a) *Hallyad Israël , a' mi Urunk Istenünk egy Ur.* És ezt gyakortább ujra , s meg-ujra mondják ; azzal jelenteni akarván , hogy a' beteg Ember az ő vallásukban kívánnyon meg-halni , a' melyben egy Istent híznak , de nem három személyben.

Ha meg-hal a' beteg , az ő első-szülött Fia , vagy pedig közzelebb-való rokona a' szemet bé-fogja. És minden vizet , a' melly a' házban , vagy pedig a' ház-körül találtatik , leg-ottan ki-öntenek , mivelhogy a' Rabinusoknak esztelen hagyományiból el-hitetik magokkal , hogy a' halálnak nem más az oka , hanem amaz Angyal , a' kit ők *Malach Hamuth* , az az: *Halál Angyalának* neveznek , a' ki a' halálra el-rendeltt Embereket kardjával által-üti , a' melly kardnak a' hegyről három tőp epe tőppenik-le , a' melytől a' meg-holtt Embernek teste el-sárgúl , és el-halaványodik. El-végezven ofztán a' maga hivatallját az Angyal a' véres kardot meg-akarja vízzel mosni , hogy azért halálos mérget az ő vizökbe ne botsáfsón minden vizeket nagy fietséggel az utzákra ki-öntenek.

Nevetséges dolog bizonyára , a' mit a' Rabinusok e'-felől a' halál-hozó kard-felől tanítanak: a) Azt regölik ők : hogy egykor el-küldötté az Isten ezt a' halál Angyalát egy bizonyos Rábinushoz , a' kinek neve vala *Lévi Fia Jofué* , hogy tudttára adná neki közzel-Lévő

E e 3

ha-

a) Deut. 6. 4. b) L. Variar. Hift. & Exempl.

halálát, de mind azon-által elébb bé-teljesítené, valamit fog az a' Rabinus kérni. Azt kérte tehát ő a' követ Angyaltól : hogy mutatná-meg néki azt a' helyet, a' melly az ő számára a' paraditsomban el-készítetett; reá állott kérésére az Angyal. Midőn tehát egygyütt a' paraditsom felé ketten bujdosnának, monda a' Rabinus az Angyálnak : *add ide nekem a' kardodat, mert nagy rémülés esett belém, hogy a' kezedben látom azt ;* Meg-tselekedte ezt-is az Angyal, mikor azért közzel értek volna a' paraditsomhoz, leg-ottan meg-rugaszkodik a' Rabinus, és bé-ugrik a' Paraditsomba, úgy hogy a' nagy hirtelenség miatt az Angyal meg-sem tartóztathatta őtet ; Már ott ben lévén azért a' Rabinus, erőssen meg-esküött a' mindenható Istenre, hogy ő onnan többé soha hi-nem akar jöni. El-búsulván itten az Angyal, nagy szomorúan kezde az Istennek panaszolkodni : *Uram meg-tsalattattam a' Rabinus által, a' ki-bez küldöttel engem, mert a' Paraditsom látásának színe-alatt oda bè-ment, és meg-esküvött, hogy onnét soha többé ki-nem akar jöni.* Felelé az Isten, és mondá az Angyálnak : *Menny-el, és vizsgál-d-meg szorgalmasan ennek a' Rabinusnak egész életét, és, ha meg-tapasztalod, hogy valamikor életében bamiisan esküvött, öld-meg őtet.* Meg-visgálta az Angyal, a' mint meg-parantfolta-vala néki az Isten a' Rabinusnak mind egész életét, de nem tapasztalta, hogy valaha hitét, 's esküvését meg-szegte-vólua. Azert el-végezte a' maga törvény székén az Isten : hogy méltán maradgyon a' Paraditsomban a' *Lè-vi Fia Jojuè.* El-ment az után az Angyal hozzája, és vízfíza kéré a' kardot, de, mikor osztán ebben ellenkez-nék a' Rabinus, és nem akarná vízfíza adni a' kardot, az Angyaloak ujjonnan való panaszszára, meg-szóllítá őtet az Isten, és monda néki : *Add vízfíza a'*
kar-

kardot, mert szüksége vagyou a' halál Angyalának arra, hogy a' többi Embereket meg-ölhesse.

Ezekből a' mellyeket hiven, és igazán, a' magok írásból elé-hoztam, által-látháttya minden okos Ember, melly vakok, és tudatlanok légyenek a' Züddök; Nem tñak a' Szent Írásnak értelmében, hanem meg a' természet-szerint-való dolgokban-is, midön a' halálnak illy helytelen, és az értelmes okoísággal ellenkező okait adjak.

Nem-is tsak egyedű maga ez a' históriás könyv taníttya ezt a' halál Angyaláról, és annak kardjáról-való kába tudományt; Ugyan azont tartják, 's tanítják ama Sz. Talmud követő Bültsek-is ezen ízókkal: a) *A' halál Angyala, a' ki tele vagyon szemekkel, a' balállal tusakodó Embernek fejénél ál ki-vontt fegyverrel, a' melynek hegyéről bárom tsep epe folyik-le, és ezeket a' betegnek szájába bortsáttya, a' melly mérges tseppek okozák ofztán azt, hogy a' testnek nehez, és büdös szaga vagyon, és egészszén el-sárgul.*

Bé-fogván a' meg-hólttnak szemeit a' földre terített posztóra, vagy más lazsnakra le-tészik a' testet, a' kit a' szülei, és közzelebb-való rokoni körül-vén firattyák, egész életet, betegségét, és halálát elé-számlállják, a' többi fölött pedig leg-inkább magasztallják ízép erköltseit. Elé-jönek azonban más Asz-fzonyok-is, a' kik a' meg-hóltt testnek lábait illetván bortsánatot kérnek, ha valaha valamiben meg-sértettékvolna a' meg-hólttat, az után vékony matériából külső, belső ruhákat varnak néki, az alatt a' többiek meg-mosás a' testet, és kezeinek, lábainak hüvelk ujjait szorgalmazatosán öszve-kötik; mert el hiszik azt
ök,

ők, hogy minden Zsidóknak Jerusálemben kell föl-támadni, és, a' kik idegen országban halnak-meg, körmeikkel ásván a' földet, lassan lassan máznak a' föld-alatt, míg a' Szent Várhoz érkeznek. A' melly terhes fáradtságtól, hogy meg - Szabadúllanak, némellyek Testámentomban meg-hagygyák a' magok örökösinek, és maradékinak, hogy az ő tióntyaikat mennél hamarább Jerusalembé által - vigyék.

Meg-mosván a' testet, azt belső ruhájába felöltöztetik, arra fellyül reá - vonnyák a' külső köntöst is, ezekhez, osztán hozzá adják ama négy szegletű rojtos palástot, a' melyről oda fellyebb szállánk: A' fejébe fejer süveget téznek, és így el-készítvén, 's a' koporsóba tévén a' testet, Szent Mihály lován a' temető helyre viszik.

Mikor immár oda ér a' sirhoz a' hallottas pompával menő sereg, le-tévén a' Sz. Mihály lovát, a' Sirt tizszer meg-kerülik, és bizonyos hoízfzu imádságot mondanak, az után le-botsáttják a' testet a' sirba, és mindjár egy a' jelen-valók-közül, a' ki közelebb való Atyafi, először-is földet vét reá, az után betöltik a' gödröt, és el-igyesesítik. Ha Rabinus hal meg, azt koporsó-nélkül különbb - különbb-féle Zsidó irásokkal körül hálózván, temetik-el, hogy ebből-is meg-is nértessék, melly nagy buzgósággal vífeltetett-légyen a' Moyšesnek Törvényéhez.

El-végezván mind azokat, a' mellyek a' temetéshez tartozandók, mikor a' Tzintèremből vízfzsa térnek, három marok füvet a' földről fel-szakasztanak, 's azt a' fejeken-által vízfzsa hagyíttják, a' David Zsoltárjának ama versét mondván: a) *Virágoznak a' Váras-*

rashól mint a' földnek füve. Minek-előtte a' házokba bé-mennyenek, kezöket meg-mosák, mivelhogy el-hitetik magokkal, hogy tisztátalanokká löttek azért, hogy a' temetésen jelen-vóltak. Erről a' temetésen kapott tisztátalanságról emlékezvén; el-nem halgathatom, az okosság-nélkül szükülködő Zsidóknak Istent tsúfoló okoskodásokat, mikor ilyen vak merő-képpen eszte-lenkednek: A' zsengek tsak a' Papoknak mutattatnak-bé, de az Isten Moyses 5dik könyvében azt-mondja; szállj az Israél Fiainak; hogy emellyek-fel nekem a' zsengeket, tehát Pap az Isten. Fel-veszik ezt ujra: A' Pap, ha balottat temet, tisztátalan leszén, de az Isten a' Moysést el-temette, tehát tisztátalanná lött. Erre ök azt felelik: hogy ez ugyan igaz; de az Isten magát meg-mosta, és meg-tisztította, nem vízzel, hanem tüzzel. a)

Az után a' közelebb-való Atyafiak, a' gyászoló szomorúságnak jelenségére a' földön ülve éfnak, ifznak, de az az étel pedig, és ital nem a' magok, hanem másoknak költséggével készítetik.

Ezek-után bizonyos Kadisch nevezetű imádságot mondani szoktak a' meg-hóltt Embernek lelkéért, de azt nem Zsidó, hanem Káldai nyelven mondják, mert azt a' nyelvet, a' mint ök vélekednek, az Angyalok nem értik, és így következendő-képpen meg-fem gátolhatták, hogy az ő könyörgésök igyenessen az Istennek füleibe ne jusson. Hét egész nap a' földön, ülve maradnak az említett Atyafiak, ki-sem mennek, tsak szombaton reggel, a' mellyen nagy késérő fereg-által a' Sinagógába, és onnan ismét vízfíza a' magok házukba vezettetnek.

F f

Azt

Azt hiszik a' Zsidók, hogy míg a' test porrá nem válik, addig a' Lélek nagy nyughatatlanságban vagon, és fel, 's alá szédelegve bujdosik, és azt mondják, hogy olykor haza-is szokott jöni. Azért a' meg-hólttnak ágyáról minden párnát, és takarót le-fzednek, és gyertyát gyújtván, egy vízzel telyes edényt az ágy fejéhez kendővel egygyütt téznek, mert azt tartják, hogy mikor a' meg-hóltt haza jő, kezét meg-mossa, 's meg-törli, noha azt nem tapasztallják, hogy vagy a' víz fogyna, vagy a' kendő nedvesednék, és motskosodnék, a' párnákat pedig az Ágyról le-fzedik, mivelhogy azt gondolják, hogy ha a' meg-hóltt vetetlen találná a' maga ágyát, belé fekünnék régi ágyába.

El-múlván a' hét napok, Szabad az Atyafiaknak az Emberek-közzé ki-menni, mind azon-által az előbb említett Kaldái nyelven való imádságot a' meg-hóltt Atyáfiak lelkéért egész álló esztendeig szüntelen mondják, és gyáftt viselnek.

Azt tanítták az ő Talmudjokban a' Rabinusok:

a) Hogy a' meg-hóltt Embernek a' teste azon érzékenységekkel bír a koporsóban, a' mellyekkel birt életében. Imé a' magok tulajdon szavai. *Olly fájdalmas a' meg-hólttnak a' férgek rágsa, mint az eleven testnek a' tű szúrása.* És több fok fabulákat elé hordanak, a' mellyekkel ezt meg-bizonyítani igyekeznek. Azt mondják tovább, hogy az Embernek halála, és temetése-után el-jő a' halál Angyala, és reá ülven a' koporsóra egybe tífatollya a' meg-hólttnak Lelkét a' testtel, az után pedig egy tüzes vas Lántztzal, a' mellyet kezében tart, veri a' meg-hólttat, úgy hogy az első ütés-

téfre el-ozszanak tagjai, a' másokra pedig széllel hul-
lanak tfontyai, a' mellyeket a' többi Angyalok fel-
szedik, hogy ha harmadszor meg-üti, porrá léfzen,
és hamuvá a' meg-hóltt, és vízfíza tér koporsó-
jába. Ezt a' büntetést hívják ők *Hbibut bakaber*. Ko-
porsó verésének, a' melytől meg - menekednek azok,
a' kik pénteken halnak - meg, és a' kik a' Szent földön
Jerusálem-körül temettetnek - el. Ezekből felettébb-is
meg-ismérhetni a' vakoskodó Zsidóságnak nagy tevelygé-
sét, a' kinek, valaminthogy egész élete tellyes min-
den esztelen búbájossággal, a' mint eddig láttuk, ugy
halála - is még annyival meg-vagyon tetézve, ama köz
mondás ízerint: *Qualis vita, mors est ita*. A' mitfodás
vólt az élet, színtén olyan a' végezet.

Mind azon-által minden tevelyegéseknél, a' mellye-
ket a' Rabinusok tanítanak, nagyobb, ama lelkeknek
egy testből más testbe - való által - költözése, a' melly
Piató, és *Pithágoros*-előtt hajdan kedves tudományt,
ők minden tehetségükkel meg-erősíteni igyekeznek, és
azt mondják, hogy, mikor a' Lélek egy testből ki-mé-
gyen, a' másik testnek éltetésére által költözik. Így
ízl R. *Tisbi Illyés*: a) *Közönséges vélekedések az a' mi*
Rabinusjainknak, hogy minden Lélek háromszor teremtetett, és
vízfíza-tér három Embernek testébe; Ezen tudományokat
pedig fondállyak ama Jóbnak Szavain, a' ki azt mondja:
b) *Imé mind ezeket íslelekeksi az Isten három izben min-*
denikkel. Ehez képest osztán azt mondják: hogy az Adám
Lelke vízfíza jött a' Dávid testébe, és a' Dávid testéből
bé-ment a' Messias testébe, a' mellyet világossan jegyeznek
ama három betűk, a' mellyekből össze szerkeztetett az A-
dám neve, tudni-illik: A. D. M. A. jegyzi Adámot, D.

F f 2

Da-

a) L. *Tisbi*. dicto. b) *Job. 33. 29.*

Davidot , és az *M. a' Meffiást*. Tanították ezen - kívül : hogy *a' bűnösök lelkei a' barmok testébe mennek* , mindenik *a' maga véike - szerint*. Így az *a' Lélek* , *a' ki a' természet - ellen vétet* , *a' nyúlnak testébe mégyen* , *a' hárság - töröknek lelke a' Teve testébe*. 's *a' t.* Ezek Rabbi Illyésnek szavai , *a' mellyeket hűségesen* , és igazán magyarrá fordítottom.

Leg Iltentelenbb pedig mindenek fölött ama Rabbi *Abrabanel* , *a' ki az igazságtalanságokért* , és *a' Keresztyén hit - ellen - való káromkodásokért a' Zsidók - nál igen híres neves Doktor*. Az ő *Maschmiab Jescbuab* névű könyvében , *a' hatodik bizonyításban* , *a' mellyet a' Keresztyének - ellen Isaiásból vött* : *a) akarván megmutatni* : hogy az *Edom* , vagy *Esau* neve - alatt *a' Keresztyének értetődgyenek* : Ezer , 's meg - ezer esztelenségek , és hazugságok - után végre azt mondja : hogy *a' JÉsus Kristusnak lelke ugyan azon egy volt az Ésaunak* , amaz Iltentelen , és gonosz Embernek lelkével. Ezek pedig az ő Szavai : *Imé a' mit mondtak ama nagy Bóltsek (az az : A' Kábálá vizsgálók) Hogy az Ésau lelke az által - költözéssel a' Názáretbi Jésus testébe szállott* , *innét vagyon* : *hogy ez* , *valamint* : *Ésau - is a' pusztaiban állott*. Ezt állattják más több Rabinusok - is , *a' kiket* , minthogy az elé hozásra érdemetleneknek ítélek , elhalgatok.

TZÁFOLÁS.

Igazán meg - vallom hogy haszontalan , és hívságos dolog légyen , hogy valaki az Ellenkezőknek *a' lelkék által - költözéséről - való tudományok tzáfolásában* fá-

fáradozzon, és időt vesztegeffen, a' melyet a' Tűdősak mindenkor inkább ki-katzagtak, hogy sem ostromlották-vólna, de, mivelhogy magam gyakran, tapasztaltam, hogy ez közönséges tévelygése legyen a' Zsidóságnak, hogy ebben se láttalak meg-fogyatkozni, fel-tettem magamban, hogy erős, és győzedelmes okokkal azt meg-tzáfolytam, 's meg-hamisítottam.

És először-is ugyan: Ha az Ember testétől elváltt lélek által költözik az éltelen állatba, kérdem a' Zsidóktól minnek hivattatik? mi léfzen? Ember-é, vagy Barom? nem lehet Embernek mondani, mert ellenkeznek azok az indulatok, melyek az Emberben nintsenek, és a' melyek a' nyúlban, vagy Tevében találtnak. Baromnak sem mondathatik, mert a' Baromban nintsen értelem, tanátskozás, a' melyek az okos léleknek tulajdonsági. Sőt ha a' Baromban vólna az okos lélek, a' kinek tulajdona a' nevetés, a' barom-is nevezhető vólna. Minek hivattasék tehát, végezzék el a' Zsidók.

Ezen kívül: Az igyenes tudományú Filozófiában bizonyos, és meg-hitt dolog az: hogy egy valami magános testnek, egy, és egyedül való, ugyan azon magános egyre határozott lelke, és minden mástól el-választó képzője vagyon, egyéb eránt okát sem tudnánk adni, hogy miért ez Barom, amaz pedig Ember. Sőt azt lehetne mondani; hogy egy valami matéria, és darab tag már Ember, már barom, vagy mind a' kettő, vagy egygyik sem, a' melly dolog ellenkezik az értelmes okoskodással. Nem-is mondhatták azt az ellenkezők: hogy ezek igazak ugyan a' természetnek közönséges folyása szerint, nem pedig az Istennek általlában-való mindenhatósága-szerint, a' ki a' természetnek erejét, és értelmét fellyül halladó tsudákat tehet. Mert, noha az Isten

a' természetnek fő Ura ugyan, de mind azon által soha sem tselekezik a' természettel ellenkező dolgokat, innét ámbár a' tsudák meg-halladják-is a' természetet, de mind azon-által nintsenek a' természetnek rendi-ellen. Mivelhogy tehát az említett egy testből más testbe-való által-költözése a' Leleknek, a' természet ellen volna, halzontalanul hozzák elé az Ellenkezők a' tsudákat, avagy pedig az Istennek mindenhatóságát.

Harmadszor: bizonyos, és minden kétség-kivül-való dolog az, hogy az Ember nem a' testnek sárból vött materiájáért Ember, nem azért, hogy hús, tson-tya, bőre, szőre, és egyéb tagjai vannak (mert ezek a' Baromban-is fel-találtatnak) hanem, az ötet a' bar-moktól, és minden egyebektől meg-különböztető értel-mes lelkéért- Ember. Mert az Anya méhében lévő darab-tetem, miglen még lelke nintsen, noha keze, lába, feje, és egyéb tagotskái vannak, nem Ember; ugy hasonló képpen a' holt test; mikor lelke tőle meg-válk, nem Ember, hanem egy holt test, egy dög, és az Embernek csak külső képe, és árnyéka, ha azért az előbb mondott három Embereknek, Adámnak, Dá-vidnak, Messiásnak azon egy lelkők vagyon, nem lész-nek három Emberek, hanem csak egyedül egy Ember; mert csak egy különböztető képők, és csak egy állat-beli lelkők vagyon. De kapjunk a' Sz Írásbeli bizony-ságokhoz, a' mellyek őket jobban szoríttják.

A' halottaknak fel-támadását valamint a' Keresz-tyének, ugy a' Zsidók-is szentül hiszik, és vallyák, ez tehát igaz lévén, így okoskodhatunk: a' fel-támadás közönséges, és minden Embernek, egygyet sem vővén-ki, fel-kelletik támadnia, ha azért Adámnak, Dávid-nak, a' kiket a' Rábinusok elé-hoztak, egy Lelkők vagyon, és fel-kell-támadniok, bizonyára lehetetlen, hogy

hogy mind a' ketten fel-támadgyanak, mert az egygyikének nem lenne lelke. Azért, vagy ez a' lelkek által-keletkezése nem igaz, vagy azt kell mondani: hogy fel-nem támadnak mindnyájan. Mert, ha mind a' két testnek azon egy lelke vagyon, egyedül az a' test támad-fel, a' kibe a' lélek belé szál, mivelhogy bizonyos dolog az, hogy azon egy Lélek két testet nem eleveníthet, sem azon egy időben, helyel, és fzemellyel különböző több testekben nem lehet, mert egyéb-aránt ama két nagy keptelenségek-közzül egygyik szükség-képpen következnek; vagy az: hogy az értelmes lelket több részekre lehet fel-osztani, és következendő-képpen a' Lélek nem tsupa lélek légyen, hanem valami testi materiából álljon. Vagy pedig amaz: hogy ugyan azon egyedül egy lélek elevenítheti mind, valamennyi testek a' széles világon találkozni, mert, ha eleveníthet kettőt, hármat, miért nem tizet, húszat, százat, és ezeret-is. De ez mind lehetetlen, mind pedig hihetetlen dolog. Azonban:

Meg-felel ezekre egy *Lampronti* névű Rabinus, a' ki nem tudom mitfoda Rábinusi *Univerzitas*ban *Filosófiai*, és Orvos Doktorrá lőtt, és azt mondja: A' kö-zönséges fel-támadáskor kapja az Isten az egygyik testnek kezét, a' másiknak lábát, és a' többi testeknek egyéb tagjait, a' melyeket mind egygyütt csak egy lélek fog-eleveníteni, és így azokból a' tagokból egy testet fog-tűnálni, úgy hogy igazán leheszen mondani, hogy minden testek fel-támadnak. Ez a' felelet ugyan egy borostyán Koszorús Doktorhoz nem illik; mert, mikor a' halottaknak fel-támadásáról vagyon a' beszéd, nem kel azt egyedül a' testről, vagy pedig egyedül a' Lélekről, hanem mind egygyikről, mind málikról egygyütt kell-érteni. Nem egyedül a' testről: mert lehet-

tet-

tetlen dolog, hogy a' test magán fel-támadhasson azon állapotban, és természetben, a' melyben elebb volt. Nem lehet azt érteni egyedül a' Lélekről-is, mert ez, mivelhogy meg-nem hóltt, nem-is mondhatni igyenes igazsággal, hogy fel-támad. A' fel-támadás tehát nem egyéb, hanem a' léleknek a' testtel ujra-való egybeszállása, avagy néminémű uj születés, a' melyben az Istennek hatalmas ereje-által a' lélek ujjonnan egybe tsatoltatik a' testtel, lehetetlen dolog pedig az, hogy azon egy Lélek azon egy időben, egy szem-pillantásban két, három, vagy több testekkel egybe tsatoltassék, lehetetlen tehát nem különbben az-is, hogy az a' test mind a' kettő fel-támadgyon; vagy a' lelkeknek által-költözését tagadni-kell tehát, vagy pedig azt kell-valani: hogy a' fel-támadás nem lészzen közönséges, a' melly szörnyű nagy káromkodás, és gonosz eretnokség; ha fel-nem támadnak tehát mind a' testek egész épse-gőkben, hanem azoknak némelly részök, a' mint Doktor *Lampronti* a' maga *Katedrájában* el-végezte, nem lészzen igaz, és tulajdon képpen-való fel-támadás, mert ez annak helyre hozásában áll, a' mi el-veszett, és néminéműképpen el-ofzlott avagy annak ujjonnan-való öszve egygyeztetésében, a' mi egy-mástól elebb el-váltt-vala; de úgy vagyon: hogy ama két, vagy több testek néminéműképpen el-ofzlattak, 's el-váltak a' lélektől, tehát mindenikének egészen fel-támadnia kell, vagykintelen lészzen meg-vallani *Lampronti*, hogy azon egy-lélek azon egy időben több testeknek életet adhat, következendő-képpen azok nem két, vagy több Emberek legyenek, hanem tfak egygyetlen egy Ember. Latsa-meg- tehát ama kofzorús Doktor mennyi éktelenségek következzenek az ő esztelen tanításából. De félre téven ezeket:

Ha

Ha ugyan még-is igaz volna a' lelkeknek által-költözéséről-való tudomány, következnek: hogy az Isten nem fizet-meg kinek kinek a' maga érdeme, és tselekedete - fzerint ; nem jutalmazza-meg az Igazak, nak jó erköltsből származott érdemit, nem-is bünteti-meg a' gonoszoknak rossz tetteit. De ezt az Istenről mondani igen nagy illetlenség, a' mint ők magok-is, meg-vallyák a' Rabinusok, világosan tanítván: hogy ez legyen egy a' fő okok-közzül, a' mellyekért a' közönséges fel-támadás-után mindeneket meg-ítél az Isten, hogy a' test, és a' lélek egygyüt ítéltefienek, mert egygyütt vétkeztek. a) *Mivelbogy, ha a' lélek maga íteltet-nék, azt mondaná: bogy ő nem vétkez, hanem minden bűnnek egyedül-való oka a' test. A' test hasonlő képpen men-tegetné magát, mondván: bogy ő nem oka az el-követett bűnnek, mint-bogy nintsen értelme, okoskodása, ítélete, szá-bad akarattya, a' mellyek a' bűnböz szoktak járulni. Így szóllanak a' Rabinusok az említett helyen, a' mellyet meg-erősíteni igyekeznek a' vaknak, és sántának példájával.*

Volt (ugy mondják) egy Királynak gyönyörűséges nagy kertye, akarván tehát, hogy az abban levő válogatott drága gyümölcsök sérelem-nélkül meg-maradnának, kertyébe két őrzőt rendelt, egy vakot, 's egy sántát. A' Vakot azért, mert nem látván, nem-is kívánbatta-meg a' gyümölcsöket. A' sántát pedig azért: Mert, benna lévén, nem mész batta-meg a' fákat, és így békével maradhatot a' gyümölcs. Tör-tént azonban egykor, bogy a' sánta látván a' gyümölcsöt, meg-kivánta azt, és nevekedvén szája-ize, 's folyván red-nyála, mintbogy le-nem szakasztbatta ; mert a' fára nem

G g

bág-

a) Sanhedrin. cap. Chelec.

bághatot, tudttára adta a' vaknak, melly drága szép gyümölcsök légyenek ottan, a' kinek-is nagy kívánsága érkezvén, meg-egygyeztek mind a' ketten ilyen módon; hogy a' vak vegye a' bátára a' sántát, és így a' vaknak segítségül végbe vigye a' sánta azt, a' mit a' maga tehettségével végbe nem vihetet. Így tselekedtek osztán, meg szedték a' gyümölcsöket, és jól laktak vele. Látván pedig a' Király, hogy kár esett a' kertben, baragóssan kérdezé az orizektől: ki szaggatta-le a' gyümölcsöt? mindenik tagadta, hogy ő nem tselekedte, okul adván a' magok tehetetlenségököt; egyik sem világának, a' másik pedig lábainak jogyaikozását. Akkor egybe vetette a' Király mind a' kettőt, meg-akarván tapasztalni, ha azt, a' mit egy magán még nem tselekedhetet, ketten együtt végbe viheték-e? És így ki-nyilatkozván az ő ravaszságok, a' latorságról meg-győzöttettek mind a' ketten.

Azt mondják tehát a' Rabinusok, hogy így hasonlóképpen a' magános itéleten - kívül szükséges Légyen a' közönséges-is, a' Léleknek tudni - illik, a' testtel egygyütt-való meg - íteltetése, hogy egybe szálaltatván mind a' ketten, világóssan ki-nyilatkoztassék az ő bűnük, a' melyről egygyenként magokat mentegethettek-vólna; De ez az ő okok, 's okoskodások megszünik, és füstbe mégyen, ha igaz a' Lelkeknek által-költözésük; Mert, ha mindnyájan fel-nem támadhatnak, nem-is íteltethetnek, se jutalmat, se büntetést nem vehetnek.

Ezen kívül, ám tegyük, hogy fel-támadnak úgy, a' mint költik, vagy magoknak sötét elméjekben képzik a' Rábinusok, abban mind azon-által semmi kétség sintsen, hogy az a' Lélek valamelly olly bizonyos bünt követett-el ebben a' testben, a' mellyet nem tselekedet a' másokban, a' mint világóssan ki-tet-
szik

szik abból a' példából , a' mellyet imént el- hozott *Tisbi* az *Adamról* , *Davidról* , és *Messiasról* : Ezeknek , (az ő értelme szerint) ugyan azon egy lelkők vólt , mind azon- által *Adám* vétkezet engedetlensége- által , a' melly bünt nem tfelekedet *Dávid*, vagy pedig a' *Messias*. *Dávid* Házatság- törésbe esett , és az után gyilkosságot- is követet- el , a' mit nem tfelekedet sem az *Adám* , sem pedig a' *Messias*. Tfelekedvén tehát a' Lélek ebben a' testben azt a' bünt , mellyet nem tfelekedet a' máfikban , mivelhogy a' fel- támadáskor azokról kell néki ítéltetnie , mellyeket tfelekedet, mikor evvel , vagy amavval a' testtel vóltt egybe tlatolva. Ezekből ama képtelenségeknek egygyike szükség- képpen következik : vagy , hogy a Lélek nem ítéltetik. meg arról a' bün- ről , a' mellyet ama máfik testben el- követet , hogy ez az ártatlan test ne bünhödgyék , avagy , hogy a' véték- nélkü- valo test- is minden bün- nélkül büntetődik ; a' melly dolog ellenkezik a' Szent írással , mert az Isten *Ezekiél*- által azt mondja : a) *A' melly Lélek vétkezik , az bal- meg : a' Fiú nem viseli az Attya bamijságát , és az At- tyá nem viseli a' Fia bamijságát : az Igaznak igazsága ő rajta léfzen , és az Istentelennek Istentelensége léfzen ő rajta.*

Világofsak a' Szent Írásnak egyéb tzikkel- yi- is , a' mellyekből ez a' lelkek által- költözésének tudamá- nya meg- tzáfoltatik : Így *Dávid* nyilván mondja b) *Meg- emlékezet , hogy test vólnának , el- ménő , és meg- nem téro lélek.* A' hol azt énekli a' Királyi Próféta Szent *Dá- vid* : hogy az Ember Lelke , ha egyszer a' testet el- hagyja , vizfsza nem tér többé , sem abba a' kiből ki- ment , sem pedig máfikba. Ugyan ezt erősíti *Dá- vid* másutt- is : c) így szólván : *Meg- emlékezet róla ,*

G g 2

bogy

a) *Ezech.* 18. 20. b) *Pfal.* 77/39. c) *Pfal.* 102. w. 14. seqq.

hogy por vagyunk ; az Ember napjai mint a' szína, úgy virágzik, mint a' mezei virág, mert a' szél-által meggyen rajta, és meg-nem áll: és meg nem isméri többé az ő helyét. Meg-ismérné pedig a' Lélek a' maga helyét, ha el-hagyván a' testet megint újra testbe szállana,

De ihon fel-támadnak újra a' Rábinusok, és a' Szent Írásbéli tzikkelyeknek ellenébe más tzikkelyeket vetnek mondván: a) Ime, mind ezeket tfelekezzi az Isten három ízben mindenikkel. A' hol nem értetődik (ugy mondyák) más, hanem, hogy az Isten, a' ki-üdvözíteni akarja a' Lelkeket, látván, hogy sokan fok bünt tfelekedvén, a' magok lelköket pokolra taszítani igyekeznek, azért által-küldi őket két, három testbe is, hogy régi bűnöket meg-szánnyák, bányák, és az ujj bűnöktől magokat meg-ojják. Ez R. Irác Aramának magyarázartya, a' ki szavainak nagyobb erősítésére bizonyosságul R. Bat Narbman Moysst hozza-éle ; De, melly hamissan igyekezik Istentelen tudománnyát innen ki-fatsarni, ugyan azon Szent Írás szavaiból meg-tet-szik: Mert egyedül tflak azt akarta ottan Eliu (noha nem okoslan) Jóbnak meg-mutatni: hogy igazán és ok-nélkül bünteti őtet az Isten, hogy így az ostorozások-között meg-ismérje a' maga állapottyát, mellyet a' jó szerentsékben elébb-meg-is mérni nem akart példájul elé-hozza, a' mit szokott az Isten az Emberekkel tfelekedni ; Az Isten (ugy mond Eliu) hogy az Örök haláltól meg-mentse az Embert ; Meg-feddi őtet fájdalommal az á-yban, és minden tfontyait meg-fonnyasztja, utálatossá leszen életében néki a' kenyér, és a' lelkének étele, melly az előtt kíváncsatos volt. el-szárad a' busa, és a' tfontyai, mellyek befödözve voltak, meg-mezitelenülnek ; végre : az ő Lelke a' rothadásból közelget, és az é-lé-

élete a' balálos betegséghez. Azonban ba léfzen érette szólló Angyal ezer közzül egy, könyörül rajta, és meg-Szabadítja ötet a' baláltól, és az o majd majd meg-emesztetett bűla iffjuságnak napjaira tér, ba penitentiát tart, és megvallya: Uram bünt tettem, és bizonyára vétkeztem, és o' mint méltó voltam, nem bűnhödtem, meg-Szabadítja lelkét, hogy ne menne veszedelemre, hanem élven, világosságot látna. Hozzá-adja osztán: Imé, mind ezeket tselekszi bárom izben mindenikkel. Mintha mondaná: nem ujság óh Job! a' mit mondok néked. Így bánik az Isten mindenekkel, hogy őket magához fordítsa. És pedig, hogy ez legyen az említett tzikkelynek valóságos, és tulajdon értelme, fókán még a' Rabinusok közzül - is tanítták. Gerson fia R. Lévi magyarázván azon tzikkelyt az írja: Imé mert mind ezeket tselekszi az Isten három izben mindenekkel. Az az: Illyen módot tart az Isten kétszer, vagy báromszor az Emberrel, hogy a' sanyargatások által a' baláltól vízfza-hozza az ő lelkét, midőn, lattya, hogy gonosz utakon jár. világossbhan szól Rabi Salomon: Imé, mind ezeket tselekszi az Isten bárom izben. Kétszer, vagy báromszor sanyargattya, ostorozza, hogy az örök veszedelemre ötet kárboztatni ne kinszerítessék. Ezen modon szóllanak a' réggiebb Rabinusok is Falkutban, mondván: Vétkezett az Ember egyszer, meg-bottsátatott neki, vétkezett másodszor, meg-engedetett neki, hasonló képpen harmadszor-is. De, mikor negyedszer vétett, nem könyörült meg-rajta az Isten, a' mint írva vagyon Amós Próféta nál a) bárom vétkéért Israëit meg-téritem; és négy vétkéért nem téritem meg ötet. Hasonló képpen szól R. Majmon. b) A' mellyekből az jö-ki: hogy fok Rabinusoknak vélekedése szerint-is, az említett tzikkelyben

G g 3

a) Amot. 2. 6. b) L. More pag. 3. C. 23.

ben nem a' lelkeknek egy testből, más testbe-való által-költözéséről vagy on a' beszéd, hanem az Istennek osztoriról, a' mellyeket az Emberekre bortsát, hogy őket az üdvösség uttyára vizsgálja-hozza. De:

Ha a' Rabinusok tanítása, és ezen tzikelyekről való értelme meg-álhatna-is. Igaz lévén az, hogy a' Sz. Irásnak ama tzikelyét a' lelkek által költözéséről kellenék érteni, fok illetlen képtelenségek következnének ebből; mert a' Sz. Irás szüntelen azt kiáltja: hogy az Isten kinek kinek érdeme-szerint fizet. Így Dávid azt mondja: a) *Mert te meg-fizetesz Uram kinek kinek az ő tselekedeti szerint.* Kainnak azt mondja az Isten: b) *Ha jól tselekszel, nem veszed-e-el? ha pedig gonoszul, mindjárt ajtódban leszen a' büni.* Bölts Salamon pedig azt prédikálja: c) *Emlékezzél-meg a' te Teremtődrol Iffiuságodnak napjaiban, minek előtte el-jőjön a' győtrelemnek ideje, és el-közeldgeffének az esztendő.* Bizonyára ez a' meg-emplékezés hívságos-vólna, ha még reménységünk lehetne, hogy holtunk-után-is időnk leszen a' penitentziára, a' mint az ellenkezők mondják. Jeremias azt kiáltja: d) *Adgyatok a' ti Uratoknak Istenteknek ditsőséget, minek-előtte be-setéülljön.* A' setétség, avagy a' halál-után tehát nintsen semmi idő. Prédikátor könyvében azt olvassuk: e) *És vizsgálja térjen a' por az ő földébe, a' bonnét vólt, és a' lélek vizsgálja térjen az Istenhez, a' ki őtet adta.* Nem tér tehát vizsgálja a' lélek valami újtesthez, hanem az Istenhez. Isaiás Próféta mondja: f) *Keressétek az Urat, míg meg-találthatatik.* Ezen szókat a' káldai magyarázó így adja-elé: *Keressétek az Urat migéleiben vattok.* Ez élet-után tehát nints ideje

az

a) pf. 61. 13. b) Gen. 4. 7. c) Eccle. 12. 1. d) Jerem. 13. 16. e) Eccl. 12. 7. f) Isai. 55. 6.

az Isten keresésnek, a' pénitentzia tartásnak, a' megjobbulásnak.

A' Szent Irásnak szavaihoz adom még amaz okot, a' melly a' Zsidókat világos hamítságáról meggyőzi. Azt mondják a' Rabinusok: hogy az Isten a' maga irgalmatságától indítván, viszsza téríti a' Lelkeket más teitbe, és mint egy uj *Quartélyra* szállítja, hogy örökké el-ne vesztessenek, hanem meg-térvén, az elebbenin el-követett *ezzezeszuszókról*, rossz tettekről penitentiát tartanak. E' szerint a' szep, és rendes tudomány szerint tehát egyedül az Istentelenek Lelkeinek kellének meg-térni, és nem az igazakénak, a' kik már meg-bóldogúltak. De ők még-is azonban azt tanítták; hogy az *Ádám* lelke, a' *Dávid* testébe, innét oltán a' Messiáséba szállott. Holott *Ádám*, *Dávid* (a' mint magok-is meg vallyák a' Zsidók) a' penitentzia tartás után szentek, és az Isten-előtt kedvessek voltak. hamítság tehát valamit a' Lelkeknek által-költözéséről mondanak.

Második bizonyysága Tisbinek, a' mellyel a' maga értelmének ügyét támogattya, vettetődik a' *Dávid* Zsoltárijából. *Énekl e az Úrnak, a' ki jókat adott nekem.* Ama szó *adot*. A' Zsidó betűben *Ghamallal* iratik; az az: *viszsa adot*. És egyszer 's mind *Tevét*-is jelent. Azt akarják tehát ebből ki-hozni a' Rabinusok: Hogy *Dávid* az Istent azért áldja, mert őtet a' *Tevétől* megszabadította, a' mellybe a' *Bethszábedával* el-követett házasság-törésért kell-vala az ő lelkének szállania. De melly hamis értelemre tzigázzák a' Szent Irás Szavait; ez, vagy a' többi Rabinusoknak tanításiból is, ki-tetszik; a' kik a' jóknak adására, nem pedig a'

a' Tevére magyarázzák azon szókat. Így szól R. *Salamon*, *Abenezra*, *Kimchi*, És a' Káldai magyarázatban is hasonló-képpen vagyon: *Aldom az Urat*, a' ki jött *veled*. Azon-kivül, mikor ez a' Szó *Ghamal* Tevét jelent, két *Kametz*zel, avagy magán zengő betűkkel, az az: *á* vagy *aa* iratik, mikor pedig jók adását jegyzi, iratik *Kametz*, és *patach*, az az: egy hofszu, és egy rövid magán zengő betűkkel; úgy mint: *á*, és *a*. a' Szent Írásban pedig ezen utóbbi módon tétetnek reá a' pontok, világos jele tehát, hogy *adást*, és nem *Tevét* jegyezz. Osztan: A' Szent Írás azt mondja: *Éneklek az Urnak*, a' ki- *ghamal* nekem. De az ő esztelen lelemények-szerint kellett volna mondani: *Éneklek az Urnak*, a' ki-nem *ghamal* nekem. Ha azt akarta érteni: *Éneklek az Urnak*, hogy nem lettem *Tevévé*.

Utolsó bizonytságot vésznek az Ellenkezők ugyan azon Dávidnak Zsoltárjából a) *Az Embereket*, és a' barmokat *üdvözítéd Uram* Itten az Istennek irgalmaságát akarván magasztalni a' Prófeta, nem Szól (ugy mondják) az esztelen barmokról, a' kik nem alkalmatosak az üdvösségre, hanem azokról, a' kiknek értelmes lelkek vagyon az ő beléjek-való költözés által. De ezzel a' kába magyarázattal ellenkeznek fokban a' Rabinusok - közzül-is. Így Rabbi Salomon azt mondja: *Az Emberek*, és a' barmok *üdvözülnek*, az az: a' tudatlan Emberek, avagy azok, a' kik-barmoknak tartatnak az ő nagy alázatosságokért. Nem különben Szól *Aben-ezra*. Nintfen tehát semmi értelmes oka a' Lelkek által-költözése állatásának:

XXX.

XXX. §.

A' ZSIDÓKNAK VÉLEKEDÉSI A' POKOL-
RÓL, AZ ÖRDÖGÖKRŐL, A' PARADITSOMRÓL,
ÉS AZ ANGYALOKRÓL.

A' súlyosabb büntetések-közzül, a' mellyeket a' maga bűneiért szenved mostan a' Zsidóság, egygyik az ő tagjainak egyenetlensége, úgy hogy alég találíz-kettőt, a' kik az ő Religiójokat illető dologban meg-egygyez-zegek ; innét vagy onfztán, hogy igen nehéz, és bajos a' Keresztyen Embernek ő velek vetekedni, mert a' mit egygyik javall, azt a' másik könnyen meg-ta-gadja. Ez a' különbbözés valóban nem egyébűnzen ízármazik, hanem, hogy nintsen nyomorúttaknak egy fejek, a' kitől, mint az előtt, az egész Sinagóga egy fő Paptól függne, mert ezt igazán modhatod a' Kato-lika Anya Szent Egyház tulajdon *privilegyi*omának, a' ki, mihelyest valami eretnekség, vagy a' hit dolgai-ban-való különbbözés támad, az ő látható Fejének, úgy mint a' Római Pápának ízája-által azt leg-ottan kárhoztattya, és távoztattya, hogy az egészséges ta-gok meg-ne-mételyesedgyenek, és az-által meg-ne-vefztegetödgyenek.

Ennek a' mondásnak igazsága elégségefen, sőt felettébb-is ki tetízik, a' Rabinusoknak ugyan azon egy dologról való különbb-különb-féle értelmökből. Előzför-is ugyan a' Pokol-eránt, a' mellyről, vala-hány a' Zsidó, annyi az értelem. Némelleyek (noha ke-vefzen) a' Pokolnak örökké-tartóságát vítattyák. Ellen-ben a' Talmud a) a' pokolbéli kinoknak (a' mi a'
H h Zli-

Zsidókat illeti; örökké tartóságát tellyességgel tagadja, erősen állatván: hogy a Zsidók mind egygyig üdvözlőnek, ez a' tudomány a' bűnösök Lelki-isméretének meg-nyugtatóására, és háborodott állapottyának le-tfendelésére valóban igen alkalmas tudomány. Mások azt mondják: hogy a' Zsidók tizen két holnapnál tovább a' pokolban nem múlatnak, és az ottan lévő kinokat tovább nem szenvedik. Ugyan ezt taníttya a' *Talmud*-is, a) csak egyedül ezen egy különbséggel: hogy ez azon helyen némelly Zsidókat ki-vészen, a' kiknek büntetésüket, és pokolbéli kinnyokat örökké tartandóknak mondják. Esílyenek (ugy mond) a' Zsidó vallástól el-szakadtak, az Áruló pribékek, a' törvényt, és a' halottaknak fel-támadását tagadó *Epi-kuréusok*. Ismét azok, a' kik másnak bűnre-való alkalmatosságot, és okot adnak, minémű volt Jeróboám, a' ki-vétkeztette az egész Izraél Népét. A' többi halálos vétkeket pedig, noha az Isten kegyelmétől való-meg-fosztatást meg-engedik, mind azon által a' pokolbéli kinoknak örökké-valóságát egy általlýában tagadják. Sőt azt-is tanítták b) hogy a' pokolbéli tűznek dühösége meg-fűnik szombaton, úgy hogy egész ez napon menttek legyenek a' Zsidók a' pokolnak kinnyaitól; és semmit sem szenvednek, hanem a' frís vizekben hivesítik magokat.

Ez pedig a' balgatag tudomány, és a' Zsidó Rabinusoknak a' pokolbéli kinok örökké-valósága-ellen ki-gondolt egyéb tanításuk-is mennyire távozzék-el nem csak a' Katolika Annya Szent egy-háznak igaz vallásától, hanem még azóktól-is, melyeket az Isten a'

a) Tract. Roshafch c. i. p. 17. b) Tract. Sanherin c. Ar-bamitot.

a' Szent Írásban ki-jelentet, észre veheti az-is, a' ki-
tűk fel-szerint forgódót-is a' Szent Könyvekben; Így
Moyfes 4dik Könyvében a' Koré, Dátán, és Abiron
esetéről ezek vannak írva: a) *Leg-ottan azért, hogy
meg-szűnék szállani Moyses, meg-hasada a' föld lábok-alatt
és fel-nyitvan száját, el-nyelé őket Sátorostól, és minden
marbástól, és alá szállának elevenen a' pokolba.* Imé látod,
hogy Le-fzállanak tehát a' Zsidók-is pokolba; következendő-
képpen nem igaz a' Talmudnak ama köz-mondá-
sa: *Mind üdvözülnek a' Zsidók:* Ezen-kivül, vallyon
mondhattuké, hogy üdvözültek azok, a' kik a' pusz-
tában az arany borjút, az ígért földén pedig a'
Pogányoknak bálványit imádták? Azok ismét vallyon
üdvözültek-e? a' kik az Istentől küldetett Szent Pro-
fétákat meg-ölték? bizonyára nem üdvözültek, sőt va-
ló igaz az, hogy ezek-is a' pokolra szállotak, hogy
ha vagy tűk utolsó órájokon-is penitentiát nem tar-
tottak, egyéb-aránt kintelenek leszünk igazságtalanság-
ról vádlani az Ur Istent, hogy, tudni illik: a' bünt,
a' melly minden gonoszoknál nagyobb, a' Zsidókban
büntetettlénül hagygya, a' melly bal ítelet távúl legyen
tőlünk.

Hogy pedig ez a' kárhozott lelkeknek pokolbé-
li kínnyok örökké tartandó legyen, mind a' termé-
szeti okosság, mind pedig a' Szent Írásnak Isteni hitel-
re-méltósága meg-mutattya; Mert, a' ki-súlyos véték-
kel meg-bántya az Istent, a' meg-sértődött személy-
nek, a' ki önnön maga a' véghetetlen Ur Isten, tekín-
tetére nézve, vég nélkül-való gonofságot követ-el, a'
melly fellyül hallad minden meg-sértést, és igazság-
talanul-való meg-bántást, a' mellyel valamelly terem-

H h ,

tett

tett személy meg - bántódhatik , és meg - Sértődhetik. Következik tehát , hogy nagyobb büntetés is érdemel , mint a' mellyet a' világ adhat , de nagyobb nem léfzen , ha örökké-való nem léfzen tehát a' pokolbeli kinok örökké-valók és örökké tartandók , és nem igaz a' *Talmudistáknak* vélekedésök , a' melly ezeket tñak tizen két hólnapra határozza.

Bizonyítták ezt a' Szent Irásnak szavai sok helyeken ; Így Isaiás Prófeta a' kárhozott lelkekről szólván , azt mondja : a) *És ki mennak , és meg - lalták a' Férfiaknak bñltt testeket , kik ellenem vétkeztek : az ő férgek meg - nem hal , és az ő tüzők el-nem óltatik.* A' honnan ki-tettség , hogy az el-kárhozottak büntetését nem lehet bizonyos időre határozni , a' mint hamisan taníttya a' Zsidó Sinagóga.

A' mi az ördögöket illeti : közönségesen tanítták a' Zsidók ; hogy némellyek azok-közül tñupa lelkek , némellyeknek pedig testök-is vagyon , valamint az Embernek lelke öszve vagyon kapólvá a' testtel. A' kik tñak tñupa lelkek (azt tanítták a' Zsidók) hogy az időnek rövidsége , és fogyatkozása-miatt teremtettek ilyenekké , mert az Ur Isten őket pénteken elñve - felé teremtetete , és mivelhogy következet a' szombat , hogy azt valami módon meg - nevezné , meg - ne szent-segtelenítené az Isten , a' ki e' Törvénynek szerzője , meg - szűnt a' munkától , és így test nélkül való lelkeknek hagyta őket ; ilyen - képpen tanítták ezt egy *Rabot* névű könyvben , magyarázván a' Teremtés Könyvéből az első résznek 24dik versét : *És monda még - is az Isten , hozzon a' föld élő lelket az ő neme - szerint , és alkota Isten földi oktalán állatokat , az ő természetek - szerint ,*
és

és barmokat, és a' földnek minden tsuszó-mászó állat-
tyát az ő neme szerint. Ezen szókhöz azt vetik ők :
Monda Rabbi : Ezek az ördögök, a' kiknek lelket teremte
az Isten, akart pedig nekik teremteni testet-is, de be-
érkezett a' szombat, a' melyet hogy meg-szentelne, meg-
szünt munkájától. Ezekhez az esztelen fabulákhoz ha-
sonlók vannak ama könyvekben-is. *Falcut. pag. 11.*
Num. 12. edit Liburn. Zoar. pag. 14. edit. Mant.

R. Moyſes Bar Nachman. Moyſes Könyveit magya-
rázván, azt mondja : az ördögök két Elementomból
vannak öszve szerkeztetve, tűzből, és a' Levegő-Eg-
ből.

Ama Zsidó Talmud azt taníttya a) hogy az ör-
dögök úgy nevedeknek, fokasodnak, és meg-halnak,
valamint az Emberek. Imé a' Talmudnak tulajdon sza-
vai : Azt tanították a' mi Mesterink ; hogy az ördögök,
némelyekben meg-egygyeznek az Angyalokkal, némelyekben
pedig az Emberekkel. Először : szárnyok vagyon mint az
Angyaloknak. Másodszor : a' világnak egygyik végéről a' má-
sikra repülnek mint az Angyalok. Harmadszor : élve meg-
tudják a' jövőndöket, mint az Angyalok. A' többiben pedig
hasonlítanak az Emberekhez. Először : Észnek, ísznak, mint
az Emberek. Másodszor : Nevedeknek, és Sokasodnak, mint
az Emberek. Harmadszor : meg-halnak mint az Emberek.

Az ördögöknek eredete felől hasonlóképpen kü-
lönöznek a' Rabinusok vélekedéſi. A' Talmud szerzők
Traſtatu Nedarim. Azt tanítták : hogy mikor, az Ur
Isten Adámot a' Paraditsomban el-követet büne- után
száz harmintz esztendeig Evától meg-fosztván, szám-
ki-vetésbe küldötte volna, Adám az alatt az idő alatt

H h 3

min-

a) Traſt. Chagiga. C. Endoreſin. pag. 16.

minden féle Lelkeknek Afzszonyi, és nőstény nemével közösködött; Eva ellenben a' férfi nemű bak, és him lelkekkel, és hogy az Ördögök ezektől származtanak, azt költik: Így tanítanak *Jalcut*baan ezen szókkal: a) *Monda az Azariás Fiá Rabbi Elazár: azon egész időben a' mellyen Adám ki - vettetett, és az E-vától el-választva-volt, ördögöket nemzet, a' mint írva vagyon: b) Élt pedig Adám 130. esztendeig, és n-mze fiat az ő képeire, és hasonlatosságára, és hívta annak nevét Sét-nek. Azt mondják ofztán ezen kívül a' rút, motskos Emberek Adámról: c) hogy az - alatt a' 130. esztendő-alatt minden féle barommal, himmel, nősténynyel a' természet-ellen rútalkodot Adám, de kívánságának nem tehetet mind addig soha eleget, míg Evával nem hált. Több illyetin meséket-is hoznak elé a' Rabinusok Adámról, és az Ördögök teremtetése, 's alkottatásának módjáról, de elég legyen ez, a' mit mondtunk, a' melyből észre veheti, és kelleténél felettebb-is meg-ismérheti a' Keresztyén olvasó a' Zsidó Sinagógának eztelességét, és bódogtalan állapotját.*

Azt-is el-hitetik magokkal a' Rabinusok, hogy minden Zsidó a' pokolbéli kinoknak tizen két hólnapi szenvedése-után a' paradicsomba megyen, hogy az örökké-való bódogságban gyönyörködgyék, a' melly örökké-való bódogságot, ők-is meg-vallyák, bogy az Istennek ditsőséges színe látásában álljon. De mind azon által ezer fabulákat elegyítenek hozzája, mondván azt; hogy fokszor a' bódogultt lelkek vetekednek az Istennel a' *Talmud*ban foglaltatott dolgokról, és fokszor meg-győzik a' *disputálás*ban, és meg-halladják az Istent. Azon kívül fok különbb - különbb - fele. *Akadémákat*, és fő Iskolákat képzelnek, és álmodoznak

a) Jalcut Num. 42 edit. liburn. b) Gen. 5. 3. c) Sixt. Sen. Bibl. 8. 1. 2.

a' paradicsomban lenni, a' mellyeknek egygyikéből a' málikába által sétálnak, és mendegelnek vetekedésnek okáért, a' meg bódogútt sz. Zsidók, a' holezt a' fabulát-is elé hozzák: a) Történt egykor, hogy a' Rabinusok a' Törvénynek bizonyos ágazattyáról vetekedvén, azon mindnyáján meg-egygyeznének, találkozt egy *Rabbi Eliézer* névű, a' ki-a' többieknek egygyes értelmével ellenkezet, és reá nem állot, hanem az ő maga értelmének tanu-bizonyosságára még önnön magát az Istent hívta; És ímé szó hallatott az Égből mondván: *Ne ellenkezzetek ob Rabinusok! Eliézerral, mert igazat mondot.* Fel-háborodván erre a' többiek, nagy haraggal mondák az Istennek; *Ur Isten! A' mi vetekedésünk nintsen az Égben, hanem a' földön, a' hol a' több számmú Rabinusoknak értelmén kell meg-állani;* És azonnal kivetették magok-közüli az ellenkező *Eliézert*, a' ki megijedvén a' tárfaságból-való a' ki-vettetésnek Sententziájától, meg-egygyezet osztán a' többiekkel, és reá-allot vélekedésökre. Midön pedig ezek így meg-lennének, történt nem fokára, hogy egy azok-közüli *Rabbi Náthán*, szembe akadna *Illyés* Prófétával (a' ki az ő vélekedések szerinit a' világot szüntelen körül járja) megfzöllítván azért barátságofsan *Illyést* a' *Rabinus*, kérdezé tőle; ha jelen völt-e' *Illyés* akkor az Égben, mikor a' *Rabinusok* a' magok nyájából ki-vetették *Eliézert*? midön a' *Proféta* azt felelné, hogy ő akkor jelen völt az Istennél az Égben. Utánna-veté a' *Rabinus*; Mit tfelekedet tehát akkor az Isten, mikor mi ellenkeznénk vele, hogy az *Eliézernek* pártját fogta? Felele *Illyés* Próféta: *Nevetet (ugy mond) az Isten, és azt mondot-ta:*

a) Tract. Berachot. c. ultmo. Baba. Metzia. c. 4. b)
Sixt. Sen. Bibl. s. l. 2.

ta : az én Fiaim meg- győztek engem. Imé mit mondanak az esztelen Rabinusok az említett helyen, a' mellyel az ő magok tudatlanságát az Isteni véghetetlen böltséfségnél fellyebb magasztalni ezek avakok nem irtoznak; de még tovább így esztelenkedni - is bátor-kodnak :

Midőn egy bizonyos napon a' mennyei udvarban beszélgetne az Isten egy valamely poklofságnak neméről, és ő azt tisztának mondaná, a' többi Rabinusok ellenben tisztátalannak állatnák; végre mind a' két félnek egygyező értelmével az egész pör egy bizonyos nagy böltséfségű Rabinusnak ítéletére hagyattatott, a' ki, mikor Sententziát akarna hozni e' kétséges dologban, a' lelke leg ottan testétől el-válván, kiáltozni kezdet : *tifzta ! tifzta !* Láddé a' Zsidó Rabinusoknak bolond fel-fuvalkodásokat, az Isten perlő Társának, sőt Birájának tartják magokat:

Nemelylek oly reménségben vannak a' paraditfomnak ditsőfséges országlása felől : b) hogy, mikor a' Messiás el-jő, békefséges időt fog-hozni, úgy hogy minden gyönyörűségekben vég-nélkül fognak-élni, a' föld önnön maga el-készített szép ruhát, és sültt kenyeret fog-teremni.

Azt tartják a' Rabinusok az Angyalokról. Hogy az Angyalok nem tifzta lelkek, hanem testek - is legyen, és hogy minden fele gonofzságra, kiválttképpen a' fajtalanságra hajlandók legyenek, minden nap születnek, 's meg-halnak, azt pedig a' Sz. Írásnak különbb - különbb - fele tzikelyiből igyekeznek ki hozni. Ugy mint Moyses 2dik könyvéből, c) a' hol

a) Sivt Sen. Bibl. 1. 2. b) Sanhedrin. de Paradil. & Messia pag. 87. c) Exod. 25. 20.

hol azt olvassuk: hogy az Angyaloknak Szárnyai vannak, és Emberi ábrázatnak hasonlatosságában ki-faragtatnak. Isaiásból; a) a' hol hasonló-képpen az mondatik: hogy az Istent áldó Serafim Angyaloknak Emberi ábrázattok, és hat szárnyok legyen. Fel nem érik eszközökkel nyomorúttak, hogy ottan az Angyaloknak szárnyain nem egyéb jelentetik, hanem egyedül, a' sebes indulat, és az Isten parantsolatának bé-teljesítésében-vaszerény készség. Ezekiel Proféta-által ökörnek, fának, orofzlálynak, és Embernek képében hozatnak-elé, hogy az ökörben értetődjék az ő jó indulattok, az orofzlányban erősségök, a' fasban serénységök, és az Emberben az ő értelmes okosságok, a' mellyek mind igen helyesen tulajdonítatnak az égbeli Anyaloknak. Tovább:

Az Angyalok az Égben akkor énekelnek, mikor a' Zsidók a' földön el-végzik az éneklést. Azt mondja Talmud b) ezen szókkal: Három karba vannak el-osztatva az Angyalok, hogy énket mondjanak napon-kent az Isten-előtt. Az egygyik kar mondja:: SZENT. a' másik-is SZENT. a' harmadik SZENT a' Seregek URA ISTENE. De ezeknél sokkal jobban szereti az Isten a Zsidókat; Mert az Angyalok csak egyszer énekelnek napjában, ezek pedig minden órán. Ismét: a' Zsidók két szó-után az Isten nevét említik, mondván: halljad Isráel: a' mi Istennünk. Az Angyalok ellenben nevezik ötöt három szó-után; mondván: SZENT SZENT, SZENT az UR. Innét az Angyalok nem énekelnek az Égben mind addig, míg a' Zsidók el-nem végzik az ő énekeket a' földön. A' mint írva vagyon Jóbnak könyvében: c) Midőn engem mind egygyütt ditsérnének a' reggeli csillagok, és örvendeznénk mind-

I i

nyájan

a) Isai. 6. 2. b) Traët. Cholim C. 7. c) Job. 38. 7.

nyájan az Isten Fiai. A reggeli csillagok a' Zsidók, az Isten fiai pedig az Angyalok. Ugyan azon Talmuban tanítták a' Rabinusok: hogy az Angyalok egygyet énekelnek, és azonnal meghalnak, 's el-enyésznek, és többé meg-sem jelennek. a)

Hogy az Angyalok igen fajtalanak legyenek, azt a' Zsidók ilyen szókkal írják-le: b) Kerdezték a' Tanítványok az ő Mesterüket R. Józsefet: Kifoda az Azaël? felele nekik, mondván: Midőn az Emberek a' víz-özön-előtt bárdányokat imádnának, meg-szomorodott az Isten. Hozzája járulának tehát két Angyalok, a' kiknek egygyike bivattatott: Samchazai, a' Másika pedig Azaël, mondván: Nevi de nem Uram! mondottuk néked, mikor a' világot teremtenéd, c) mitfoda az Ember, hogy meg-emlékezel róla? Felele az Isten: Mit tegyek tehát? Mondának ok: mi-fogjuk igazgatni a' Világot. Felele az Isten: Túlom, (ugy mond) ha ti a' földön lakándotok, ezer kísértetekbe estek, és fajtalanokodni fogtok. Mondának ok: Semmiképpen nem; Tíak egyedül tselekedd-meg azt, hogy az Emberekkel társalkodgyunk, mert meg-szentellyük a' te nevedet; Felele az Isten: mennyetek-el, és lakjatok velek, el-menvén tehát, midőn látnák az Emberek leányit, hogy szépek volnának, meg-motjkolták magokat, és közkösködtek azokkal, mert ellenük nem álbattak a' testi kívánságoknak. Eddig terjednek a' Falcut szavai. De erről hosszszasbban szólni nem akarok, mivelhogy tfak ezekből-is a' Zsidóknak rut tévelygésök, és vakságok nyilván ki-tetítzik.

Egy bizonyos rabot e) névű könyvben azt tanítták a' Rabinusok: hogy, minek előtte az Isten az Embert teremtette-vólna, tanátsot kért az Angyaloktól, hogy

a) Tract. Chagiga C. 2. b) Jacut. N. 44. edit. liburn.
c) Pf. 8. 6. d) Gen. 5. 2. e) Rabot. p. 7. col.

hogy ugyan mit javallanának , ha teremtsé-e' vagy ne teremtsé az Embert ? az Angyalok - közül azért nemel-lyek azt mondták : hogy csak Izabardon teremtsen az Isten Embert, mások pediglen azt nagyon ellenzették ; és az-alatt míg ezek egy más között verengének , teremte az Ur Isten Embert. Ime az ő szavaik ! *Monda R. Simon : mikor az Ur Isten teremteni akarta az Embert. Az Angyalok ez eránt egy más - között értelmökben meg-básonlottak. Mások mondák . ne teremtsék az Ember ; Mások ellenben : teremtsék ; és ez az , a' mi irva vogyon a' zsoltárban a) az irgalmaság , és az igaz mondás elöl-találák egy mást , az igazság , és a' békeféség meg-írókólák egy mást. Monda az irgalmaság : teremtsék , mert irgalmaságot fog-íselekedni. a' békeféség ellenben monda : ne teremtsék , mert perlekedő, íészen. Mit tett az Isten ? kapván az igaz mondást le-ve-tette azt a' földre ; a' mint irva vogyon Dánielnél b) és le-veltetik az igaz mondás a' földre : mondának pedig az Angyalok az Istennek : miért veted-meg a te Királyi széked-nek Zsámolát , a' melly az igazság, igaz mondás, és ez az a' mi irva vogyon azon Zsoltárban : az igazság a' földbol ne-vekedek. Ezeket olvashatni Falkutban is. Num.- 12. 13.*

Az Angyalok a' Zsidóknak vélekedése-szerint tudatlanak , nem értik a' Sirai , vagy káldai nyelvet. d) De ezek-közzül a' tudatlan Angyalok közzül ki-ve-zik mind azon-által Gabriel Angyalt, ugy mint a' Meny országnak fő Kantzelláriusát , a' kiről közönséges-sen azt mondják : hogy minden nyelvekben jó forgó-
I i 2
dott,

a) Pf. 84. 12. b) Dan. 8. 12. c) Pf. 84. 14. Tal-
mud Tract. Sabb. C. 1. pag. 12.

dött, és tudós legyen. De azonban ő felőle-is azt tanítják: a) Hogy, mindön egykor ez a' Gabriel Angyal, nem tudom mi nagy súlyos vétet, és latorságot vitt-vóna véghez. Meg-parantította az Isten: hogy őtet tüzes ostorral ostorozzák meg.

Visgállya-meg itten a' Keresztény olvasó, ha tfudal kozásra méltó dolog legyen-e, hogy a' Zsidó Sinagóga olly roz hiszemben legyen a' Keresztényi Szent hitről, a' melly illy esztelenül, és Istentelenül Szól az Istenről, és az ő Sz. Angyaliról?

§ XXXI.

MEG-MUTATTATIK, HOGY IMMÁR EL- JÖTT-LÉGYEN A' MESSIÁS.

Noha fokakban, a' mellyek az ő Religyiójokkoztartozandók, egy más-között ujjat buznak, és ellenkeznek a' Zsidók, meg-egygyeznek mind azonáltal mindnyájan abban, hogy még-eddig nem jött-és nem érkezett-el ama várva várt Messiás, hanem ez-után ugyan tfak akar-hára lépzen-is, el kell neki jönie, hogy meg-fzabadítsa a' Zsidó Nemzetséget a' mostani szolgálatból, és vizsgálja vezesse az ígért földére. Ez a' Zsidóknak fő-tévelygési-közül egy kiválttképpen-való tévelygésök, a' mellyet közönségesen az egész Sinagóga követ. Mennyire távozzanak-el pedig az igyenes igazságtól, várva napról napra a' megígért Messiást, a' kinek szüztől-való tfudálatos születésétől-fogva immár 1781. esztendőket számolunk; Ezekből az okokból, mellyeket alább elé hozok, a' fze-

szemes olvasó nyilván által láthattya. Minek-előtte pedig azt meg-mutassam, hogy immár el-jött-légyen a' Messiás, méltó dolognak itélem, hogy figyelme-tesen, és szemlén meg.tekintsük: Kinek kell annak len-nie? és, hogy ugyan mi végre fog el-jöni? a' mellyeket jól meg-vizsgálván, könnyen ki hozhattyuk, hogy ő immár el-jött-légyen.

A' mi az első kérdést illeti, hogy tudni illik: Kitfoda léfzen az a' Messiás? abban különböznek a' Rabinusok; Vannak, a' kik azt el-híszik: hogy a' *Messias* nem egyéb légyen, hanem önnön maga a' *Da-vid*, mivelhogy mint egy valóságos igaz dolgot, úgy el-hitetik magokkal a' lelkeknek egy testből más test-be-való által-költözésüket, azért-ís tehát azt mondják: hogy *Ádám*, holta-után nagy fokára, vízfőzra jött e' világra, és *David*dá lett, és: hogy ugyan ez a' *Dá-vid*, vagy inkább az *Ádám* a' *Dávid*ban, szükségkép-pen légyen az a' várván-vártt *Messias*. De, hol talál-tatik-fel, kérlek, a' Szent Írásban, hogy *Ádámnak*, vagy *Dávidnak* kell a' Messiás szemellyébe ízállani? Sőt inkább ebből a' Rábinusoknak hamis tudománnyá-ból fok éktelenségek következnek. Mert a' *Messias* a' Sz. Írásban igaz Embernek, és *Dániel* Prófeta-által a' *Szentek* *Szentének*, és örökké-való igazságnak a) neveztet'k. *Isaiás* Prófeta hasonló-képpen azt mondja ő felőle b) hogy hamiságot nem tfelekedett, sem álnokság nem volt az ő szá-jában, olyan volt mint az ártatlan bárány. Így Szólinak a' Próféták. Ha pedig azt mondándjuk, hogy az ő Lelke ugyan azon egy Lélek légyen, melly az előtt az *Ádámnak*, és *Dávidnak* Lelke volt, nem igaz, nem fedhetetlen, és szelíd jámbor Ember volt, hanem az

az Isten parantsfolattyának engedetlen, mint *Adám*; hazaság - törő, gyilkos, és a' sok el-vett javakért az Istennek hála - adatlan volt, mint *vala Dávid*. Azon - kívül, ha a' *Messziás* Lelke azon egy volt az *Adám*, vagy *David* Lelkével, valmint hogy *Adám* a' maga engedetlensége - által oka volt az Emberi Nemzet veszedelmének, ugy hasonló - képpen a' *Messziás* nem szentek szentének, hanem minden gonofz tévők fejének igazsággal mondattatnék, a' melly Istentelen nagy káromkodás az imént említett Prófétáknak szavaival ellenkezik.

Mások azt mondják: hogy a' *Messziás* azon a' napon született, a' mellyen el - pufztítatott a' *Jerusálemi* Templom, és mostan a' Romai betegeknek Is - pítályokban lappang, és gyógyítat' azokból a' febek - ből, mellyeket a' Templomnak le - dőlésekor kapott. De felre téven a' Rabinusok esztelen, és képtelen értelmöket.

Leg - igazabb, és leg - bizonyosbb az a' tudomány, mellyet a' Keresztyén Anya - Szent egy - ház tanít, mondván: Hogy a' Profeták - által jövendöltett *Messziás* nem más valaki legyen; hanem az Ur *JÉSZUS* Kriztus, avagy a' Szent Háromságnak második személye, a' ki az Emberi testet a' Szüz Máriának méhében fel - vette. Meg - bizonyodik ez *Jeremiás* Profetának szavaiból a) *Imé el - jönnek a' napok, ugy mond az Ur: és fel - támasztom a' Dávid igaz tsemetét: és or - szágot a' Király, és bölts léfzen: és ítéletet, és igazságot tfelekfeik a' földön. Az napokban meg - szabadul Jüda, és Is - raél bátor - ságo - son lakik: és ez a' név, mellyel nevezik őtet; Az Ur a' mi igazunk. Ezen tzikkelnek tellyességgel - való*

a) Jerem. 23. 5.

való értelmére szükséges azt tudnunk : hogy az Isten a' Zsidó nyelven több-féle nevekkal neveztetik , fellyül halladja mind azon - által a' többi neveket ama rettenetes **JEHOVA** név , a' melly soha semmi-némű teremtetett állatnak sem adattatott , még az Angyaloknak sem egyébkor , hanem , mikor önnön magának az Istennek személyét viselik. Mivelhogy tehát Jeremiásnak ezen elé-hozott szavaiban a' *Messias* ezen *Jehova* névvel neveztetik. (Mert a' hol a' *Vu'gáta* fordítás azt mondja : *nevezik őtet: az Ur a' mi igazunk.* A' Zsidó betűben így olvastatik : *Jehova a' mi igazságunk.*) nyilván való jele tehát ez annak: hogy a' *Messias* nem egyéb valaki , hanem önnön maga az Isten , és nem pedig *Ádám* , vagy *Dávid* , a' mint a' Zsidó Rabinusok álmodják , és fonakúl magyarázzák.

Mivelhogy ezen bizonyásznak igényeszen meg-nem felelhettek , és ellene nem állhattak a' Zsidók , semmit sem gondolhattak-ki tanátsoflabbat , hanem , hogy meg-veztegefsék a' Szent Írást , és így , a' hol az vagyon írva : *Ez a' név , mellyel nevezik őtet.* Ők így olvasák : *Ez a' név , mellyel Ikra : nevezi őtet.* Ugy hogy a' **JEHOVA** *nominativus* , nevező személy legyen ; és a' *tzikkelynek* értelme annyit tégyen : *Ez a' név , a' mellyel nevezi őtet a' Jehova : a' mi igazunk :* De ennek a' Zsidó tévelygésnek ki-nyilatkoztatására elég legyen a' Káldai magyarázat , a' melly így olvasa : *Ez a' név , a' mellyel ők nevezni fogják őtet ; a' mi Igaz Istenünk.* A' honnét ki-tetfszik , hogy a' *Jehova* nevet a' *Messias*ra kell - magyarázni. Ezen-kivül ha mindjár a' Zsidók az említett betű - szerint-való érte-telemnek rendi ellen így akarják - is olvasni : *nevezi* , és nem nevezik. Meg-marad ming azon-által a' Szent Írásnak az az értelme , a' mellyet mi keresünk , és a-
maz

maz *Eklýpjsis*. Titkon , és alattomban érteni szokott *Figura* -szerint meg -lészén a' *nominativus* -is, úgy hogy annyit érts belőle, mintha mondanák : *Minden nevezi , a' vagy : Mindenek nevezik őtet , az Ur a' mi igazunk.*

Hasonló -képpen Szól Isaiás Próféta - is , mondván : a) *Az Isten ő maga jö-el , és meg -szabadít titeket.* b) *És mond az napon : Imé a' mi Istenünk ez, vártuk őtet , és meg -szabadít minket : Ez az Ur , várakoztunk reá , örvendezünk , és vigadunk az ő szabadításában.* c) *Mert kisdéd született nékiünk , és Fii adatott nékiünk , és hívattatik az ő neve tsodálatosnak , Tanáts -adónak , Istennek , erősnek , a' következő idő Attyának , béketség Fejedelmének . A' mellyekből nem különbben ki -tetszik : Hogy a' a' Messiásnak Istennek , És Embernek kell -lennie . Istennek : mert tsodálatosnak , Tanáts -adónak , és erős Istennek mondatik . Embernek : mert tudttunkra adja a' Próféta az ő születtetését : Kisdéd született nékiünk . és Fii adatott nékiünk.*

De a' Zsidók , hogy ne kinszerittefsenek a' Messiás Istenségét meg-vallani, ujjittyák az elebbeni magyarázatot , és ez helyett : *És hívattatik az ő neve tsodálatos , Tanáts -adó . s 'a t. Ők azt olvasák : és hívja az ő nevét. 's 'a t. Azt mondván : hogy ama nevek ; Tsodálatos , Tanáts -adó , erős ISTEN , a' következő időnek Attya , Az Istent illetik . Amaz a' név pedig : Békeység Fejedelme . Ezekiás Királyt . mintha ő róla szólana a' Szent Irás ilyen értelemmel : Az az Isten , a' ki-tsodálatos , Tanáts -adó , erős Isten , a' következő időnek Attya , Ezekiást békeység Fejedelmének hívja . De*

Melly igazságtalanul tulajdoníttasék ez az előhozott tizikkelv Ezekiásnak , minden Ember látya.

Mert ama szűletendő kisedről az mondatik ugyan azon részben: a) *Az ő terbének igáját, és a' vállának vefszéjét, és az a' ő kinszerítőjének páltáját meg-győzted, mint a' Mádián napján.* De Ezekiás Királyról ellenben azt olvassuk: b) *Akkor a' Jüda Királya Ezekiás, követeket küldé az Assyriusok Királyaéhoz Lákisba, mondván: Vétkeztem, távozzál-el tőlem: és mind, a' mit reám vefsz, el-viselem. Vete azért: az Assyriusok Királya a' Jüda Királyaára három száz talentom ezüstöt, és harmincz talentom aranyat; És oda adá Ezekiás mind az ezüstöt, melly az Ur házában találtatott-vala, és a' Király kintseiben.* Hatalma-alatt vőtt tehát Ezekiás az Assyriusok Királyának, következendő-képpen nem illett hozzá ama békeség Fejedelmének Titulusa. De igen-is jól illett a' Messiáshoz, mint Emberré lőtt Istenhez, a' ki-meg-győzte kinszerítőjét, hatalmaskodot mind vizen, szárazon foktfuda tételivel.

A' mi illeti ama különbséget, a' melly a' Zsidó betű, és a' mi vulgáta fordításunk-közzött ezen helyen vagyon, a' kik-közzül a' Zsidó így olvassa: *Vaiikra schemo* az az: *És hívja az ő nevét.* A' Vulgáta pedig ellenben: *És hívattatik az ő neve.* Tudni-kell: hogy a' melly betűkből áll ő Zsidó nyelven ez a' szó: és hívja. Ugyan azon betűkből áll ama szó-is és hívattatik. Csak hogy különbb pontokkal jegyeztetve; Így *vaiikra* azt teszi: és hívja. *Vaiikare* pedig: és hívattatik. A' hetven Tolmátsók, a' kik jól tudták a' Zsidó nyelvet, és a' Szent Írást, azt írják: és hívattatik. Nem különben a' Káldai magyarázat-is, a' mellyet szintén annyira betsülnek a' Zsidók, a' mennyire magát a' Zsidó betűt

K k

tűt

tűt. Így olvasza : *Vaiikkare* : és hívattatik. Azon kívül igen gyakor dolog a' Szent Írásban , és a' Zsidó nyelvben , hogy az *Aktivum* ízó - alatt némelly meg - nem határozott értelem szokott lappangani. Így Moyses könyvében a) a' bél - poklosról mondatik : *Vetame* , *Fame likra* . *Fertéztetettnek* , *tisztátalannak* *Hija* . Az az : hívattatik maga - által , avagy minden egyebek - által - is . A' mi *vulgátánk* így olvasza : *Fertéztetettnek* , és *tisztátalannak* *Kiáltja* magát. Birák könyvében olvastatik : b) *El - mēne* pedig *Judas* *Simeonnal* az *Attyafiával* , és egygyütt *verek - meg* a' *Kananéust* , *ki - Sésaáthban* lakik - vala , és megölék őtet . És hívatták a' *Váras* neve bormának , az az : *Átoknak* . A' Zsidó betűben így vagyon írva : És hívá : az az : Egy Ember , avagy minden - is így hívá . Királyok könyvében , ízólván az *Isbosh* , és *Jóab* Vitéziközt esett szakadásról , azt mondja a' Szent Írás : c) És meg - ragadván kiki a' *Tárfa* fejét ellensége oldalába veré a' kardot , és le - esének egygyütt : és hívatták a' helynek neve : A' *vastagok mezeje* *Gáhaonban* . A' Zsidó betű mondja : *Vaiikra* . És hívá . Az az : minden Ember *vastagok mezejének* hívá . Isaiás Prófétánál d) mondatik : *Meg - látták* a' *Pogányok* a' te *Igazadat* , és minden *Királyok* a' te *ditsofségesedet* ; és új névvel hívattatol , mellyet az *Ur Szája* fog - nevezni . Az az : mindenektől hívattatol . Így tehát ama *tzikkely - is* : hívja az ő nevét . Avagy nevesi őtet , azt jelenti : hogy kiki a' Született kisdedet nevezni fogja : *Tfodálatosnak* , *Tanás - adónak* , *eros Istennek* . s' a' t' És , mivel hogy mind ezek a' Nevek , és *Titulusok* igen jól illenek ama szótalan Gyermekekhez , a' kit születettnek hirdet *Isaiás* , és az egygyik név öfzve

a) Lev. 13. 45. b) Jud. 1. 17. c) 2. Reg. 2. 16. d) Isai. 62. v. 2.

öszve kaptoltatik a' másikkal, nem tudom, mi módon amaz utolsó nevet, úgy mint: *Békeség Fejedelme*. Az ezer nyomorúságok-alá vettetett *Ezekiás*nak merik tulajdonítani a' Rabinusok.

R. *Aben-Ezra*, noha szokott Zsidói általkodása - szerint, azt mondja - is: hogy ama nevek nem a' Messiást illetik, mind azon - által az igazságnak erejétől kinfzerítettetik meg - vallani: hogy azok valamelly szóvalan Gyermekekhez illenek inkább, mint sem *Ezekiás*hoz. Imé az ő Szavai: *Ugy tetszik (úgy mond) nekem, hogy mind ezek a' nevek valamelly szóvalan gyermeknek az ő tulajdoni legyenek. És ugyan, kérlek; hol szokták a' Proféták ennyi nevekkal nevezni az Istent? hol adatnak az Istennek ennyi Titulusok? mint itten adatnának, ha a' ma: tőfodálatos, tanáts-adó, erős Isten, az Istent illetnék, és nem a' szóvalan gyermeket? Meg-felel ezekre R. Lipman: Azért tőfelekedte (úgy mond) ezt Isaias, hogy jövendőlésének nagyobb hitele legyen. De eőztelenül felel; Mert más hasonló erejű, és tekintetű prófétziákban sem adatnak ennyi nevek az Istennek, de annak hijjával hitel adatik minden kételkedés-nélkül a' jövendőlésnek. Kintelenítetnek azért meg-vallani végre - is: hogy mind azok a' nevek egyedül a' Messiást illetik. A' mint meg-vallották immár *Rabot* névű könyvökben a) a' hol a' Rabinusok, magyarázván ama szókat, mellyeket b) Jákób Esau-nak a' maga Bátyjának mondott: *Mennyen-el az én Uram az ő szó gája-előtt. Azt írják: Monda neki a' Szent, és áldott Isten, most kell-fel-ámasztanom a' Messiást, a' kiről írva vagyon: Kijded született nekünk* c). De*

K k 2

Fel-

a) *Rabot*, pag. 89. b) *Gen.* 33. 41. c) *Isai.* 9. 6.

Fel - kél itten R. *Abrahánel*, 's azt mondja :
 Hogy Ifaiás azon a' helyen olyan kisedről szól, a'
 ki immár akkor született, mert azt mondja : *Kised*
született nekünk. Nem lehet tehát azokat a' neveket tu-
 ladjonítani a' *Krisztusnak*, úgy mint *Messiasnak*, a' kinek
 még az -után születni kellett. De ezzel a' hivatásos
 mentegetéssel világosan ki-jelenti *Abrahánel* a' maga tu-
 datlanságát, és egygyüt gonofzságát ; tudatlanságát u-
 gyan, mert ki-nyilatkoztattya, hogy nem erti a' Sz.
 Írás szólásának módját, a' melynek bé vett szokása az
 el-múltt időtt jegyző szóval, a' jövődő időtt jegyző
 szó-helyet élni. Gonofzságát -is pedig, mert nyil-
 ván ki-fakasztja: hogy ő neki nintsen egyéb szándéka,
 hanem vak-merőn az Keresztyéni igaz vallásnak ellene-
 állani. El-hagyván tehát a' Szent Írásnak számtalan
 tizikkelyit, a' mellyek az elebb említett *Figurával*.
 Az az : a' múltt időtt jegyző szavakkal a' jövő-
 dő helyett-élnek, tñak némelly kevés tzik-kelyeket
 hozok elé: Így meg- jövődőlven Moyses a' bálvá-
 nyozást, a) a' mellyet el-követendő-vala az Isráél né-
 pe, és ugyan ennek a' rút bálványozásnak következen-
 dő kemény meg-büntettetését, az el-múltt időtt jegyző
 szókkal él a' jövődők helyett: *Meg-bizék a' szerelmes,*
és hátra rúga, meg-bizván, meg-kövéredvén, el-telvén el-
bagyá az ő alkotó Istenét, és el-távozik az ő Udvözítő I-
stenétől. Ezek mind, a' mint ki-tetűzik, még tñak
 az-után jövődők valának, de a' hűjával, azt mondja
 a' Szent Írás: *meg-bizott, meg-kövéredett. 's a' t. Anna*
szók helyett: meg-fog bizni, kövéredni, hátra fog rúgni,
Istenét el-fogja bagyni, üdvözítőjétől el fog távozni. To-
 vább folytattya szavait Moyses, így Szólván: *Idegen I-*

a) Deut. 32. 15. feqq.

fenekkel boszonták ötet, és utálatossággal baragra indíták; az ördögöknek áldoztak, és nem az Istennek; az Istent ki téged szült, el-bogytad, és el-feletkezéél a' te Teremtő Uradról; Ők engem azzal boszontottak, a' ki nem vala Isten, és baragra indítottak az ő bűnságokban. Tűz gyulladt az én baragomban. Mind ezekben ama törvény-hozó Moyses a' múltt időt jegyző szókkal jelenti a' még ezek után valaha jövendő dolgokat. Bizonyíttyák ezeket az utóbbi Zsidóknak vélekedésök-ellen a' régiebb Rabinusok-is. Így R. Salamon fejtegetvén Isaiás Prófétának ama szavait: a) És a' vakokat az utra viszem, mellyet nem tudnak: és az ösvényeken jártatom őket, mellyeket nem tudtak: a' jétetséget előttök világossággá télszem, és a' horgafokat egyenesekké: E' dolgokat tselekedtem vélek, és el-nem bagytam őket; bátra fordúltak. Szokásfok (ugy mond) a' Prófétáknak ugy szólani a' jövendőkről, mint ha immár meg-lettek-vólna. R. Dávid Kimki magyarázván a' 4. Zsoltárnak első versét: Midőn segítségül bíndm, meg-balgatott engem az én igazságom Isten: a' baboruságban meg-tágasítottál engem. Azt mondja: a' Prófétáknál az el-múlt idő tétetődik a' jövendő-belyett, mert ugy vagon a' dolog ő előttök, mintha immár meg-történt-vólna. Isaiás tehát szólván az el-múltt időt jegyző igékkel a' jövendő dologról, szól az Istennek még ezek után nagy sokára, az az: 750. esztendő-k-után meg-testesülendő Igéjéről.

A' mi a' 2dik kérdést illeti: hogy tudni illik, mi végre kell a' Messiásnak el-jöni? A' Zsidó Sinagóga azt tartja: hogy a' Messiás el-jövetelének nintsen más vége, és egyéb oka, hanem, hogy a' Zsidó nem-

K k 3

zetet

zetet meg-szabadítsa ebből a' testi szolgálatból , és bé-vezesse az ígért földére , és vízfő adgya neki országát , Templomát , áldozattyat , és egy szóval betöltse őket minden gazdagsággal , hogy így meg-elégedjék valaha benne a' pénznek telhetetlen kívánsága , a' mellyet szívében tart a' Zsidóság. Bizonyára alá-való Vég , és ok ez , és igen-távul esett attól , a' mi végre óhajtvá várják-vala őket a' régi Patriárkák , és a' melyre ígérte-vala őket az Isten , hogy őket elküldi e' világra.

Mert a' kegyelmes Ur Isten a' világra jövődő Messiást az Emberi nemzetségnek meg-szabadítására ígérte , a) a' mint Gábiel Angyal mondá Daniel Prófétának: *A' hetven betek meg-rövidítettek a' Te Népeden , és a' te Szent Városodon , hogy meg-szűnnyék az által-bátság , és véget végyen a' bűn , és el-töröltesek a' hamisság , és el-bozattassék az örökké-való igazság.* És egy szóval : hogy az Ember meg-békellyen az Istennel. A' mellyet tovább ezekkel az okokkal erősítek.

Először : A' Messiásnak a' Szent Írás értelme-szerint a' végre kell-vala el-jönie , hogy olly tsü-dákat tfelekedne , mellyek soha az előtt nem hallattak ; Ismét: a' Rabinusoknak tanítása szerint-is, Nagyobb-nak kellett annak lenni Abrahámnál , vagy Moysesnél , sőt az Angyaloknál-is , tehát Isten ő , a' ki , ha tsak egyedül a' végre ígértetett , hogy a' zsidókat az ideig-való Raboskodásból , és szolgálatból ki-szabadítsa , és őket gazdagságokkal bé-töltse ; Azt kérdem miben különbözött Moyséstől , Josuétól , és több Másoktól ? Nem de nem szabadítók voltak valóban ezek-is , de
nagy

nagy különbséggel, mert ezek a' testeket, Krisztus pedig az igaz Messiás meg-szabadította a' Lelkeket.

Másodszor: Bizonyára az illetin alafon, alá való végekért, a' mellyeket a' Zsidó Sinagóga emleget, nem engedte volna az Ur Isten, hogy oly nagy szív szorongató epeskedéssel, és annyira gerjedező kívánsággal várnák ötett a' Szent Pátriárkák, és Próféták, nem-is lett-vólna szükségés, hogy annyi, és oly nagy mélységű titkos árnyékokban ígertetnék, ha utollyára el-jövetelével nem kell-vala neki mált egyebet mívelnie, hanem a' testet, és nem a' Lelket rabságából fel-szabadítani.

Harmadszor: Mikor Daniel Prófétánál Gabriel Angyal 70. hetekre hallasztotta a' Messiásnak el-jövetelét, nem találom-fel ízavaiban, hogy a' testeknek egy ideig tártó Rabságból-való ki-szabadítását mondaná a' Messiás el-jövése okának, hanem azt mondja; *Hogy meg-szünnék az által-bágás, véget végyen a bűn s' a. t.* Hasonlóképpen Dávid-is azt mondja: a) hogy a' Messiás *A' szegények lelkeit meg-szabadította.* Hiuságosok tehát azok az okok, a' mellyekért el-jövendőnek tartya, és hízi a' Messiást a' Zsidóság.

Végre: Bizonyos dolog az: hogy a' Messiást várták immár a' Dávidnak, Salamonnak, és Isaiásnak idejektől-fogva. Isaiás Prófeta így Szól: *Egek harmanozzatok onnan fellyül, és a' fellegek üsepegjék az Igazat, nyilatkozzék-meg a' föld, és teremje za Udvozítót.* Dávid gyakor könyörgésekkel járúl Istenéhez; *Hogy könyörületességre indulvan, tekintfen valaha immár az Emberi nemzetre, és küldgye-el az óhajtvá vártt Messiást.* De nem könyörgöttek ezek, nem is-várták a' Messiást a'
vé-

végre , hogy vizsgál adná nekik az országot , és vezetné vizsgál őket Jerusálembe , mert birásában voltak , mind az országnak , mind a' Templomnak , nem várhattya tehát a' Sinagoga - is olly héába-való , és alacsony okokból a' Messiást , mert ugyan azon egy a' mi Messiásunk azzal , a' kit hajdan várván vártak a' Patriárkák , és Proféták.

El-végezván tehát ezen két kérdésre-való feleletünket , jer lépünk a' bé-fejezésre , mondván: Hogy a' Messiás immár bizonytal el-jött-légyen. A' melyet a' ki-tagad , az az Ember a' Szent Írásnak , Sőt a' Messias el-jövedele-előtt volt Rábinusoknak szavaival szembe-szökök , és ellenkezik , mert bé-tellyesedtek immár az Istentől adatott jelek , nem egyéb okból bizonyára , hanem , hogy ki nyilatkoztatné az óhajtott Messiasnak immár meg-lelt el-jövede ; hogy menttségek ne lehetne azoknak , a' kik a' magok el-jött Szabadítókat befogadni nem akarnák. Be-tellyesedtek a' Profétáknak jövendölési , a' melyek az Emberi nemzet Szabadítójának el-jövedelét eléve hirdették ; A' mely jövendölések minthogy számtalanok , hogy únalmat ne szerezzünk az olvasónak , azok közül elég légyen csak egy-néhányat elé-hoznunk.

Első légyen tehát *Zakariás* Proféta , a' ki-igy Szóll a' *Messias*nak el-jövedeléről : a) *És légyen azon a' napon , ugy mond a' Seregek Ura : ki-vesztem a' bálványok 'névet a' földről , és nem légynek emlékezetben többé.* Egygyik jele tehát a' *Messias* el-jövedelének , melyet nevezetesen meg-jegyez a' Proféta , a' bálványoknak , és bálványozásnak el-romlása ; a' bálványozás a' maga bálványival egygyütt meg-szünt , és a' földről el-veszett ,

te-

tehát immár a' *Messias* el-érkezett. Mert, ki-nem tudja, melly szerentsétlen volt a' világnak állapottya a' *Kristusnak* el-jövedele-előtt? 's ki nem lattya pedig a' nagy különbséget, a' melly találkozik az akkori, és a' mostani idők-között, akkor kiki a' maga meg-vesztegetett indulattyának vezetése -szerint élt, tsinálván magának Istent, a' kit imádná; Sőt, ki-véven *Zsidó* országnak némelley részeit, majd az egész világ a' bálványoknak áldozot. Némelleyek *Jupiternek*, némelleyek *Saturnusnak*, mások *Mársnak*, *Apollónak*, *Diádnak*. *Bruxillus Philosophus* 113. esztendő's korában Testámentomot téven így szóllítá-meg a' Római Tanátsot: a) *Mikor Romába jöttem, nagy illetlenség volt látni az Istenek-nélkül szűkölködő Várost, mert csak öt Istene volt, mellyeket Numa néki bagyott, úgy mint Jupiter, Már's, Jánu's, Bereczynthia, és Veszta; most immár más karban vannak a' dolgok, mert mindenie'knek tulajdon gond-viselő Istene vagyon, és valamint hogy két száz nyolczvan ezren vannak a' Várasí Polgárok, úgy bite'sétek-el magatokkal; hogy én tinéktek két száz nyolczvan ezer Istenneket bagyok testámentomban. Egy szóval annyira el-vetemedett az Emberi vakság, hogy minden tisztátalan állatot, úgy mint matskát, Sárkányt, Pókot, sőt érzékenység-nélkül-valókat, úgy mint fákat, sűrű berkeket, fog-hagymát, 's több e' féleket Istenek gyanánt imádná. A' *Kristusnak* el-jövedele után pedig nem Zeng többé az Emberek fülében *Szátur'usnak*, *Jupiternek*, *Mársnak*, *Herculesnek* neve, le omlottak immár a' bálványoknak Templomi Istenivel egygyütt.*

Láttjuk, hogy *Ásiában*, *Affrikában*, *Americában*, *Europában*, a' mellyek hajdan a' bálványozásnak nyilván való helyei voltak, el-töröltetett a' bálványoknak

L I

majd

a) Horolog. Princ. 1. 1. c. VI.

majd még a' nevök-is , nem is gy'zedelmeskedik im-már a' Pogányok babonás , és hamis Isteni tiszteletök. Róma , a' ki az előtt nem tñak bálványozó volt , ha-nem feje , fő Mestere , és Anyja a' bálványozásnak , mostan a' világ Mesteréve lött , és inkább mint sem akár melly egyéb Tartományok , ifzonyodk ettől a' gon-nolz bálványozástól , bé-vévén Sz. Petertől az el-jött Messiásnak hitét. Ezekből azért így okoskodhatunk : *Meg-szűnt a' bálványozás , el-érkezett tehát a' régen vártt Messiás , és ez pedig nem valaki más , hanem a' mi Urunk J'esus Kristus az igaz Messiás.* A' mint e' következendő okok bévebben meg-mutattyák.

Első : a' KeresztyénNép álhatatosán azt tartya , és hiszi : hogy a' Kristus légyen az igaz Messiás , a' kit tudni illik : az Isten hajdan meg-ígért , és a' Pa-triárkák óhajtvá vártak , ha tehát ő nem volna az igaz Messiás , az következne ebből , hogy a' Messiás még nem jött-légyen-el , és mind azon- által meg-engedné meg-is az Isten , hogy ennyi fok számtalan Népek , és nem-zetségek , ennyi fok száz esztendőknök el-forgása alatt hidgyek , köveisék azt , a' ki-nem igaz Messiás ; Ezt az Istenről , mint kegyes jó Atyáról , és bölts Gond világról , mondani , nagy , és felettebb - való illentlenség ; ha a-zért az Isten nem rendeli , és igazgattya e' világot ar-ra , hogy ezen-kivül más Messiást végyen-bé , követ-kezik : hogy ez légyen az a' meg-ígértt Messiás , a' kiből bé-tellyesedtek minden jövendőlélek. Második ok : Nem tagadhattya a' Zsidók , hogy a' *J'esus Kristus* e' világra jött-légyen a' *Messiásnak* neve-alatt , és u-gyan annak a' *Messiásnak* neve-alatt , a' ki a' Törvényben az Isráel Népének ígértetett , a' mint az ő híres neves Rábinusok Majmonides - is a) meg-vallja , szokáfa-sze-

rint Istententelenül szólván a' Krisztus-felől ; Az, a' ki magát *Messziásnak* tette, és a' Tanács-által meg-ölettetett ; az az, a' kirol mondotta *Dániel* : a) a' Te engedetlen Népednek, Fiai-is fel-emelkednek, hogy bé-tellyesíttsek a' látaft, és el-essenek. Ha ezek így vannak, azt kérдем a' Zsidóktól : vallyon tudja-e' ezt az Isten? vagy nem? ha nem tudja, tehát nem Isten, mert nem tud mindeket ; ha tudja, tehát meg-engedvén, hogy ő országgollyon, tiszteltetűsek, és imádtatűsek ennyi Nemzetségektől, törvénytelen, és igazságtalan dolgot enged-meg a' maga nevében véghez vitetödni, mert valamit tselekedett a' Krisztus, azt mind az örök Atyának nevében tselekedte. De ezt nem mondhattuk, tehát azt sem kell mondanunk, hogy a' Krisztus *JESUS*, a' kit az Ur Isten így rajtunk uralkodni akar, nem az igaz *Messziás* Légyen. A' kiröl a' Zsidóknak ama fzeles tudományú, és az Apostolokkal egy időbéli Fő Papjok Zsidó Jófes-is ilyen tisztetűségés bizonytságot tészen :

Vala (úgy mond) *Azon időben egy JESUS* névű föls Ember ; még ha szabad ötet Embernek neveznem ; Mert tsudlatos dolgoknak mivelöje *vala*, és azoknak az Embereknek, a' kik örömet ballyák az igazat, Tanítója. A' ki-fökakat a' Zsidók-közzül, hasonló-képpen fökakat a' Pogányok-közzül-is magához tsat'ot. Ez *vala* a' Krisztus. Midön ezt a' mi Nemzetünk Elöljáróinak vaddlására a' Pilátus fel-fesztette-völna, nem bagyték-el, a' kik eleinöl-fogva szerették-vála ötet. Mert barmad napra elevenen meg-jelent nekik, azon szcrint, a' miképpen az Istenöl iblettetett Próféták, mind ezeket, mind pedig egyéb következő számtalan tsodákat, ő fölöle meg-jövendölték. de ez mái napiglan-is a' Krisztianusoknak (ke-

refztyéneknek) a' kik ő róla neveztetnek, mind nevők, mind Nemzetségök fén-marad.. a)

Harmadik ok : Ha az igaz Messiás még el-nem jött , el-kell tehát néki jőnie. Mert sok helyen olvassuk a' Szent Írásban , hogy meg-ígérte őtet az Isten , miért késlelteti tehát el-jövéset ? a' Zsidók azt mondják : hogy a' mi bűneinkért , a' mellyeknek el ki-vetésétől meg-nem szününk, hallasztya el-érkezését. Er-re én azt mondom : Nem jő - el tehát a' Messiás soha-is , mert a' világ soha sem szünik - meg gonoszszat tfelekedni ; a' kiről Jeremiás Prófétánál az vagyon írva : a) *Vallyon el-változtathattya-e' a' bővét a' jzveisen, vagy az ő tarkaságát a' párdutz : ti-is jól tfelekedhettök, holott gonoszt tanúttatok.* Nem igazán kiáltya tehát a' Sinagóga még ez után léendő el-jövéset annak , a' ki-immár el-jött ennek-előtte 1781 elzrendőkkel.

Málik tzikkelyt vészek Isaiás Prófétának könyvéből : b) a' hol a' Próféta ki-jelenti a' Messiásnak rövid idő-alatt történendő meg-érkezését ezen szókkal : *Minék-elötte szülendo - volna , szült : minék-elötte el-jönz az ő szülése , Fiú magzatot szült. Ki-ballot valaba ilyen dolgot ? és ki-látot ehez basonlót ?* A' melly szókkal a' Rábibusok magyarázattya-szerint, hasonlítottya a' Próféta a' Zsidó Népet a' szüléshez közelgető Afzszonyhoz , mondván : hogy minek-elötte a' Zsidók az utolsó rabságnak nyomorusága-alá vetteffenek , el-jő a' Messiás , és mivel-hogy ez némelleyek-elött hihetetlen dolognak látszanék, azért mondja az Írás : *Ki-ballot valaba ilyen dolgot ?* Bévebben ki-világosítottya ezt a' Káldai magyarázat , a' melly az Isaiásnak elé-hozott tzikkelyét így fejtegeti : *Minék előtte el-jojjön a' szorongatás, meg-szabaslul, és mi-*

a) Jos. Antig. L. 18. C. 6. b) Isai. 66. 7.

minek előtte a' szűlés fájdalmától el-nyomattasák, ki-nyilatkoztatik, és meg-jelenik a' Mefsiás. Mintha mondaná: Minek-előtte el-érkezzenek a' Rabságnak, a' melly-alatt most nyegnek a' Zsidók, fájdalmi, el-fog-jöni a' Mefsiás, de fok száz esztendőök el-folytak immár, miúta ez-alatt a' Rabság-alatt nyegnek a' Zsidók, tehát fok száz esztendőök-előtt meg-érkezett immár a' Mefsiás.

Ehez járúl ismét azon Isaiás Prófétának jövendölése, a' ki a' Mefsiásnak immár közzel-való el-jöve-telel eléve meg-hirdetvén, így szól: a) *Örizzétek meg-az itéletet, és tjelekedgyetek igazságot, mert közel vagyon az én szabadításom.* Ezeket mondja Aggæus Prófeta - is e' képpen szólván: b) *Még egy kevés idő vagyon, és én meg-indítom az eget, és a' földet, és a' tengert, és a' szárazt, és meg-indítok minden Nemzetségeket: és el-jő a' ki-kivántatott minden nemzetségektől: és be-töltöm e'-házat dicsőséggel, úgy mont a' Seregek Ura.* A' mellyekből ki-tetfzik, hogy annak a' minden nemzetségektől kivántatott Mefsiásnak el-kell-vala jöni, mikor még a' Babilóniai fogság-után építetett második Templom fen-állott. Ez a' Templom pedig el-égett, és le-romlott meg Jerusálem Varasának Titus Császár-által lőtt pusztulásakor. b) meg-kell tehát vallani, hogy immár el-jött régen a' Mefsiás. Ezt a' világos bizonyosságot a' meg-általkodott Zsidók a' magok különbb-különb-*fele tsavargó magyarázatival meg-erőteleníteni igyekeznek, mondván, hogy Aggæus arról a' Templomról szól, mellyet a' Mefsiás fog-építeni, úgy hogy ez legyen az ő szavainak értelme: Nagy kívánsággal el-jönek a' Nemzetségek látogatni ezt a' harmadik Templomot, a' mellyet fog-építeni a' Mefsiás. De*

L 13

melly

a) Aggæi 2. 7. b) A. C. 75.

melly meszlsze tévelyegjenek az igaz értelemtől, méltó, meg-értenünk magoktól a' Zsidóknak Tanítóitól, a' kik a' *Talmudban* így fázolnak: a) *Monda R. kahiba: rövid idő múlva meg-inditom az eget, és földet. 's a' t. Itten a' Szent Irás a' Messiásnak idejéről szól. Tudni illik a' 3dik Templom pusztulása-után.* Nem szól tehát a' Prófeta a' Meissias-által építendő 3dik Templomról, a' mint a' mostani Zsidók álmodozzák, és a' melynek a' *Messias*-által leendő felépíttetését gyakor könyörgéssel, de kiváltt képpen a' husvéti Ünnepléskor, nagy epeskedve kérik, illy fomán:

Mindenható Isten! építsd-meg immár a' Te Templomodat; igen hamar, igen hamar, igen hamar, a' mi napjainkban; leg-közelebb; tsak építsd, tsak építsd, tsak építsd a' Te Templomodat, rövid idő-alatt. Irgalmas Isten! nagy Isten! kegyes Isten! felséges Isten! jó Isten! édes Isten! basznos Isten! most építsd, most építsd, a' Te Templomodat, a' mi napjainkban; nagy hamar, nagy hamar, most építsd, most építsd, most építsd, most építsd, most építsd a' Te Templomodat, tsak hamar! Erös Isten! élő Isten? hatalmas Isten! drága Isten; szelid Isten! örök Isten! rettenetes Isten! egyedül-való Isten! Királyi Isten! gazdag Isten! bioséges Isten! tsak építsd, tsak építsd a' Te Templomodat nagy hamar, nagy hamar, a' mi napjainkban, rövid nap-alatt, nagy hamar, tsak építsd, tsak építsd, tsak építsd, tsak építsd, tsak építsd nagy hamarsággal a' Te Templomodat. De mind azon-által semmi kezülete fintsen a' 3dik Templom építésének, hanem ugyan Dániel Prófétának jövendölése szerint; mind végig meg-marad a' Szent Helyen a' pusztaságnak utálatossága. Dan. 9.

Ezeñ

Ezen-kivűl azt kérdezem a' Zsidóktól, hogyan magyarázhatták, és menthetik-meg a' magok értelmében Aggéus Prófétának ama szavait: *Még egy kevés idő vagyon.* A' kik ennyi fok száz esztendőknék elforgála-után, még most-is szüntelen várják a' Messiást. Erre ők azt felelik, hogy az Isten előtt ezer esztendő csak egy nap, a' mint Dávid állattya: a) *Mert Uram ezer esztendő a' te szemeid-előtt mint a' tegnapi nap, a' melly el-múltt.* De a' ki így felel, nem felel, hanem a' Szent Irást hamis értelemre el-tekeri, 's -fatfarja, mert sohol sem talállyuk azt az egész Sz. Írásban, hogy az Isten a' mi időnket a' maga örökké-valóságához meritskélte volna; fel-talállyuk pedig azt, hogy, a' mikor az Isten valami időt ki-szab, a' mi időnk szerint érti. Így a' teremtés könyvében, a' hol a' víz-özönnel fenyegetődik az Isten, azt mondja az Emberi Nemzet-felől: *És lépnek az ő napjai 120. esztendők.* b) De itten a' 12. hónapos esztendőt érti, nem pedig azt, a' melynek minden napja ezer esztendőből áll. Sőt ez az elé-hozott Dávid Zsoltárjának tzikkelye sem használ valamit a' Zsidók magyarázattyának, mert ottan egyedül a' Prófeta az Emberi életnek fok nyomorúságokkal, és szorongatásokkal tellyes rövid voltát Sirattya, mondván: ha valaki életében ezer esztendőt meg-halladna-is, a' melly kegyelem soha még egy Embernek sem adattatott, ez-is az Istennek örökké-valóságához képest csak olyan volna, mint egy nap. Mivelhogy azért Aggéus, a' kinek idejétől-fogva ezen mi időnkig el-múltak 2296. esztendők c) *egy kevés idő múlva-való el-jövetelét hirdette a' Messiásnak;* kéte-len,

a) Pál. 59. 4. b) Gen. 6. 3. c) Ante Christum 515. a Christo 1781. d) Tirini. Cronica. C. XXX.

len, kelletlen, akarattyok ellen-is kinszeríttetnek megvallani a' Zsidók, hogy immár régen el-kellet-jöni a' Messiásnak.

Nem különbben szól Malakiás Próféta-is az Isten személyében, mondván: a) *Imé én el-küldöm az én Angyalomat, és el-készíti az utat az én országom-előtt. És mingyárt el-jő az ő Templomába az Uralkodó, a' kit ti kerestök, és a' testamentomnak Angyala, a' kit ti kívántok. Imé el-jő, ugymond a' seregek Ura.* El-kellet tehát jöni é-szerínt a' jövőndöles-szerínt a' Messiásnak akkor, mikor még fen-állott az a' második Templom, de el-múltt immár több ezerhét száz esztendejénél, hogy az Titus Tsáfzár-alatt el-pusztultt, annyi esztendejének, vagy még többnek kell-lenni tehát, hogy a' kívántt Messiás, el-jött és ez az Uralkodó a' maga Templomát meg-látogatta. De erre azt felelik ujra a' Zsidók: hogy nem kellett a' Messiásnak el-jönni akkor, mikor még épen vólt, és fen állott az a' 2dik Templom, mert ennek nagyobb ditsőisége nem állot (ugy mondják) abban, hogy meg-kell-vala ebben jelenni a' Messiásnak, hanem abban, hogy tovább kellett ennek tartani, és fen-állani. mint az elsőnek, mert amaz első Templom, melyet Salamon Király építet, tsák 410 esztendőig tartott, de ez a' 2dik, melyet Zorobabel Hadnagy, és a' Jofedek fia JEsus fő Pap építettek, 420 esztendőig állott-fent, éppen az ő Titus Csáfzár-alatt lött pusztulásáig. De nagyon meg-tsálatkoznak ebben nyomorúttak; Mert először-is, nem igaz az, hogy ez a' Templom tovább tartott-vólna mint, az első, de, ámbár ugy vólna-is, hol neveztetik kérlek, valami ditsőiségesebbnek a'

a' Szent Írásban egyedül csak azon okból, hogy több ideig tartot? holott Szemeinkkel-láttuk, hogy egy semmire kello valami, hosszabb ideig tart, hogy sem valamely drága, és nagy betűs dolog. Mikor tehát az Istennek személyében meg-ígérte a' Prófeta: hogy a' 2dik Templom ditsőségesbb lesz az elsőnél, úgy kell azt érteni; hogy annak nagyobb ditsősége a' Messiásnak abban személye-szerint való meg-jelenésében álljon. A' mint valósággal meg-is történt. Mert abban imádkozot, prédikállot, tanítot, tsudákat tett a' Kristus, és ki-verte abból az arulókat, vevöket, és a' Templom meg-Szentségtelenítőket, a' kik az ő Atyá-nak házá-t látrók barlangjává tölték. a)

Erősitem ezt a' Rabinusok szavával, a' kik azt mondják: hogy annak az első Templomnak őt különös tisztetése volt, a' mellyel fellyül halladta ezt a' második Templomot; Ugy mint az Égből le-szállott tűz, a' kenetnek olajja, a' Frigynak szekrényje, a' jövenvendölések, és az Urim Tumim. A' melly azon Rabinusok értelme-szerint, az Istennek ama *Jehova* nevének fel-jegyzése, a' melly-által a' fő Pap a' jövendő dolgokat a' Népnak eléve meg-hirdette. Ha azért mind ezekben fellyül halladta az első Templom a' másodikat, és mind azon-által ezt még-nagyobb ditsőségűnek mondja a' Prófeta, következik, hogy annak a' ditsősége egyedül abban álljon, hogy a' kívántt Messiás ő benne meg-jelenik. El-jött tehát a' Messiás, mint hogy el-pusztultt a' Templom, és Soha a' Messiás abban többé meg-nem jelenhetik.

Látván a' Zsidók azt, hogy a' Próféták szavaival minden-felől szorongattatnak; Aggéeus Prófétának

M m

oda

oda fellyebb említett tzikkelyének ellenébe azt vet'k : hogy a' hol a' mi *vulgátánk* így olvaſſa : *El-jö a' minden Nemzetségektől kívántatott. A' Zsidó betűben* vagyon : *Ubau Hhemdath Cólhaggoim.* Az az: *El-jon k a' minden Nemzetségeknek kívánsága.* Mintha mondaná: *el-jö-nek a' Nemzetségek kívánsággal e' Templomba.* Kigondolnak nyomorúttak a' Szent Irásnak tzikkelyiben fok - fele ujjonnan költött magyarázatokat , de mind haszontalanul. Mert az ő magyarázattyoknak hamisága vagy abból-is ki-tetfzik ; Mert ez a' szó kívántatott , *Zsidóul Hhemdath: olly Cáfus, a' melly maga-után genitivust , vagy dólátivust kíván ;* hogy ez legyen az ő igaz értelme : *A' Nemzetségeknek kívántatottja.* Vagy pedig : *A' Nemzetségektől Kívántatott.* A' ki-bizonyára nem lehet egyéb valaki más , hanem a' *Messias , a' kit az ó törvénybéli minden Szentek óhajtottak , kívántak , és vártak.* Hogy pedig a' *Zsidó betűben* olvaſtatik : *el-jon k kívánsága.* És nem pedig : *El-jö , a' mint a' mi Vulgátánk olvaſſa.* Ez a' Szent Irásnak tzikkelyi-közül egy leg-világosabb , a' melly a' *Messiasnak* mind a' két természetét , tudni-illik az Istenit , és az Embert ama szónak , *el-jonok* több számban-való elé-hozáſa - által ki-jelenti. Meg-tſalatkoznak tehát a' *Zsidók ,* midőn nem akarván meg-erteni ezen szentséges titoknak igazságát, akarattyok ellen-is azt meg-ismérni kintelenítetnek.

A' Szent Irásnak világos jövendő-leséhez , a' mellyek - által meg-mutattuk , hogy a' *Messias* immár el-jött-legyen , adgyuk hozzá a' Rabinusoknak tanítáſit. A' *Talmudban* ezek vannak írva : *Ez az Illés iskolájának hagyománya* (ezen Illyés által nem ama Szent Prófetát , hanem bizonyos ilyen névű Rabinust értenek , a' ki-fok eſztendő-kkel a' *Kristusnak* el-jöve tele-előtt élt , és a' mennyire irásából ki-tetfzik , igaz Ember volt , várván a' maga idejébéli Szent jámborokkal az

raélnek szabadulását) Hogy hat ezer esztendőig tart a' Világ , a' kiknek két ezere a' Törvény - nélkül volt , két ezere a' Törvényben , és két ezre a' Messiásnak ideje. a) E' - szerint tehát a' Talmudnak , az egész Zsidóságnál nagy hitelű , és hathatós erejű értelme - szerint , a' Messiásnak el - kellett - jöni Világ teremtese - után a' negyedik ezernek végezetével , mivelhogy azért ők a' magok Kálendáriumjokban ezen mostan folyó 1781dik esztendőben a' Világ - teremtesétől fogva 5541. esztendőt számlálnak , következik , hogy az ő számlálások - szerint is el - múlttak immár 1541. esztendők a' Messiásnak el - jövetelétől - fogva ; és így nagy kába tudatlanság , azt még - most - is várni , a' kit immár el - jöttek valának.

Ezt az ő Talmudjokból vött bizonytságot ortza pirulás nélkül meg - nem vethetvén , egy szívvel . lélekkel meg - vallyák a' Zsidók ; hogy bé - telvén a' világ teremtese - ulti a' 4000. esztendők , el - kellett volna ugyan a' Messiásnak jöni , de mind eddig kélk az Embereknek bünei - miatt. Bizonyára nevetséges , és az ő hagyományokkal minden - felől ellenkező szaladás , és nem helyes felelet ez ; Mert ugyan azon Talmudban , azon meg - jegyzett részben , magyarázván a' Rábinusok Isaías Prófetának a' Messiásról szóló ama tzikkelyét : C. 60. 22. *En az Ur az ő idejében birtelen meg - tselekeszem ezt.* Kérdést téstnek. Hogy hogy , lehet e' két ellenkező dolgot meg - egygyeztetni ? Az ő idejében , és : birtelen meg - tselekeszem ? És így felelnek : Ha a' Zsidók jók lesznek , előbb meg - adja az Isten nekik a' Messiašt , és siettetni fogja az ő el - jövetelét , ha pedig goroszsak lesznek , el - küldi a' maga el - rendeltt idejében. Ezekből ki - tetstik : hogy

M m 2

a'

a' Rábinusok értelme - szerint , a' Messiásnak el - jöve-
tejét az Ur Isten meg - előztetheti , és a' ki - rendeltt
időnek előtte - is őtet el - küldheti ugyan , de mind azon
által azon el rendeltt , és ki - szabott időnél tovább nem
késleltetheti a' *Messias*nak el - jövést. Nem igaz tehát,
hogy a' *Messias* a' Népek büne - miatt késik ennyire.

R. Salamon meg - győzzetettven ezen bizonyság-
nak erejétől , igyekezik a' Talmudnak említett tanítá-
sát magyarázni , mondván : Hogy elég az a' Talmud
tanítása igaz voltának meg - mutatására , ha a' Mes-
siás el jövend a' Törvénynek esztendei - után , vagy
elején , vagy közzepén , vagy pedig éppen a' végén - is
az utóbbi két ezer esztendőnek. Innét utánna veti ,
mint hogy el - múltt immár a' Törvénynek két ezer
esztendeje , b) és még több vagyon a' Messiásnak esztén-
deiből hátra ezer esztendőnél , még nem késelt - el , ha-
nem meg - jő , és a Zsidó Akadémiának fellyebb elé ho-
zott tanítása helyben marad. De meg - győzzetetik tsa-
varzó hamiságáról a' tudós R. Salamon ; Mert a' *Tal-
mul* tanítása két ezer esztendőt ad a' Moyses Törvén-
nyének , ha pedig az volna a' Salamon értelme , a'
Törvénynek nem lenne annyi esztendeje a' mint kiki
által könnyen - láthattya ; Azt kell tehát mondani , és az
erőséges bizonytságot bé - fejezni , hogy immár régen
el - jött légyen *Messias*

Ami tanításunknak nagyobb erősítésere második
bizonytságot vehetünk a' Rabinusok tudományából ,
mellyet ugyan azon Talmudban írva hagytak a) a'
hol ezeket olvassuk : *Nem jő - el a' Messias , míg a' Rómaiak-
nak Istenetlen birodalmok az Israëlen kilencz hónapokig nem
győzedelmeskedik. Másut ismét a' Talmudban így vagyon*
meg.

a) Tractat. Sanhedrin. C. Chek. b) Az ő idej e' ről szol.
12. 17. Tirin. Comment.

meg-irvá: a) *A' Messiás el-nem jö, miglen a' Rómaiaknak istentelen birodalmok az egész Világon nem Uralkodik kilentz bólnapoknak el-folyásáig.* Mivelhogy ezek immár mind bé tellyesedtek Augustus Császárnak idejében, a' mlnt meg-vallyák magok - is a' Rábinusok, b) fejte-gervén Moyses 1. Könyvének 42. részét; nyilván-való jelensége ez, hogy immár el-jött a' Messiás; a' ki, a' mint meg-vallya R. Dávid Ganz c) Születtetett Au-gustus Császárnak birodalma - alatt, ezen Szókkal: *A' Názarethi JESUS születtetett Juda Bethlehemében a' világ terem-tetése - után 3760. esz.endőben, És Augustus Császár birodalmá-nak negyven ketődikében.*

A' Jerusálemi Talmudban - is hasonló - képpen azt olvassuk: d) hogy a' Messiás azon a' napon szüle-tett, a' mellyen el-pusztúlt a' Templom; imé a' Tal-mudnak szavai: *Monda R. Hódán, a' melly napon szüle-tett a' Messiás, azon a' napon pusztitott - el a' Tem-plom.*

Ezt taníttya R. Aben ezra, magyarázván a' Sa-lamon Énekeinek könyvét: e) *A' Messiás (ugy mond) születtetett azon a' napon, a' mellyen le-rovnlott a' Tem-plom.* Meg-vallyák tehát a' Zsidók, hogy a' Messiás immár született, következendő-képpen meg-kell-valla-niok azt-is, hogy immár el-jött, mert mind egy az, akár azt mondjad: hogy született, akár pedig azt, hogy e' világra jött a' Messiás.

Ezeknek ellenében vetik a' Zsidók a' Sz. Írás-nak szavait. Az Igaz Messiásnak el-jöveletekor, egy-be kell-győjtetni, és az ígért földébe bé-vezettetni

M m 3

a'

a) Tract. Joma. C. Schim. Jamim.

b) M dras. Rább.

c) L. Zemach. p. 3. pag. 14.

d) Tract. Beracho.

e) C: Hakore. Cantic. 7. 5.

a' Zsidó Népek, a' mint ezt Moyfes szája-által megígérte az Isten: a) *Ha az ég szélire széllesztetne!-is, vízfőzsa vonfszon tégedet onnét-is a' te Urad Istened, és felvészén, és bé-vízfén a' földre, melyet az Átyáid birtak; és birod azt.* Isaiás' által ismét azt mondja: b) *És leszén az napon; az Ur másodszor veti kezét az ő Népe maradékjának bírására, a' melly meg-hagyattatik az Affirijoktól, és Egyiptustól, és Fetrostól, és szeretsén országtól, es Elamtól, és Sennaártól, és Emattól, és a' tengernek szigetitől, és Zászlót emel a' nemzetek-között, és egybe gyűjti az Izraélnek el-futottit, és Judának el-széllesztöttit a' földnek négy szézeletiről.* Mikor pedig ez a' Nazárethi JESUS el-jött, nem csak öfzve nem gyűjtettek a' Zsidók, hanem inkább éppen akkor széllesztettek-el; Tehát ez a' JESUS nem igaz Mefsiás. De

Melly igaztalanul kívánnják a' magok egybe gyűjtetésőket a' Mefsiásnak e' világra való el-jövetelkor, ki tetszik ez ugyan önnön magából az ő Tal-mudjokból: c) A' hol magyarázvan a' Rabinusok Jeremiásnak ama szavait: *Térjetez-meg el-téro Fiak, ugy-mond az Ur: mert én vagyok a' ti Férjetez, és hozzám víszlek-titeket egygyet a' Várasból, és kettőt a' Nemzetségből, és bé-víszlek titeket Sionba.* Így szólnak: valamint, mikor bé-mentek a' Zsidók az ígérét földére, a' hat száz ezerből csak ketten mentek bé (ugymint Josué, és Káleb) így leszén a' Mefsiásnak el-jövetelkor, a' mint írva vagyon Osee Profétánál: d) *És énekel ott az ő ifjúságának napjai szerint, és az ő Egyiptusból-való ki-jövetelének napjai-szerint.* Nem igaz tehát, a' mit a' Zsidók ellenünkbe vetnek; hogy ő nekik a' Mefsiásnak idejében öfzve kell az egész világból gyűjtetni; mert bizonyára ellenkezőt jövendölt Oseás Proféta ő felőlök

a)

a) Deut. 30. 4. b) Isai. 11. 11. c) Sandedr. C. Chelek.
d) Jerem. 3. 14.

a) Az ő találmányoknak gonofságáért, az én házamból kivetem őket: és nem tselekefsem többé, hogy szerezsem őket; gyümölsöt semmi képpen nem teremnek; hogy ha nemzenek-is, meg-ölm az ő méheknek leg-szerehelmetesbbit. És a' mint oda fellyebb Jeremiás Prófétá mondá: És hozzáam részlek titeket egygyet a' várasból, és kettot a' Nemzetségbol. Az az: igen kevellet. A' mint meg-is történt; a' Kriftusnak el-jöve telekor: meg-világosítatott Pál Tziliziaból Tárfus Várasából, és ketten a' Nemzetségből, ugymint: Péter, és András, Jakáb, és János egy testvér Atyafiak; igaz következzél mondhattuk tehát, hogy a' JESUS Kriftus légyen az igaz Messiás, és nem-is lehet okoflan még ezen-kivül valakit mást Messiás-gyanánt várni.

Hogy pedig el-szélesztettek a' Zsidók a' Kriftusnak el-jöve telekor, azt ugy kell ítélói, hogy büntetésül tselekedte az Ur Isten, mert szabadítónak, és igaz Messiásnak nem akarták meg-ismérni azt, a' kit ő hozzájok küldött. Ennek az igazságnak bizonyága lehet ama Talmudból ki vett Tzikkely: b) Mikor Cbeja Rabinusnak Fiai az Asztalnál ülven, sok ideig semmit sem szollának, monda az Attyok a' szolgának, adgy, egy keves bort e' kisdedeknek, hadd nyillyék-meg szájok a' szóllára. És ugy-is lött, mert mihelyest egy keves bort ittak, mindjára szollani kezdett a' fiai-közül egygyik, mondván: a' Messids nem jő-el, miglen az Israél Attyainak két háza el-nem fogy, a' mellyek Feje a' Babiloniai rabságnak, és kezdete az Israél földének; a' mint írva vagyon Isaiásnál. c) És néktek szentelesekre léfzen; megbotlásnak köve pedig, és botránkozásnak kö-szik'ája gyanánt az Israél két házának; tör, és romlás-gyanánt a' Jerusálem lakóinak. Akkor mondá a' Rabinus, Fiatskáim, ugy mond, tövisf tettetek szemeimbe, mert bé-ment a' bor, és ki-jött a' titek.

En-

a) Osee. 2. 15. b) Osee 9. 15. c) Senhedrin. Echad. dine Mamot. d) Isa. 8. 14.

Ennyire terjednek a' Talmud szavai; ebből a' régi Zsidóknál nagy titokban tartott hagyományból ki-hozhatni, először: hogy *Isaiás*nak ama szavait: *És ő néktek szentelésekre léfzen, és botlásnak köve. a' Messiásról* kell-erteneni, a' ki egyedül azoknak vólt botránkozásokra, a' kik ő benne hinni nem akartak, a' kik közzé, mivel-hogy a' Zsidók-is oda számláltatnak, senki sem tsudál-kozhatik azon, hogy el-szélesztettek az ő el-jöve-telekor. Ki-hozhatni ezen-kivül azt-is: hogy el-múltt immár a' *Messiás* el-jövetelének ideje, mivelhogy azt mondja: hogy a' *Messiás* el-nem fog-jöni mind addig, mig el-nem-fogy két ház, és nemzetség *Israélben*. Ezek el-fogytak a' *Kristus*nak el-jöve-telekor, mert a' *Babilóniai* fogság *Fejének Zorobábelnek* maradékiról által vite-tett az *Uraság* a' *Görögökre*. El-fogyott hasonló-kép-pen az *Israél házának*. Fejedelme *Matthabiás*, és a' töb-bi *Makabénfok*, a' kik Uralkodtak az idegen *Nemzetből* származott *Heródesnek* idejéig, a' ki azokat meg-ölette, és magának *Tirannus* módjára erőszakkal az *Országot* el-foglalta; el-jött tehát a' *Talmudnak* bizonyysága sze-rínt-is az igaz *Messiás*, a' *JESUS* *Kristus*.

A' mi illeti ama *Moyses* 5dik könyvéből elé-hozott tzikkelyt, a' melyben az *Isten* azt igéri, hogy őszve gyűjti a' maga *Népét*, mikor a' *Világnak* kü-lönb-b-különb-b-fele szegeletire el-szélesztetnek; azt mondom erre; hogy ugyan azt jövendölte *Ezechiél* *Pró-féta-is*: a)

Ezeket mondja az Ur Isten: most hozom vissza a' Já-kob fogságát, és könyörülök Israélnek egész házá-n - - - És vi-dön vissza hozom őket, a' Népek - közzül, és egybe-gyűjtöm az ő Ellenségeknek földökről, és meg-tudják, hogy én
va-

vagyok az ő Urok Istenek, mivelhogy a' nemzetségek - közzé vittem őket, és egybe - gyűjtöttem őket az ő földökre, és nem battam ott Senkit közülök. De ezen mind a' két helyen nem Szól a' Szént Irás a' Messiásnak el-jöveteléről, és az Isráélnek akkor léendő őszve gyűjtetéséről, hanem a' Babilóniai fogságból - való ki - szabadulásról. Mert Ezekiel Babiloniában, a' hol akkor jelen volt maga - is a' Rabságban, jövendölte a' ki szabadulást, a' mint maga meg - vallya Prófétziájának 40 részében; azokhoz kellett tehát néki szólni, a' kik ő vele egygyütt azon egy fogságban, Babiloniában, voltanak, nem pedig ezekhez, a' kik a' mostani Szolgálatban az egész világon el - Szélesztetve találtnak. Mert ugyan hihetetlen dolognak látszik az: hogy a' Próféta, a' ki a' fogságban lévő Néppel egygyütt raboskodott, jövendöl - vén néki a' meg - szabadulást, nem azt a' jelen - való rabságot értse, a' melyben ő vele egygyütt nyegnek, hanem azt, a' melybe még el - későn, 500 esztendőök után az ő Maradéki esnek. Mivelhogy ez világossan értetődik a' Prófétának ama szavaiból - is, most ugymond, hozom vissza a' Jakób fogságát. most, az az: igen rövid idő múlván. A' mint meg - is lett, mert vissza jöttek a' Zsidók Jerusálembe, a' mint olvassuk Esdrás - 1. Könyvében; Ezek pedig a' tartománynak fiai, kik feimenének a' fogságból melyet el - vitt vala Nabukodonosor a' Babilóniai Király Babilonba: és meg - térének Jerusálembe, és Júdába, kiki az ő Várasába. Ezekből tehát a' jövendölés - sekből csak a' Babilóniai fogságból - való ki - szabadulás - nak ígertetését vehettyük - ki, a' melly minthogy meg - is történt, nem tagadhatták a' Zsidók, hogy a' Moyses 5dik könyvének szavai - is bé tellyesedtek. Mert Esdrás 2dik könyvében az vagyon: hogy Nehemiás sir - va imádkozot a' Menynek Istene színe - előtt: Kérlek

Uram, Menynek erős, nagy, és renttenetes Istene! Emlékezzél-meg az ígéről, melyet Moysesnek parantsoltál a' Te szolgádnak, mondván: Mikor vékeztek, én el-szélepsztek titeket a' Népek-közibe: És ha meg-tértek hozzám, és meg-örizitek az én parantsolatimat, és meg-tselekezitek azokat; ha szintén az ég végeire visznek-is, egybe gyűjtök onnét titeket, és vissza hozlak e' helybe, melyet arra választottam, hogy ott lakjek az én nevem. Azt akarta mondani: Uram! Te mondtad Moyses által, hogy meg-szabadítod a' Te Népedet e' jelen-való szolgálatból; Emlékezzél-meg tehát ígéretedről. És meg-is halgattatott a' Prófétának imádsága, 's be tellyesedett a' Moyses jóvendölése: Ha szintén az ég szelire szélepsztenél-is, vissza vonszon tégedet onnét a' te Urad Istened. A' melyeket ha a' Babilóniai fogságról nem kellett-vólna érteni, halszontalan lett-vólna bizonyára a' Nehemiás könyörgése. Emlékezzél-meg Uram az ígéről melyet Moysesnek parantsoltál. mert meg-felelhetet vólna néki az Isten szép, kerék válaszfíszal: hogy az az ő ígérete nem e' jelen való Babilóniai rabságról, hanem másról-való legyen. A' melly, minthogy nem történt, sőt kegyesfen meg-halgatta Isten Nehemiást, és irgalmassan meg-szabadította a' Zsidókat; éppen semmi ereje sintsen ennek a' Rábinusok bizonyosságának.

Az utolsó jóvendölés, melyből leg-erősebben meg-mutattatik, hogy a' *Messias* immár valóban el-érkezet, *Dániel* Prófétának jóvendölése, a' melly a' maga világos, és hathatós vólta-miatt nagy szorongatásokra juttatta az egész Zsidó Sinagógát. Minek-előtte pedig *Dániel* Prófétának szavait elé-hozzuk, szükséges azt meg-tudnunk; hogy az Isten *Jeremiás* Prófeta által azt mondotta: b) hogy ő meg-bünteti a' Zsidó Népet hetven esztendőig tartó rabsággal Babilóniában. I-mé

mé a' Prófétának tulajdon szavai: *És az egész föld pusztává, és álmeikodássá lesz: és mind ezek a' Nemzetiségek a' Babilon Királyának szolgálnak betoven esztendeig. Mikor pedig Dániel, a' ki-jól tudta ezt a' Jeremiás Prófétának jövendölését, és ő maga-is jelen volt azon fogságban, látná, és tapasztalna, hogy el-múlnának immár a' meg-jövendöltt 70 esztendő, és még-sem volna a' szabadásnak semmi jelensége-is; könyörgött hofzszas, és nagy foházkodásokkal az Ur Istennek, hogy méltóztatásék ígérete-szerint ki-szabadítani a' maga népét az ő ellenségeinek kezeiből azon immár folyó 70dik esztendőben; mondván: a) Kérlek Uram! nagy, és rettenetes Isten! Vétkeztünk, hamisságot műveltünk, Istentelenül tselekedtünk, és el-hajlottunk a' Te parantsolatidtól; nem engedtünk a' Te Szolgaidnak a' Profétáknak, a' kik szóllottak a' Te nevedben. Neked Uram az igazság: nekünk pedig ortzánk pirulása: most azért halgasd-meg mi Istenünk a' Te szolgád imádságát, és az ő könyörgését, hajtsd-le füleidet, és halgass-meg Uram, légy kegyelmes Uram, né késsél en Istenem! Te magadért, mert nem a' mi meg-igazulásinkban vettyük a' könyörgéseket a' Te ortzád eleibe, hanem a' Te sok irgalmaságidban.*
's a' t.

El-küldé tehát illy buzgó könyörgésére Dánielnek az Ur Isten a' maga Gábríel Angyálát ő hozzája: a' ki-tudttára adná Dánielnek, hogy az ő könyörgése az Isten előtt meg-halgattatott-légyen, és, hogy a' Zsidó Nép nem tflak a' Babilóniai Rabságból, hanem még a' bűnnek Rabságából-is az egész világgal egygyütt meg-szabadulni-fog a' Messziának el-jövele-által, a' melly meg-fog történni hetvenfzer hét, az az: négy száz

N n 2

ki-

a) Daniel. 9. 4. feqq.

kilenczven esztendőknék el - forgáfa után. Hallyuk az Angyalnak szavait Dánielhez :

A' 70 betek meg - rövidítettek a' Te Népeden , és a' Te Szent várasodon , hogy meg - szűnnyek az által - hágás , és véget vegyen a' bűn , és el - töröltesek a' hámiság , és el hozatassék az örökké - való igazság , és bé tellyesedgyek a' látás , es a' Profetálás , és meg - kenettesék a' Szentek Szente. Tudgyad azért , és vedd eszedbe : A' beszédnek ki - menetelétől - fogva , hogy ismég meg - építtesek Jerusaleml , a' Krisztus Hadnagyig , hét hetek , és hatvankét hetek lesznek : És ismég meg - építtetik az útja , és a' kö - falak az időknék szorofságában. És hatvan két hetek - után meg - ölettetik a' Krisztus : és nem leszén ő népe , a' ki - őtet megtagadgya. És a' Várást , és a' Szent - helyet el - hánnya a' jövőndő Fejedelemmel : És az ő vége pusztaság . és a' hadnak vége után az el - végezett pusztítás. Meg - erőfsiti pedig a' szöveztéget sokakkal egy héten és el - fogy az eledeli , és egyéb - fele áldozat : és leszén a' Templomban a' pústaságnak utálatofsága : És fogytig , és végig meg - marad a' pusztaság.

Egy kevelsé különböz a' vulgáta a' Zsidó betűtől : Mert ez ama szó - helyet : meg - rövidítettek. A' melly helyessén mondatik a' görög fordítás szerint : *eyghc szorítottak*. Így olvassa : *el - metztztettek*. Ezen szók helyet : *bogy véget végen a' bűn*. Ovassa : *Hogy bē - petsételtessék a' bűn*. E' helyett : *meg - kenettesék a' Szentek Szente*. Zsidóul vagyon : *A. Szentségek Szentsegűnek meg - kenettetésére*. E' helyet : *Hogy ismég meg - építessék Jerusaleml*. A' Zsidó betű mondja : *Vissza térítésre , és a' Jerusaleml építésre*. E' helyett : *meg - ölettetik a' Krisztus*. *Kivágattatik a' fel - kenetett*. Egygyezvén a' göröggel , a' a' melyben vagyon : *Egész fenekéből fel - forgattatik , és el - vész - a' kenet*. Végre pedig ezen szók helyett : *És nem leszén az ő Népe*. Olvassa a' Zsidó : *És nem o neki*.

Ezeket meg - értvén , haszontalan dolog volna itten elé - hozni azokat a' bizonyságokat , a' mellyek az omlított heteket az esztendőknék , és nem a' napoknak he -

heteire magyarázzák, mivelhogy ezt meg-vallyák egygyező értelemmel a' Rabinusok-is, kivált képpen pedig R. *Sabadia*, és *Salomon*. De itten a' Zsidóknak tévelygésök abban áll: hogy e' Prófétálásnak szavait érteni nem akarják, nem-is magyarázzák azokat a' *Messias*nak el-jövetelére, hanem különbb-különbb-fele érrelmekre szakadván, annyira egy másfél ellenkeznek, hogy soha őket senki meg-nem egygyeztetheti.

R. *Salomon Gábriel* Angyalnak *Dániel*hez mondott szavait ilyen módon magyarázza: A' *betwen beteken az esztendőknak heteit kell-értenünk*, a' *mellyek egygyütt négy száz kilentzven esztendőt tesznek*, és az után véget vészen a' *bűn*, és el-töröltetik a' *hamiság*. Az az: A' *Titus* idejében a' *Zsidók* a' *Rabságra* fognak menni, el-vévén ez ő *bűnöknek érdemlett büntetését*. Minnek utánna pedig eleget tesznek, el-fog-jöni a' *Messias*, és el-hozza a' *Szentek Szentét*, a' *Frigynek szökrennyét*, az *oltárt*, és a' *Szent edényeket*. Ama szok: A' *Kristus* Hadnagyig, *jelentik*: Éppen a' *Czjrusig*; a' *kiről irva vagyon Isaiás Prófétánál*: a) Ezeket mondja az *Ur Czjrusnak*, az én *Kristusomnak*. Meg-ölettetik a' *Kristus*: az *Agrippáról* értetődik, a' *ki-a' hadakozás idején meg-öletett*, és akkor *Uralkodot*, mikor a' *Templom el-pusztítatott*. Ezeket mondja ugyan R' *Sálomon*, de nem jól mondja. Mert ha az lett volna az *Istennek szándéka*, a' mint ő véli; hogy a' *Zsidókat* meg-szabadítsa a' *Babiloniai fogságból*, noha még-nem töltötték-bé az ő *bűnöknek illendő büntetését*, hogy ismét rabságra vessen ugyan azon *bűnökért*, a' *mellyekért szolgáltak a' Babilóniai Királynak*. Miért szabadította ki mostan őket? Mert talám nem tfelekedhetette, hogy tovább-is Szolgálynak *Babiloniában*? Bizonyára; mikor az *Israéliták Egyiptomban szolgáltak*; avagy másutt-is hasonló-képpen a' *magok bűneikért*,

N n 3

So-

Sohol sem találom-fel azt, hogy a' ki-szabadítás után újra büntette-vólna őket az Isten azokért a' bűnökért, a' mellyekért elég-képpen meg-lakoltak. Meg-büntette pedig akkor, mikor vízfőzva élvén az Istennek irgalmasságával, azon utálatos bálványozásnak okadására tértek ismét. Így történt ezen dologban-is: meg-büntette az Ur Isten a Zsidókat Babilóniában 70. esztendőig tartó Rabsággal, és az után Dánielnek, Nebemiásnak, és egyebeknek könyörgő fohászkodások - által könyörületeségre fel-indulván, elébbi szabadságra vízfőzva vitte őket. De, mivel hogy el-feledkezvén az Istennek irgalmasságáról, immár a' *Massiásnak* el-jövele-után vízfőzva tértek okádásokra, ötet *Messziásoknak*, és várván várt Hadnaggyoknak meg-ismérni nem akarván, azért bünteti őket az Ur Isten e' mostani szolgálattal. Nagy vakmerőség tehát azt kívánni, hogy a' Babilóniai fogságon-kivül még málik fogság-után kell a' *Messziásnak* földi Templomot épétenie, és az Aáron áldozatit fel-állítania. Nem kisebb ennél R. Salomonnak esztelensége is, mikor ama szókat: *A' Krisztus Hadnaggyig.* Czirusnak, amazokat pedig: *meg-öletik a' Krisztus.* Agrippának tulajdonította. Mert, a' ki - a' Sz. Irást jól meg-visgállyá, nyilván meg-láthattya, hogy ama kétfzer mondott *Krisztus*, a' Kiről szól *Dániél*, nem két különböző, hanem ugyan azon egy Ember Légyen, az tudni illik; a' kiről mondatik: *A' Krisztus Hadnaggyig.* Ezzel; a' kiről uira szól: *meg-öletik a' Krisztus.* Ez pedig a' *Ná-áreti JEsus* az igaz *Messziás*, a' ki a' *Dániél* Próféta által jövendőltetett hatvan kilentzedik hét-után megkereszteltetett, prédikállot, tífudákat tfelekedet, és a' hetvenedik hétnek közzepén a' Keresztfán meg-hólt, és az Emberi nemzetnek válttságát bé-tellyesítette.

R. *Aben Ezra* meg-vallja, hogy ő igen haboz abban, ha ugyan a' *Dániel* Prófétának ezeket az imént említett szavait a' *Zsidó Népnék* ditséretére, vagy gyalázattyára kellesték-e' magyarázni? minek utánna tehát meg-tzáfolta-vólna R. *Sabadiának* vélekedését, a' ki-azt állatta: hogy lehet tulajdonítani *Czirúsnak* - is a' *Messias* nevét; végre azt mondja: hogy ezen szók-által: A' *Kristus Hadnagyig*. Jegyeztetik *Nebemias*. Ama szók pedig: meg-öletik a' *Kristus*. Azt jelentik; Hogy a' 2dik Templomnak fel-raboltatása, és el-pusztulása után el-fogy, és el-múlik az *Ísraél Népnék* uralkodása. De meg-tlalatik vélekedésében *Aben ezrá*: mert az e-lébbeni szókat, azon okokból, a' melyeket fellyebb immár meg-mondánk, nem lehet másról, hanem az igaz *Messias*ról, a' *Jesus Kristusról* érteni. És az utólb-biak-is, meg-öletik a' *Kristus*, nem jelenthetik az *Ur*aságnak, 's *Uralkodásnak* el-fogyását; mert ama szó: meg-öletik a' *Zsidó* betűben *licareth* szóval mondatik ki, a' melly halált jelent, és ugyan olyan halált, a' melly valami Törvény széken Birói hatalommal végez-tetik. A' mint ez a' *Szent Írásnak* több helyeiből-is világosan ki-tetszik. Így *Moyfés* első könyvében a) azt igéri az *Isten*, hogy többé el-nem törli az *Emberi nemzetet*, és az egész világot özön-vizzel, mond-ván: *Jzöbtséget téjzek veletek; es nem licareth*. Ölettetik-meg minden test a' víz-özönnel. *Ezekiel* Prófétánál az vagyon írva b) *Vaicbrati*. Az az: meg-ölöm te benned az *Igazat*, és az *Istentelent*. Ezt hasonló-képpen értik a' a' *Rabinusok* - is. Így R. *Sabadia* magyarázván *Dániel* Prófétát, ama szóról *licareth*: meg-öletik; Azt mondja: *licareth*, meg-öletik: nem-mondatik másról, hanem ar-ról,

a) Gen. 9. 11. b) Ezech. 21. 3.

ról , a' ki valamellyBíró-által balátra íteltetik ; Nem jelenti tehát a' Zsidó nemzet Uralkodásának el-fogyását , a' mint *Aben ezra* álmodozik , mert az Uralkodást Birói végezésből senki meg-nem ölheti , halálra nem ítélheti.

Ezen *Dániel* jövendölésének harmadik magyarázattyát hozza - elé *R. Sabadia* , a' ki ennek azt az értelmét lenni itéli : hogy hétszer hetven , az az : 490. észteendőknél el-forgása -után mind meg-halnak a' Papok. De hibáz a' dologban , valamint a' többiek - is , mert a' Papok abban a' *Messziás* idejében nem mondatathattak Krištusoknak : mivelhogy nem vólt akkor a' Zsidóknak a' fel-kenetetére-való olajok , a' mind ezt bizonyította *Abrabanel* , magyarázván *Moyšes* 2. Könyvének 3odik részét , ezen Szókkal : meg-találad , hogy nem vólt a' második Templomban fel kenetett Pap , mert el-vólt immár akkor rejtve a' kenetnek olajja , és senkinek sem engedtetett , hogy azt újra el-készítse. Nem lehet tehát azon szók-által : meg-öletik a' Krištus. A' Papokat érteni , a' kik akkor nem vóltak Krištusok , az : fel-kenetettek.

A' többi Rabinusoknak magyarázattyókat el-halगतom , a' mellyek , mivelhogy egy mással meg-nem egygyeznek , a' mint ez illyetin nagy dologban meg-kellene lennie , nyilván-való jelenségi a' hazugságnak , és hamiságnak.

Moyšes 1. könyvében elé-hozza a' Szent Irás : hogy *Jakob* Patriárka holtta-elött meg-jövendölvén , a' mellyek következendők valának az ő Fiaira ; midőn *Judá*-val , az ő 4dik szülött Fiával , a' kinek nemzetségéből várandó-vala a' *Messziás* , szóllana , monda neki :
a) El nem vitetik a' Fejedelmi páltza *Judá*ból , és a' Fejede-

delem az ő ágyékából, míg el-nem jő, a' ki el-küldendő. A' *Messias* el-jövetelének nyilván-való jelei-közül tehát egygyik vólt a' Fejedelmi páltzának a' *Juda* nemzetségből-való el-vitetése, nyilván tapaszttaljuk pedig, és Szemeinkkel láttyuk, hogy a' Királyi páltza a' *Juda* nemzetségétől, és az egész *Zsidóságtól* el-véte-tett; el-jött tehát *Jakób* Patriárkának ezen jövendőlése-szerint a' meg-igértt *Messias*.

Vannak fok tfavargások, és hamis magyarázatok, a' mellyeket a' *Zsidók* ezen tzikkelyre mázolnak. Némeltyek azt mondják: Hogy a' *Zsidóknak* mind országok, mint Királyi pálczájok vagyon, nem tudom mi *Sabbathion* nevű folyó-vizen túl, a' meily országba azon viznek szüntelen való nagy habjai-miatt senki nem mehet; de ezek mind tfak álmok, és álomban lá-tott *Chimérák*. Mivel hogy számtalan fok utazáfoknak le-írást ki-adták, a' kik majd tfak nem az egész világot körül-járták, de a' *Zsidó* Uralkodásnak, királyi páltzának, és országos hatalomnak azokban semmi hire lintsen. Azonban, ha meg-engednők-is, hogy vagyon a' *Zsidóknak* a' világ vallamelly isméretlen sze-gelettyében királyok, de ők azt soha meg-nem mutathattyák, hogy ez a' Királyság a' *Juda* nemzetsé-gében, és *Jakób* Patriárkától jövendőltetett ígélet földében, a' Kánaán földében, az *Abrahám* szarándokságá-nak földében legyen, a' mellyet bizonyosan tudunk, hogy mostan nem a' *Zsidók* Királya, hanem a' *Török* Szultán birja. Azt sem mutathattyák-meg tehát ele-gendő-képpen: Hogy a' Názáreti *JESUS*, a' kit tud-juk, hogy a' maga Mennyei Attyának nevében el-jött, igaz *Messias* ne legyen; A' ki-minket a' sötétségből az ő tfodálatos világosságára hívot, és meg-világositván minden e' világra jövő Embert, a' halálból bennünket

az életre által vitt. A' ki-minket szeretet, és megmosott minket a' a' mi bűneinkből az ő vére-által; és minket országgá tett az ő Attyának. Annak ditsőség, és Birodalom örökkön örökké Amen a).

§ XXXII.

A' ZSIDÓKNAK A' MESSIÁS EL-JÖVETELÉRŐL-VALÓ VÉLEKEDÉSEK.

Hogy a' Messiás a' Zsidóknak ezen testi Rabságukból való meg-szabadításokra el-fog-jöni, azt ők egygyező értelemmel hitzik; azért-is e' végre minden napi könyörgéssel kéri az Istent, hogy még az ő életöknek napjaiban küldgye-el őtet, de kitsóda, 's mitőda léfzen az a' Messiás, és mikor kell néki el jönie? A' felől nagy ketelkedés, és vízfzálkodás vagyon közöttök.

És, mivelhogy a' Szent Irás a' Messiásnak két el-jöveteléről emlékezik; Először alázatos szegénységben, az után pedig nagy hatalmas, és rettentő ditsőségben, ezt a' kettőt ők egybe zavarván, azt mondják: Hogy a' Messiásnak el-jövele-előtt, tiz tapasztalható tudák, és látható nagy jelek fognak történni, a' mellyek-által minden Ember fel-ébreztetik, és megintetik, hogy az ő el-érkezésére szemetlenül vigyázzon; ez pedig a' Zsidók *Messiasa* nem fog olly alacsony sorsban, és titkon lappangva el-jöni, mint a' Keresztýéneknek Krístusa jött: hanem nagy pompával, és retten-

a) Gen. 17. 8. 1. Petr. 2. 9. Joan. 1. 9. 1. Joan. 3. 14.
Apoc. 1 6.

tentő jeleknek elé botsáttásával , a' mint ezek amaz *Abkasrochel* névű kis könyvetskeben meg-vannak írva.

Az első jel : Fel-támaszt , az Isten három Királyokat , a' kik ugyan az ő Vallásokban , és tudományokban , hamissak , és egyenetlenek lesznek , de mind azon-által az Emberek előtt úgy fogják magokat tettetni , mintha ők az igaz Istennek szolgálnának , azonban ezt ők igazán nem fogják tfelekedni , hanem minden Embereket meg-tsálnak , és el-tévelyítik , úgy hogy az igaz Istentől - és a' magok hitőktől el-szakadnak , el-annyira , hogy fokban még az Isráélben-lévő bűnösökhöz is kételkedni fognak a' meg-szabadításról , az Istent meg-tagadják , és annak félelmét el-hagyják. Erről vagyon Isaiásnál a' Zsidó betű-szerint mondva : a) *Az igazság el-vétetett.* Mi vétetett el ? mindnyájan az igazságot úgy fogják szeretni , hogy seregestül el-futnak , és mint egy repülnek , és magokat titkos lyukakba , és a' földnek Setét vérmeibe , és üredékibe rejtik. Amaz erős Bajnakok pedig , és kegyetlen Tirannusok őket üldözni fogják , és meg-ölik. Akkor az Isráélben nem leszén Király ; a' mint írva vagyon : b) *Sok napokig ülnek az Isráél Fiai Király-nélkül , és Fejdelem-nélkül , és aldozat-nélkül , és oltár-nélkül.* 's a' t. nem leszén *Rosch Feschibba.* a' Sinagógának Feje , nem lesznek igaz Pásztorok Isráélben , a' kik a' Népet az Isten törvényével tovább-is legeltetnék ; Nem lesznek többé irgalmas , és Szent , és hires , neves Emberek. Az Egek bé-lesznek zárva , nem leszén az Embereknek élelmére , és táplálására - való. Azok pedig a' három irgalmatlan Királyok súlyos , és Tirannushoz illendő parantsólatokat , és törvényeket szabnak személy-serint minden

O o 2

Em-

a) Ifai 59. 15. b) Ofce 3. 4.

Emberekre , (de az Isten rendeléséből tsák kilentz hól-
pig fognak-uraskodni) ugy hogy az Emberek el-ál-
mélkodnak , és tsudálkoznak rajta , és elő-álván kíván-
nak inkább meg-halni , mint sem azt Istent meg-tagadni.
dupla nagy ajót vetnek az Emberekre : Ugy hogy , a'
ki eddig nyóltzat adot , ez után fizessen nyoltzvant ,
a' ki tizet adot , adgyon százat , a' ki semmit sem ad-
hat , fejével fizessen ; 's a' t. És mennel tovább , an-
nál súlyosabb terhet vetnek az Izraél Népére. És a'
világnak vége-előtt osztán el-jönek rut , iszonyú , fekete
Emberek , a' ki azokat láttya , ijedtteben meg-kell né-
ki halni ; mert mindenikének két feje lesz , és mint
a' tűz láng ugy Szikrázó hét szeme , ezek pedig oly
Sebesen futnak , mint a' Szarvasok. Akkor fog az Is-
raél ki-áltani : *Jaj ! jaj ! 's mi érkezik reánk ; az ő kis-
ded gyermekeik rettegni fognak , és kiáltani : Ah jaj ,
ah jaj ! mit tselekedgyünk mi édes Apám !* akkor fogja né-
kik az Attyok mondani : *Imé közzel vagyom immár , és
éppen tsak az ajtó-előtt az Izraélnek szabaddása*

A' 2dik jel : Az Isten egy nagy hévséget fog-
eresztzeni a' napból a' földre , a' mellyből osztán sok-
fele forró hideg-lelések , dög-halál , és egyéb nyavalyák.
Származnak , a' honnan-is minden nap ezerfzerte való
ezeren a' pogányok , és a' világnak népei közzül , és
minden Istentelenek az Izraélben meg-fognak halni. Ugy
hogy végtére a' Pogányok sirnia , és keserveffen kiáltani
fognak : *Ah jaj ! hová fordúltunk mi , 's hová rejteked-
gyünk ?* És el futnak , és magoknak sirt ásnak , és halált
fejekre kívánnak , 's magokat a' nagy szomjuság , szoron-
gatás , és szü-fajdalom miatt lyukakba , és a' földnek-
üres vermeibe rejtik ; az Izraélben lévő igazaknak pe-
dig , és Szent Jamboroknak az a' hévség orvofságul lé-
ízen.

Isten. A' mint irva vagyon: a) És fel-támad-nektek, a' kik az én nevemet félitek az igazságnak napja, és egészség az o tollaiban. Erről jövendőt amaz Istentelen Bálaám Prófeta-is: b) Ób! ki él, mikor ezeket meg-tselekejszi az Isten?

A' 3dik jel: Az Isten egy vér harmatot ereszt a' földre, a' mellyet a' Keresztyének, és a' Világnak egyéb népei viz harmatnak, lenni nézik, abból mohón isznak, és mind meg-halnak, hasonló; képpen az Isráélben lévő Istentelenek-is, a' kik a' Szabadulást el nem hiszik, abból isznak, és meg-halnak. Az Isten felő Zsidóknak pedig, a' kik az Istenről-való igaz hitben állhatatosan meg-maradnak, ennek a' harmatnak itala nem fog-ártani. A' mint irva vagyon: *A' Tudossak tündökleni fognak mint a' tsillagok az égen.* c) És az egész Világ 3. napig vérrel tellyes lesz, a' mint irva vagyon: *És tsodákat téfzek az égen, és a' földön, vért, és tüzet, és füstös párákat.* d)

A' 4dik jel: Az Isten ismét egy hasznos, és orvosító harmatot ereszt a' földre, ebből osztán isznak ama fél-szerint-való jámborok, és igazak, a' kik az elegendi harmatból ittak, és meg betegedtek, azok ettől a' harmattól újra meg gyógyulnak. A' mint irva vagyon: *És léfzek mint a' harmat Isráélnek, és ő virágozni-fog mint a' rő'sa.* (Vulg:) *liliom.* e)

Az 5dik jel: Az Isten a' a' napot 30. napig fetétséggé változtattya. A' mint irva vagyon: *A' nap fetétséggé változik, és a' bold-vérré: min k előtte el-jöjjön az Urnak nagy, és rettenetes napja.* Harmintz napok-után ismét elegendi fényességére tér; a' mint irva vagyon:

O o 3

Egy-

a) Malach. 4. 2. b) Num. 24. 23. c) Dan. 12. 3. d) Joel. 2. 10. Osee, 14. 6.

Egyb -gyűjtetnek egy k ve kötésben a' verembe, és ott t m-
l tzebe rekesztetnek:  s sok napok-után meg-l togattatnak. a)
Akkor a' Kreszty nek igen meg-r m lnek, és meg-
ismérik, hogy az illet n tsudálatos dolog az Isr  l n -
p nek tekintet  rt történik, és sokan k z l k a' Zsidó
vallásra térnek. A' mint irva vagyon: A' kik a' b rs -
gokat, k v tt k el-baggyg k azokkoz-való sz reln ket.

Hatodik jel: Az Isten meg fogja engedni, hogy
amaz Istentelen  dom Országa (a' Romai Birodalom)
az egész világon Uralkodgy k. Egy azonban k l n ssen
fog Romában támadni, ez 9. holnapig az egész Vilagon
Uralkodik, és nagy Tartományokat el-puszt t. Ennek a'
haragja fel-gyullad az Isr  l Népe-ellen, és nagy, terhes
adót v t reájok, nagy inséget, és nyomoruságot hoz fe-
jekre, és akkor az Isr  l Fiai meg-kevelebbednek, és
le-nyomattatnak, és éppen semmi segedelm k nem l sz n.
Erről az időről jövendölt Isaiás: b)  s látta, hogy n nts
F rf  , és el- lm lkod k, mert n nts a' ki elejét vegye. 9. hol-
nap után el-küldi az Isten a' J s f Fi t a' M ss  t, a' ki
a' J s f Fiai közül sz lettetik, a' ki-is a' maga igaz ne-
v n fog-hivattatni Nehemiás a' Huss l F  ; ez el fog-jöni
az E raim, Man ss s,  s B njamin Nemzets g vel, és
a' G d Fiainak egygyik részével. Mihely t ezt az Isr  l
Fiai meg hall k, és észre veszik, minden V rasokr l,
 s Tartom nyokr l   hozzá gyülekeznek; a' mint irva
vagyon. a) T rjetek-meg el-t r  F  k, (ugy mond az
Ur) mert én vagyok a' ti F rjetek, és  n hozzám vis lek-t te-
ket egygyet a' Várasból, és kettőt a' Nemzets gb l, és b -vis -
lek t teket Sionba. Akkor a' M ss  s a' J s f F   nagy erős
hadat indít az  dom Királlyá-ellen, ötöt meg-gy  zi, és
nagy

nagy részét az ő Népének meg-öli, magát pedig az Édom Királyságát meg-fojtya, a' Római birodalmat el-pusztította, és egy néhány Szent Edényeket, mellyek mind eddig Elianus Császárnak Tárházában mint egy kintsül meg-tartva voltak, ismét Jerusalemba viszi. Az Egyiptomi Király - is bekecséges frigyét köt az Isráél Fiaival, és mind azokat, a' kik *Jerusalem*, *Damaskus*, és *Eskalon*. körül laknak, meg-öli, 's el-veszti, a' melly dolognak osztán a' hite az egész Világra ki terjed, és egy szörnyű nagy rémülés - elik innét minden Nemzetekre.

Hetedik jel: Ugy mondják ezen könyvétskében a' Zsidók; hogy Romában egy szép szűznek márvány kőből - való képe vagyon, a' mellyet nem Emberi kéz, hanem Isteni erő művelt. Ehez a' Képhez öszve gyülekeznek az Istentelenek, és a' gonosz - tevők a' népek - közül, és ahoz hajtyák szerelmöket, és tisztátalanul bujálkodnak vele, az után az Isten egy állatot, vagy gyermeket formál abban a' márvány képben, és végre a' képet meg - hasította, és a' gyermeket belőle ki - bocsátta; Annak a' gyermeknek *Armillus Harascha* lesz a' neve, ez az Istentelen *Armillus* ugyan önnön az fog lenni, a' kit a' Keresztyének *Anticristus*nak neveznek. Ennek az *Armillus*nak széle, - hosszisa tizenkét Sing lesz, a' szemei - köze egy kereszt - tenyérsnyi szélességű, mélyen be - esett vörös szemei, a' haja arany színű, a' lába talpa zöld, és két feje lesz, Ez amaz Istentelen Római Királyhoz el megyen és azt fogja neki mondani: hogy ő a' Messiás, és az ő Istene; akkor a' Rómaiak mindjárt hívnek ő benne, és őtet magok fölibe Királlyá teszik, és szeretni fogják őtet, 's hozzá ragaszkodnak *Esaunak* minden Fiai, az az: a' Keresztyének. *Armillus* pedig nagy szóval fogja parantfolni: *Hozzatok ide - nekem a' Törvényt, a' mellyet én nektek adtam;*

Ak-

Akkor elé hozzák űk néki a' Tűrvényt a' magok imádságos könyvűkkel egygyűtt , és ő azt meg-isméri , és bé-vefzi , mondván. Hogy ő ezt a' Tűrvényt azért adta nekik , hogy ő benne hidgyenek. Annak utánna *Nebemiášhoz* a' *Hufiel* Fiához , és az egész *Israël* Népéhez *Jerusalembe* fog-kűveteket kűldeni , és meg-fogja keményen parantsolni , hogy űk-is hozzák el az ő Tűrvényűket , és vallyák - meg , hogy ő légyen az egy igaz Isten. Ettűl ősztán az izenettűl az *Israël* Fiai szűrnyen meg-ijednek , és nagyon el-álműlkodnak. Akkor *Nebemiáš* az *Effraim* Nemzetségbűl válogatott 30. ezer Vitézekkel *Utra* indűl , és a' tűrvény könyvet magával el-vifzi , és az *Armillus*-elűtt abbűl ezen szűkat ki-fogja olvasni : *En vagyok a' Te Urad Istened ne legyenek Te néked idegen Istenid én elűttem a*) Erre az *Armillus* azt feleli : Hogy ez nem igaz , mert illyetin dolog éppen nintsen az ő Tűrvényűkben , hanem mindjár jűjjenek elé , és vallyák meg , hogy ő légyen az egy igaz Isten , és fogadgyák bé őtet a' magok Istennyeknek , mint az *Umosok* , és egyéb Nemzetségek tfelekedtek. Erre *Nebemiáš* az *Uziel* Fia azonnal meg - parantsollja a' maga szolgainak : hogy fogják , és kűtűzzék meg - őtet , 's fel-kelvén a' maga 30000 Vitézivel rajtok űt , és két száz ezeret vágat le az *Armillus* Népébűl. Ezűrt az *Armillus* igen meg-haragűván , és fel-gerjedvén az egész népűt őszve szedi egy melly vűlgybe , és az *Israël* Fiai ellen hartzolván kűzzűlűk felette fokot le-váogat , azon a' hartzon ama jó *Messiáš*-is a' *Jűsef* Fia el-elűk , és az Angyalok őtet fel vevén , a' Világnak egyéb Pátriárkáival egygyűtt el-rejtik , és meg-oltalmazzák , az *Israël*tak pedig nagyon meg-réműlnek , és

az

az ő szivök el-olvad, és el-folyik mint a' viz az *Armillus* pedig észre nem veszi, és meg nem tudja, hogy az a' jó *Messias*, a' *Jósef* Fia meg hólt, mert, ha meg tudná, egy lábíg mind le vágatná őket, és egygyet sem hagyna meg-életben. Akkor minden egyéb Nemzetségek-is a' magok földéről az *Israël* Fiait ki-verik, és meg nem engedik, hogy tovább nálók lakjanak, és olyan szorongatás léfzen a' *Zsidók* között, a' millyen nem vólt a' *Világnak* kezdetétől-fogva. Akkor elé jön *Mihály Angyal* is, és ki-választja az *Israël* fiai-közzül az *Istenteleneket*. A' mint írva vagyon: a) *Az időben fel-támad Mihály a' nagy Fejedelem, ki a' te Népednek Fiaiért áll, és el-jő az idő a' minémű nem vólt attól fogva, hogy a' Nemzetségek kezdettenek lenni, mint ez ideiglen.* A' kik megmaradnak a' puszttára futnak, és ottan meg-próbállyá őket az *Isten* mint az ezüstöt, és aranyat. A' mint írva vagyon: b) *És el-választom közületek az engedetleneket, és Istenteleneket, és az ő lakó földökről ki viszem őket, és az Israël földére bé nem mennek.* Ismét a' mint *Daniel* mondja: c) *Ki-válogattatnak, és meg-feirittetnek, és mint a' tűz meg próbáltatnak fokban.* És így léfzen ofztán, hogy a' puszttában meg-maradott *Israël* fiai mind szentek léfzenek, és ottan maradnak negyven öt napokig, *Zöldséget, füvet, 's fü Leveleket* észnek, és ő rajtok bé tellyesedik, a' mi *Oseás* *Prófétánál* mondatik: d) *Azokáért: inné én magamhoz édesgetem őket, és a' puszttába viszem őket, és az ő szivére szóllok.* De hol vagyon meg jegyezve, hogy ők negyven napig váriának a' puszttában? Ez eránt ugyan az vagyon írva *Dánielnél*: e) *És az időtől fogva, mikor el-vitetik a' szüntelen való áldozat és*

P p a'

a) *Dan. 12. 1.* b) *Ezech. 20. 38.* c) *Dan. 12. 10.* d) *Osee. 2. 14.* *Dan. 12. 11.*

a' pusztaiba tétetik az utálatosság ezer két száz kilentzven napig. Bóldog a' ki várakozik, és el-éri az ezer három száz barmintz öt napot. (Vedd észre, ha az elebbi 1290. számhoz 45. tefzel, úgy leszén 1335.) az alatt az idő alatt mind meg halnak, és el-vesznek az Istentejenek Israélben, a' kik nem érdemlik, hogy meg-lássák a' szabadulást. Azon közben amaz istentelen Armillus egész táborával Egyiptomra üt, és azt hatalma-alá veszi. A' mint írva vagyon: a) És a' kezét a' földekre veti, és az Egyiptus földé meg nem menekedik, és uralkodik Egyiptusnak arany, és ezüst kintsein, és minden drága Marbáin. Onnand ismét Jerusalembre fordul, és batorodik még másodszor-is meg-szállani azon Váraft, és azt rablani, fartzolai. A' mint írva vagyon: És fel vonnya Sátorát Apadnában a' tengerek-között, a' bires, és Szent Hegyen, és annak tetejéiglen mégyen, és senki meg nem jegíti otet.

Nyóltzadik jel: Akkor fel-támad ama nagy Angyal Mihály, és háromszor meg-fujja ama nagy trombitát. A' mint írva vagyon: b) Az napon meg fuvallják a' nagy trombitát, és meg-jönnek, a' kik el-vesztek vala, az Affyriusok földéről, és a' kik Egyiptus földére ki-vettek-vala. Ismét c) És az Ur Ist n trombita ni fog, és el-jo a' déli forgó se'ben. Mikor előz'r szép gyengén, és egygyező hanggal meg fujja a' trombitát; eléjő amaz igaz Messiás a' Dávid fia, és Illyés Próféta, és a' Messiás magát ki-nyilatkoztattya amaz istenfelő Israélitáknak, a' kik a' Juda pusztáira futottak, és így ők ismét neki bátorodnak, az ő el-bágyadott kezeik megerősödnek, az ő fáradott, és meg-lankadott tsontyaik meg-vasztagittatnak, és erőt vesznek. Sőt az egész vilá-

a) Dan. 11. 42. feqq. b) Isai. 27. 13. c) Zach. 9. 14.

világon lévő Zsidók - is mind meg - hallják annak a' trombitának hangját, és meg isméri, hogy az Isten a' maga Népet kegyelmessen meg - látogatta, és immár ama közönséges, és tellyességgel való meg - szabadulás jelen vagyon, és öszve gyűlnek még azok - is, a' kik Asyriába fogva vitettek. A' Keresztyénekre pedig, és a' Világnak egyéb Nemzetségre annak a' trombitának harfogásától nagy rettegés, és félelem élik, nagy, és nehéz nyavalyák fogják - el őket. Az alatt a' Zsidók a' magok földére el - készűlnek, és Jerusaleem felé utra indulnak. A' Messiás - is pedig a' Dávid Fia, és Illyes Próféta egygyütt azokkal az Istenfélőkkel, a' kik a' pusztaakra futtotak, és mind a' többi Israëliták - is, a' kik ő hozza öszve gyűltek, nagy örömmel Jerusaleem felé mennek.

Mihelyest ezt ama gonosz Armillus meg - hallja, azt fogja mondani: Meddig marad - meg ez az el - vett, és hála adatlan Nemzetség? És újra nagy Sereget, és hadat szed öszve a' Keresztyénekből, és Jerusaleem felé indul, hogy az ellen az új Király ellen har tzollyon. De azonban az Isten őket egy nyomorúság - ból a' másikba esni nem engedí, hanem azt fogja mon - dani a' Messiásnak: *Lövel, úgy az én jombbomra; Az Israël Népeinek pedig: Nyugodalmassan legyetek, és üllye - tek, tsendességben, és nézzetek a' nagy segedelmet, a' mellyet ma az Isten - mutat nektek.* Akkor az Isten tüzet, és kén - kö - vet hullat az égből. A' mint írva vagyon a) *És meg - ítélem ötet dog - balállal, és vérrel, és sebes zápor esővel, és igen nagy kövekkel, tüzet, és kén - követ bortsátok es - sőül reája, és az ő badára, a' sok népekre a' mellyek vele vannak.* Akkor osztán amaz Istentelen Armillus egészen ha -

P p 2

da

dával egygyütt ottan szörnyen meg-fog halni, és amaz Istenetlen Edomiták, a' kik a' mi Istenünknek házáat, elpusztították, és minket a' mi Országunkból fogva elvittek idegen földekre, siralmasan el-vesznek, és akkor a' Zsidók a' magok földére vizsgálva térnek. A mint irva vagyon: a) *És tűz lesz a' Iákób háza, és láng a' József háza, és az Elau háza porzolja: és fel gyújtatnak, és meg-emeéztik őket: És nem lesznek Maradékai az Esau házának.*

Kilentzedik jel: Mihály Arkangyal, egy nagy harfogású, hofzfazs hanggal meg-fujja másodszor trombitáját, és Jerusalemben minden-koporsók ki-nyílnak, és az Isten a' halottakat újra ismét fel-eleveníti; a' *Mssias* pedig a' Dávid Fia, és Illyés Proféta ama jámbor *Mssias* a' József fiát, a' ki a' Kapu alatt-el-rejtve, és temetve vala, uj életre hozzák. Azonban az öszve gyülekezett egész Népe Israëlnak el-küldik követségre a' *Mssias*t, a' Dávid fiát az el-maradott Zsidókhoz, a' kik meg-imitt, amott a' Keresztyének -, és a' Világnak egyéb Némzetségi-közzött el-széledve maradtanak hogy azok is jöjjenek Jerusalembé. Azon órában minden nemzetteknek Királyi a' kik közzött még Zsidók laknak, őket a' magok vállaira, és hintó szekereire vészik és úgy viszik Jerusalembé. Hejje Zsidók nagy besület, és szerentsés állapot ez! Uraság lesz a' dolgok, ha ezt még valaha meg-érhetitek. De nem tudom, mellyik Profétának irásiban találhatnánk fel ezt a' jövendőlést.

Tizedik jel. Mikor Mihály Arkangyal harmadszor meg-fujja trombitáját az Isten azokat, a' kik a' Kósan patakán-túl, *Lachlach*, és *Tábor* hegyén-túl, és a' *Juda* Várasiban laknak, ki-vezeti, és meg számlálha-

hatatlan sokaság a' Moyses fiaival egygyütt a' Paraditsomba mennek, és az egész föld-szine ő előttök, és utánök tiszta tűz, és láng lészén, és a' Keresztyéneket, 's más egyéb nemzeteket mind meg emészti. Es mikor az Israélnek tiz Nemzetsége meg indul, az Isten ditsőségének, és felségének felyhő ofzlopi körül veszik őket. A' mint írva vagyon: *Akkor elé jő egy valaki, a' ki ő előttök utat nyit, és ők el-válnak, és a' kapuboz által kelnek, és azon bé mennek, és az ő Királyok előttök megyen; és az Ur.*

Az Isten ő nékik vizeket-is fakaszt, a' mellyek amaz élet fájának tövéből ki folynak, és kútakat nyit, és őket az úton azoknak vizeivel itattya, hogy szomjúságot ne szenvedgyenek. A' mint írva vagyon: a) *A' magas balmokon folyó vizeket fakasztok, és a' mezo közepett kútakat, a' puszta vizek tavává tészem, és az út nélkül való földet vizek patakivá. Ismét b): Nem ébezn k, se nem szomjúboznak, és nem süti őket a' hőség, és a' nap.*

Ezek helyébe a' Messiás el-jövetelének tiz rettenetes jeleinek helyébe, a' mellyekért ő nékik nagy szorongatásokat, és fűkséget kellett szenvedniök, lészén a' Zsidóknak újra tiszszerte való vigasztalások.

Első vigasztalás lészén: Hogy a' Messiás el-fogjóni. A' mint írva vagyon: c) *Vigadgy Siionnak leánya, örvendezz Jerusalemnnek leánya; Imé a' tg Királyod el-jő néked.*

Második vigasztalás: Hogy ő az egész Világra el-fzéllesztett Zsidokat ismét egybe győjti. A' mint írva vagyon: d) *Imé én el-bozom oket az Észak földéről, es egybe győjtöm őket a' föld batáiról: a' kik között lésznek*

P p 3

vak,

a) Ifai. 41. 18. b) Ifai. 49. 10. c) Zach. 9. 9. d) Jerem. 31. 8.

vak, és sánta, nehezkes, és szűlő egyetemben, és lépzen az ide térőknek nagy Serege. Ebből ki vehettyük azt, hogy ha egy sánta, vagy pedig vak meg hal, a' Messiás ezeket ismét sántán, és vakon támasztja fel, és azokat újra jól meg vizsgálja, és ki-isméri, de az Isten őket az után meg gyógyította, úgy hogy a' sánták ugrálni fognak mint a' szarvasok; a' mint irva vagyon. a) Akkor meg nyílnak a' vakok szemei, és a' siketek fülei nyitva lesznek, akkor ugrál a' sánta mint a' szarvas, és nyitva lépzen a' némák nyelve. b)

Harmadik: Az Isten a' halottakat ismét fel-támasztja; a' mint irva vagyon: c) *És jöken azok-közül a' kik alussznak a' föld porában, fel-ébrednek.*

Negyedik: Az Isten ismét fel-építi a' harmadik Sz. Templomot, azon formában, és állapotban, a' mint azt Ezechiél Próféta látta. d)

Ötödik: Akkor az Izraél Népe uralkodni fog az egész Világon, az egygyik végétől fogva a' másik végéig. A' mint irva vagyon: e) *A' Nemzetség és ország, a' melly néked nem szolgált, el vész, és a' Pogányok pusztasággal pusztítatnak el. És az egész Világ az Istenhez tér, és az ő igazságának, és törvényinek engedelmeskedik, a' mint irva vagyon: f) Akkor adok a' Népeknek választott ajákat, hogy segítségül bíjjak minnyajan az Ur nevét, és szolgállyanak neki egy vállal.*

Hatodik: Akkor az Isten boszszút áll az ő Népeknek minden Ellenségén. A' mint irva vagyon: g) *És boszszúmat állom Iduméán az én Népemnek Izraélnek keze-által's a' t.*

He-

a) Isai. 35. 6, b) Dan. 12. 2. c) Ezech. 4. 1. d) Isai. 60. 12. e) Sophon. 3. 9. f) Ezech. 25. 14. g) Isai. 33. 24.

Hetedik: Aft Isten minden nyavalyát, és beteségget el-vészén akkor az Israél Népéről. A' mint irva vagy: a) *És nem mondja a' szom/zed el-bátgyadtam: a' mely nép abban lakik, el-vitetik attól a' hamiság.*

Nyóltzadik: Az Isten az Israél Népének eszten-deit, és életeknek napjait meg hosszszabította, és annyi ideig élnek és fen állanak mint a' t'lygyfa, a' mint irva vagy: *Az én Népemnek napjai lesznek a' fának napjai szerint.* a) Ismét: *Nem leszén ott többé Kicsiny idejű Gyermekek, és Vén, a' ki-el ne töltse az ő napjait, mert a' száz esztendő gyermekek meg-hal.* Az az: Mikor egy valaki az Israél Fiai közül száz esztendő korában meg-hal, azt fogják felőle mondani: hogy gyermekségében, avagy egy eyenge gyermek haltt-meg, és olly hosszszafsan élnek akkor az Emberek, mint az Adám idejétől fogva Noë idejéig éltek, sok száz esztendőig, a' mint ezen tikkelyt magarázza *Aben Ezra* b)

Kilentzedik: Az Isten az Israél fiainak úgy ki-nyilatkoztattya magát, hogy ők ötet színről színre látni fogják. A' mint irva vagy: *És ki-nyilatkoztatik az Ur ditsősége, és meg-láttya mind n test egyenlo-képpen, hogy az Ur szájá szóllot* c) Az Isten ezen-föllyül az egész Israél Népéből mind Prófétaikat teszen; a' mint irva vagy d) *És leszén ezek után, ki-öntöm az én lelkemet minden testre, és Próféta'lnak a' Ti Fiaitok, és leányitak.* e)

Tizedik: És ez leszén ama tellyes, és tökéletes vigasztalás, mert az Isten minden gonosz, és vét-kes indulatokat el-vészén tőlök. A' mint irva vagy: a)

a) Isai. 65. 20. ibid. 22. b) *Talmut. Pesachim. C. 6.* c) Isai. 40. 5. d) Joél. 2. 28. e) Másképpen magyarázza ezt Sz. Péter. Act. 2. 17.

a) *És adok nektek új szívet , és új lelket adok belétek : És el-véstem a' kő szívet testetekből , és adok nektek bus szívet.* A' mint magyarázza ezt amaz *Abkas rochel* névű könyvetske , a' melly ki-jelenti; minémű nagy vigasággal élni , és társalkodni fog ő vélek az ő földökön a' *Messias* ; Mert , mikor a' *Messias* minden *Zsidókat* minden földről , és az egész Vilagnak minden szegéletiből ösvve győjti , és őket osztán ama téjjel, mézzel folyó *Kánaán* földére bé-vezeti. A' melly pompás bé vezetés (a' mint *Rab Salomon Super C. 4. Exod.* írja) így fog megtörténni : El - fog a' *Messias* jöni egy vén számaron , és nevezet - szerint azon a' *Szamaron* , a' kien ült *Abraham* *Pátriárka* , mikor a' maga fiát *Isaákot* fel-áldozni akarta , és a' kien ült *Moyse* , és az ő *Felesége Sefora* , mikor *Egyiptomba* mentek ; Így már mostan az a' számar mint egy 3620. esztendő s volna. Mikor osztán a' *Messias* ezen az agh számaron el-fog-jöni , *Illyés* *Prófeta* egy nagy szarv-kürtöt meg-fúván , annak el-jövetelét ki-jelenti , és minden *Zsidók* meg-hallják annak a' kürtnek hangját , és azért mind egy helyre öszve fognak gyűlni , mihelyest pedig a' *Zsidók* így öszve gyűlnek , el-jő osztán a' *Messias* azon a' vén *Szamaron* , akkor a' *Zsidók* mind fel-ülnek arra a' számarra , és a' *Messias*sal egygyütt a' tengeren által arra az áldott földre mennek , a' *Keresztyének*-is örömeit reá ülnének arra a' *Szamarra* , de oda nem férhetnek , hanem az *Isten* rendeleléséből annak a' vén számarának csak a' farkára kell nekik ülniök. Mikor osztán ez a' *Szamar* a' tengernek közzépen lészén , a' farkát le-ereszti , és meg-tsóvállja , úgy hogy a' *Keresztyének* arról mind a' vízbe hullanak , és egy szem-pillantásban a' tenger elnyeli

nyeli őket, a' Zsidók pedig a' szamar hátán vigan el-
mennek, és mikor arra az áldott földre érnek, a' Mes-
siás egy Királyi lakodalmat készített, és nagy örömmel-
és vigassággal a' Zsidókat mind arra a' lakodalomra
vendégül hivattya, és nagy barátságos szíveséggel lát-
tya őket. Ottan osztán ama nagy barmokat le-vágják,
és olly nagy halakat, madarakat, mellyeknél Soha
nagyobbakat nem teremtet az Isten, le-ölnek. Süt-
nek, főznek, azonban vigan esznek, és ama drá-
ga, fejedelmi, jó-finom bort iszadják, melly régenten
a' Paraditsomban termett, és az Adám Pintzéjében
mind ez ideiglen jó gond-vífelés-alatt meg-tartatott.

Először-is elé jön ama tsudálatos erejű, és nagy-
ságú ökör, a' melly irva vagyon Jób könyvében, és
Behemosnak neveztetik; a) Azt írják a' Zsidó Rabi-
nusok: hogy éppen ez légyen amaz ökör, a' kiről az
ő Zsoltárjokban olvassák: b) *Enyimek az erdőknek min-
den Vadai még amaz ezer hegyi Behemos-is.* Az az: ama
Behemos nagy ökör, a' ki minden nap ezer hegyet
föl-legel; de talám itten egy valaki azt kérdené: ho-
vá mégyen az után ez az ökör, ha a' többi hegyeket,
és mezőket az egész világon fel-legeli, holott minden
nap ezer hegyet, völgyet meg-legel, és fűvét fel rág-
ja? Azt felelik erre a' bölts Rabinusok: Hogy *Bebe-
mos* szüntelen azon egy helyen marad, valamint a' hiz-
laló, vagy göboly ökör, és valamit nappal fel legel,
az a' következő étfzaka más napig hasonló nagyság-
ra, és sűrűsége nevededik, mint az elébbeni napon volt.

Másodszor: Erre a' nagy Lakodalomra ki-fogják a'
tengerből ama nagy Tzethalat-is *Leviatbánt*, (Zsidóül-
lisásán) a' melly ugyan azon Jób könyvében irva va-
gyon.

Q q

gyon. Ezekről a' két barom állatokról azt olvassuk a' Talmudbéli hagyományok között ama bölts Rabinusoknak vélekedése-szerint ; monda R. *Jehuda* : Valamit az Isten e' világon teremtet , azt mind férfiúvá , és Asszonyjá , himmé , és nősténnyé teremtette , tehát bizonyosan ama *Leviatbán* Tzethalat-is úgy alkotta , de , hogy egymással természet - szerint ne közösködnének , és a' magok nemét ne szaporítanak , 's-az ő nagyságok , és fokaságok miatt az egész világot el-ne pusztítanak , az Isten a' himet ki-herélte , a' nőstényt pedig meg-ölte , és ama Tzaddikim , Isten felő , Szent életű Zsidók számára , a' jövődő : az az : a' *Messziás* idejére bé Sózta. A' mint irva vagyon : a) *Az napon meg-látogattyá az Ur az ő kemény , és erős kardjával a' rudhoz hasonló leviatbán kigyót , és meg-öli a' tzetbalat , melly a' tengerben vagyon.* Hasonló képpen amaz ezer hegyi nagy *Bebemos* ökröt-is himmé , és nősténnyé teremtette , de azonban , hogy ne szaporodnának , és az egész világot el-ne rontanák mit tfelekedet az Isten , A' Bikát ki herélte , a' tehenet pedig meg-hidegitette , és magtalaná tötte , és azt-is ama jámbor , és Szent Zsidóknak számára meg-tartotta. A' mint irva vagyon. b) *Imé Bebemot , mellyet veled teremtettem , az ő ereje az ő ágyékiban , és az ő erőssége a' basa köldökében.* Harmadszor : Azt írja *Illyés* a' *Lévi* fia a' maga *Tisbi* nevű *dictiondriomában* : Hogy ő azt sok meg-éllemedett , és szent életű Rabinusoktól hallotta ; Hogy erre a' drága nagy vendéségre még ama szörnyű nagyságú *Parjukne* madarat-is meg-ölik , és megsütik ; a' melly nagy madárról a' *Talmudban* irva vagyon c) Hogy ez a' temérdek állat egykor a' maga fész-

a) Isai. 27. 1. b) Job- 40. 11. c) Bechoras C. ultimo pag. 57.

fészkeből egy tojást le - vetet, és mikor az a' nagy tojás le - esett, 300. magas Tzedrusfát le - dő - t't, és öszve tört, 's mikor oštán a' tojás-is el - zuzott, hatvan falura ki - áradott, és azokat el - buri - totta, 's mint a' tenger, vagy más nagy vizek árja el - nyelte; Ebből kiki által láthattya, hogy ez a' madár-is ama meg - nevezett haltól, és ökörtől nagyságára ké - peit nem sokat különbözött, és azt is jól meg - gondolhat - tya, melly jó izű falat, és kellemes drága petsénye lehet belőle.

De azonban ezt senki azért fabulának, és me - sének ne tartsa ám; mert még több illyetin nagy Ma - darak is találkoznak abban a' Zsidó országban; Ugyan a' zon a' helyen olvassuk a' Ta'mudban egy hollóról, a) a' ki - hasonlóképpen nem kitsin vólt, a' kit egy szava hihető Rabin látot; Ez pedig így történt: Monda R. Bar Cban - nah. Egy időben láttam én egy békát, a' melly oly nagy vólt mint amaz Akra nevű falu Hagroniában, Mekkora vólt az a' falu? Oly nagy vólt, hogy hatvan házból állot; Ime elé jön egy nagy Kigyó, és el - nyel azt a' békát, az alatt oda érkezik egy nagy holló, és el - nyeli a' kigyót bekáftul egygyütt, el - re - pül, és reá szál egy fára. Gondold meg, melly nagy, és erős lehet et az a' fa ág! Erre monda Samuel fia Rab pa - pa: Ha én magam, ott nem lettem vólna, és Szemeimmel nem láttam, vólna, Soba ezt el - nem hittem vólna; eddig szól a' Talmud. Azonban ki - hazuttolhattya - meg? és hamis hir költéséért büntetés alá ki - vetheti ezt a' Rab - bit? mikor ő szemeivel látta azt a' tsudálatos dolgot. Én sem Kételkedném Emberségében, ha láthattam vól - na, meg - vallom igazán. Iria ezen fellyül ama R. Kim - chi a' 49 Zsoltárben ama ZIZ szót magyarázván: b) hogy a' Simeon fia Rabi Jebuda hitelesen mondotta lé -

Q q 2

gyen:

a) Rabhabasra. pag. 27 b) Ibidem in Talmud.

legyen : ZIZ olly nagy madár , hogy mikor szárnyait kiterjeszti , a' napnak sugarit el - fogja , és féleltséget hoz az egész világra. Történt ismét egy korban , hogy bizonyos Rabbi a' Tengeren által hajózván , látot egy madarat a' tengernek kellő közepén állani , a' kinek a' tenger vize tsak térdig ért , monda azért Rabbi a' Társának : *Ferdgynink meg-itten , lám melly tsékély a' víz !* Erre egy hangas szózat jöve az Égből. *Ne tselekedd ezt jó Rabbi ! és ne szerezisélted magadot , mert ennek elotte bét esztendővel ejtettek le-itten a' tengerbe , egy fejszét , s' még sem ért a' fenékre.* Ebből ki-hozhattuk , melly hofzszú lába szára völtt annak a' madárnak , és melly nagynak kellett ehez képest (*a proportione*) egyéb tagjainak lenni ; tsak a' feje velejéből - is elég katona bélest süthetnek , a' boldogúltt Zsidók.

Ezek a' nagy madarak minden kétség - nélkül amaz Éla erdején tartózkodnak , a' hol ama hallattlan , és iszonyu nagy Orfzlány-is lappang , a' kiről azt olvassuk a' Talmudban : a) Egykor egy Császárt azt kérdezte Rabb. Ischosua Hananiától : *miért hasonlítja a' ti Istenetek magát az Orofzlányhoz ? és , ha ugyan vagy on e' ő neki annyi ereje , hogy egy Orofzlányt meg - tudna ölni ? felele a' Rabbi : A' mi Istenünk nem hasonlítja magát a' közönséges orofzlányhoz , hanem ahoz , a' ki az Éla erdejében tartózkodik.* Monda a' Császár : *mutasd meg nekem azt az orofzlányt , az a' Rabbi tehát imádkozot , és imádságával azt tselekedte , hogy az az orofzlány a' maga barlangjából ki-jött , és mikor a' Császár felé közelitene , és négy száz mértt-földnyire volna hozzája , olly szörnyű módon el ordította magát , hogy Romában minden nehézkes Aszfszonyok el-vefztették a' gyermeköket , és a' Várasznak kö-falai mind le-dőltek ; mikor megint száz mértt-földdel közelebb jött volna , olly rettenetes ordítást tett , hogy az egész föld*

a) Cholin. c. 3. pag. 59.

Föld meg-rendülvén, úgy meg-rázódott, hogy Romában az Embereknek minden fogai ki hullottak, és a' Császár, székeből ki es-ven, majd halálra törte magát; ezt látván a' Császár, nagyon kérte a' Rabinust, hogy tselekedné meg imádsága - által, hogy az az oroszldny tsak forduljon vissza; a' mint osztán a' Rabinus imádságára meg-is történt. De térjünk azonban ama nagy Uri vendégséghez, és lássuk meg ottan tovább-is a' dolgot.

Ama vén ökrör, 's tehén hushoz, és a' régen bé-sózott halhoz valami jó ital-is kell, mert egyéb aránt a' Zsidóknak gyomrában emészttetlen maradván, meg-terhelné háfokat; azért a' Messiás ezen nagy lakodalomkor jó finom ó bort-is ádat fel-azon kedves vendégeinek, éppen abból, a' melly mindjár a' világ teremtetése után a' Paraditsomban termett, és attól fogva (a' mint előbb-is említünk) az Adámnak jó hives pirtzéjében, szemes gondviseles alatt, mind e' napig megtartatott. A' mint irva vagyon: a) *Az napon a' szén bor szölleje énekel neki, én az Ur, a' ki azt tartom. Zsidóul pedig: Akkor énekelni fog az Ember a' szőlőnek leg jobb borától, én az Ur, a' ki azt meg őrzöm.*

Azon lakodalomnak alkalmatosságával a' ditsőséges Messiás, valamint egyéb Királyok-is szoktak tselekedni, szízetett Vendégeinek mulattatására egy baj-vivó játékot-is fog tartatni. És e' végre ama nagy *Beb mot* ökröt a' *Lifjafán* Tzethallal egy tágas helyen öfze erefzti, hogy egy ideig a' Messiás előtt, és az ő kedves Vendégi előtt jádzadozzanak; a' mint irva vagyon. b) *Minden mezei vadak ő előtte jádzadoznak.* Avagy a' Zsidó magyarázat szírint: *A' Lifjafán, a' kit a'kottál, bogy vele jádzanál.* Akkor az a' nagy kövér Ökrör, mint a' bogárzó, ide, 's tova fitzkándozva futos, és szarvaival

Q q 3

ama

a) Ifai. 27. 2. b) Job. 40. 15.

ama temérdek Tzethalat döfödi, és ezen tsatának nagyon fog örvendezni a' Messiás, és igen jó kedve telik benne, a' mint ama kellemes Zsidó magyarázatban meg-vagyon írva: a) *És kedvesbb leszen az Istennek a' gyermekdéd borjundát, melynek szarvai, és körmei keln.k.* Ellenben a' Leviathán-is fel-borzad a' maga tetemes héjjával, mint a' réz pántzsellal, az ökör ellen; a' mint írva vagyon: b) *Az ő teste mint az öntött paizsok egy másf nyomó hal-béjjakból egybe raggattatott.*

És itten osztán nagy bömbölés, egymás ellen való bугás, és baj-vivó küzködés, a' nézőknek nagy hatával való nevetségökre kezdődik e' rettenetes nagy két barom állat között, de hfazontalanúl, mert, mivelhogy egygyik sem erősebb a' másikánál hanem egy erejük, és egy izmoságnak, egymást meg-nem győzhetik, hanem mind addig hánnya, veti, döfi egygyik a' másikat, miglen mind a' ketten a' nagy küzködésben el-fáradnak, és a' földre dűlnek, akkor a' Messiás ki-vonnya kardját, és mind a' kettőt által döfi, 's meg-öli. A' mint írva vagyon: c) *Az napon meg-látogattya az Ur, az ő kemény, és nagy, és erős kardjával a' rudhoz hasonló Leviathán kigyót, és meg-öli a' Tzethalat.*

Itten osztán sütnék, főznek, a' lakodalmat drága jó izü étkekből el-készítik. a' mint írva vagyon d) *És a' Seregek Ura minden Népeknek e' begyen Kővérekből való lakodalmat szercz; a' szüretnek, a' velos kővéreknek, Söprő nélkül-való szüretnek lakodalmát; Ama nagy halat-is fel-dara bollyák, és vigan eszik; A' mint írva vagyon: e) *Fel vagdallyák - e' ötet a' Te Barátid? fel-osztják - e' ötet a' Kereskedok?**

Ez

a) Pfal. 68. 3. b) Job 41. 6. c) Isai. 27. 1. d) Isai. 25. 6. e) Job. 40. 25.

Ez után a' nagy Uri lakodalom - után a' Messiás neki hevül, meg - házasodik, és magának feleséget vesz. A' mint írva vagyon : a) a' *Királyok Leányi a' te tisztettségében, a' Királyné jobb kezéd felől állott aranyas rubázatban, környül vétetvén fok Jzinti ékezséggel.* Ennek nagyobbban való ki - világosítására azt mondja ama bölts R. Kimchi: hogy a' leg - szebb, és leg - drágább öltözetű Afzszonyok közül, a' kiket a' Messiás Feleségül fogvenni, a' Királyoknak Leányi lesznek, mert minden Nemzeteknek Királyi között ki ki magát szerentsésnek fogja - tartani, és nagy betsületül veszi, ha a' maga Leányát a' Zsidó Messiásnak Feleségül adhattja, de ugyan tsak, még - is a' Messiásnak amaz főbb, és igaz Feleségi, a' Királynék, az Israëlnnek leg - szebb Leányi közül lesznek, és négyen négyen ama fris, szép, és ékes Királyi szobákban laknak a' többiek pedig, úgy mint a' második rendbéli Feleségi, tsak egy nagy palotában, avagy Afzszonyi Házakban fognak lakni, nem - is mennek a' Királyhoz egyébkor, hanem tsak mikor nevek - szerént hivattya őket. Fog azért a' Messiás ebben a' Házas állapotban, és ama fok Afzszonyokkal való társalkodásában Fiakat nemzeni, és látni fogja Fiainak fiait; az után pedig nagy fok esztendők múlván, ő - is meg - fogalni mint más Emberek. És ő utánna az ő Fiai fognak Uralkodni, és országlani Israëlen. A' mint írva vagyon : b) *Ő pedig hosszú életű magot lát, és az Ur akarattya az ő keze - által szerentsés lesz.* Az az : a' mint Rambam írja: a' Messiás igen nagy hosszú ideig fog élni, az után pedig nagy ditsőtségben meg - fogalni, és az ő Fia fog utánna Uralkodni, és az után annak a' maradéki firól fira. De azonban

Ho-

Hogyan fognak élni ama szerentsés bódog Zsidók a' magok téjjel-mézzel-follyó földjökön a' Messiás alatt? Először-is : A' Keresztyének , és egyéb Nemzetségek , a' kik meg-maradnak , és a' kiket a' Messiás még el-nem vésztett , és a' Világból ki-nem törölt , el-jönek , és a' Zsidóknak házakat , és Városokat építenek , mezejeket meg-szántyák , 's bé-vetik , szőlőket plántálnak számukra , nem bérben , nem pénzért , nem fizetésért , hanem ez által mind kézi munkájokat , mind javaikat a' zsidóknak tisztes ajándékuil bé-mutattyák ; a' Fejedelmek , és nagy Urak ő nekik szolgálnak , és engedelmeskednek , a' Zsidók pedig szép drága ruhákban , mint amaz Urnak szenteltetett , és fel-kenetett Papok fel-'s alá sétálgatni fognak. A' mint írva vagyon : a) *És meg-építik a' jövények Fiai a' Te kő falaidat , és azoknak Királyi Szolgálnak neked : és meg-nyitvatnak a' Te Kapuid szüntelen , Nappal , és éjjel bé-nem tétetnek , hogy hozzád hoztassék a' Pogányok erőssége , és azok Királyi hozzád vitéjsenek ; Mert a' Nemzettség , és Ország , melly neked nem szolgál , el-vész , és a' Pogányok pusztasággal pusztitvatnak-el . És elő állanak az idegenek , és a' Ti barmaitokat legeltetik , és a' jövények Fiai a' Ti Szántóitok , és szőlő művésitek lesznek . Ti pedig az Ur Papjainak hivattatok , és mondani fogják nektek : A' mi Istenünk szolgálai ! a' Pogányok erősségét eszítik-meg , és az ő dicsőségökben dicsékedtek . 's a' t .*

Itten a' Zsidók szép , uj , friss , és egészséges levegő eget-is kapnak ; a' mint írva vagyon : b) *Mert imé én uj egeket , és uj földet teremtek .* Azért friss egészségben fognak maradni , és hofzsu ideig el-élnék , mint az víz özön előtt volt Emberek , és koros vénységükben is olly frissen , és olly erőben meg-maradnak , mint ifjú-

fűságokban voltak ; a' mint irva vagyon : a) *Meg-fokasodnak az eros venséghen-is , és jó állapotúak lesznek.*

Ha a' búzát egyszer el-vetik az után esztendőről esztendőre szüntelen magától ki-kél , zödellik , virágzik , meg-érik , nem különbben mint a' szőlő , a' mellyet tflak egyszer kelletik el-ültetni ; a' mint irva vagyon , es ama jeles (*scilicet*) Zsidó fordítás szerint imígyen szól : b) *Ök pedig ki-kélnék mint a' búza , és virágoznak mint a' szőlő tö.* Igazán pedig így vagyon : *Búzával élnek , és virágoznak mint a' Szőlő.*

Akkor ök a' magok búzájokat , és borokat betakaríttyak nagy tündességhen , és semmi ellenség nem fogja őket háborgatni , a' mint irva vagyon : c) *Meg-esküött az Ur az o Jóbjára , és az o erofségének karjára : ha a' Te búzádat többé eleségül adom az ellenségednek : és ha ifszák az idegen fiak a' Te borodat , a' mellyért munkálkodtát , mert a' kik azt be-gyjöjtk , azok eszik-is meg , es ditsérik az Urat.*

Nem leszen akkor had , és hadi készület a' földön , hanem nyugodalmas bekeféség , es bátorságos tündesség az Emberek , és vadak között ; a' mint irva vagyon : d) *És szövetséget szerzek nekik azon a' napon a' mezei vaddal , és az égi madárral , és a' földi tsűsző , mászövval : és a' kéz ijjat , és a' kardot el-vesztém a' földről , és meg-tselekészem , hogy bátorságossan a'nyagnak.* Ismét Isaiásnál : e) *A Farkas a' báránytal lakik , és a' párdutz a' gödolyével egygyütt fakszik , a' borjú , és az erofsány , és a' jub egygyütt laknak.*

Ha a' Pogányok , és idegen Nemzetségek között had , és igyenetlenség támad , a' Mellias őket öfz-

R r

ve

a) Pfalm. 91. 15. b) Of c. 4. 8. c) Isai. 62. 8. d)) Ofec. 2, 18. Isai. 11. 6.

ve békelteti, és egygyeiséget szerez közöttük, hogy többé kardhoz ne nyulhassanak. A' mint irva vagyon : *ő a) És meg-itéli a' Pogányokat, és meg fedd jök népeket : És az szabályájokból szántó-vasakat, és dárdájokból Sarlókat csinálnak, nem emel egy nemzet más nemzet ellen kardot, és nem taníttatnak többé hadakozásra.*

Akkor a' Zsidók vég-nelkül-való, és el-fogyhatatlan örömben élnek; esznek, isznak, tántzolnak, vigadnak, csak szüntelen mennyegzőket, és lakodalmakat tartanak, és az Istent mindenkor dicsérik, és magasztallják, minnyájan tellyesek lesznek bőitsetséggel, és az Istennek isméretségével. A' mint irva vagyon : *b) Meg-ballatik még e' helyen, melyet Ti pusztának mondtok, - - az örömnök szava, 's a' vigasságnak szava, a' Vő-legénynek szava, s' a' meny-Afészonyának szava, azoknak szava, a' kik azt mondják: Hálákat adgyatok a' Seregek Urának, mert jó az Ur. Somma-szerint: Ennek az áldott, és szerentsés Népnök olly nagy lesz az ő boldogsága, hogy azt az elme meg-nem gondolhattya, 's a' nyelv pedig ki-nem mondhattya. Hadgyuk tehát ebben a' nagy boldog állapotban nyugodni a' boldogtalan Zsidókat, és az ő vallásuknak el-rejtett titkait a' Keresztyének személeibe tovább ne terjesszük, rutságát, és szemérmét fel ne fűdözzük, elég legyen, a' mit eddig a' magok könyveiből, és íráliból hűségesen elé-hoztunk, 's ki-nyilatkoztattunk, talám ez sem fog szájjok izeszerint esni, hogy vagy csak ezeket a' képtelenségeket, és egymást meg-hamisító, 's fel forgató esztelenségeket a' magok szavaival a' Világ eleibe tetjesztettük. Azonban :*

A'

a) Isai. 2. 4. b) Jerem. 33. 10. feqq.

A' Keresztyén Olvasó elég világosan ki-nézheti, ki-veheti, és által-értheti ezekből az *Ésópus* fabuláinál alább való, és hihetetlenbb mesékből, hogy a' mostani Zsidóknak egész hite, vallása, és Isteni tisztelte nem ama Moyses Törvényére, hanem számtalan, és temérdek hazugságokra, az el kábultt Rabbínusoknak fabuláira, es a' meg-tíflatkozott tudatlan Irás tudóknak esze veszett költeményire építetett; És ne véllye, 's ne mondgya ennek utánna egy keresztyén Embér-is azt, hogy a' Zsidók a' Moyses Törvényét keményen, és igazán meg-tartják, mert, noha mind a' Moyses szavait, mind egyéb Próféta'knak írásit, valamint a' varga a' bagariát, erő szakkal a' magok kaptájokra, és bal értelmökre huzzák, vonnyák, fatsarják, de mind azon által azoknak igaz értelmétől tovább estek mint az magas ég a' földtől. És valóban azt mondhattuk felőlök, a' mit hajdan Jeremiás Próféta mondott az ő Elejek felől a) *El-fordultt ez a' Nép meg-általkodott el-fordulással, a' hazugságot ragadták, és nem akartak meg-térni. . . miképpen mondjátok: Böltsek vagyunk, és az Ur Törvénye nálunk legyen? Bizony hazugságot szerzett az Irok hazug pennája. Az Ur igéjét el-vetettek, és semmi böltsefség nints benne. Kitisnytől-fogva nagyig minnyájan a' fösvenységet követik: A' Próféatól fogva a' Papig mind hazugok. Ismét alább: b) Nem küldöm vala a' Próféta'kat, és ök futnak vala; nem szollok vala nekik, és ök Próféta'lnak vala. És a' mint Krisztus feddette a' régi Farizeusokat, a' kiket a' mostaniak-is követnek, mi-is azt mondhattuk c) *Miért bágyátok Ti által az Isten parantsolatlyát a' Ti bagyományotokért? kép mutatók jól próféta'lt felöletek Isaiás, mondván: Ez a' nép ajakival tisztel engem, az ő Szívök pedig távul vagyontö-**

a) Jerem. 8. 5. feqq. b) Jerem. 23. 21. c) Matth. 15. 3. feqq.

zölem. És a' mint már fellyebb-is mondának ; meg-tér-
téntt ezeken a' kemény szívű vak Zsidókon a' Moyse-
átka, melyet ő hajdan jövendölt felőlök : a) *Verjen meg-
téged az Úr balgatagsággal, és vaksággal, és elmédnek dü-
bösségével, tapogass dëben, mint a' vak szokott tapogatni a'
sötétben, és ne tudgyad igazgatni útadat.* Mi azonban Ke-
reszttyének az Isten Anya - Szent - egy - hazával bűzgő
szívből.

b) **K**önyörögjünk a' hitetlen Zsidókért-is : hogy a'
mi Urunk Istenünk vegye el a' fedelet az ő szívök-
ről : hogy ők is meg-ismerjék a' mi Urunkat a' JESUS
Krisztust.

Mindenható örök Isten, a' ki-még a' Zsidó hi-
tetlenséget-is a' Te irgalmaságotól el-nem üzd ;
halgassd meg-könyörgésünket, a' melyet ennek a' Nép-
nek vakságaért hozzád nyújtunk, hogy meg-ismervén a'
Te igazságodnak világosságát, a' melly a' Krisztus, a' ma-
gok sötétség'kből ki hozattasának. Ugyan azon mi U-
runk JESUS Krisztus-által, ki Te veled, és a' Szent Lé-
lekkel él, és Uralkodik örökkön örökké.

A M E N.

a) Deus. 28. 29. b) Orat. Eccl. Fer. VI. in Parasce.

